

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

editori

István Lanstyák

Milan Samko

Szilárd Sebők

JAZYKOVÉ A KOMUNIKAČNÉ PROBLÉMY NA SLOVENSKU A ICH MANAŽMENT

2022

Univerzita Komenského v Bratislave

Publikácia je výstupom výskumného projektu *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment*, ktorý bol podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-17-0254.

© Autori:

László Bukovszky, Veronika Dančová Jakobová, Milan Ferenčík,
János Fiala-Butora, Júlia Choleva, István Lanstyák, Katarína Misadová,
Lucia Molnár Satinská, Katarína Motyková, Gabriela Múcsková,
Milan Samko, Szilárd Sebők, Monika Šajánková, Orsolya Véghová

Recenzenti:

doc. Mgr. Nina Cingerová, PhD.
Marián Sloboda, Ph.D.
Dr. habil. Mgr. Ildikó Vančo, PhD.

Editori:

prof. PhDr. István Lanstyák, PhD.
PhDr. Milan Samko, PhD.
Mgr. Szilárd Sebők, PhD.

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 (vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora, len nekomerčné použitie, nezasahovať do diela). Viac informácií o licencií a použití diela:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

https://stella.uniba.sk/texty/FIF_jazykove_komunikacne_problemy_SK.pdf

Vydavateľ:

© Univerzita Komenského v Bratislave, 2022

ISBN 978-80-223-5376-2 (tlač)

ISBN 978-80-223-5476-9 (online)

Obsah

Predslov.....	7
Jazykový manažment v tieni jazykových zákonov Language management in the shadow of language laws JÁNOS FIALA-BUTORA	15
Menšinový jazykový legislatívny rámec a jeho aplikácia Legislative framework for the use of languages of national minorities, and its application LÁSZLÓ BUKOVSKÝ	37
Manažovanie multilingvizmu v turistickej oblasti (na príklade pandemického regulatívneho diskurzu) Managing multilingualism in a tourist area (with examples from pandemic regulatory discourse) MILAN FERENČÍK	48
Nástroj moci alebo prostriedok inklúzie? Rodovo vyvážený jazyk a jeho <i>rámcovanie</i> v slovenskej a švédskej tlači An instrument of power or a means of inclusion? Gender balance in language and its <i>framing</i> in the Slovak (and Swedish) press KATARÍNA MOTYKOVÁ	83
Prejavy jazykového plánovania v percepčnej a ľudovej dialektológii Manifestations of language planning in perceptual and folk dialectology GABRIELA MÚČSKOVÁ	101

Problémy rómčiny v kontexte jazykových ideológií Rómov Roma ideological issues in the Romani language MILAN SAMKO	148
Komunikačný jazyk vo vyučovaní nemčiny Communicative language in the teaching of German MONIKA ŠAJÁNKOVÁ	168
Súčasný problémy vyučovania maďarčiny ako materinského jazyka na školách s vyučovacím jazykom maďarským na Slovensku Current problems of teaching Hungarian as a mother tongue in schools with Hungarian as the language of instruction in Slovakia VERONIKA DANČOVÁ JAKABOVÁ	197
Úspechy a výzvy slovensko-maďarských dvojíc v programe <i>cseregyerek/rozumieme.si</i> ORSOLYA VÉGHOVÁ.....	220
Jazykové problémy maďarskej komunity v Bratislave The problems of the Hungarian community in Bratislava LUCIA MOLNÁR SATINSKÁ.....	230
Používanie maďarčiny ako menšinového jazyka v miestnych samosprávach na južnom Slovensku The use of Hungarian as a minority language in municipal offices in Southern Slovakia KATARÍNA MISADOVÁ.....	247

Požiadavka zrozumiteľnej komunikácie vo verejnej sfére na Slovensku a v európskych krajinách The need for intelligible communication in public space in Slovakia and European countries JÚLIA CHOLEVA	271
Reštriktívna komunikácia a jazykový manažment Constrained communication and language management ISTVÁN LANSTYÁK	295
Rola perspektív v riešení jazykových problémov The role of perspectives in language problem solving SZILÁRD SEBŐK	332
O autoroch.....	354

Predslov

Zborník *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment* obsahuje príspevky, ktorých spoločným menovateľom je to, že sa ich autori a autorky z väčšej časti zaoberajú takými otázkami používania rôznych variet slovenského, maďarského, rómskeho a nemeckého jazyka, ktoré (mnohí) hovoriaci vnímajú ako jazykový problém. Ide väčšinou o skupiny obyvateľstva, ktoré sú v určitom zmysle „menšinami“. Ich príslušníci sú vo vzťahu k väčšinovej jazykovej komunite alebo k integračným nadnárečovým varietám príznakoví, či už preto, lebo boli socializovaní v nárečí alebo v menšinovom jazyku (v „horšom“ prípade v nárečí niektorého menšinového jazyka), alebo preto, lebo ich vzdelanostná úroveň alebo ich zdravotný stav im sťažuje porozumenie najmä písaných prejavov vo formálnom štýle. Ďalším dôležitým okruhom sú problémy s osvojovaním si alebo so zachovaním si menšinového jazyka v kontexte prebiehajúcich asimilačných procesov. Niektoré príspevky sa tiež dotýkajú rozporov medzi jazykovou legislatívou a jazykovou praxou.

Väčšina autorov a autoriek zborníka sú spoluriešiteľmi, resp. spoluriešiteľkami rovnomenného projektu podporovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja, ktorý sa realizoval od 1. augusta 2018 do 31. júla 2022 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (FiF UK) v spolupráci s Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave (JÚLŠ SAV) a s Fakultou sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (UKF). Teoretickým východiskom tohto projektu je teória jazykového manažmentu, ktorá má potenciál integrovať teóriu jazykového plánovania, ako aj teóriu jazykovej kultúry, čiže disciplíny zahŕňajúce tradičné prístupy k riešeniu jazykových problémov. Teória jazykového manažmentu sa od nich líši okrem iného v tom, že konzekventne uplatňuje prístup „zdola nahor“ („bottom-up“). Jedným z prejavov tohto prístupu je fakt, že sa za jazykové a komunikačné problémy považujú tie aspekty používania jazyka, ktoré vnímajú ako problematické bežní používatelia jazyka. Z tohto

dôvodu sme považovali za dôležité okrem odborných štúdií zahrnúť do zborníka aj dve práce, ktoré poskytujú pohľad na jazykové problémy z hľadiska ľudí bez lingvistického vzdelania, ktorí sa s jazykovými problémami stretávajú v praxi.

Aktuálnosť riešených problémov spočíva v tom, že aj na Slovensku čelia používatelia jazyka či celé jazykové komunity mnohým väčším či menším jazykovým problémom. Ich doterajší manažment sa nie vždy zakladal na vedeckých princípoch a prístupoch, neraz bol živelný, alebo politicky manipulovaný, resp. niektoré problémy vôbec riešené neboli. Cieľom výskumov v rámci spomenutého APVV projektu bolo aplikáciou novších vedeckých princípov a postupov prispieť k tomu, aby sa v manažmente jazykových problémov na Slovensku využili skúsenosti s riešením problémov všeobecne, ako aj skúsenosti s riešením jazykových problémov v iných komunitách.

V tomto zborníku prezentujeme niektoré výsledky výskumov realizovaných projektovým tímom APVV a doplníme ich príspevkami o výskumoch, ktoré síce prebiehajú mimo nášho projektu, ale týkajú sa rôznych aspektov jazykových problémov a okrem nových zistení prinášajú aj nové podnety, či už z jazykovedného a legislatívneho pohľadu (pozri J. Fiala-Butora, M. Ferenčík), alebo z pohľadu aplikačnej praxe či štátnej správy (O. Véghová, L. Bukovszky).

János Fiala-Butora z Ústavu právnej vedy Maďarskej akadémie vied (MTA) porovnáva legislatívne normy štátneho jazyka a menšinových jazykov s dôrazom na ich implementáciu do praxe. Kritizuje deterministický pohľad, podľa ktorého to, čo je písané v zákonoch, sa rovná reálnej praxi, no zároveň odmieta názory, podľa ktorých zákony nemajú žiadny vplyv na používateľskú prax. Konkrétnymi príkladmi poukazuje na protirečenia, ktoré vznikajú medzi pravidlami deklarovými zákonom a ich aplikáciou v praxi. Opisuje normatívny rámec, ktorým štát prostredníctvom zákonov rozhoduje o tom, ktoré jazykové prejavy budú podporované a ktoré obmedzované, a zároveň ohraničuje pole pôsobenia jazykového manažmentu.

K problémom aplikácie zákonov v praxi pristupuje splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny László Bukovszky z pohľadu výkonnej moci. Napriek tomu, že zákon o používaní jazykov národnostných menšín bol schválený v roku 1999, samosprávy nevedeli ešte ani v roku 2016 (keď splnomocnenec Bukovszky začal vykonávať svoju

funkciu), čo tento zákon znamená v praxi. Zdôrazňuje, že jeho úrad poskytol samosprávam praktickú príručku k aplikácii spomenutého zákona a zároveň vytvoril pracovné skupiny maďarského, rómskeho, ukrajinského, rusínskeho a nemeckého jazyka, ktoré zabezpečili dvoj-jazyčné dokumenty potrebné na aplikáciu zákona o používaní jazykov národnostných menšín. Bukovszky poukazuje na pozitívnu tendenciu v používaní menšinových jazykov v štátnej správe: v posledných rokoch počet nedostatkov v dodržiavaní jazykového zákona klesol viac ako o polovicu a mierne sa zvýšil aj počet menšinových zamestnancov v štátnej správe.

Téma jazykovej politiky a jazykového plánovania sa objavuje aj v príspevku Kataríny Motykovej (FiF UK), a to cez otázku inkluzívnej komunikácie. Autorka predstavuje opatrenia prijaté vo Švédsku v záujme rodovo neutrálneho jazyka a poukazuje na to, aké reakcie vyvolali podobné pokusy na Slovensku v konzervatívnych a liberálnych denníkoch. Rodovo vyvážený jazyk sa v liberálnych médiách prezentuje ako jeden z prostriedkov ovplyvňujúcich pozitívnu zmenu v spoločnosti vzhľadom na rodovú rovnosť a začlenenie žien do politického a verejného života. Naopak, konzervatívne médiá vidia vo feminizácii a rodovej neutralizácii jazyka zhubnú tendenciu, prostriedok násilia voči slovenčine a zároveň nástroj politickej moci.

Gabriela Múcsková (FiF UK) sa vo svojom príspevku tiež venuje téme jazykového plánovania, nie však z jazykovo-politickej, ale z ľudovej perspektívy. Hovorí o ľudovom jazykovom plánovaní. Autorka konštatuje, že používanie slovenských dialektov na jednej strane postupne klesá, ale na strane druhej v rôznych oblastiach kultúry, vzdelávania i obchodu prebieha posilňovanie postavenia dialektov vďaka angažovanosti laických hovoriacich (ľudí, ktorých postoje nie sú ovplyvňované teoretickými lingvistickými vedomosťami). Práve takíto ľudia vydávajú nárečové slovníky, miestne noviny v nárečí, zbierajú miestne výrazy a dokumentujú na rôznych portáloch podobnosti a rozdiely medzi výrazmi jednotlivých regiónov, teda vykonávajú aktivity, ktoré prispievajú k zmenám v súčasnom statuse nárečí a k ich revitalizácii.

Milan Ferenčík z Prešovskej univerzity skúma regulatívny diskurz, ktorý sa objavil počas pandémie, a to na príklade jazykovej krajiny Štrbského Plesa v období od marca 2020 do augusta 2021. Cieľom autora je identifikácia stratégií, ktoré regulujú pohyb ľudí a prostredníctvom

ktorých aktéri cestovného ruchu implementujú regulatívnu pandemickú politiku štátu. Zameriava sa na manažment oficiálneho a neoficiálneho pandemického regulatívneho diskurzu (obecný úrad Štrba vs. vybrané hotely a penzióny, športová infraštruktúra, stánky s občerstvením) a analyzuje vybrané nápisy, ktoré sa v rámci diskurzu objavili. Na jednej strane sleduje vývin a dynamiku zmien vo zverejnených textoch (legitimizácia regulácie, autoritatívnosť formulácií, štandardizácia a ikonizácia pokynov a pod.) a na strane druhej pozoruje prítomnosť multilingvizmu v turistickej oblasti na lokálnej, translokálnej i globálnej úrovni.

István Lanstyák (FiF UK) sa vo svojom príspevku venuje téme zjednodušenej komunikácie, a to z pohľadu teórií riešenia jazykových problémov. Poukazuje na texty, ktoré boli vytvorené bez ohľadu na interpretačné schopnosti cieľovej skupiny. Takto napísané texty na jednej strane spôsobujú problémy hendikepovaným (napr. osobám s ľahším stupňom mentálnej retardácie, osobám postihnutým afáziou, dyslexiou atď.) a na strane druhej aj ľuďom bez mentálneho či fyzického postihnutia, ktorí majú len málo skúseností s čítaním najmä zložitejších textov písaných formálnym štýlom. Predísť takýmto problémom je možné tvorením tzv. ľahko čitateľných textov, resp. všeobecne zrozumiteľných textov, a to interlingválnym a intralingválnym prekladom alebo tvorbou nových textov pomocou pravidiel písania kontrolovaných textov.

Téma zrozumiteľnej komunikácie sa objavuje aj v príspevku Júlie Cholevy (FiF UK), ktorá na základe medzinárodného dotazníkového prieskumu skúma používanie európskych jazykov a ich zrozumiteľnosť vo verejnom priestore so zvláštnym zreteľom na jazykový manažment Slovenskej republiky. Ako spoluriešiteľka projektu Európskej federácie národných jazykových inštitúcií s názvom *Európske jazyky a ich zrozumiteľnosť vo verejnej sfére* predstavuje výsledky dotazníka týkajúce sa zrozumiteľného alebo jasného jazyka. Porovnáva odpovede zodpovedných štátnych orgánov, ktoré majú na starosti komunikáciu s občanmi, a na základe poskytnutých odpovedí podáva široký prehľad o deklarovanom stave zrozumiteľnej komunikácie v európskych krajinách. V súvislosti so situáciou na Slovensku sa autorka domnieva, že predpisy regulujúce používanie zrozumiteľného jazyka neexistujú, a zodpovedné orgány sa namiesto opatrení o zavádzaní jednoduchých textov odvolávajú na opatrenia týkajúce sa kodifikácie. „Zrozumiteľnosť“ sa

teda v tejto súvislosti vo veľkej miere spája alebo dokonca identifikuje s „kodifikovanosťou“.

Príspevok Szilárda Sebóka (FiF UK) má všeobecný, metodologický charakter. Autor sa venuje nasledujúcim otázkam: Ako určiť, čo sa má považovať za jazykový problém?, Kto to určuje? a Akú rolu hrá v tomto procese lingvista? K tomuto metodologickému problému pristupuje cez pojem perspektíva. Na základe svojich skorších prác rozlišuje štyri perspektívy – perspektívu hovoriaceho, lingvistu, autora a termínu – a pokúša sa ich aplikovať na oblasť jazykových problémov. Uvádza príklady zo života Maďarov žijúcich na Slovensku, aby ilustroval, aké jazykové problémy patria k jednotlivým perspektívam. Zdôrazňuje, že z jednotlivých perspektív je „viditeľný“ len určitý okruh jazykových problémov, čo vedie k rozdielnosti alebo priam k vzájomnej nekompatibilite niektorých perspektív. Ak sa k riešeniu určitého jazykového problému nepristupuje zo správnej perspektívy, môže to vyvolať nové problémy.

Monika Šajánková (FiF UK) sa venuje problémom vyučovania nemeckého jazyka na slovenských školách. Vychádza z hypotézy, že prax výučby nemčiny nie je vhodná na to, aby žiaci mohli nadobudnúť adekvátnu komunikačnú kompetenciu. Na základe hospitácií na vyučovacích hodinách sa táto hypotéza vo veľkej miere aj potvrdila. Slovenčina bola na hodinách nemčiny vo väčšine prípadov prítomná a iba relatívne malé množstvo vyučujúcich (3 z 11) realizovalo vyučovanie jednojazyčne alebo takmer jednojazyčne, teda v nemčine ako cieľovom jazyku. Podľa autorky pramení nedostatočná komunikačná kompetencia v nemčine práve z prevahy slovenčiny na vyučovacích hodinách. Výskum je však len sondou zachytávajúcou určité tendencie v danej oblasti, ktorá môže byť základom pre širšie koncipovaný výskum.

Na problémy vybudovania komunikatívnej kompetencie sa sústreďuje aj autorka vzdelávacieho programu *Rozumieme si* Orsolya Véghová, ktorá vo svojom príspevku predstavuje fungovanie tohto maďarsko-slovenského programu. V súvislosti s problémami s komunikatívnou kompetenciou konštatuje, že pre schopnosť osvojiť si jazyk je dôležitá nielen metóda výučby, ale aj konkrétna skúsenosť detí s inojazyčným prostredím. Optimálna je pozitívna skúsenosť a podnetné prostredie, ktoré nekomentuje a nesúdi toho, kto sa pokúša používať nový jazyk, ale ho oceňuje a podporuje. Program *Rozumieme si*

vychádza z tohto poznatku, preto má za cieľ spájať deti slovenských a maďarských rodín, a to na základe spoločného záujmu. Vďaka tomuto programu a získaným osobným skúsenostiam dokážu tieto deti prekonať jazykové a spoločenské bariéry, vytvárajú si priateľstvá a zároveň dokážu rozvíjať svoju komunikatívnu kompetenciu v jazyku svojich kamarátov.

Otázky výučby maďarského jazyka sú predmetom výskumu aj Veroniky Dančovej Jakobovej (FiF UK). Autorka sa venuje jazykovým problémom vznikajúcim v dvojjazyčnom prostredí a zameriava sa na tie, ktoré súvisia s nedostatočnou jazykovou kompetenciou hovoriacich vo svojom materinskom jazyku, t. j. s jazykovým nedostatkom. Na príklade jednej strednej školy s vyučovacím jazykom maďarským na Slovensku sleduje, aké stratégie využívajú učitelia vo vyučovacom procese, aby predišli týmto problémom (ak si tento problém vôbec uvedomujú), a zároveň, aký majú žiaci vzťah k jazykovému nedostatku. Autorka na základe pološtruktúrovaných rozhovorov s učiteľmi, online dotazníkov žiakov a vonkajšieho pozorovania vyučovacích hodín dospela k záveru, že žiaci majú skôr negatívny postoj k špecifikám maďarčiny na Slovensku, i keď tieto špecifiká sú prítomné v ich vlastnej komunikácii na hodinách, a robí im problém nájsť spisovný ekvivalent niektorých výrazov. Učitelia im však niekedy dávajú úlohy, prostredníctvom ktorých sa dá ich slovná zásoba rozšíriť, a tým zároveň predísť problémom, ktoré vznikajú z jazykového nedostatku.

Používaniu jazyka Maďarov žijúcich na Slovensku sa venuje aj Katarína Misadová (FiF UK), ale z perspektívy praktickej realizácie dvojjazyčnosti v úradoch miestnych samospráv v obciach s dominantným maďarským obyvateľstvom. Jej výskum je zameraný na jazyk exteriérových a interiérových nápisov, na jazyk ústneho a písomného úradného styku, ako aj na jazyk samosprávnych masovokomunikačných prostriedkov. Autorka na základe vlastného výskumu, ako aj výskumov k bakalárskym a k diplomovým prácam, a tiež k dizertačnej práci, ktoré ako školiteľka viedla, dospela k záveru, že dvojjazyčnosť samospráv sa prejavuje najmä v ústnom úradnom styku a na exteriérových nápisoch, a naopak, najmenej sa uplatňuje v písomnom úradnom styku.

Téma jazykových problémov Maďarov žijúcich na Slovensku je prítomná aj v príspevku Lucie Molnár Satinskej (JÚLŠ SAV), ktorá

prezentovala jazykové problémy na základe jazykových biografíí troch skupín respondentov. Prvú tvorili staré Prešporáčky (ženy narodené v medzivojnovom období v Bratislave), druhú maďarské (viacjazyčné) trojgeneračné rodiny a tretiu maďarskí študujúci na vysokých školách v Bratislave. Na základe vyhodnotenia jazykových biografíí a jazykových problémov, ktoré sa v nich podarilo identifikovať, autorka vymedzila tri druhy jazykových problémov: problémy s osvojovaním si slovenčiny, (negatívne) skúsenosti s používaním jazyka na verejnosti a zachovávanie materinského jazyka (maďarčiny). Stratégie prekonávania týchto problémov závisia od identity danej osoby a pohybujú sa na osi, ktorej krajné body predstavujú príklon k slovenskej väčšine (asimilácia) na jednej strane a „čisté maďarstvo“ na druhej strane. Podľa autorky ozajstnou výzvou je vybalansovať rôzne stratégie tak, aby dvojjazyčnosť nevedla k oslabeniu maďarskej identity a zároveň neznižovala možnosti uplatniť sa v krajine.

Jazykové problémy menšín na Slovensku sú tematizované tiež vo výskume Milana Samka (UKF), ktorého príspevok je sondou do celospoločenských problémov rómčiny v kontexte jazykových ideológií Rómov. Jeho cieľom je mapovanie reálnych jazykových problémov z pohľadu Rómov žijúcich na Slovensku na základe pološtruktúrovaných rozhovorov. Keďže ide o veľmi heterogénnu problematiku, výskumný súbor tvoria respondenti z troch typov rómskych komunit: komunity koncentrované v obci, komunity koncentrované na okraji obce a komunity koncentrované mimo obce. Po prehľade názorov Rómov na vlastné jazykové problémy autor zobrazuje problémy rómčiny v troch oblastiach: problémy týkajúce sa spätosti socioekonomického a jazykového manažmentu, problémy týkajúce sa znalosti a používania jazykov a nakoniec problémy týkajúce sa školského analogického manažmentu. Autor na základe zistení z výskumu poukazuje na vzťah medzi problémami rómčiny z pohľadu Rómov a spoločenskou akceptáciou problémov rómčiny.

Na tomto mieste by sme chceli vyjadriť svoju vďaku recenzentkám a recenzentovi zborníka – doc. Mgr. Nine Cingerovej, PhD., z Katedry rusistiky a východoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Mariánovi Slobodovi, PhD., z Katedry stredoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe a Dr. habil. Mgr. Ildikó Vančovej, PhD., z Ústavu maďarskej jazykovedy

a literárnej vedy Fakulty stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Tiež sme vďační zodpovedným administratívnym pracovníkom na jednotlivých pracoviskách, ktorí boli a sú nápomocní pri riešení rôznych administratívnych problémov súvisiacich s projektom. A v neposlednom rade ďakujeme Agentúre na podporu výskumu a vývoja za finančné zabezpečenie projektu.

V Bratislave
10. februára 2022
editori

JAZYKOVÝ MANAŽMENT V TIENI JAZYKOVÝCH ZÁKONOV¹

JÁNOS FIALA-BUTORA

Ústav právnej vedy
Výskumné centrum spoločenských vied v Budapešti
(Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi
Intézet)
Írská národná univerzita v Galway
(National University of Ireland Galway)
janos.fiala@gmail.com

Language management in the shadow of language laws

Abstract: How do the laws on the use of languages affect language practice in Slovakia? This paper aims to overcome answers based on deterministic models or those completely negating the impact of laws on practice. Through specific examples of individual areas of regulation, the paper examines how language laws enable language management and at the same time restrict its actors, emancipate speakers and prevent certain forms of linguistic expressions. The paper describes the normative framework by which the state determines supported and limited language expressions through laws, and limits the field of activity of language management. A deeper examination

---

¹ Tento výskum bol podporený grantmi č. NKFIH 124806, 124804, a 134962 Národného fondu pre výskum, vývoj a inovácie Maďarska a výskumným štipendiom Jánoša Bolyaiho Maďarskej akadémie vied.

of this framework allows us to uncover the ideological basis of language legislation.

Key words: Language laws, State Language Act, minority rights, Hungarians in Slovakia, linguistic discrimination

---

0. Úvod

Jazykové zákony sú častým objektom analýz v oblasti menšinových práv a aj častým objektom sporu slovensko-maďarských vzťahov na Slovensku (Fiala-Butora, 2016, s. 168). Akým spôsobom však v skutočnosti vplyvajú na jazykovú prax, na voľbu jazyka medzi menšinovým a slovenským jazykom? Tento článok hľadá odpoveď na túto otázku, ktorá je v odbornej literatúre málo rozvinutá.

Pre existujúce prístupy je na jednej strane príznačný determinizmus, ktorý formálne právne normy hodnotí podľa ich znenia, ako keby samotná norma priamo určovala možnosti používania jazyka (Sloboda et al., 2018, s. 276). Podľa tohto prístupu môžeme napríklad voľbu jazykov v zdravotníckych zariadeniach v komunikácii lekára a pacienta hodnotiť podľa toho, ako zákon upravuje používanie slovenčiny a menšinových jazykov v tejto oblasti. Tento prístup je založený na predpoklade, že možnosti používania jazykov sú priamo určené jazykovými právami. Tieto prístupy sú najtypickejšie pre právnu vedu.

Na druhej strane spektra nachádzame prístupy, ktoré sa nesústreďujú na vplyv jazykových zákonov na jazykovú prax, ale ich skúmajú ako objekt politického sporu (Moorman-Kimáková, 2014, s. 194). Obsah noriem, zákonov tu nie je podstatný, ich vplyv na jazykovú prax je vedľajší. Podstatné je, že sa strany o tieto otázky sporia.

Sociolingvistické analýzy skúmajú jazykovú prax, ale väčšinou nie konkrétne mechanizmy vplyvu medzi zákonnou úpravou a praxou (Laihonen, 2012), hoci, samozrejme, sú aj výnimky (pozri napr.

Lanstyák, 2000). Právo tu plní úlohu spoločenského kontextu, v ktorom skúmaná prax prebieha.

Cieľom tohto článku je mapovať konkrétne dosahy jazykových zákonov na prax voľby jazykov interdisciplinárnou kombináciou právnej analýzy a teóriu jazykového manažmentu. Teória jazykového manažmentu nám dáva komplexný rámec na skúmanie všetkých vplyvov v danej komunikačnej situácii (tzv. jednoduchý jazykový manažment, Neustupný – Nekvapil, 2003, 181). Identifikovaním týchto vplyvov môžeme pristúpiť k analýze roly zákonov určením toho, ktoré z týchto faktorov zákon ovplyvňuje a akým spôsobom. Nie sú to len normy konkrétne upravujúce jazykové práva v danej oblasti, ale aj pravidlá, ktoré s danou otázkou na prvý pohľad nesúvisia, a taktiež neexistujúce normy, ktoré by mali upravovať dôležité otázky, ale túto svoju úlohu neplnia. Takýto celkový obraz o danej oblasti používania jazyka nám umožňuje hodnotiť organizovaný jazykový manažment prostredníctvom jazykových zákonov (Lanstyák, 2014).

Pod zákonmi upravujúcimi používanie jazykov rozumiem hlavne dva najdôležitejšie zákony, zákon č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky (ďalej len *zákon o štátnom jazyku*) a zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín (ďalej len *zákon o používaní jazykov národnostných menšín*). Tieto zákony boli viackrát novelizované, čo bude dôležité pri hodnotení toho, ako sa zmenili prostriedky dosiahnutia toho istého cieľa. Patria sem aj ďalšie zákony a podzákonné normy, ktoré formálne neupravujú jazykové práva, ale na používanie jazykov majú nemalý vplyv.

1. Formy ovplyvňovania jazykovej praxe

Jazykové zákony vplyvajú na voľbu jazyka rôznymi spôsobmi. Najviditeľnejšie sú priame zákazy alebo príkazy. Napríklad zákon o používaní jazykov národnostných menšín vyžaduje, aby v obciach s určeným podielom príslušníkov menšín bola obec označená tabuľou aj v menšinovom jazyku (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín § 4(1)); na druhej strane zákon o štátnom jazyku vyžaduje, aby štátne orgány komunikovali v slovenčine (Zákon o štátnom jazyku

§ 3(1)); v prípade tých, ktoré nemajú výnimku na základe iných zákonov, táto komunikácia prebieha výlučne v slovenčine – napríklad ministerstvá so sídlom v Bratislave. V týchto prípadoch môžeme predpokladať, že prax sa riadi jednoznačnými zákonnými pravidlami.

Voľbu jazyka však neovplyvňujú len priame príkazy a zákazy, ale aj ďalšie podmienky, akými sú napríklad správanie komunikačného partnera, jazykové znalosti účastníkov, ich finančné možnosti atď. Aj tieto podmienky môžu byť ovplyvnené jazykovými zákonmi, a tým môžu zákony vplývať na voľbu jazyka nepriamo. V nasledujúcej analýze poukážem na metódy ovplyvňovania voľby jazyka v slovenskej právnej úprave.

1.1. Pokuty za porušenie zákona o štátnom jazyku

Pokuty za porušenie zákona o štátnom jazyku sú jedným z najviac kritizovaných inštitútov jazykovej politiky. Boli zavedené v roku 1995 v pôvodnom znení zákona o štátnom jazyku (Zákon o štátnom jazyku § 10) a po kritike medzinárodných organizácií boli v roku 1999 zrušené (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín § 10). Znova boli zavedené ďalšou novelou v roku 2009 (Zákon č. 318/2009 Z. z.). Ďalšou novelou v roku 2011 bol rozsah pokút zúžený, ale neboli zrušené úplne (Zákon č. 35/2011 Z. z.).

Vláde Slovenskej republiky sa podarilo presvedčiť Poradný Výbor Rady Európy pre Rámcový dohovor na ochranu práv menšín, že sa pokuty už nevzťahujú na súkromné osoby, len na orgány verejnej správy pri porušení pravidla informovať o nebezpečenstve v štátnom jazyku (Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 2015, para. 5). Pokuty za porušenie pravidiel používania štátneho jazyka sa ale v skutočnosti nezrušili, len sa presunuli do iných zákonov. Za použitie menšinových jazykov namiesto štátneho jazyka je v istých situáciách možné pokutovať napríklad podľa zákona o reklame (Zákon č. 147/2001 Z. z.), zákona o vysielaní a retransmisii (Zákon č. 308/2000 Z. z.) a zákona o kontrole v štátnej správe (Zákon č. 10/1996 Z. z.). Pokuta sa netýka situácií, keď sa menšinový jazyk používa súčasne so štátnym jazykom. To však nie je vždy možné

a účelné. Nie je možné používať oba jazyky v prípade živého vysielania, alebo napríklad keď si to nežiada objednávateľ inzercie. Neúčelný môže byť preklad programu určený divákovi s určitými jazykovými schopnosťami, keď preklad predraží výrobu programu bez toho, aby rozšíril okruh divákov.

Pokuta na základe zákona o reklame bola napríklad udelená slovenskojazyčnému denníku My – Nitrianske noviny za zverejnenie inzerátu v maďarčine podaného subjektom z Maďarska, ktorý po slovensky nehovorí, a preto o dvojjazyčný inzerát nemal záujem^[1]. Takisto boli pokutované súkromné regionálne televízne stanice v Komárne a Štúrove. Komárňanská televízia odvysielala reklamu po maďarsky na maďarskojazyčný časopis Delta bez slovenského prekladu, za čo dostala od Rady pre vysielanie a retransmisiu pokutu 165 eur (Rada pre vysielanie a retransmisiu, 2010). Štúrovská televízia bola najprv napomenutá za odvysielanie reklamy v maďarčine bez slovenského prekladu na predaj pozemku v Maďarsku (Rada pre vysielanie a retransmisiu, 2012a). Potom jej bola udelená pokuta za odvysielanie reportáže o miestnej dopravnej nehode, kde sa dvaja svedkovia, turisti z Maďarska, vyjadrili k nehode po maďarsky v rozsahu dvoch viet bez slovenského prekladu alebo titulkov (Rada pre vysielanie a retransmisiu, 2012b). Televízia za to dostala pokutu 165 eur. Tento prípad mal aj dohru pred súdom, keďže televízia sa voči pokute odvolala. V konečnej inštancii rozhodol Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu tak, že v samotnej právnej otázke prípustnosti týchto pokút nerozhodol – sťažnosť zamietol z procesných dôvodov (Európsky súd pre ľudské práva, 2021). V opise faktov však uviedol, že televízia pokutovaná skutočne bola (Európsky súd pre ľudské práva, 2021, para. 8). Tým Európsky súd potvrdil, že napriek tvrdeniu vlády a napriek zneniu zákona o štátnom jazyku, je naďalej možné pokutovať súkromné subjekty za použitie menšinových jazykov.

1.2. Hrozba pokutami

Pokuty sú nepochybne vážnym zásahom do voľby jazyka, sú však zriedkavé na to, aby mohli vo veľkej miere ovplyvniť správanie hovoriacich. Oveľa väčší význam majú hrozby pokutami, ktoré sa môžu

dotýkať väčšieho okruhu osôb. Presný rozsah takýchto postupov nie je známy, veď k udeleniu sankcie nedochádza. Niekoľko zverejnených prípadov však poukazuje na to, že môžu byť účinným nástrojom obmedzovania komunikácie v menšinovom jazyku.

Známy je napríklad prípad kontroly Slovenskej obchodnej inšpekcie bilbordov Gombaseckého letného tábora^[2]. Tento tábor je najväčším letným festivalom maďarskej mládeže na Slovensku. Bilbordy, ktoré ho propagovali, obsahovali názov tábora a jednu vetu v maďarčine, za čo inšpekcia pohrozila organizátorom pokutou za porušenie zákona o štátnom jazyku (Inšpektorát Slovenskej obchodnej inšpekcie v Nitre pre Nitriansky kraj, 2014). K udeleniu pokuty nedošlo, keďže sa festival medzitým uskutočnil a bilbordy už boli odstránené. Organizátorov by možno samotná kontrola a hrozba pokutou neodradila od toho, aby svoj tábor propagovali aj v ďalších rokoch len v maďarčine. Argumentovali tým, že dvojjazyčné bilbordy by predstavovali klamlivú reklamu, keďže programy tábora sú v drvivej väčšine len v maďarčine. Inšpekcia však kontrolovala a pokutou hrozila nielen im, ale aj reklamným agentúram, ktoré ich bilbordy umiestnili. Tieto agentúry nemajú dôvod púšťať sa do právneho sporu s inšpekciami a v budúcnosti by už jednoducho bilbordy s maďarským textom nemuseli prijať. Obmedzenie organizátorov na voľbu jazyka ich bilbordov tak realizuje súkromný subjekt – reklamná agentúra.

Podobný je prípad z Komárna, ktorý sa týka oficiálnych turistických informačných tabúľ. Tie môžu byť podľa zákona len v slovenčine, čo je dosť absurdné v prípade pohraničných miest na južnom Slovensku, kde veľká časť turistov prichádza z Maďarska, ktorí po slovensky vôbec nehovoria (Zákon o štátnom jazyku § 8(6) a Vyhláška o dopravnom značení, príloha č. 4, body 16, 17 a 26). V meste Komárno preto miestni obyvatelia vyrobili maďarsko-anglickú verziu turistických tabúľ informujúcich o miestnej pevnosti, a s povolením mesta ich osadili pod slovenskojazyčnú tabuľu. Zakročil však Okresný úrad v Nitre, ktorý bol príslušným okresným úradom v sídle kraja, a pohrozil mestu pokutou 33 000 eur za nepovolené tabule (Okresný úrad Nitra, 2014). Mesto tabule odstránilo. Obmedzenie jazykových práv občanov tu vykonala ich samospráva, ktorú k tomu dotlačila hrozba pokutou zo strany štátneho orgánu.

1.3. Jazyková polícia

Hoci jej činnosť spadá veľakrát do kategórie hrozby pokutou, samostatnú pozornosť si zaslúži odbor štátneho jazyka Ministerstva kultúry, ktorý si za svoju kontrolnú činnosť vyslúžil prezývku jazyková polícia (Zákon o štátnom jazyku, § 9). Pre jeho postup je príznačná netransparentnosť a konanie na hrane práva, a to tak z hmotnej, ako i procesnej stránky. Na činnosť jazykovej polície sa totiž nevzťahuje správny poriadok, okrem konania o udelení pokuty (Zákon o štátnom jazyku, § 9(2) a § 9a(4)) sa voči jej neverejným pokynom a stanoviskám nedá odvolať, a teda nie je možné domôcť sa súdnej kontroly jej právnych názorov. K tomu by mohlo dôjsť len vtedy, keby kontrolovaný subjekt odmietol uskutočniť nápravu, za čo by mu bola udelená pokuta – len na tú by sa vzťahovali procesné predpisy a možnosť súdneho prieskumu.

Z niekoľkých zverejnených prípadov je známe, do akých krajností jazyková polícia zachádza. Obecným úradom vytkli používanie názvu obce v dvojjazyčnej forme na hlavičkovom papieri obce, v zmluvách uzavretých obcou, na miestnej kompe^[3] alebo v informačných materiáloch o miestnom referende^[4]. Kritizovali spôsob zápisu mien obecných poslancov v zápisnici – boli totiž vo forme „priezvisko, meno“, čo ministerstvo kultúry považuje za maďarskú, a teda nepovolenú verziu a vyžaduje formu „meno, priezvisko“ (Ministerstvo kultúry, 2013b). Či aj v slovenských obciach, v ktorých zápisniciach sa môže takýto slovosled objaviť z iných dôvodov, vyžadujú dodržiavanie tohto zápisu, alebo len v kontrolovaných dvojjazyčných, to nevedno. Jazyková polícia takisto vytkla poradie jazykov pri vyhlasovaní oznamov prostredníctvom miestneho rozhlasu (Ministerstvo kultúry, 2013a), maďarský oznam miestneho skautského združenia na obecnej nástenke^[3], alebo list čitateľa v maďarčine v inak dvojjazyčných obecných novinách obce s väčšinovým obyvateľstvom hovoriacim po maďarsky (Ministerstvo kultúry, 2013b). Taktiež nariadili používať len slovenské, nie dvojjazyčné názvy obcí na označenie budov orgánov verejnej správy v dvojjazyčných obciach^[5] a na pomníku preložiť do slovenčiny vetu z maďarskej hymny^[6].

Jazyková polícia sa riadi právnym názorom, podľa ktorého komunikácia v menšinovom jazyku, ktorá nie je v zákone výslovne a bezpodmienečne dovoľená, je zakázaná (Ministerstvo kultúry, 2013b). Tento

názor je veľmi pochybný a zrejme, v závislosti od konkrétnej situácie, porušuje základné ľudské práva obyvateľov, za čo bola jazyková polícia kritizovaná aj Poradným výborom Rady Európy (Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, 2015). Jej tlak však nesmeruje priamo na používateľov jazykov, ale sprostredkovane cez obce a iné orgány, a aj to neverejne, netransparentne, a to takým konaním, ktoré nie je právne upravené, a preto sa obce nemajú možnosť brániť. Jazyková polícia má pritom široké možnosti, ako môže ukladať pokuty na základe zákona o kontrole v štátnej správe – ten sa vzťahuje aj na obce v oblastiach výkonu prenesenej štátnej správy.

Ďalším príkladom činnosti jazykovej polície je prípad týždenníka Ma7. Noviny vychádzajú po maďarsky, sú adresované čitateľom hovoriacim po maďarsky, preto ich reklamy a bilbordy sú takisto v maďarčine. Ministerstvo kultúry im oznámilo, že ich reklamy porušujú zákon o štátnom jazyku a majú byť odstránené^[7]. Noviny sa bránili tým, že reklamy v inom jazyku by boli v ich prípade absurdné, a poukázali na to, že v okolí samotného ministerstva sa vyskytujú mnohé verejné nápisy, reklamy a bilbordy v cudzích jazykoch, hlavne v angličtine. Jazyková polícia však voči týmto bilbordom vôbec nezakročila, zamerala sa len na maďarskojazyčné nápisy na bilbordoch Ma7. Jazyková polícia nato kontaktovala reklamné agentúry, ktoré umiestnili bilbordy Ma7, aby ich odstránili, čomu agentúry aj vyhověli^[8]. Komunikácia medzi ministerstvom a agentúrami prebiehala bez účasti Ma7. Nemali tak možnosť do sporu zasiahnuť, ani sa obrátiť na súd, keďže formálne k žiadnemu konaniu nedošlo. Ich práva na reklamu v maďarčine formálne neobmedzuje jazyková polícia, ale súkromné subjekty – reklamné agentúry. Hoci je konanie a názor ministerstva kultúry veľmi pochybný, celý prípad sa odohráva v akomsi mimoprávnom priestore, kde má rozhodujúce slovo ministerstvo.

1.4. Úradný styk

Často diskutovanou otázkou používania menšinových jazykov v úradnom styku je otázka takzvanej jazykovej hranice. Pôvodne platili pravidlá pre úradný styk v menšinovom jazyku pre obce, v ktorých

podiel obyvateľov patriacich k niektorej menšine dosiahol 20 % (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín, § 2(1)); po opätovnej kritike medzinárodných inštitúcií bola podmienka znížená na 15 %, s účinnosťou od roku 2021 (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín, § 7c(1)).

Táto diskusia však vôbec nie je podstatná z hľadiska používania menšinových jazykov v úradnom styku, jazyková hranica nemá totiž takmer žiadny vplyv na využívanie tohto práva v praxi (Fiala-Butora, 2012), ako to potvrdil aj empirický výskum Tótha (Tóth, 2017). Tá sa odvíja od jazykových schopností úradníkov. A v tomto ohľade je zákon o používaní jazykov menšín jednoznačný: v § 7(1) ustanovuje, že orgán verejnej správy a jeho zamestnanci nie sú povinní ovládať jazyk menšiny. Neobsahuje pritom ďalšie pravidlá a nástroje, akými by sa jazykové schopnosti úradníkov mohli rozširovať.

Tým, že zákon neupravuje povinnosti orgánov verejnej správy na zabezpečenie zamestnancov schopných komunikovať v menšinových jazykoch, sa prakticky stáva irelevantným v tejto oblasti. Pôvodný právny význam jazykovej hranice spočíval v tom, že kým v obciach pod jazykovou hranicou bolo používanie menšinových jazykov v úradnom styku zakázané, v obciach nad jazykovou hranicou nebolo zakázané, ale ani nebolo vymožitelné (pozri pôvodné znenie zákona o používaní jazykov národnostných menšín, § 2(1)). Po novele v roku 2011 ani v obciach pod jazykovou hranicou komunikácia v menšinovom jazyku v úradnom styku zakázaná nie je, takže zmysel hranice sa z tohto hľadiska stráca (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín, § 2(8)).

Samozrejme, národnostné zloženie danej obce ako také nie je irelevantné, veď sa v nejakej miere prejaví aj na národnostnom zložení, a tým aj na jazykových schopnostiach, úradníkov. Občan sa s väčšou pravdepodobnosťou dohovoria po maďarsky na obecnom úrade v obci, ktorá má 90 % maďarských obyvateľov, ako v obci, kde tvoria 10 %. Ale zákon v tomto ohľade nehrá žiadnu rolu, nevplyva na jazykovú skladbu úradníckych kapacít. Dobré to vidieť na príklade z Rožňavy, kde obecný úrad hľadal zamestnanca na miesto referenta kultúry pre oblasť maďarskej kultúry a určil si podmienku znalosti maďarského jazyka. Tlač aj ministerstvo kultúry to hodnotili ako diskriminačné voči občanom slovenskej národnosti, ktorí nehovoria po maďarsky^[10]. Podobne

nevidíme požiadavku na znalosť jazykov ani v iných oblastiach verejnej správy, napríklad v masovom prijímaní terénnych sociálnych pracovníkov, kde je znalosť maďarčiny alebo rómčiny v niektorých lokalitách nevyhnutná (Roundtable of Hungarians in Slovakia, 2019, para. 113). Znalosti jazykov berú orgány zrejme v praxi do úvahy, ale deje sa to neformálnym, neoficiálnym spôsobom, nie je to súčasť jazykového plánovania štátu. Aktívne politiky ľudských zdrojov zamerané na zabezpečenie zamestnancov ovládajúcich menšinové jazyky sú pritom kľúčovou oblasťou jazykovej politiky zameranej na zabezpečenie menšinových jazykových práv; napríklad vo Fínsku to upravuje samostatný zákon (Act no. 424/2003).

Či už má obec 10 %, 30 %, alebo 80 % obyvateľov danej národnosti, právo občana na používanie menšinového jazyka v úradnom styku závisí od toho, či je daný úradník schopný a ochotný komunikovať v menšinovom jazyku. Ak nie je, občan sa nemá svojho práva ako domôcť, keďže úrad ani úradník nemajú povinnosť ovládať menšinový jazyk (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín, § 7). Tým zákon ako celok otočil pôvodný zmysel tohto inštitútu: kým právo na úradný styk v štátnom jazyku existuje bezpodmienečne, a je vymožitelné, právo na komunikáciu v menšinovom jazyku je právom úradníka, nie občana (Fiala-Butora, 2013). Zákon tým presunul možnosť obmedzovať právo občanov na komunikáciu v menšinovom jazyku do oblasti správneho uváženia orgánov verejnej správy a ich zamestnancov.

1.5. Písomný úradný styk

Písomný styk je oblasťou, v ktorej by jazyková hranica mohla mať právny význam. V dvojazyčných obciach môže totiž písomná komunikácia prebiehať písomne, kým v obciach pod jazykovou hranicou takáto možnosť neexistuje – tam sú dokumenty v menšinových jazykoch zakázané (Zákon o štátnom jazyku § 1(4), Zákon o používaní jazykov národnostných menšín § 2(1) a § 2(8)).

Ani v dvojazyčných obciach to však neznamená vymožitelné právo. Viaceré oblasti úradnej agendy sa podľa zákona povinne vedú v slovenčine, kým ich preklad do menšinových jazykov je možný na základe

uváženia obce (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín, § 3(4)). Je teda na rozhodnutí obce, či vyčlení ľudské a finančné kapacity na preklad miestnych nariadení a výziev do maďarčiny. V tejto otázke sa môžu dostať do konfliktu aj miestni poslanci a obyvatelia maďarskej národnosti, keďže viacerí z nich môžu považovať takéto neoficiálne preklady za málo účelné, a teda zbytočné. V prípade, ak tvoria v obci väčšinu Slováci, a tak kontrolujú obecnú samosprávu, môžu byť takéto preklady ešte zriedkavejšie. Zákon tu rozhodnutie o použití jazykov posúva na miestnu úroveň bez podpory, ktorú dvojjazyčnosť potrebuje. Obyvateľom, ktorí o preklady do menšinových jazykov záujem majú, obmedzuje práva na takéto preklady formálne nie zákon, ani štát, ale ich vlastná samospráva.

V iných oblastiach písomného styku je centrálna kontrola ešte silnejšia. Písomný styk sa veľakrát realizuje prostredníctvom formulárov. Formuláre sa však vyrábajú a distribuujú centrálnne, často len v slovenskom jazyku. Obce nemajú možnosť poskytnúť dvojjazyčné formuláre, aj keby chceli.

Dobre preskúmaným príkladom sú rodné listy, ktoré zákon výslovne spomína ako dokumenty, ktoré sa majú v obciach s dostatočným podielom obyvateľstva patriaceho k menšine vydať na požiadanie dvojjazyčne (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín, § 2(5)). Na vykonanie tohto ustanovenia boli vyrobené dvojjazyčné formuláre rodných listov. Ministerstvo vnútra však vydalo pokyn všetkým matričným úradom, aby tieto formuláre vyplňovali len v slovenskom jazyku (Ministerstvo vnútra, 2012). V roku 2020 rozhodol Krajský súd v Nitre spor občianky a mestského úradu v Nových Zámkoch o vydanie dvojjazyčného rodného listu (Krajský súd v Nitre, 2020). Súd potvrdil, že rodný list vyplnený podľa pokynov ministerstva vnútra je protizákonný – aj údaje sa musia do listu vpísať dvojjazyčne. Vysvitlo však, že hoci mestský úrad chcel žiadosti vyhovieť, nebolo to možné – rodné listy sa už vyplňajú elektronickým systémom ministerstva vnútra, ktorý používa len slovenský jazyk, mutácie v iných jazykoch neboli vyvinuté. Právo na dvojjazyčné dokumenty tak neobmedzuje zákon, ale znemožňuje ho centrálny orgán verejnej správy.

Za zmienku stojí aj fakt, že vyplňovaním rodných listov centralizovaným elektronickým systémom stráca opodstatnenosť obmedzenie, podľa ktorého je možné dvojjazyčné listy vydať len v obciach

s aspoň 20 % podielom obyvateľov hlásiacich sa k národnostnej menšine. Dvojazyčný formulár môže elektronický systém vyplniť údajmi registra takisto v obciach, kde príslušníci danej menšiny nedosahujú podiel 20 %.

1.6. Verejné služby

V iných oblastiach používania jazykov je príznačná decentralizácia kompetencií na kontrolu voľby jazyka. Slovenská pošta je známa tým, že ich zamestnanci aj v obciach s prevahou obyvateľov maďarskej národnosti neovládajú maďarčinu alebo im komunikáciu v maďarčine zakazuje vedenie prevádzky (Roundtable of Hungarians in Slovakia, 2019, para. 137). Taký prípad sa stal na pošte na bratislavskej Hlavnej stanici, kde vedenie vydalo pokyn zamestnancom, aby nekomunikovali po maďarsky ani medzi sebou (Roundtable of Hungarians in Slovakia, 2014, para. 147). Takisto sú známe petície občanov proti zamestnancom pošty vo Viniciach, v obci s väčšinou obyvateľov hovoriacich po maďarsky, kde zamestnanci pošty podľa petícií dlhodobo arogantne napomínajú miestnych obyvateľov, aby na pošte komunikovali po slovensky (Roundtable of Hungarians in Slovakia, 2014, para. 147).

Podstata týchto príkladov nespočíva v nejakom empirickom hodnotení tendencií vo vedení Slovenskej pošty, ale v poukázaní na to, že tieto postupy sú v súlade so zákonom o štátnom jazyku. Je určite veľa poštárov a poštárov, ktorí po maďarsky, ale aj v iných menšinových jazykoch, komunikovať vedia a aj to robia. Ale na ich počet zákon nemá vplyv. Keď po maďarsky nevedia alebo im vedenie zakáže hovoriť po maďarsky, zákon o používaní jazykov národnostných menšín nie je občanom vôbec nápomocný, pretože jazykové práva v oblasti poštového styku vôbec neupravuje.

Podobné príklady sú aj v doprave. Zákon o používaní menšinových jazykov neurčuje povinnosť dopravcov používať menšinové jazyky, ani zabezpečiť zamestnancov ovládajúcich menšinové jazyky – je to na ich rozhodnutí. Železnice Slovenskej republiky vo svojom pracovnom poriadku ukladajú zamestnancom používanie slovenského („úradného“) jazyka, „okrem prípadov služobného styku s medzinárodnými železničnými správami a na medzinárodných rokovaníach“

(Železnice Slovenskej republiky, 2008, čl. 12(4)). Železnice menšinové jazyky vo svojej služobnej komunikácii, napríklad v oznamoch a hláseniach na staniach, vôbec nepoužívajú. Nie sú doklady o tom, že by vlakoví sprievodcovia používali menšinové jazyky v komunikácii s cestujúcimi, napríklad v obciach s prevahou maďarskojazyčného obyvateľstva. Sú, naopak, známe viaceré sťažnosti na personál predajní lístkov, ktorý odmieta komunikovať po maďarsky a arogantne sa správa voči cestujúcim komunikujúcim po maďarsky, napríklad na železničnej stanici v Komárne alebo Štúrove (Roundtable of Hungarians in Slovakia, 2019, para. 137). Tak ako v prípade pošty, podstatné ani tu nie je zovšeobecňovanie alebo nejaký empirický záver o tendenciách v železničnej doprave; určite by sa našli aj mnohé pozitívne prípady personálu schopného a ochotného komunikovať po maďarsky. Dôležité je, že o jazykových právach občanov v železničnom styku majú právomoc rozhodovať železnice a ich zamestnanci; túto otázku zákon delegoval im.

Podobná je situácia v autobusovej doprave. O komunikácii s vodičmi som empirické ani sporadické informácie nenašiel. Problémy sa však objavili v otázke označovania autobusových zastávok v menšinových jazykoch. Novela zákona o používaní jazykov národnostných menšín z roku 2011 povoľuje označiť autobusové zastávky v obciach s aspoň 20-percentným podielom menšinového obyvateľstva aj v jazyku danej menšiny (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín, §4(3)). Neupravuje to však ako povinnosť a ani neoznačuje, kto je oprávnený subjekt, ktorý o tom rozhoduje. V praxi sa ustálilo, že sú to prevádzkovatelia autobusových zastávok. Keď je prevádzkovateľom obec, môže zastávku označiť dvojjazyčne sama obec, ako sa to stalo napríklad v Šamoríne. Keď však zastávku prevádzkuje dopravca, je to rozhodnutie dopravcu, nie obce.

V oblasti Gemera a Novohradu boli v roku 2013 rekonštruované viaceré autobusové zastávky v obciach s veľkým podielom obyvateľstva hovoriacim po maďarsky. Asi 60 obcí požiadalo SAD Gemer a Novohrad o dvojjazyčné nápisy. Neskôr podali aj petíciu (Roundtable of Hungarians in Slovakia, 2014, para. 163). Dopravca ich žiadosť a petíciu odmietol a zastávky ostali jednojazyčné, slovenské. Ako v iných oblastiach, aj v autobusovej doprave sú jazykové práva občanov v kompetencii iných osôb: dopravcov a ich zamestnancov.

1.7. Zdravotnícke zariadenia

Zdravotná starostlivosť je z hľadiska voľby jazyka veľmi citlivou oblasťou. Ku komunikácii často dochádza v podmienkach, keď má občan – pacient obmedzené vyjadrovacie schopnosti zapríčinené bolesťami, stresom, celkovým zlým zdravotným stavom. Navyše je to oblasť, ktorej slovnú zásobu bežný človek nepoužíva často, a preto ju môže mať v slovenčine obmedzenú, aj keď po slovensky inak hovorí dobre. Časti tela, vnútorné orgány, symptómy a choroby vedia viacerí pomenovať len v materinskom jazyku. Aj z týchto dôvodov sú v maďarsko-jazyčnej tlači na Slovensku časté sťažnosti na veľmi necitlivý až ponížujúci prístup zdravotníckeho personálu, ktorý vyžaduje komunikáciu v slovenčine aj od malých detí alebo starších ľudí^[10].

Právna úprava používania menšinových jazykov v oblasti zdravotnej starostlivosti je veľmi neprehľadná aj v porovnaní s ostatnými oblasťami upravovanými jazykovými zákonmi. Právo pacienta na komunikáciu so zdravotníckym personálom v menšinovom jazyku upravuje zákon o používaní jazykov národnostných menšín viacerými pravidlami, ktoré si navzájom odporujú a sú takisto v rozpore s podobným ustanovením zákona o štátnom jazyku (Zákon o používaní jazykov národnostných menšín § 5(3); zákon o štátnom jazyku § 8(4)).² Pacient ale

---

² Podľa § 5(3) zákona o používaní jazykov národnostných menšín môžu osoby patriace k národnostnej menšine používať jazyk menšiny pri komunikácii s personálom zdravotníckych zariadení v obciach s dostatočným podielom menšinového obyvateľstva. Zákon o štátnom jazyku však má podľa svojho § 1(4) prednosť pred zákonom o používaní jazykov národnostných menšín. § 8(4) zákona o štátnom jazyku obsahuje pravidlo podobné § 5(3) zákona o používaní jazykov národnostných menšín, ale v tom istom odseku určuje, že členovia personálu nie sú povinní ovládať jazyk národnostnej menšiny, a takisto obsahuje pravidlo, podľa ktorého, ak je materinským jazykom pacienta iný ako štátny jazyk, komunikácia sa môže viesť v jazyku, v ktorom sa možno s pacientom alebo klientom dorozumieť. Nie všetky osoby patriace k národnostnej menšine majú iný ako slovenský materinský jazyk (a naopak), a s mnohými z nich sa dá nepochybne dorozumieť po slovensky. Nie je teda jasné, v akých situáciách (v obci s dostatočným podielom menšinového obyvateľstva a mimo takejto obce, v prípade občana ovládajúceho slovenčinu a v prípade neovládajúceho) by mohol občan používať menšinový jazyk. Keďže však personál menšinový jazyk ovládať nemusí, toto právo je aj tak nevyhnutné.

v zásade právo komunikovať s lekárom v menšinových jazykoch za určitých okolností má.

Lekár alebo nemocnica však nemajú povinnosť maďarčinu ovládať. Je teda na ich uvážení, či s pacientom napríklad po maďarsky komunikovať budú, alebo či to vôbec zamestnancom ovládajúcim maďarčinu dovoľia. Boli zaznamenané prípady, keď niektoré nemocnice zakázali zdravotným sestram komunikáciu v maďarčine (Roundtable of Hungarians in Slovakia, 2019, para. 145). Mimoriadne závažný je prípad z Nových Zámkov, kde lekár urgentnej starostlivosti odmietol vyšetriť mladú ženu s bolesťami podbrušia, čo aj písomne odôvodnil jej nedostatočnou znalosťou slovenčiny – hoci žena mala so sebou partnera slovenskej národnosti, ktorý sa ponúkol ako tlmočník^[11]. Zo strany lekára mohlo dôjsť k porušeniu zákona o zdravotnej starostlivosti, nie však pravidiel o používaní jazyka – tie skutočne lekárovi umožňujú, aby v inom ako slovenskom jazyku s pacientom nekomunikoval.

2. Dosah jazykových zákonov na voľbu jazyka

Ako vidieť z uvedených prípadov, vplyv jazykových zákonov na voľbu jazyka nemožno zúžiť na formálnu právnu otázku zákazov, príkazov a povolení. Skutočný vzťah zákonnej úpravy a jazykovej praxe je oveľa zložitejší.

Vo všeobecnosti možno vnímať presun od priamych foriem kontroly na nepriame. Pokuty môže ministerstvo kultúry udeľovať priamo podľa zákona o štátnom jazyku len v obmedzenej miere v porovnaní s predošlými verziami zákona o štátnom jazyku. Namiesto toho sa porušenia zákona o štátnom jazyku sankcionujú inými orgánmi, na základe právomocí z iných predpisov.

Nepriamosť kontroly sa netýka len pokút. Vo všeobecnosti zákon obmedzuje používanie menšinových jazykov nie priamymi zákazmi, ale presunom kompetencií, posilnením pozície iných osôb, ktoré tým dostávajú možnosť vplývať na osoby, ktoré by používali menšinový jazyk. Môžu to byť obecné samosprávy, samotné úrady a ich zamestnanci, alebo organizácie a ich zamestnanci poskytujúce verejné služby

rôzneho druhu od dopravy, poštového styku, zdravotnej starostlivosti a ďalších.

Rozhodovanie o voľbe jazyka prebieha v interakcii medzi občanom a týmito subjektmi, ktoré priamo nevykonávajú jazykovú politiku štátu, ale konajú z vlastného presvedčenia a sledujú vlastné záujmy. Jazyková politika dosiahne svoj cieľ vbudovaním stimulov znevýhodňujúcich menšinové jazyky do vzťahu občanov s týmito subjektmi.

Občan je v nerovnej pozícii: má veľmi málo možností opierať sa o vymožiteľné práva. Na druhej strane má subjekt, s ktorým komunikuje, pohnútky nastavené tak, aby volil komunikáciu v slovenčine. Komunikovať po slovensky je povinnosť, v menšinovom jazyku možnosť, ktorú môže úrad a úradník odoprieť. Podmienky na komunikáciu po slovensky sú zabezpečené z hľadiska ľudských zdrojov aj materiálne; v menšinových jazykoch to vyžaduje použitie vlastných zdrojov a na rozvoj jazykových schopností zamestnancov nedáva zákon dostatočnú podporu. Zákon vôbec nereguluje to, čo je v iných krajinách najdôležitejšou úlohou jazykovej politiky, ktorej cieľom je zrovnoprávnenie používania menšinových jazykov: zabezpečiť dostatok administratívneho a iného personálu schopného komunikovať v menšinovom jazyku.

Výsledkom týchto nerovností je taký pomer síl, ktorý používanie menšinových jazykov neznemožňuje, ale ho obmedzuje a znevýhodňuje. Štát si však necháva k dispozícii ďalšie nástroje, ktorými môžu štátne orgány vstupovať do už uvedených vzťahov medzi občanmi a úradmi alebo poskytovateľmi služieb. Príklad turistických tabúl poukazuje na to, že štát môže prinútiť samosprávy rešpektovať zákon, ak sa od neho ich jazyková prax odchyľi. Rodné listy sú zasa príkladom toho, ako môže štát privádzať samosprávy do situácie, aby zákon porušovali. Podobná prax sa objavuje vo viacerých oblastiach, kde je potrebná súčinnosť centrálnych orgánov štátu pri naplňaní zákona, napríklad formou vytlačenia formulárov. Samostatnú kapitolu tu tvorí činnosť ministerstva kultúry, ktoré vyvíja nátlak na viaceré subjekty s cieľom, aby obmedzili komunikáciu v menšinových jazykoch. Robí to v netransparentných konaniach a bez možnosti súdneho preskúmania ich postupu.

Celkovo teda môžeme vývoj hodnotiť tak, že jazyková politika Slovenskej republiky sa za posledných desaťročí zmenila vo svojich spôsoboch, ale nie v orientácii. Nástroje na obmedzenie komunikácie v menšinových jazykoch sa zmenili do istej miery na nepriame

a decentralizované, ale stále majú negatívny vplyv na menšinové jazyky. Deje sa to takým neprehľadným spôsobom, ktorý znižuje účinnosť verejnej kontroly nad takouto praxou. Nepriame nátlaky, ktoré formálne nie sú súčasťou výkonu zákona o štátnom jazyku, sa napríklad v správach o štátnom jazyku nespomínajú (Ministerstvo kultúry, 2014). Takto sa celkovo znižuje účinnosť jazykovej politiky štátu. Zákony pritom neobsahujú dôležité inštitúty na emancipáciu menšinových jazykov. Akoby sa jazyková politika vzdala cieľa na ich zrovnoprávnenie.

Podľa analyzovaného nastavenia jazykových zákonov ako nástrojov jazykovej politiky môžeme hodnotiť, že jej cieľom je stále do istej miery komunikáciu v menšinových jazykoch obmedziť, ale len do tej miery, ktorá nevedie k priamym konfliktom vo vzťahu štát – občan. Dôvodom tejto zmeny v porovnaní s predošlými obdobiami bola pravdepodobne súhra kritiky od medzinárodných inštitúcií a personálne zmeny v obsadení politických funkcií na Slovensku (Sloboda et al., 2018). V iných oblastiach jazyková politika prejavuje v menšinových jazykoch toleruje, ale ich nepodporuje – považuje ich za takpovediac súkromnú záležitosť daného úradníka a občana, s ktorým komunikuje, ktorá sa iných osôb alebo organizácií netýka. Za istých okolností sa môžu subjekty dobrovoľne rozhodnúť pre komunikáciu v menšinovom jazyku, ale na vlastné finančné a ľudské náklady. Kvôli netransparentným metódam a celkovej neprehľadnosti vzniknutej situácie by však bolo prehnané hovoriť o cielej politike, ktorú niekto týmto spôsobom *riadi*. Ide skôr o postupnú zmenu nastavení, ktorých následkom sa jazyková politika *deje*, a to bez toho, aby mali štátne orgány presný prehľad o tom, akým spôsobom sa vykonáva.

Veľkým prínosom teórie jazykového manažmentu je presné zmapovanie dosahových mechanizmov zákonných ustanovení na jazykovú prax. A môže byť takisto kľúčom k zmene jazykových zákonov. Nie je, samozrejme, úlohou spoločenských vied definovať ciele verejných politík, ale môžu veľmi efektívne určiť, akými spôsobmi sa dá daný cieľ dosiahnuť. Pre čitateľa môže byť lákavé čítať uvedenú analýzu ako výzvu k rovnosti menšinových jazykov a slovenčiny. Zistenie, podľa ktorého súčasná úprava komunikáciu v menšinových jazykoch nezabezpečuje, môže ľahko vyvolať normatívny záver, podľa ktorého cieľom by malo byť takúto komunikáciu zabezpečiť. To je však zjednodušujúci pohľad. Môže to byť cieľom jazykovej politiky, ale nie je to

jej jediným možným cieľom. Normatívny zámer tejto analýzy je užší: zákonná úprava by sa nemala odvíjať od formálnych dogmatických cieľov, ale od jazykovej praxe a cieľov zmeniť ju. Metódy, vrátane zákonnej úpravy, by sa mali odvíjať od cieľov. Východiskom by mala byť vždy jazyková prax v konkrétnej oblasti, a cieľ, akým smerom by sa mala zmeniť.

Napríklad v oblasti zdravotnej starostlivosti je menej dôležité ďalej meniť pravidlá o právach občanov používať menšinový jazyk vo vzťahu s personálom. Je nepreskúmanou empirickou otázkou, do akej miery prebieha komunikácia napríklad v maďarčine alebo v rómčine, čo by malo byť základom ďalšieho plánovania. Od toho sa odvíja cieľ: oproti súčasnému stavu, k akej jazykovej praxi sa chceme dostať? Takto definovaný cieľ určuje parametre metód: aké ľudské zdroje, akým spôsobom nasadené a motivované, môžu tento cieľ dosiahnuť? A to nám zároveň dáva odpoveď na otázku, aká zákonná úprava je potrebná – hoci je len jedným z nástrojov. Cieľ môže byť úplná rovnosť vybraných alebo všetkých jazykov, na celom alebo ohraničenom území krajiny, a cieľ môže byť aj oveľa skromnejší, vychádzajúci zo súčasných reálnych možností – no len takéto plánovanie, vychádzajúce zo súčasnej praxe, sa dá hodnotiť ako efektívne.

3. Záver

Táto štúdia poukázala na to, aké prínosy má teória jazykového manažmentu v právnej analýze jazykových zákonov. Poukázaním na konkrétne dosahy zákonných ustanovení na jazykovú prax sa môžeme odchýliť od klasickej formálnej analýzy právnych noriem a hodnotiť zákonnú úpravu v jej komplexnosti.

Uvedené príklady poukazujú na to, že jazyková politika v Slovenskej republike sa v posledných rokoch preorientovala na nepriame a decentralizované metódy ovplyvňovania voľby jazykov. Ich cieľom ostáva obmedzovať komunikáciu v menšinových jazykoch, ale nie úplne znemožniť. Prejavy v menšinových jazykoch sú tolerované v obmedzenej forme, ako súkromná záležitosť občanov a úradníkov, bez podpory a povšimnutia verejných orgánov. Zároveň chýbajú nástroje na

emancipáciu menšinových jazykov, z ktorých najdôležitejšie sú aktívne politiky ľudských zdrojov rozširujúce jazykové schopnosti zboru úradníkov a zamestnancov poskytujúcich verejné služby.

Tento stav je do nemalej miery výsledkom prepolitizovania tejto oblasti, kde sú časté novely jazykových zákonov výsledkom ostrých politických sporov. Efektívna jazyková politika by sa mala oprieť o poznatky teórie jazykového manažmentu. Mala by vychádzať zo skutočnej jazykovej praxe a určiť metódy jazykovej politiky podľa toho, kam by chcela túto prax posunúť. Teória jazykového manažmentu neurčuje cieľ, ale spoľahlivým spôsobom nám vysvetľuje, aké nástroje môžu mať zamýšľaný dosah na jazykovú prax. Právna úprava, ako jedna z dôležitých súčastí jazykovej politiky, by sa mala prispôbiť týmto požiadavkám.

Literatúra

- FIALA-BUTORA, János 2012. A magyar nyelv jogi helyzete Szlovákiában. Eplényi, Kata – Kántor, Zoltán (ed.), *Terveztés és határtalanítás*. Budapest: Nemzetpolitikai Kutatóintézet. 144–171.
- FIALA-BUTORA, János 2013. A szlovák nyelvhasználati szabályozás elemzése Szlovákia nemzetközi kötelezettségvállalásainak tükrében. Tóth, Károly (ed.), *Nyelvi Jogok*. Somorja: Fórum. 71–105.
- FIALA-BUTORA, János 2016. Hungarians in Slovakia and the evolution of Hungarian-Slovakian bilateral relations – improvement or stalemate?, *European Yearbook of Minority Issues* 12. 158–196.
- LAIHONEN, Petteri 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és mátyusföldi faluban. *Fórum társadalomtudományi szemle* 3. 27–50.
- LANSTYÁK, István 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest: Osiris.
- LANSTYÁK, István 2014. On the process of language problem management. *Slovo a slovesnost* 75/4. 325–351.
- MOORMAN-KIMÁKOVÁ, Barbora 2014. *Language-related Conflicts in Multinational and Multiethnic Settings*. Berlin: Springer.
- NEUSTUPNÝ, Jiří V. – NEKVAPIL, Jiří 2003. Language management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning* 4. 181–366.
- SLOBODA, Marián – MOLNÁR SATINSKÁ, Lucia – NÁBĚLKOVÁ, Míra 2018. Language Planning in Slovakia: Nation-Building in the Context of

- European Integration. Andrews, Ernest (ed.), *Language Planning in the Post-Communist Era*. Berlin: Springer. 261–286.
- TÓTH, Tibor 2017. Dél-szlovákiai magyar önkormányzatok telefonos nyelvhasználata. *Régió* 25/4. 282–304.

Dokumenty

- Act no 424/2003 on the Knowledge of Languages Required of Personnel in Public Bodies* (Fínsko).
- Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities 2014, *Fourth Opinion on the Slovak Republic*, ACFC/OP/IV(2014)004, 3. december 2014.
- Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities 2015, *Comments of the Government of the Slovak Republic on the Fourth Opinion of the Advisory Committee on the Implementation of the Framework Convention For the Protection of National Minorities by the Slovak Republic*, GVT/COM/IV(2015)002, 3. jún 2015.
- Európsky súd pre ľudské práva 2021. *Július Pereszlényi – Servis TV – video v Slovensko*, č. 25175/15, rozhodnutie 25. máj 2021.
- Inšpektorát Slovenskej obchodnej inšpekcie v Nitre pre Nitriansky kraj 2014. *Výzva na zaslanie informácií*, č. 1899/04/2014, 26. jún 2014.
- Krajský súd v Nitre 2020. *Uznesenie*, Sp. zn. 23Sa/90/2019 – 48, 22. júl 2020.
- Ministerstvo kultúry 2013a. Sekcia umenia a štátneho jazyka, *Používanie štátneho jazyka pri vyhlasovaní oznamov prostredníctvom miestneho rozhlasu*, MK1513/2013-242/11271, 1. júl 2013.
- Ministerstvo kultúry 2013b. Sekcia umenia a štátneho jazyka, *Zaslanie protokolu o výsledku dohľadu na oboznámenie a odovzdanie termínu prerokovania protokolu*, MK2648/2014-242-19092, 12. november 2014.
- Ministerstvo kultúry 2014. *Správa o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky*.
- Ministerstvo vnútra 2012. Dôležitá informácia, e-mail zo dňa 12. jún 2012.
- Okresný úrad Nitra 2014. Odbor cestnej dopravy a pozemných komunikácií, *Žiadosť o vyjadrenie k závadám zistených pri výkone štátneho odborného dozoru*, OU-NR-OCDPK-2014/012826, 12. február 2014.
- Rada pre vysielanie a retransmisiu 2010. *Rozhodnutie č. RP/38/2010*, 31. august 2010.

- Rada pre vysielanie a retransmisiu 2012. *Rozhodnutie č. RL/23/2012*, 3. apríl 2012.
- Rada pre vysielanie a retransmisiu 2013. *Rozhodnutie č. RP/020/2013*, 26. február 2013.
- Roundtable of Hungarians in Slovakia 2014. *Written Comments on the Fourth Report submitted by the Slovak Republic on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, 30. júl 2014.
- Roundtable of Hungarians in Slovakia 2019. *Written Comments on the Fifth Report submitted by the Slovak Republic on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, 15. jún 2019.
- Výhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 30/2020 Z. z. o dopravnom značení.*
- Zákon č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky.*
- Zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín.*
- Zákon č. 35/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.*
- Zákon č. 204/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení zákona č. 318/2009 Z. z. a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.*
- Zákon č. 147/2001 Z. z. o reklame a o zmene a doplnení niektorých zákonov.*
- Zákon č. 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z. z. o telekomunikáciách.*
- Zákon č. 10/1996 Z. z. o kontrole v štátnej správe.*
- Železnice Slovenskej republiky 2008. *Pracovný poriadok*, č. 2000/2008-O 510.

Internetové zdroje

- ^[1] Týždenník MY dostal pokutu za maďarčinu, *Sme*, 14. október 2010. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/5592908/tyzdennik-my-dostal-pokutu-za-madarcinu.html> [Cit. 2022-02-25]
- ^[2] Kipécézték a Gombaszögi Tábor, *Új Szó*, 9. júl 2014. Dostupné na: <https://ujsozso.com/kozelet/kipiecztek-a-gombaszogi-tabort> [Cit. 2022-02-25]

- [3] Nyelvrendőrök jártak Bősön, *Új Szó*, 28. október 2016. Dostupné na: <https://uj szo.com/kozelet/nyelvrendorok-jartak-boson> [Cit. 2022-02-25]
- [4] IGEN a až potom ÁNO: vzor hlasovacieho lístku rieši ministerstvo, *Noviny SK*, 5. august 2015. Dostupné na: <https://www.noviny.sk/slovensko/150013-igen-a-az-potom-ano-vzor-hlasovacieho-listku-riesi-ministerstvo> [Cit. 2022-02-25]
- [5] Komárom magyar megjelölése a járási hivatal épületén zavarja a névtelen feljelentőt, *Bumm*, 12. september 2017. Dostupné na: <https://www.bumm.sk/regio/2017/09/12/komarom-magyar-megjelolese-a-jarasi-hivatal-epuleten-zavarja-a-nevtelen-feljelentot> [Cit. 2022-02-25]
- [6] Isten, óvj a nyelvrendőrtől!, *Új Szó*, 29. október 2016. Dostupné na: <https://uj szo.com/kozelet/isten-ovj-a-nyelvrendortol> [Cit. 2022-02-25]
- [7] Államellenes feliratok a minisztérium körül, *Ma7*, 24. november 2019. Dostupné na: <https://ma7.sk/kozelet/aktualis/allamellenes-feliratok-a-miniszterium-korul> [Cit. 2022-02-25]
- [8] Hétköznapi sovinizmus, *Ma7*, 8. december 2019. Dostupné na: <https://ma7.sk/aktualis/hetkoznap-i-sovinizmus> [Cit. 2022-02-25]
- [9] V Rožňave hľadajú nového úradníka, má to však háčik: Neviete maďarsky, máte smolu! *Čas*, 8. február 2016. Dostupné na: <https://www.cas.sk/clanok/363394/v-roznave-hladaju-noveho-uradnika-ma-to-vsak-hacik-neviete-madarsky-mate-smolu/> [Cit. 2022-02-25]
- [10] Na Slovensku aj v nemocniciach len po slovensky!, *Mad'ari.sk*, 20. február 2019. Dostupné na: <http://madari.sk/magazin/aktuality/na-slovensku-aj-v-nemocniciach-len-po-slovensky/> [Cit. 2022-02-25]
- [11] Felelősségre vonják a magyar betegét elutasító bolgár orvost?, *Hírek.sk*, 5. november 2013. Dostupné na: <https://www.hirek.sk/belfold/felelossegre-vonjak-a-magyar-beteg-et-elutasito-bolgar-orvost/> [Cit. 2022-02-25]

MENŠINOVÝ JAZYKOVÝ LEGISLATÍVNY RÁMEC A JEHO APLIKÁCIA

LÁSZLÓ BUKOVSZKY

Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné
menšiny
laszlo.bukovszky@vlada.gov.sk

Legislative framework for the use of languages of national minorities, and its application

Abstract: In 1999, the National Council of the Slovak Republic has adopted the Act no. 184/1999 Coll. on the Use of Languages of National Minorities, and afterwards, the European Charter for Regional or Minority Languages entered into force in Slovakia on 1st January 2002. In accordance with the above-mentioned essential documents, the minority languages are as follows: Bulgarian, Czech, Croatian, Hungarian, German, Polish, Romani, Ruthenian and Ukrainian. What have the two above-mentioned legal documents brought for minority language rights in practice after two decades; where are we standing with respect to their application after two decades; what are the most difficult challenges in application practice; and what specific steps have recently been made to improve the minority language situation? We look for specific answers to these questions based on research carried out on the level of public authorities.

Key words: Act on the Use of Languages of National Minorities, Language rights of national minorities, Rights of national minorities, Methodological assistance, Office of Plenipotentiary of the Government of the Slovak Republic for National Minorities

---

V tomto príspevku sa budem stručne venovať súčasnému stavu jazykových práv národnostných menšín na Slovensku, ktoré sú garantované Ústavou SR a Chartou regionálnych alebo menšinových jazykov a ktoré sú upravené niekoľkými zákonmi, napr. zákonom o štátnom jazyku alebo zákonom o používaní jazykov národnostných menšín z roku 1999. Vo svojom príspevku budem hľadať odpovede na tri zásadné otázky:

- Prečo sme tam, kde sme v oblasti aplikačnej praxe menšinových jazykových práv?
- Kam sme sa za posledných päť rokov posunuli?
- Kde sú najväčšie nedostatky v aplikácii jazykového práva menšín a čo by nám pomohlo?

Jazykové práva menšín považujem za základný kameň v oblasti zachovania a rozvoja identity národnostných menšín. Slovenská republika, ako mladý štátny útvar, podriadila od roku 1993 svoju menšinovú politiku koncepcii budovania slovenského národného štátu. V tomto duchu boli prijaté vládne opatrenia aj v menšinovej politike. Tento trend po takmer troch desaťročiach ešte stále trvá, ale sú náznaky na zlepšenie.

Ústava Slovenskej republiky z roku 1992 garantuje jazykové práva menšín. Osobitný predpis, v súčasnosti platný menšinový jazykový zákon, bol prijatý až v roku 1999 a náznaky aplikácie zákona boli nastavené až v roku 2011.¹ Na margo tohto treba povedať, že zákon z roku 1999

---

¹ Pôvodný zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín bol prijatý počas prvej vlády Mikuláša Dzurindu a bez podpory koalícnej politickej strany Strany maďarskej koalície. Novelizovaný bol v roku 2011 za vlády Ivety

mal slúžiť ako protipól zákona o štátnom jazyku, ktorý dáva prednosť slovenskému jazyku pred všetkými jazykmi, teda i pred menšinovými. Pri schvaľovaní zákona nebol pôvodný zámer menšín (minimálne tých najväčších) akceptovaný, pretože návrh zákona z dielne Strany maďarskej koalície (SMK) bol odmietnutý a vládny návrh nebol koalíčnou SMK podporovaný ani vo vláde a ani v Národnej rade SR. Slovenská republika vstupom do EÚ prijala najväznejšie právne dokumenty z oblasti ochrany menšinových práv. V roku 1999 prijala Rámcový dohovor o ochrane práv národnostných menšín a následne v roku 2001 Chartu regionálnych alebo menšinových jazykov. V skutočnosti to boli dobré signály pre zlepšenie menšinových práv, ale ich aplikácia nemala efektívnu koordináciu na úrovni štátu a získava ju až teraz. Prijatie niekoľkých pozitívnych krokov bolo v minulosti vo väčšej miere závislé od účasti maďarských politických strán vo vládnej pozícii.

Slovenský právny systém uznáva deväť menšinových jazykov a ich používanie v úradnom styku – v písomnej a ústnej podobe je podmienené 20 % podielom menšinového obyvateľstva v jednotlivých obciach a mestách. Táto hranica sa v budúcom roku, keď budú známe výsledky sčítania obyvateľstva, zníži na 15 %. Územie, kde sa na Slovensku majú aplikovať jazykové práva, sa týka 512 maďarských, 57 rómskych, 68 rusínskych, 18 ukrajinských a 1 nemeckej obce. Po vyhlásení výsledkov sčítania obyvateľstva sa počíta s tým, že zavedením 15 % hranice sa zvýši celkový počet menšinových obcí cca o 150. Menšinový jazykový zákon prijatý v roku 1999 bol len jemnou protiváhou zákona o štátnom jazyku. Garantuje určité kolektívne a individuálne jazykové práva pre deväť menšín, ale v skutočnosti v úradnom styku len pre päť menšín, ktoré spĺňajú spomínanú 20 % hranicu.² Najväčším nedostatkom pôvodného zákona bol okrem právnych nejasností aj fakt, že vôbec nemyslel na odbornú a praktickú pomoc pri vykonávaní zákona a v rámci vlády neurčil nikoho zodpovedného za jeho aplikáciu. Pre uplatňovanie jazykových práv menšín bol teda málo účinný.

Radičovej a za účasti politickej strany MOST-HÍD vo vládnej koalícii. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1999/184/20121001>

² Zoznam tzv. menšinových obcí obsahuje nariadenie vlády č. 221/1999 Z. z. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1999/221/20120101>

Zákon o používaní menšinových jazykov bol novelizovaný v roku 2011 a na základe rôznych politických dohôd v rámci vtedajšej vládnej koalície priniesol niekoľko zásadných pozitívnych zmien. Zmenu v disproporcii medzi používaním štátneho jazyka a menšinových jazykov však novela riešila len čiastočne. Navyše zaviedla niekoľko aplikačných a právnych nejasností. Ale ako zásadnú vec vnímam to, že nová právna úprava zabezpečila konkrétne ochranné prvky pri vymáhateľnosti jazykových práv:

- Po prvé: zákon určil ústredný orgán štátnej správy, ktorý zodpovedá za metodickú a odbornú pomoc pri vykonávaní zákona. V súčasnosti je to Úrad vlády SR, resp. úrad splnomocnenca.
- Po druhé: v zmysle novely sa každé dva roky predkladá vláde SR komplexná správa o používaní menšinových jazykov v aplikačnej praxi.
- Po tretie: určil sa okruh povinností orgánov verejnej správy a právnických osôb, ktorých nedodržanie je správnym deliktom a finančne sa sankcionuje.

Skutočnú aplikáciu novelizovaného zákona však poznačil pád vlády v roku 2012 a následné zrušenie pozície podpredsedu vlády SR pre ľudské práva a národnostné menšiny, ktorý zastrešoval aplikáciu zmenenej legislatívy. Z doteraz uvedeného je jasné, že téma bola/je politickou otázkou. Dlhé obdobie chýbal právny rámec, štátna autorita na garantovanie aplikácie práv a proaktívny prístup štátu vrátane zabezpečenia odbornej, metodickej a finančnej pomoci. Prepolitizovanie spoločnosti znamenalo odsúvanie riešenia problému a uvedené dve desaťročia nepriniesli otvorenú, vecnú a odbornú diskusiu o dôležitosti každodennej aplikácie menšinových jazykových práv.

Keď som bol na jar roku 2016 vymenovaný za splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny, za svoju prioritu som si určil zlepšenie a zosúladenie aplikačnej praxe jazykových práv podľa platnej legislatívy. Navonok sa zdalo, že to nie je príliš ambiciózny plán, ale po 17 rokoch od prijatia menšinového jazykového zákona bolo treba nastaviť odbornú a metodickú činnosť, ktorá úplne chýbala. V prvom rade bolo potrebné zmeniť štruktúru a smerovanie činnosti úradu splnomocnenca,

nastaviť aktívnu komunikáciu s orgánmi štátnej správy a samosprávy na všetkých úrovniach a naštartovať odbornú a metodickú pomoc. Zo súčasných zákonných možností Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny (ďalej len úrad splnomocnenca) chcel vyťažiť maximum, aplikovať ich na všetkých úrovniach a cez legislatívne zmeny dosiahnuť lepšiu vymáhateľnosť zákona. Cieľom bolo taktiež nastaviť systémové kroky v oblasti odbornej a metodickej pomoci pre orgány verejnej správy v rámci úradu splnomocnenca na dvoch líniách:

- nastaviť jednotný výklad zákona a jeho aplikáciu a zabezpečiť právnu istotu,
- poskytnúť jazykovú/odbornú podporu pre aplikáciu zákona.

V prvom kroku úrad splnomocnenca na základe rozsiahleho dotazníka vykonal analýzu aktuálneho stavu na úrovni štátnej správy a samosprávnych orgánov. Výsledky boli publikované v periodickej Správe o používaní jazykov národnostných menšín, ktorá bola predložená na schválenie vláde SR. Správa okrem aktuálnej situácie zosumarizovala porušenia zákona na úrovni orgánov verejnej správy. K analýze za roky 2015 – 2016 prijala vláda SR v roku 2017 historicky prvýkrát konkrétne opatrenia na zlepšenie situácie. (Poznamenávam, že predchádzajúce dve správy boli vládou brané len na vedomie, bez ďalších opatrení.) Okrem iného sa vypracovalo všeobecné metodické usmernenie k zákonu (v roku 2019 bolo publikované aj v piatich menšinových jazykoch),³ ktoré takmer 20 rokov chýbalo, analýzu právnych predpisov, ktoré riešili jazykové práva, a následne sa analyzovali potreby vzdelávania zamestnancov verejnej a štátnej správy v menšinových jazykoch. Tieto úlohy boli naformulované na základe výsledkov dotazníkového zisťovania, v ktorom sa štátne a samosprávne orgány vyjadrili, že pri aplikácii menšinových jazykových práv sú pre nich najväčšími problémami: neznalosť menšinového jazykového zákona, chýbajúca odborná a metodická podpora, nízka jazyková vybavenosť zamestnancov a chýbajúce finančné prostriedky. V januári 2021 vláda SR prijala v poradí piatu správu, ktorá bola pokračovaním nastaveného systematického zberu a analýzy dát, a uznesením prijala ďalších päť aktuálnych úloh

³ Pozri <https://www.narodnostnemensiny.gov.sk//metodicke-usmernenie-k-zakonu/>

pre vybrané rezorty, vedúceho Úradu vlády SR a splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny.⁴

Konkrétne uznesenia vlády k jednotlivým správam dávajú možnosť na zlepšenie aplikácie jazykových práv menšín. Za najväčší progres v tejto oblasti považujem, že v roku 2016 bolo zriadených päť jazykových poradných skupín (pre maďarský, rusínsky, rómsky, nemecký a ukrajinský jazyk). Odborníčky a odborníci sa podieľajú na príprave jednotných prekladov a vytvárajú jednotnú terminológiu v menšinových jazykoch. Prekladajú právne predpisy, formuláre a rôzne typy informácií. S cieľom rozvoja úrovne jazykovej kompetencie štátnych zamestnancov sa v roku 2019 začalo vzdelávanie zamestnancov okresných úradov v maďarskom a rusínskom jazyku. Tento jedinečný projekt vznikol z iniciatívy Úradu splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny v gescii Ministerstva vnútra SR, Fakulty stredo európskych štúdií FF UKF v Nitre a Ústavu rusínskeho jazyka a kultúry PÚ v Prešove. Súčasne platné uznesenie vlády z januára 2021 ukladá rozšíriť takéto vzdelávanie aj pre ostatné úrady miestnej štátnej správy.

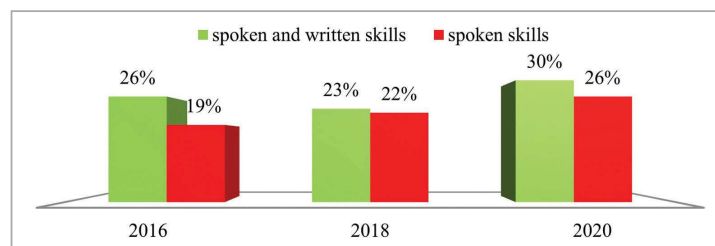
Tabuľka 1 Podiel zamestnancov ovládajúcich jazyk národnostnej menšiny slovom a písmom a len slovom z celkového počtu zamestnancov v roku 2020

Orgán štátnej správy	Celkový počet zamestnancov	Slovom a písmom	Podiel v %	Slovom	Podiel v %
Okresné úrady	679	209	31 %	127	18 %
Úrady práce	1 421	444	31 %	371	27 %
Daňové úrady	456	102	22 %	163	36 %
Colné úrady	329	117	36 %	95	29 %
RVPS	171	45	26 %	25	14 %
RÚVZ	183	52	28 %	47	26 %
Štátne archívy	26	16	62 %	5	19 %
S P O L U	3 265	985	30 %	833	26 %

⁴ Pozri správu za obdobie 2019 – 2020 v anglickom jazyku. Dostupné na: https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/share/svnm/spravy-a-koncepcne-materialy/sprava_o_pouzivani_jazykov_narodnostnych_mensin_2019-2020_en.pdf

Všetky jazykové správy predložené do vlády od roku 2016 obsahovali aj sumár porušení zákona za jednotlivé orgány verejnej správy. Porušenia boli následne vyšpecifikované pre jednotlivé úrady osobitne a viedli sa rokovania na ich odstránenie. Každá správa odhaľuje nové skutočnosti a zadáva ďalšie úlohy.

Graf 1 Porovnanie podielu zamestnancov, ktorí ovládali jazyk národnostnej menšiny v roku 2016, 2018 a 2020

V oblasti metodickej pomoci pre právnu oblasť sa úrad splnomocnenca zamerlal hlavne na maximálne zabezpečenie plnenia zákonných povinností a na vizuálnu dvojjazyčnosť. Vizuálna dvojjazyčnosť je najvýznamnejší komponent jazykových práv menšín. S označovaním úradov nie sú problémy, ale na jednu zásadnú časť zákona sa takmer 20 rokov zabudlo. Podľa § 4 prvej vety ods. 6 zákona č. 184/1999 Z. z. sú orgány verejnej správy, právnické osoby a podnikateľské subjekty povinné na verejných miestach v tzv. menšinových obciach uvádzať všetky informácie, nápisy a oznamy, ktoré sa týkajú ochrany života, zdravia, bezpečnosti a majetku, popri štátnom jazyku aj v menšinovom jazyku. Keďže zákon povahu a okruh týchto informácií, nápisov a oznamov nekonkretizoval, táto povinnosť bola dlho zanedbávaná. V roku 2019 bolo v spolupráci s jednotlivými zodpovednými ministerstvami vypracované metodické usmernenie týkajúce sa aplikácie tejto povinnosti pre povinné subjekty. Na základe jednotného určenia a výkladu o aký typ informácií, nápisov a oznamov zmienených v zákone ide, prijali príslušné rezorty niekoľko opatrení. Na základe usmernenia sú všetky vymenované subjekty povinné uvádzať informácie, nápisy a oznamy aj v menšinovom jazyku na dopravných značkách, v oblasti ochrany pred požiarom, v stavebníctve, v oblasti bezpečnosti a ochrany

zdravia pri práci, vo verejnom zdravotníctve, pri poskytovaní lekárenskej starostlivosti, vo veterinárnej a potravinovej bezpečnosti, pri ochrane spotrebiteľa a pri ochrane bezpečnosti osobných údajov.⁵ Pre lepšiu vymáhateľnosť tejto povinnosti sa v uplynulom období novelizovalo niekoľko právnych predpisov, napr. vyhláška o dopravných značkách alebo zákon o detských ihriskách. Ako pozitívny príklad plnenia tejto povinnosti zo zákona môžeme uviesť, že počas pandémie koronavírusu sa upozornenia a informácie pre občanov uvádzajú s menšími výnimkami takmer všade aj v menšinových jazykoch.

Pri používaní menšinových jazykov v úradnom písomnom styku je dlhodobým problémom nedostatok dvojjazyčných úradných formulárov. Zo zákona platí, že všetky orgány verejnej správy musia na požiadanie poskytnúť občanovi úradné formuláre aj v menšinovom jazyku. Aj keď v uplynulom období došlo hlavne v obciach a mestách k zlepšeniu tohto stavu (pozri tabuľka 2, graf 2), na strane štátnych úradov je to stále značný problém.

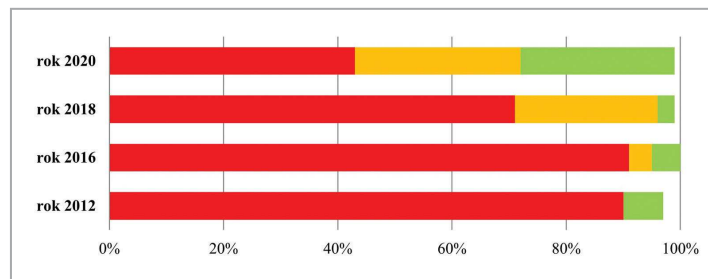
Tabuľka 2 Zabezpečenie dvojjazyčných úradných formulárov v rozsahu pôsobnosti obcí

	Áno	Podiel v %	Čiastočne	Podiel v %	Nie	Podiel v %	Neodpovedali	Podiel v %	Spolu
Maďarská	179	36 %	169	34 %	137	27 %	18	3 %	503
Rusínska	9	14 %	10	16 %	43	67 %	2	3 %	64
Rómska	3	6 %	4	7 %	45	83 %	2	4 %	54
Ukrajinská	0	0 %	2	13 %	12	74 %	2	13 %	16
Nemecká	0	0 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %	1
S P O L U	191	30 %	186	29 %	237	37 %	24	4 %	638

⁵ Usmernenie k aplikácii § 4 ods. 6 zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov: https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/7750_usmernenie-k-aplikacii-%C2%A7-4-ods-6-zakona-o-pouzivani-jazykov-narodnostnych-mensin.pdf

Vláda SR v roku 2019 reagovala uznesením, aby sa situácia zlepšila. Následne bolo pripravené usmernenie pre štátnu správu a zdefinoval sa okruh dvojjazyčných úradných formulárov v rámci jednotlivých ministerstiev. V blízkej budúcnosti prechádza celá verejná správa na elektronický spôsob komunikácie a aj z toho dôvodu nás čakajú dôležité rokovania o vymáhateľnosti tohto práva.

Graf 2 Dvojjazyčné úradné formuláre – porovnanie za roky 2012, 2016, 2018 a 2020

Napriek evidentnému zlepšeniu situácie je nevyhnutné konštatovať, že v aplikačnej praxi zákona č. 184/1999 Z. z. stále pretrvávajú značné rezervy. K riešeniu tejto situácie by mohlo pomôcť, ak by sa prihliadalo na jazykové kompetencie uchádzačov pri prijímaní do zamestnania a zároveň by sa podporoval rozvoj jazykového kompetenčného vzdelávania zamestnancov zameraného na zlepšenie ovládania odbornej terminológie v jazykoch národnostných menšín.

Ďalším nástrojom by mohlo byť zriadenie kompenzačného fondu, z ktorého by mohli orgány štátnej správy, orgány územnej samosprávy a územnou samosprávou zriadené právnické osoby čerpať finančné prostriedky na krytie nákladov spojených s plnením povinností, ktoré im ukladá zákon č. 184/1999 Z. z. a ktoré sú doposiaľ povinné hradiť z vlastného rozpočtu. Aj napriek skutočnosti, že zákon ukladá povinnosti len vybraným subjektom, pri prideľovaní finančných prostriedkov obecným samosprávam a ostatným orgánom štátnej správy sa na tieto povinnosti neprihliada. Táto skutočnosť ich stavia do menej výhodnej pozície v porovnaní s orgánmi, ktorým menšinový jazykový zákon povinnosti neukladá. Z kompenzačného fondu by mohli byť hradené

zvýšené výdavky spojené s plnením zákonných povinností umiestňovať dvojjazyčné tabule, zverejňovať viacjazyčné oznamy, poskytovať, spracúvať a prekladať dvojjazyčné formuláre, verejné listiny a iné úradné dokumenty.

Plnenie ústavného práva občanov patriacich k národnostným menšinám používať ich jazyk v úradnom styku v súčasnosti úzko súvisí s vytvorením adekvátnych možností v rámci postupnej elektronizácie v oblasti komunikácie občana so štátom. V súvislosti s prechodom výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci do elektronickej podoby (e-Government) je kľúčovým prvkom úradného styku ústredný portál verejnej správy. V tejto súvislosti sa stáva čoraz naliehavejšou otázka dostupnosti dvojjazyčných elektronických formulárov a celkovo elektronickej úradnej komunikácie.

Je evidentné, že za posledné roky sa zlepšila aplikačná prax používania menšinových jazykových práv na Slovensku na všetkých úrovniach. Bez ďalších systémových opatrení však nie je možné zabezpečiť optimálny stav aplikácie Charty regionálnych alebo menšinových jazykov a súčasnej platnej legislatívy, keďže aj naďalej existujú oblasti, ktoré sú veľmi problémové. Pri nastavení účinných opatrení skutočnej aplikácie menšinových jazykových práv potrebujeme aktívnu komunikáciu a účasť všetkých zainteresovaných – štátu, zástupcov miestnych a regionálnych samospráv, tretieho sektora – politickú vôľu a v neposlednom rade dostatok finančných prostriedkov.

Literatúra

Zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov.

Usmernenie k aplikácii § 4 ods. 6 zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov. Dostupné na: https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/7750_usmernenie-k-aplikacii-%C2%A7-4-ods-6-zakona-o-pouzivani-jazykov-narodnostnych-mensin.pdf

Splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny. Metodické usmernenie k zákonu. Dostupné na: <https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/metodicke-usmernenie-k-zakonu/>

Government Office of the Slovak Republic. 2020. *Report on the State of Use of Languages of National Minorities in the Slovak Republic for 2019 – 2020 period*. Dostupné na: https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/share/svnm/spravy-a-koncepcne-materialy/sprava_o_pouzivani_jazykov_narodnostnych_mensin_2019-2020_en.pdf

Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 221/1999 Z. z. z 25. augusta 1999, ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1999/221/20120101>

MANAŽOVANIE MULTILINGVIZMU V TURISTICKEJ OBLASTI (NA PRÍKLADE PANDEMICKÉHO REGULATÍVNEHO DISKURZU)

MILAN FERENČÍK

Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
milan.ferencik@unipo.sk

Managing multilingualism in a tourist area (with examples from pandemic regulatory discourse)

Abstract: Mass movement of people and language within tourism for the purpose of *consumption of place* (Urry, 1995) is one of the indicators of the processes of globalization in which cultural and geographical peripheries of the world are transformed into centers of globalized tourism. People's mobility also accompanied with the mobility of languages, and thus visual consumption (Urry, 2005) of tourism centers also involves perception of their multilingual linguistic landscapes. Linguistic landscapes arise from sedimentation and synchronization of diachronic semiotic processes materialized through multimodal semiotic resources. The object of our research interest is the pandemic regulatory discourse (Scollon – Scollon, 2003), which since March 2020 forms a new semiotic layer of the linguistic landscape of Štrbské Pleso, a prime site of tourism in Slovakia.

We focus on multimodal means of implementing its regulatory function, on the procedures of expressing author's authority and deontic stance as well as on legitimizing and ensuring addressees' compliance. In comparison with the usual multilingual regime of the locality, a marked feature of its pandemic discourse is its Slovak monolingualism or Slovak-English bilingualism, which is the result of the reduced mobility during the pandemic crisis, but also the state language policy and the functioning of English as a lingua franca of globalized tourism. The theoretical and methodological foundation of the paper are ethnographically oriented linguistic landscape analysis, sociolinguistics of globalization, geosemiotics, theory of language management and sociopragmatics.

Key words: geosemiotics, linguistic landscape, pandemic regulatory discourse, sociolinguistics of globalization, sociopragmatics, theory of language management

---

0. Úvod

Pandemická situácia vyvolaná šírením vírusu COVID-19 od decembra 2019 poznačila fungovanie spoločností po celom svete aj vzostupom a diferenciaciou pandemického diskurzu, ktorým sa konceptualizujú postoje a zdôvodňujú opatrenia a postupy, čím sa výrazne pozmenil obsah a charakter verejného diskurzu. Jedným z prvých dôsledkov konceptualizácie vírusu ako ohrozenia verejného zdravia so závažnými ekonomickými, sociálnymi a politickými dosahmi boli opatrenia vlád zamerané na obmedzenie jeho šírenia v podobe regulácie mobility a kontaktu ľudí. V priebehu niekoľkých týždňov sa regulatívne opatrenia stali bežnou súčasťou života a postupne sa začlenili aj do vizuálneho prostredia ľudských sídel ako nová semiotická vrstva ich

jazykových krajín, ktorá využíva multimodálne výrazové prostriedky na realizáciu regulatívnej funkcie. Dodržiavanie sociálneho odstupu a nosenie rúšok ako najvýraznejšie regulatívne opatrenia sa postupne stali nielen súčasťou pandemickej etikety, ale aj indikátorom pandemickej doby.

Pojem diskurz vnímame vo viacerých previazaných významoch: v širokom význame k nemu pristupujeme ako k zmysluplnému symbolickému správaniu (*meaningful symbolic behaviour*; Blommaert, 2005), situačne ukotvenému použitiu jazyka (Fairclough, 1992) a ako k činnosti (*social practice*), v ktorej sa nielen konštituuju objekty, o ktorých sa hovorí (Faucault, 1992), ale ktorou sa vykonáva moc a (re) produkuje spoločenský poriadok (Jäger, 2001). V štúdiu však chápeme diskurz v užšom význame v spojení pandemickej „regulatívny diskurz“ (RD), v ktorom termín „regulatívny diskurz“ prevzatý z geosemiotiky (*regulatory discourse*; Scollon – Scollon, 2003) rozširujeme o regulatívnu funkciu na označenie multimodálnych semiotických prostriedkov použitých producentmi nápisov v skúmanej jazykovej krajine (JK) na realizáciu regulatívnej ilokučnej funkcie. V najužšom význame diskurz chápeme aj ako „aktuálny prípad komunikácie ... komunikačnú udalosť tu a teraz“ (Dolník, 2013, s. 311), čo však bližšie v štúdiu neskúmame.

Cieľom nášho príspevku je identifikovať znaky a stratégie regulujúce pohyb ľudí, prostredníctvom ktorých aktéri cestovného ruchu implementujú regulatívnu pandemickej politiku štátu. Objektom výskumu je pandemickej RD jazykovej krajiny *Štrbského Plesa* (ŠP) priebežne monitorovaný v období od marca 2020 do augusta 2021, v ktorom skúmame používanie jazykov (multilingvizmus), škály ich fungovania a pragmatické prostriedky realizácie direktívnej ilokúcie, ktorými autori pandemickej RD konštruujú svoju autoritu, legitimizujú oprávnenie vydávať regulatívne opatrenia a zabezpečujú ich dodržiavanie. Výsledkom manažovania týchto semiotických prostriedkov je najnovšia vrstva diskurzu v jazykovej krajine sídla, ktorá je zreteľne odlišiteľná od existujúcich vrstiev diskurzov sedimentovaných v priebehu predchádzajúcich časových období a ktorá je značne diferencovaná a dynamicky sa vyvíjajúca.

Našimi teoreticko-metodologickými východiskami sú výskumy v oblasti jazykovej krajiny, geosemiotiky, sociolingvistiky globalizácie, teórie jazykového manažmentu a sociopragmatiky. V príspevku najprv

objasníme naše východiská, predstavíme korpus dát a metodológiu ich spracovania, následne predložíme analýzu a interpretáciu aktuálneho stavu pandemického diskurzu a trendov jeho budúceho vývoja.

1. Teoreticko-metodologické východiská

Jazyková krajina sa zameriava na výskum „prítomnosti, reprezentácie, významov a interpretácie jazykov zobrazených vo verejných priestoroch“¹ (Shohamy – Ben-Rafael, 2015, s. 1), ktoré tvoria jazykovú zložku v multimodálnych nápisoch (semiotických agregátoch/ *semiotic aggregates*; Scollon – Scollon, 2003). Od svojich počiatkov v 90. rokoch 20. storočia, keď bola JK definovaná ako „jazyk verejných dopravných značiek, reklamných bilbordov, názvov ulíc, komerčných nápisov na obchodoch a verejných nápisoch na vládnych budovách“² (Landry – Bourhis, 1997, s. 25), sa etablovala ako štandardný sociolingvistický výskumný prúd zameraný na „symbolickú konštrukciu verejného priestoru“³ (Ben-Rafael, 2009, s. 41). Po období prudkého vzostupu výskumu JK došlo v ostatnej dekáde k precizovaniu jeho metodologických postupov, k rozšíreniu záberu na multimodálne značenia a k postupnému odklonu od počiatočného kvantitatívneho zamerania ku kvalitatívnemu, etnograficky orientovanému výskumu. Ide o príklon k „vzretejším semiotickému prístupu, v ktorom sa samotným znakom venuje zvýšená pozornosť, a to tak individuálnym znakom (znaky sú multimodálne a vykazujú dôležité kvalitatívne typologické odlišnosti), ako aj ich vzájomným kombináciám“⁴ (Blommaert – Maly, 2014,

¹ V orig. „the presence, representation, meanings and interpretation of languages displayed in public places“ (Shohamy – Ben-Rafael, 2015, s. 1). Všetky citáty z angličtiny preložil autor štúdie, pričom citáty z češtiny sú ponechané v pôvodnom znení.

² V orig. „language of public road signs, advertising billboards, street names, commercial shop signs, and public signs on government buildings“ (Landry – Bourhis, 1997, s. 25).

³ V orig. „symbolic construction of the public space“ (Ben-Rafael, 2009, s. 41).

⁴ V orig. „more mature semiotic approach in which signs themselves are given greater attention both individually (signs are multimodal and display important qualitative

s. 3). V ostatnom čase sa objavujú výskumy regulatívneho diskurzu JK (Svennevig, 2021), a to aj v pandemickom období (napr. Ogiermann – Bella, 2021), pričom sa dá sa očakávať ich ďalší nárast.

V domácej sociolingvistike sa postupné etablovanie výskumu JK prejavuje viacerými štúdiami, ktoré sa tematicky zameriavajú na urbánny multilingvizmus hlavného mesta (Satinská, 2013a, 2013b), centier cestovného ruchu (Hyriaková, 2012; Ferenčík, 2013, 2018; Bariová, 2020), jazykovú prax dvojjazyčného slovensko-maďarského prostredia (Laihonen, 2015a, 2015b) a ideologické procesy postkomunistickej krajiny (Sloboda, 2009). Laihonen (2016) analyzuje regulatívny diskurz JK, Ferenčík (2014, 2015, 2016) identifikuje diskurzívne postupy konštrukcie súkromného priestoru, Kolečáni-Lenčová (2020) sa zaoberá didaktickým využitím postupov JK v pedagogickej praxi, Gavurová (2020) skúma prítomnosť dialektu a interdialektu v JK východoslovenského prostredia.

Druhým východiskom nášho príspevku je geosemiotika (Scollon – Scollon, 2003), ktorá integruje Goffmanov (1963, 1971) interakčný poriadok, gramatiku vizuálneho dizajnu od Kressa a van Leeuwena (2001) a semiotiku umiestnenia znakov do komplexného analytického nástroja vhodného na uchopenie semiotických procesov indexikálnosti, dialogickosti a selekcie, ktoré prebiehajú v podloží fungovania znakov v priestore ich umiestnenia. Z geosemotiky preberáme analytické postupy a pojmy, predovšetkým regulatívny diskurz (*regulatory discourse*), semiotický priestor (*semiotic space*), značenie (*signage*), semiotický agregát (*semiotic aggregate*) a ďalšie.

Ďalšou výskumnou oblasťou zahrnutou do nášho výskumu je sociolingvistika globalizácie (Blommaert, 2010), ktorá vysvetľuje prítomnosť jazykov okrem iného aj v multilingválnych jazykových krajinách sveta ako pôsobenie globalizačných procesov. Angličtina ako vehikulum (Bruyèl-Olmedo – Juan-Garau, 2010) a katalyzátor geokultúrnej globalizácie (Blommaert, 2010) sprostredkúva tok vzorcov kultúrnych hodnôt a spôsobuje, že mnohé lokality sveta si sú podobné vizuálne, ako aj hodnotovo, ideologicky. Tieto vzorce sa však nepreberajú (*adopt*) vcelku, ale lokálne prispôbujú (*adapt*) a transformujú existujúce formy do špecifických podôb globálneho partikularizmu

---

typological differences) and in combination with each other“ (Blommaert – Maly, 2014, s. 3).

(Ben-Rafael – Ben-Rafael, 2015). Multilingvizmus sa vysvetľuje ako dôsledok fungovania jazykov na sociolingvistických škálach (lokálna, translokálna, globálna), na ktorých však cirkulujú nie „celé“ jazyky, ale semiotické prostriedky (*resources*), akcenty, diskurzy, registre ako situačne podmienené spôsoby prejavu v špecifických doménach činnosti ľudí (Slančová, 1999), ktoré sa asociujú s príslušnými jazykmi a ktoré sa orientujú na isté normatívne centrá. Jazykové režimy multilingvizmu v lokalitách sveta sú tak hierarchické, neúplné a pluricentrické.

Ústredným pojmom teórie jazykového manažmentu rozpracovanej v európsko-ázijsko-tichomorskej tradícii je jazykový manažment (JM), ktorý sa vymedzuje široko ako „jakákoli aktivita zaměřená na sám jazyk nebo komunikaci [...] na systém jazyka i na jeho užívání“ (Nekvapil – Sherman, 2014, s. 248). Podľa toho, či konateľom JM je inštitúcia, alebo jednotlivec, rozlišuje sa medzi jednoduchým a organizovaným manažmentom. Odlišujú ich viaceré vlastnosti – kým jednoduchý manažment sa vzťahuje na konkrétne interakcie, inštitucionálny manažment je transinterakčný, keďže sa vzťahuje na viaceré prípady interakcií, pričom organizácie o manažmente komunikujú, uplatňujú v ňom rôzne teórie a ideológie a manažujú jazykový systém (Nekvapil, 2010). Jednoduchý manažment prebieha v štyroch fázach, v ktorých jeho konateľ zaznamená odchýlku od normy, hodnotí ju, plánuje jej opravu a realizuje ju, pričom opravená odchýlka sa môže stať začiatkom nového cyklu. Cyklická povaha manažovania, ktorú možno v istej forme identifikovať aj v organizovanom manažmente, sa odráža aj v rozlišovaní medzi predinterakčným a postinterakčným manažmentom. Kým predinterakčný manažment sa koná „v očakávaní budúcej interakcie, alebo presnejšie, pri očakávaní možných problémov pri budúcej interakcii“ (Nekvapil – Sherman, 2009, s. 185), postinterakčný manažment „sa koná po danej interakcii“ (Nekvapil – Sherman, 2009, s. 185)⁵. Súčasťou predinterakčného manažmentu môžu byť aj postupy vyhýbania sa (*avoidance strategies*) vzniku potenciálnych problémov, a to napr. aj používaním pandemického značenia umiestneného vo verejnom priestore, ktoré je predmetom nášho výskumného záujmu.

---

⁵ V orig. „in anticipation of a future interaction or, more precisely, in anticipation of potential problems in a future interaction“ ... „after the given interaction“ (Nekvapil – Sherman, 2009, s. 185).

V perspektíve teórie JM pristupujeme k regulatívne diskurzu JK ako k produktu predinterakčného organizovaného manažmentu⁶ zameraného na výber jazyka, situácie, výrazových prostriedkov, funkcie, obsahu, formy a komunikačného kanála (Nekvapil, 2016). JM anticipujúci zaznamenanie možného problému (odchýlky od normy) a prípadné možné fázy cyklu jednoduchého manažmentu na strane adresáta možno znázorniť takto:

... → oprava → **jazyková krajina** (→ odchýlka → hodnotenie
→ plánovanie opravy → ...

Napokon v našom príspevku vychádzame aj zo sociopragmatického výskumu v oblasti pragmalingvistickej teórie zdvorilosti (*Politeness Theory*), predovšetkým z jej prvej modernistickej vlny reprezentovanej prístupom k zdvorilosti rozpracovanom P. Brownovou a S. Levinsonom (Brown – Levinson, 1987). Napriek jeho už v súčasnosti prekonanej pozitivisticky chápanej zdvorilosti ako inherentnej súčasti jazykových výrazov ho používame vzhľadom na skutočnosť, že náš korpus dát JK predstavuje produkty konateľov organizovaného JM, pri ktorých analýze neskúmame ich interpretáciu, hodnotenie z hľadiska zdvorilosti adresátom. Tento prístup nám vyhovuje z dôvodu, že pristupuje k zdvorilosti ako k výsledku racionálneho správania účastníkov komunikácie, ktorí zohľadňujú tvár (*face*) adresáta a snažia sa voliť taký postup, ktorým by sa vyhli správaniu ohrozujúceho tvár adresáta (*face-threatening act*), pričom zvažujú relatívny status, moc, ako aj závažnosť (rečového) aktu v danom socio-kultúrnom kontexte. V prípade pandemického RD ide primárne o direktívne ilokúcie, ktoré sa formulujú v rôznej miere realizácie konvencionalizovanej negatívnej zdvorilosti (*negative politeness*), t. j. zdvorilosti odstupu a rešpektu. Svojou intencionálnou voľbou bežnej formálnej

---

⁶ Opodstatnenosť tohto prístupu potvrdzuje aj odpoveď manažérky hotela, ktorá na otázku o účelnosti umiestnených nápisov uviedla, že ich zmyslom je „predísť možným sťažnostiam hostí“ (v orig. „avoid possible complaints of guests“), pričom snahou manažmentu hotela je „byť aktívny namiesto reaktívny“ (v orig. „be active instead of re-active“). Zdroj: e-mailová komunikácia autora.

zdvorilosti (Hirschová, 2010) autori indikujú snahu zachovať tvár (*save face*) adresáta a neohroziť tvár vlastnú.

2. Dáta a metodológia

Náš korpus dát pandemického RD predstavuje súbor regulatívnych nápisov, oznamov a inštrukcií umiestnených vo verejnom priestore ŠP, ktorý tvorí najnovšiu koherentnú vrstvu miestnej JK. Korpus priebežne zostavovaný od marca 2020 do augusta 2021 zachytáva vývin pandemickej situácie implementáciou nariadení štátnych orgánov. Autormi nápisov, ktorých v intenciách zvoleného prístupu vnímame ako konateľov predinterakčného JM, sú miestna samospráva, ktorá predstavuje oficiálny organizovaný JM, a prevádzkovatelia zariadení turistickej infraštruktúry (dopravnej, ubytovacej, stravovacej, nákupnej, a športovej), ktorí sú konatelia neoficiálneho organizovaného JM. Recipientmi pandemického značenia sú obyvatelia ŠP, zamestnanci úradov a zariadení, návštevníci, turisti a pod., ktorí sú konateľmi jednoduchého JM. Keďže sme sa v našom výskume nezamerali na získavanie údajov od recipientov o konkrétnych interakciách, ktoré by predstavovali fázy cyklu jednoduchého manažmentu, v tomto príspevku sa touto účasťou rolou nezaobráame.

Vo výskume požívame kvalitatívne výskumné metódy semiotickej analýzy multimodálnych dát vychádzajúc z metodologických postupov uvedených výskumných oblastí. V duchu klasickej analýzy JK za jednotku analýzy pokladáme nápis⁷ umiestnený vo verejnom priestore (Landry – Bourhis, 1997), ktorý je zreteľne odčlenený od okolitého priestoru a plní primárne regulatívnu funkciu a ktorého umiestnenie implikuje komunikačných partnerov (producenta a recipienta). Od marca

⁷ Na označenie jednotky analýzy JK uprednostňujeme používanie označenia *nápis* pred termínom znak (*sign*), ktorý sa od začiatku používa vo výskume JK písanej v angličtine. Nápis však vnímame ako semiotický komplex – semiotický agregát (*semiotic aggregate*; Scollon – Scollon, 2003), ktorý je prevažne multimodálny, t. j. zložený z písaného textu v kombinácii s ikonickými znakmi, ktorý tvorí celok zreteľne odčlenený od svojho okolia fungujúci v rámci istého diskurzu, ako regulatívneho, infraštruktúrneho, komerčného a pod.

2020, keď bol zhotovený základ našej databázy zachytením všetkých pandemických nápisov umiestnených vo verejnom priestore ŠP, sme databázu priebežne aktualizovali zaznamenávaním nových nápisov, ktoré pribúdali k existujúcim nápisom alebo ktoré ich nahrádzali. Naša longitudinálna sonda deteguje semiotické procesy prebiehajúce v časovom pláne s odstupom niekoľkých mesiacov.

V intenciách etnografického výskumu JK sa zameriavame na znaky samotné analýzou ich funkcií a výrazových prostriedkov, ktoré sú výsledkom JM v užšom zmysle, teda manažovaní jazyka. V rozšírenom chápaní JM však analyzujeme aj manažovanie ostatných aspektov komunikácie, a to kódu (voľba jazyka, variety, štýlu, fonologické/grafologické, morfo-syntaktické, lexikálno-sémantické prostriedky), situácie (umiestnenie znakov vo vstupných priestoroch, na dverách, bránach, pasážach a pod.), funkcie (kognitívny rámec, dominantná regulatívna funkcia, dopĺňajúca informatívna, symbolická), obsahu (pohyb, vzdialenosť, ochranné prostriedky), formy (nejazykové semiotické prostriedky), účastníkov (na strane odosielateľa indikovanie autority, legitimizácia regulácie a anticipácia vyhovenia regulácii na strane adresáta), kanála (veľkosť, vizuálny dizajn, materiál, kvalita, umiestnenie nosiča) a pandemických „rekvizít“ (dezinfekčné prostriedky, fyzické bariéry, koridory a pod.).

Za konateľov JM pokladáme inštitucionalizovaných producentov pandemického RD, ktorí sú oficiálni a neoficiálni (angl. *top-down* a *bottom-up*; Gorter, 2006) podľa toho, či sú autormi nápisov štátne orgány a inštitúcie alebo súkromné (komerčné) organizácie, resp. jednotlivci. Podľa statusu jazyka rozlišujeme tri sociolingvistické škály, lokálnu, translokálnu a globálnu (tabuľka 1), na ktorých producenti fungujú. Upozorňujeme na skutočnosť, že dlhodobý multilingválny škálový režim fungovania jazykov v skúmanej oblasti bol vypracovaný na základe údajov pred nástupom pandémie (Ferenčík, 2018), pričom po jej nástupe jej jazykovú situáciu charakterizuje slovenský monolingvizmus, resp. slovensko-anglický bilingvizmus.

V analýze sledujeme prostriedky a postupy, ktorými konatelia JM manažujú použitie jazykov, autoritatívnosť (miera realizácie statusu na škále vysoká – nízka) a deontický postoj (stupeň záväznosti realizácie regulatívnej ilokúcie na škále silný – slabý; Downing – Locke, 1992), anticipáciu vyhovenia regulatívnej ilokúcii a jej legitimizácie.

Kladieme si tri výskumné otázky zamerané na producentov pri tvorbe regulatívneho diskurzu:

1. Ako manažujú použitie jazyka, resp. jazykov, registrov a štýlov?
2. Akými prostriedkami manažujú autoritatívnosť a deontický postoj k regulácii?
3. Akými prostriedkami legitimizujú reguláciu a zabezpečujú jej vyhovenie?

3. Analýza

3.1. Manažovanie jazykov pandemického regulatívneho diskurzu

Predchádzajúci výskum JK skúmanej lokality (Ferenčík, 2018) poukazuje na jej dlhodobý multilingvizmus, pričom jeho režim je daný pozíciou jazykov v jazykovom systéme sveta (de Swaan, 2001). Ide o hierarchický systém odlišujúci periférne (menšinové), centrálné (štátne) a supercentrálné (*lingua franca*) jazyky s tým, že angličtina je aktuálne jediný hypercentrálny jazyk. Toto delenie vzťahujeme na Blommaertovo (2010) delenie sociolingvistických úrovní (škál), ktorý sa odvoláva na Wallersteinovu (1976) teóriu moderného svetového systému a jej kľúčové pojmy centrum a periféria. V tabuľke 1 predkladáme škálový režim multilingvizmu jazykovej krajiny Štrbského Plesa.

Tento režim indikuje zloženie fluktuujúcej turistickej klientely, ktorá je v zložení najviac zastúpených krajín dlhodobejšie stabilná. Z porovnania štatistiky⁸ ubytovania na ŠP v r. 2019 a z prehľadu jazykov prítomných v JK z r. 2017 (Ferenčík, 2018) vyplýva, že multilingvizmus kopíruje skladbu návštevnosti podľa krajín: po najväčšom počte

---

⁸ Podľa štatistiky ubytovaných z r. 2019 je poradie ubytovania podľa štátov nasledujúce: Slovensko (68 %), Česko (15,6 %), Poľsko (3,6 %), Maďarsko (2,4 %), Nemecko (2,09 %), Ukrajina (0,87 %), Izrael (0,6 %), USA (0,63 %), Veľká Británia (0,58 %), Slovinsko (0,56 %), Rakúsko (0,5 %), Litva (0,2 %), Južná Kórea (0,3 %), Rusko (0,27 %), Francúzsko (0,21 %) a Rumunsko, Lotyšsko, Holandsko, Španielsko a Taliansko (menej než 2 %). Zdroj štatistiky je dostupný na <https://www.tatry.sk/infocentrum/dolezite-informacie/statistiky-navstevnosti/>.

nápisov v slovenčine je najviac prítomná angličtina, a to aj napriek tomu, že návštevnosť hovoriacich po anglicky ako štátnym, t. j. centrálnym jazykom (USA, Veľká Británia) je na úrovni málo nad 1 %. Svedčí to však o fungovaní angličtiny ako *lingua franca*, teda ako supercentrálneho a hypercentrálneho jazyka najvýraznejšie projektovaného do slovensko-anglického bilingválneho značenia. Poradie prítomnosti ostatných (centrálnych) jazykov (nemčina, poľština, maďarčina, ruština) v princípe zodpovedá návštevnosti z príslušných krajín. Komunikačné potreby návštevníkov z ostatných krajín sa saturujú kontaktnými jazykmi, a to popri angličtine nemčinou a ruštinou ako jazykmi stredoeurópskeho a postsovietskeho civilizačného priestoru. Zdanlivo paradoxná neprítomnosť češtiny ako jazyka najpočetnejšej klientely je vysvetliteľná jej suplovaním slovenčinou, ktorá sa pokladá pre českých návštevníkov za zrozumiteľnú⁹.

Tabuľka 1 Multilingálny režim jazykovej krajiny Štrbského Plesa

Moderný svetový systém (Wallerstein, 1983)	Sociolingvistická škála (Blommaert, 2010)	Systém jazykov sveta (de Swaan, 2001)	Multilingvizmus jazykovej krajiny ŠP
periféria	Lokálna	periférny	S
semicentrum/ semiperiféria	Translokálna	centrálny	S A N M R P
centrum	Globálna	supercentrálny	A N R
		hypercentrálny	A

Vysvetlivky:

S = slovenčina, A = angličtina, N = nemčina, M = maďarčina, P = poľština,

R = ruština.

⁹ Prítomnosť češtiny v JK možno hodnotiť aj ako osobitný príspevok do budovania spoločenského slovensko-českého bilingvizmu a pestovania „otvorenosti voči druhému jazykovému, kultúrnemu spoločenstvu“ (Nábělková, 2012, s. 85).

Z predchádzajúceho výskumu (Ferenčík, 2018) vyplýva dominancia slovensko-anglického bilingvizmu v miestnej JK. Je však potrebné uvedomiť si, že jazyky v nej nie sú prítomné ako „celé“, ale v registroch turizmu (*lingua turistica*; analogicky podľa Phillipsona, 2008), ktoré sa zameriavajú na pokrytie komunikačných potrieb návštevníkov daných cieľom ich pobytu v turistickej oblasti, ktorým je „konzumácia miesta“ (*consumption of place*; Urry, 1995), pričom sa obmedzujú na informácie o objektoch a službách v lokalite a na pohyb v turistickej infraštruktúre. Z hľadiska štýlu ide o formálny štýl spisovného jazyka využívajúci komunikačné normy verejného styku (napr. vykanie).

Od marca 2020 je novou vrstvou JK ŠP fungujúcej v režime existujúceho multilingvizmu pandemický RD, ktorý prechádza vývinom z hľadiska manažovania používania jazykov, a to od počiatočného oficiálneho aj neoficiálneho (slovenského) monolingvizmu¹⁰ k aktuálnemu slovensko-anglickému bilingvizmu. Tento bilingvizmus však pochádza iba od neoficiálnych konateľov JM, a to tých, ktorí použitím angličtiny indikujú svoje fungovanie na translokálnej a globálnej škále (niektoré hotely, penzióny, reštaurácie a prevádzkovateľ športových služieb *Tatry Mountain Resorts*).

3.2. Manažovanie pandemického regulatívneho diskurzu

Pandemický diskurz sa stal osobitnou semiotickou vrstvou jazykovej krajiny ŠP po zavedení vládnych opatrení v marci 2020¹¹, pričom v priebehu nasledujúceho obdobia prechádzal viacerými premenami implementujúc príslušnú oficiálnu legislatívu. V nasledujúcej analýze poukazujeme na tieto premeny na vybraných príkladoch pandemického RD z obdobia od marca 2020 do augusta 2021. Zameriame sa na vybraných producentov pandemického RD reprezentujúcich všetky

¹⁰ V marci 2020 bol jediný dvojjazyčný nápis v JK ŠP prítomný iba pred hotelom Kempinski (obrázok 2).

¹¹ Dňa 12.3.2020 Ústredný krízový štáb zriadený Ministerstvom zdravotníctva SR prijal viaceré opatrenia obmedzujúce pohyb osôb (o. i. obmedzenie dopravy, zatvorenie medzinárodných letísk, lyžiarskych stredísk), na ktoré sa autori pandemického RD odvolávajú a legitimizujú svoje regulatívne postupy. Dostupné na: <https://www.health.gov.sk/Clanok?koronavirus-opatrenia-sprisenene>.

kategórie konateľov oficiálneho (obecný úrad Štrba) a neoficiálneho JM (vybrané hotely a penzióny, športová infraštruktúra, stánky s občerstvením).

3.3. Manažovanie oficiálneho pandemického regulatívneho diskurzu

Oficiálny pandemický RD ilustrujeme nápisom z marca 2020 umiestnenom pri vstupe do areálu ŠP obecným úradom, ktorým realizuje svoju pozíciu konateľa oficiálneho JM (obrázok 1). Nápis pozostáva z nadpisu a troch blokov textu. Úvodný blok zdôvodňuje legitimitu regulácie dvojako, a to kauzálne (tzv. *causal account*; Svennevig 2020), odvolaním sa na aktuálnu pandemickú legislatívu (*Na základe Opatrenia Úradu verejného zdravotníctva SR...*), a funkčne (*teleological account*; Svennevig 2020), výzvou zamedziť koncentrácii turistov a vozidiel z celého Slovenska. Jadrový blok obsahuje reguláciu mobility realizovanú performatívnym rečovým aktom (*OBEC ... ŽIADA NÁVŠTEVNÍKOV A TURISTOV, ABY OBMEDZILI NÁVŠTEVNOSŤ ...*) a reguláciu používania ochranných prostriedkov realizovanú imperatívom (*POUŽÍVAJTE ...*). Tretí blok legitimizuje reguláciu odvolaním sa na morálny aspekt (tabuľka 2) dodržiavania opatrení (*Je to v záujme ochrany nás všetkých*). Poďakovanie za ich dodržanie (*Ďakujeme, že ste zodpovední*) pokladáme za realizáciu tzv. tretej, spätnoväzbovej repliky trojčlennej replikovej štruktúry¹² (druhá replika je implicitná): 1. žiadosť o zodpovedné správanie, 2. vyhovenie žiadosti, 3. poďakovanie za vyhovenie žiadosti, čím sa anticipuje jej vyhovenie a konštruuje identita adresáta ako spolupracujúceho konateľa.

Použité jazykové prostriedky neosobného úradného štýlu zahŕňajú nominalizáciu (*UPOZORNENIE*), performatívny rečový akt, všeobecného adresáta (*obec ... žiada všetkých návštevníkov ... aby obmedzili návštevnosť*) a vyknanie v osobných konštrukciách (*používajte*), ktoré je vo verejnom komunikačnom priestore normou. Naliehavosť regulácie sa podčiarkuje sémantikou reštriktívnosti (*obmedzili návštevnosť*),

¹² Používame konverzačno-analytický koncept replikový pár (*adjacency pair*) (Hutchby – Wooffitt, 1998) a pri interpretácii rečového aktu ďakovania ako tretej repliky sekvencie (*third position action*) sa odvolávame na Svenneviga (2021).

výnimočnosti (*mimoriadna situácia*) a záväznosti (*povinné ochranné rúška*). Z parajazykových prostriedkov sa využíva synergia veľkých písmen, výkričníkov, červenej farby, profesionálneho spracovania, trvácneho materiálu nosiča a výstražného symbolického prostriedku prevzatého z repertoára dopravného značenia. Spoločný efekt vysokej autoritatívnosti a silného deontického postoja indikuje výkon úradnej moci na danom území.

Obrázok 1 Oficiálny pandemický RD (obec Štrba)

Prepis textu na obrázku:

UPOZORNENIE!

Obec Štrba na základe Opatrenia Úradu verejného zdravotníctva SR
zo dňa 12.3.2020 ohľadne šírenia ochorenia COVID-19 a z dôvodu,
že dochádzalo k zvýšenej koncentrácii turistov a vozidiel z celého Slovenska

ŽIADA VŠETKÝCH NÁVŠTEVNÍKOV A TURISTOV, ABY
V SÚČASNEJ MIMORIADNEJ SITUÁCII
OBMEDZILI NÁVŠTEVNOSŤ ŠTRBSKÉHO PLESA.
POUŽÍVAJTE OCHRANNÉ RÚŠKA!

Je to v záujme ochrany zdravia nás všetkých. Ďakujeme, že ste zodpovední!

Z nejazykových prostriedkov manažovania nápisu sa využíva kognitívny rámec, ktorý definuje vírus COVID-19 ako problém pre verejné zdravie a na ktorý pandemický RD odkazuje. Kognitívny rámec je mentálna štruktúra, ktorou sa uchopuje istý výsek reality, resp. ktorou sa vytvára to, čo sa za realitu pokladá (Lakoff, 2006). Rámčovať

znamená „vybrať isté aspekty vnímanej reality a prezentovať ich ako výraznejšie tak, aby sa podporila určitá definícia problému, kauzálna interpretácia, morálne hodnotenie, a odporúčanie riešenia opisovaného problému“¹³ (Entman, 1993, s. 52). Pandemický RD v užšom zmysle pokladáme za súbor multimodálnych prostriedkov umiestnených v JK s cieľom vykonať opatrenia zamerané na riešenie problému definovaného v kognitívnom rámci (tabuľka 2).

Tabuľka 2 Pandemický RD v kognitívnom rámci pandemického diskurzu

Definícia problému	Vírus COVID-19 je problém pre verejné zdravie.
Kauzálna interpretácia	Keďže vírus COVID-19 je infekčný, prenáša sa osobným kontaktom.
Morálna interpretácia	Zdravie a život je dôležitá hodnota a tak obmedzenie kontaktu a mobility je prejavom zodpovednosti.
Odporúčaný postup	Zastavenie šírenia vírusu COVID-19 obmedzením kontaktu a mobility.
Navrhované opatrenia	Protipandemická legislatíva zameraná na reguláciu kontaktu, mobility a používanie ochranných prostriedkov.
Prostriedky na vykonanie opatrenia = pandemický regulatívny diskurz	Multimodálne semiotické prostriedky pandemického RD a ich umiestnenie v JK.

¹³ „[t]o frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described.“ (Entman, 1993, s. 52)

3.4. Manažovanie prvej vlny neoficiálneho pandemického regulatívneho diskurzu

Neoficiálny pandemický RD je značne diferencovaný kompozične, vo vyjadrovaní autoritatívnosti a postoja a materiálnom spracovaní. Ako prvý príklad (obrázok 2) uvádzame slovensko-anglický paralelný bilingválny nápis z apríla 2020 uverejnený pred vstupom do hotela Kempinski, ktorý vo viacerých aspektoch kontrastuje s oficiálnym nápisom obecného úradu (obrázok 1).

Obrázok 2 Neoficiálny pandemický RD (Grand Hotel Kempinski High Tatras)

Prepis textu na obrázku:

Vážení hostia, V súčasnej situácii, kedy virus COVID-19 postihuje viacero medzinárodných destinácií, sú pre nás najväčšou prioritou zdravie a bezpečnosť našich hostí a zamestnancov. Z nariadenia vlády Slovenskej republiky sú zatvorené všetky medzinárodné letiská, niekoľko hraničných priechodov, všetky wellness centrá a lyžiarske vleky. Aktuálne informácie na webovej stránke www.health.gov.sk Našich vzácných hostí by sme chceli informovať, že Grand Hotel Kempinski High Tatras bude z týchto dôvodov uzatvorený do odvolania. Ďakujeme za pochopenie a tešíme sa na vašu budúcu návštevu. KATHRIN NOLL GENERAL MANAGER

Dear Guests, In response to the outbreak of the COVID-19 virus that is currently affecting several international destinations, we would like to reiterate that the health and safety of all our guests and employees is of paramount importance at all times. Due to far-reaching restrictions of government of the Slovak Republic, all international airports, several border crossings, wellness centres and ski lifts are being closed. For more information, please visit the website: www.health.gov.sk Therefore, we would like to inform our valued guests that Grand Hotel Kempinski High Tatras will remain closed until further notice. We sincerely thank you for your understanding, and we look forward to your future visit.

KATHRIN NOLL
GENERAL MANAGER

Na jednej strane sa jeho autoritatívnosť znižuje nadviazaním osobnejšieho kontaktu oslovením (*Vážení hostia/Dear Guests*) a uvedením mena a statusu osoby autora, no zachováva istú úroveň neosobnosti využívajúc semiotiku formálnej komerčnej zdvorilosti (*Našich vzácných hostí by sme chceli informovať.../... we would like to inform our valued guests...*). Legitimizáciu regulácie zabezpečuje najprv odkazom na morálny aspekt kovidového rámca (*... sú pre nás najväčšou prioritou zdravie a bezpečnosť našich hostí a zamestnancov/health and safety of all our guests and employees is of paramount importance*), ktorý indikuje pozitívnu zdvorilosť („Všímaj si a postaraj sa o adresáta, jeho záujmy, požiadavky, potreby a veci“; Brown – Levinson, 1987, s. 102) prejavom záujmu o bezpečnosť a zdravie návštevníkov. Druhé zdôvodnenie je odvolanie sa na opatrenia vlády (*Z nariadenia vlády Slovenskej republiky sú zatvorené.../Due to far-reaching restrictions of government of the Slovak Republic...*). Legitimita regulácie je teda zdôvodňovaná rovnako ako v predchádzajúcom oficiálnom prípade (obrázok 1), ale v poradí, v ktorom sa konštruuje primárna identita adresáta ako hosťa (oproti adresátovi ako občanovi na obrázku 1), čo je aj zdrojom formálnej komerčne motivovanej zdvorilosti.

Samotná regulatívna ilokúcia sa vyjadruje nepriamo, reprezentatívnym rečovým aktom (*... by sme chceli informovať, že Grand Hotel Kempinski High Tatras bude z týchto dôvodov uzatvorený/... we would like to inform our valued guests that Grand Hotel Kempinski High Tatras will remain closed*), ktorý predstavuje konvencionalizovaný prostriedok negatívnej zdvorilosti („Bud' konvenčne nepriamy“; Brown – Levinson, 1987, s. 131).

Aj tu tvorí záver nápisu tretia replika trojčlennej štruktúry: 1. žiadosť o pochopenie, 2. vyhovieť žiadosti, 3. poďakovanie za vyhovieť žiadosti (*Ďakujeme za pochopenie/ We sincerely thank you for your understanding*), ktorou sa ritualizovane „vymáha“ vyhovieť regulácii. Záverečná zdvorilostná floskula (*tešíme sa na vašu budúcu návštevu/... we look forward to your future visit*) ako nepriame rečovo-aktové pozvanie na návštevu je znova z inventára prostriedkov komerčne motivovanej zdvorilosti.

Popri znižovaní autoritatívnosti sledujeme v tomto nápise, znova v kontraste s príkladom na obrázku 1, aj oslabovanie striktnosti deontického postoja a jeho prenesenie na ikonický prostriedok umiestnený

do centrálnej časti nápisu, ktorý je výpožičkou z inventára dopravného zákazového značenia. Spolu s kompozičnou výstavbou sú celkový dizajn, kvalita a jeho umiestnenie výsledkom premysleného manažovania komunikácie so zákazníkmi a korporátnej identity globálnej hotelovej siete.

V porovnaní s týmto nápisom diskurzívnu prax ostatných účastníkov neoficiálneho pandemického RD v prvej vlne nápisov charakterizuje nižší stupeň štandardizácie prameniáci z nutnosti reagovať promptne na bezprecedentnú situáciu, a to zaužívanými a dostupnými semiotickými prostriedkami. Predovšetkým ide o vyjadrovanie direktívnej ilokúcie indikatívom s využitím prostriedkov nominálneho vyjadrovania založených na slovesno-menných konštrukciách, ktoré predstavujú štandardizovaný (nepríznakový) spôsob vyjadrovania záväznosti konania adresáta, a teda deontického postoja autora (obrázok 3): ... *Vám oznamujeme, že s platnosťou od 15.03.2020 od 14.00 bude hotel zatvorený...* Autoritatívnosť regulácie sa tu zabezpečuje funkčným zdôvodnením regulácie (kauzálna interpretácia problému; tabuľka 2), uvedením statusu autora a loga spoločnosti, no zmierňuje sa oslovením (*Milí hostia*), ktoré kategorizáciou adresáta ako hosťa vytyčuje rámec komerčnej interakcie, v ktorej je ďakovanie za pochopenie nielen prostriedkom zabezpečujúcim spolupracujúce, súhlasné konanie, ale aj indikátorom komerčne motivovanej pozitívnej zdvorilosti.

Rovnaký pozitívne zdvorilostný postup je použitý aj v nápise na obrázku 4, no jeho vyššiu mieru autoritatívnosti signalizuje vyhýbavosť v zdôvodňovaní regulácie (*Z technických príčin zatvorené*), a eufemizácia stavu nepriaznivého pre adresáta, čo na pozadí vyrokovaných noriem komunikácie v tomto segmente služieb možno pokladať za negatívne príznakové, a teda nezdvorilé. Podobná absencia zdôvodnenia je aj v nápise na obrázku 5, no v kombinácii s pozitívne zdvorilostným postupom, ktorý dokladuje hybridizáciu postupov v počiatkoch pandémie značení promptne reagujúcim na novú situáciu využívaním dostupných semiotických zdrojov. Bežným postupom sa stalo vyjadrovať štandardizovaný nepríznakový stupeň sily deontického postoja indikatívnou regulatívnou ilokúciou a nominálnymi prostriedkami a zvyšovať autoritatívnosť absenciou zdôvodňovania regulácie (obrázok 6 a 7) a ďalšími zosilňujúcimi prostriedkami (pečiatka, podmienky vstupu).

Obrázok 3 Neoficiálny pandemický RD (Hotel Fis)

Prepis textu na obrázku:

Milí hostia, V snahe zamedzenia šírenia koronavírusu a choroby COVID-19 Vám oznamujeme, že s platnosťou od 15.03.2020 od 14.00 hod. bude hotel zatvorený do odvolania.
Ďakujeme za pochopenie.
Riaditeľka Hotela FIS***

Obrázok 4 Neoficiálny pandemický RD (Hotel Solisko)

Prepis textu na obrázku:

HOTEL SOLISKO****
Z technických príčin zatvorené.
Ďakujeme za porozumenie.
HOTEL SOLISKO****
Closed for technical reasons.
Thank you for understanding

Podobne aj semiotika nejazykových prostriedkov prvej vlny, keď boli nápisy bežne písané ručne, vytlačené na štandardný biely hárok papiera a prilepené lepiacou páskou na dvere alebo okná, poukazuje na počítačnú disparitnosť organizovaného JM (obrázok 5, 6, 7).

Obrázok 5 Neoficiálny pandemický RD (reštaurácia)

Prepis textu na obrázku:

MILÍ ZÁKAZNÍCI,
REŠTAURÁCIA JE AŽ DO ODVOLANIA
ZATVORENÁ. ĎAKUJEME ZA POCHOPENIE.

Obrázok 6 Neoficiálny pandemický RD
(predajňa)

Prepis textu na obrázku:

PREDAJŇA ZATVORENÁ.

Obrázok 7 Neoficiálny pandemický RD
(predajňa)

Prepis textu na obrázku:

VSTUP IBA S RÚŠKOM
A PO JEDNOM

Začiatok postupného uvoľňovania opatrení od apríla 2020 a skončenie núdzového stavu v júni 2020 sa premietli do pandemického RD očakávaním zvýšenej mobility osôb. Vyššia pripravenosť prevádzkovateľov na novú situáciu sa prejavila vo výrazných kvantitatívnych a kvalitatívnych zmenách v pandemickom RD, a to v jeho rozširovaní a multiplikácii, konvencionalizácii, vo zvýšenom zastúpení ikonických prostriedkov, v štandardizácii dizajnu, skvalitňovaní materiálnych prostriedkov a v bilingvizácii. Vo vizuálnej krajine pribudli aj ďalšie materiálne pandemické rekvizity, najmä bariéry, dezinfekčné nádoby a stojany. Naša sonda znakov pandemického RD z augusta 2020 poukazuje na postupnú integráciu pandemického RD do miestnej JK.

Postupne sa kryštalizujú a diferencujú diskurzívne postupy odlišujúce producentov podľa škál ich fungovania varujúúcich medzi globálnou škálou, ktorú ilustrujeme bilingválnym nápisom pred hotelom Kempinski (obrázok 8), a lokálnou škálou, ktorú ilustrujeme monolingválnym nápisom na stánku s občerstvením (obrázok 9). Obidva znaky predstavujú komunikáciu orientujúcu sa na normy zaužívané na svojich škálach, a to jazykových aj pragmatických. V prvom prípade ide o normy globalizovanej kultúry, ktorých kvintesenciou je negatívna zdvorilosť, ktorej kalkovanie do slovenčiny poukazuje na translingválne šírenie (Pennycook, 2010) globalizovaných noriem a hodnôt. V druhom prípade ide popri normatívnom vykaní aj o použitie zdvorilostnej

častice *prosím*, ktorá patrí do inventára domácich prostriedkov negatívnej zdvorilosti, no ktorej pragmatikalizácia sa vplyvom globalizovaného pôsobenia v ostatných dekádach prudko akcelerovala. Dokladáme to tendenciou jednak neoddeľovať ju interpunkciou v domácich textoch (obrázok 9) a jednak nadužívať ju v komerčnom diskurze, čo je osobitne viditeľné v paralelných slovensko-anglických textoch (obrázok 8), kde jej prítomnosť je vnímateľná ako redundantná.

Obrázok 8 Neoficiálny pandemický RD (Grand Hotel Kempinski)

Prepis textu na obrázku:

DEAR GUEST
V nadväznosti na aktuálne nariadenia vlády Slovenskej republiky si Vám dovoľujeme dať do pozornosti nasledovné dočasné opatrenia: Following the current regulations of the government of the Slovak Republic, we would like to inform you of the following temporary measures:
PROSÍM VSTUPUJTE CEZ OTOČNÉ DVERE
PLEASE USE THE REVOLVING DOOR
PROSÍM VSTUPUJTE S RÚŠKOM
PLEASE ENTER WITH A FACE MASK

Obrázok 9 Neoficiálny pandemický RD (stánok s občerstvením)

Prepis textu na obrázku:

VÁŽENÝ HOŠŤ,
DODRŽUJTE PROSÍM ODSTUP 2 M

Z producentov pandemického RD fungujúcich na translokálnej škále vyberáme príklady, ktoré ilustrujú značnú disparitnosť praxe. Prvý nápis (obrázok 10) na hotelových dverách zaujme vysokou

autoritatívnosťou a silným deontickým postojom, a to použitím performatívneho rečového aktu (*Žiadame Vás o dodržiavanie opatrení Úradu verejného zdravotníctva*), nominalizáciou (*Vstup do budovy len s prekrytím nosa...*) a imperatívom (*Používajte dezinfekciu rúk*). Producent používa iba kauzálne zdôvodnenie regulácie a vyhovie regulácii zabezpečuje hrozbou penalizácie (*V prípade nedodržania ... riskuje klient pokutu...*), pričom sa zbavuje sa zodpovednosti za jej nedodržanie (*Personál ... Nezodpovedá za povinnosť klienta dodržiavania opatrení*). Tento postup interpretovateľný ako „pozitívne nezdvorilý“ je výnimkou z noriem komerčnej pandemickej komunikácie a blíži sa k oficiálnemu nápisu (obrázok 1). V kontraste s ním je „pozitívne zdvorilý“ nápis na dverách reštaurácie (obrázok 11), ktorého producent vymenúva niekoľko oblastí, v ktorých sa sám zaväzuje dodržiavať regulatívne opatrenia z dôvodu ohľaduplnosti k zákazníkom, čím prispieva k budovaniu „komerčnej pandemickej etikety“.

Obrázok 10 Neoficiálny pandemický RD (Hotel Solisko)

Prepis textu na obrázku:

VÁŽENÍ ZÁKAZNÍCI
Žiadame Vás o dodržiavanie opatrení
Úradu verejného zdravotníctva:
1. Vstup do budovy len s pokrytím nosa a úst
2. Používajte dezinfekciu rúk
V prípade nedodržania nariadení Úradu verejného
zdravotníctva riskuje klient pokutu 1 000 eur
Personál hotela Solisko a reštaurácie AI Lago
nezodpovedá za povinnosť klienta dodržiavať
nariadenia Úradu verejného zdravotníctva

Pokiaľ ide o prostriedky autoritatívnosti v týchto nápisoch, hlavným rozdielom medzi nimi je jej explicitná prítomnosť v nápise na obrázku 10 indikovaná rámcujúcimi prostriedkami v jeho záhlaví a päte (názov, logo, adresa) a jej absencia v nápise na obrázku 11, v ktorom autoritatívnosť vyplýva nie zo statusu producenta, ale zo závažnosti pandemickej situácie implikovanej v sémantike výrazov *zodpovednosť* a *bezpečie*. Nepriama výzva na zodpovedné správanie na strane zákazníka

prostredníctvom ďakovania (*Ďakujeme, že ste aj vy zodpovední...*) je štandardným diskurzným postupom (pozn. pod čiarou 12) získania súhlasného správania, ktorého istá miera nátlaku odvodená od presupozície faktu, že zákazník je zodpovedný, je ospravedlniteľná morálnym rámcom (tabuľka 2).

Obrázok 11 Neoficiálny pandemický RD (reštaurácia)

Prepis textu na obrázku:

Zodpovedná prevádzka
Takto sa staráme o Vaše bezpečie
1. ODSUP
2. HYGIENA
3. BEZHOTOVOSTNÉ PLATBY
4. PERSONÁL
5. PIVO A INÉ NÁPOJE
Ďakujeme, že aj vy ste zodpovední a myslíte na
zdravie.
Na zdravie!

Nasledujúce príklady dokumentujú postupnú štandardizáciu regulačných opatrení do troch kľúčových oblastí (vzdialenosť, prekrytie dýchacích ciest a dezinfekcia rúk), ktoré sa recyklujú v pandemických nápisoch. Táto štandardizácia je sprevádzaná ich ikonizáciou ako výsledkom transdukcie (Kress, 2003), pri ktorom sa význam konfigurovaný v jazykovom semiotickom móde rekonfiguruje do ikonického módu, a nominalizáciou, pri ktorej sa verbálne formulácie nahrádzajú nominálnymi. Účinkom nominalizácie je depersonalizácia komunikácie, pri ktorej sa osoby (autori správy, agenti regulácie) vyčleňujú zo situácie, v dôsledku čoho sa nemôžu brať na zodpovednosť. Jeffries (2010) vníma tento postup ako ideologický proces konštruovania reality a ako spôsob jej reifikácie, zvecňovania, ktorým realita nadobúda nezávislú existenciu ako objektívne existujúci sociálny fakt. Ilustrujeme to na bilingválnych príkladoch od prevádzkovateľov športových (obrázok 12) a ubytovacích služieb (obrázok 13), v ktorých sledujeme rovnakú paralelnú textovo-ikonickú kompozíciu ale odlišné konceptuálne vyjadrenie regulácie, a to verbálne oproti nominálnemu (napr. *DODRŽUJTE 2 M*

ODSTUPY/PLEASE KEEP A 2-METRE DISTANCE FROM OTHERS verzus *2 m odstup/2-metre distance*). V príklade na obrázku 13 popri nominalizácii sledujeme aj redukciu verbálnej zložky (absencia interpunkcie) a jej zrovnováženie s ikonickou zložkou.

Obrázok 12 Neoficiálny pandemický RD (športová infraštruktúra)

Prepis textu na obrázku:

Vážení zákazníci,
Dear Customers,
DODRŽUJTE 2 M ODSUPY
PLEASE KEEP A 2-METRE DISTANCE FROM OTHERS
POUŽITE DEZINFEKČNÝ PROSTRIEDOK
PLEASE DISINFECT YOUR HANDS
POUŽITE OCHRANNÉ RÚŠKO
PLEASE USE FACE MASK
UPREDNOSTNITE BEZKONTAKTNÚ PLATBU
PREFER CARD PAYMENT
Ďakujeme za dodržiavanie opatrení.
Thank you for adhering to the measures.

Obrázok 13 Neoficiálny pandemický RD (hotel)

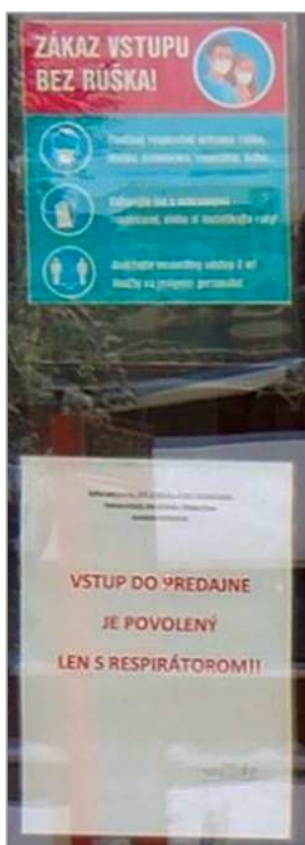
Prepis textu na obrázku:

POBYT BEZ OBÁV
HOLIDAYS WITHOUT WORRIES
nosenie ochranných rúšok
face masks
2 m odstup
2-metre distance
dezinfekcia rúk
hand disinfection
dezinfekcia priestorov
room disinfection

V aktualizovanej sonde z marca 2021 sa trendy vývinu pandemického RD potvrdzujú a objavujú sa nové. V jeho semiotických agregátoch sa začína ukazovať diachronia pribúdaním nových nápisov k existujúcim, čím vznikajú diachronické vrstvy nápisov s tzv. dlhou a krátkou

históriou; *long and short history* (Blommaert, 2012^[1]), ktoré potvrdzujú pretrvávanie pandemickej situácie a reagujú na jej aktuálny vývin. Napríklad v znakoch regulujúcich vstup do predajne (obrázok 14) a železničnej stanice (obrázok 15) sledujeme, ako je k značeniu požadujúcemu vstup s rúškom pridané aktualizované opatrenie žiadajúce nosenie respirátora. Obidva nápisy indikujú vysokú mieru autoritatívnosti a silného deontického postoja využívajúc konvencionalizovanú nominálnu ilokučnú štruktúru (*vstup ... je povolený; zákaz vstupu*), ktorá replikuje zákazovo-prikazovú paradigmu spoločenského zdvorilostného étosu štandardizovanú vo verejnom značení (Ferenčík, 2014). Nápis *Povinný respirátor FFP2* dosahuje najvyšší stupeň objektivizácie a reifikácie pandemickej situácie, ktorá sa potvrdzuje aj vysokou mierou jeho štandardizovanosti a ikonizácie (oproti textovej regulácii pripravenej ad hoc, t. j. na tento účel v nápisu na obrázku 14).

Obrázok 14 Neoficiálny pandemický RD (vstup do predajne)

Prepis textu na obrázku:

VSTUP DO PREDAJNE
JE POVOLENÝ LEN
S RESPIRÁTOROM!!

Obrázok 15 Neoficiálny pandemický RD
(vstup do železničnej stanice)

Prepis textu na obrázku:

POVINNÝ RESPIRÁTOR FFP2
V platnosti od 15. marca 2021 vo všetkých interiéroch

Nasledujúce znaky (obrázky 16, 17, 18) ilustrujú semiotické procesy postupujúcej nominalizácie smerom k akronymizácii a k vzniku značkového slova ROR. Priebeh týchto procesov možno znázorniť takto:

použite ochranné rúško → *nosenie ochranných rúšok* → *rúško* → *R*
dodržiňte 2 m odstup → *odstup* → *O*
použite ochranný prostriedok → *ruky* → *R*

Na obrázku 16 sledujeme aj postupujúcu ikonizáciu: jazyk → jazyk + ikona, pričom čisto ikonické regulácie završujúce proces ikonizácie: jazyk → jazyk + ikona → ikona nateraz neboli zaznamenané. Je zaujímavým zistením, že agentmi týchto procesov sú konatelia JM operujúci na lokálnej škále.

Obrázok 16 Neoficiálny pandemický RD
(stánok s občerstvením)

Obrázok 17 Neoficiálny pandemický RD
(stánok s občerstvením)

Obrázok 18 Neoficiálny pandemický RD (športová infraštruktúra)

Obrázok 19 Neoficiálny pandemický RD (hotel)

Semiotické procesy vo vzorke z obdobia júna – augusta 2021 ilustrujú pokračovanie ikonizácie, ktorou sa reprezentujú najčastejšie regulované činnosti. Ukazuje sa, že najďalej v tomto procese postúpilo nosenie rúšok, ktorého zobrazenie dosahuje aj istý stupeň symbolizácie, ktorý mu umožňuje zastupovať aj ostatné regulované činnosti a fungovať aj ako symbol pandemickej situácie. Sledujeme to na nápise (obrázok 19), na ktorom centrálnu umiestnenú ikonu rúška obklopuje text *prosím rešpektujme zdravie ostatných*. Aj tu je využitý postup

oslabovania autoritatívnosti použitím inkluzívneho plurálu konštruujúceho dodržiavanie opatrení ako vec spoločného záujmu, čo odkazuje na morálny rozmer rámca kovidového problému (tabuľka 2).

Obrázok 20 Neoficiálny pandemický RD (hotel)

Obrázok 21 Neoficiálny pandemický RD (penzión)

Našu sondu do pandemického RD uzatvárame vrstvou regulatívneho značenia, ktorá pribudla do jazykovej krajiny v auguste 2021 ako odpoveď na obmedzenia pohybu ľudí vyplývajúce zo zhoršujúcej sa pandemickej situácie. Výrazným príspevkom do pandemického RD je nová regulácia – zavedenie režimu umožňujúceho vstup hosťom, ktorí sú očkovaní,

Obrázok 22 Neoficiálny pandemický RD (Hotel Fis)

Prepis textu na obrázku:

Vstup povolený len pre očkovaných, testovaných a osoby s potvrdením o prekonaní Covid-19.

Only vaccinated, tested and Covid recovered clients are allowed to enter.

Obrázok 23 Neoficiálny pandemický RD (športová infraštruktúra)

Prepis textu na obrázku:

Pri vstupe na lanovku je potrebné preukázať sa negatívnym výsledkom AG alebo PCR testu, alebo potvrdením o plnom zaočkovaní proti Covid-19.

To embark the cable car, please show a negative AG or RT-PCR test or a certificate after full Covid-19 vaccination.

negatívne testovaní a prekonali kovid, v skratke OTP. Tento režim ma-
nažujú individuálni konatelia vlastnými prostriedkami (obrázok 21), ale
objavili sa aj nápisy identifikujúce fungovanie centrálného konateľ'a (ob-
rázok 20). Vzhľadom na svoju novosť a zložitosť je režim OTP oznamo-
vaný vizuálne zvýraznenou skratkou OTP a sprevádzaný plným textom
(obrázok 21). V slovensko-anglických bilingválnych nápisoach (obrázok
22 a 23) je režim OTP opísaný plným textom paralelne v oboch jazykoch
bez použitia skratky. Obidva nápisy využívajú nominalizáciu a neosobnú
pasivizáciu ako štandardizované prostriedky (*Vstup povolený .../Pri vstu-
pe je potrebné ... preukázať sa ...*) nepríznačného vyjadrovania vyso-
kej autoritatívnosti a silného deontického postoja, a to v oboch jazykoch
v prípade oznamu na obrázku 22. V porovnaní s tým sa v druhom nápise
(obrázok 23) v anglickej verzii znižuje autoritatívnosť a oslabuje postoj

použitím slovesného vyjadrenia a negatívnej zdvorilosti (*please show*). Je zaujímavosťou, že v zozname regulovaných činností režimom OTP sa v ňom neobjavuje prekonanie choroby.

4. Diskusia a záver

Manažovanie pandemického RD v JK skúmanej oblasti vzhľadom na výskumné otázky zhrňame takto. V odpovedi na prvú otázku zameranú na manažovanie jazykov uvádzame, že jazykový režim ŠP sa v prípade pandemického RD odvíja od sociolingvistických škál fungovania jeho konateľov. Po úvodnej fáze slovenského monolingvizmu identifikujeme tendenciu u konateľov fungujúcich na lokálnej škále používať monolingválny RD a u konateľov fungujúcich na translokálnej a globálnej škále slovensko-anglický bilingválny RD. Táto situácia sa blíži k normálnemu, t. j. predpandemickému stavu jazykového režimu ŠP, ktorý charakterizoval multilingvizmus so stabilizovaným slovensko-anglickým bilingvizmom, v ktorom angličtina funguje ako *lingua franca*. Absenciu iných jazykov indikujúcich prítomnosť zahraničnej turistickej klientely je možné vnímať ako príznakovú.

Druhá otázka smerovala k používaniu semiotických prostriedkov na realizáciu pandemického RD, ktorý pokladáme za špecifický register jazykov, ktorým autori realizujú regulatívne opatrenia štátnych orgánov, a to prostriedkami viac či menej formálneho administratívneho štýlu. Integrácia symbolickej (jazykovej), ikonickej a indexikálnej (umiestnenie) zložky v znakových agregátoch (pozri pozn. pod čiarou 7) indikuje transmodálny semiotický proces (Pennycook, 2007) pri tvorbe významu, ktorý nevzniká súčtom čiastkových významov ich zložiek ale emerguje z ich spolupôsobenia, a to v novej kvalite. V značnej rôznorodosti praxe mnohých aktérov JK sme v sledovanom období zaznamenali postupujúcu transmodalizáciu redukciou jazykových prostriedkov v prospech ikonických, ktoré sprevádzajú jazykové texty ako rovnocenná zložka nápisov. Výsledkom ikonizácie a akronymizácie je aktuálna multimodálnosť pandemického RD, ktorý spolu s materiálnymi indexmi pandemickej situácie reifikuje prítomnosť pandemickej situácie v jazykovej krajine.

Pokiaľ ide o manažovanie autoritatívnosti a deontického postoja k regulácii, sledujeme na jednej strane tendenciu k ich posilňovaniu, a to zo strany domáceho oficiálneho (obec), ako aj niektorých neoficiálnych konateľov, ktorí využívajú existujúce postupy konvencionalizované v domácom verejnom styku, ktorými sa konvencionalizované, a teda nepríznakovo, realizuje výkon (úradnej) moci a ktoré sú založené na neosobnej nominalizácii a pasivizácii. Na druhej strane je badateľná tendencia k ich oslabovaniu predovšetkým zo strany neoficiálnych konateľov fungujúcich na translokálnej a globálnej škále, ktoré môže byť motivované konceptualizáciou vzťahu producenta a adresáta ako komerčného kontaktu, ako aj adaptáciou globalizovaných zdvorilostných vzorcov transkultúrne cirkulujúcich a postavených na báze angličtiny.

Napokon sa pýtame na prostriedky, ktorými autori nápisov legitimizujú reguláciu a zabezpečujú jej vyhovenie. Ukazuje sa, že sa štandardizuje zdôvodňovanie regulácie odvolaním sa na oficiálne vydané opatrenia, ktoré je zároveň prostriedkom zvyšujúcim autoritatívnosť regulácie. V nápisoch bez verbalizovanej legitimizácie je možné predpokladať, že sa ich autori opierajú o povedomie adresáta o pretrvávajúcej platnosti opatrení. Druhým legitimizačným postupom je odkaz na kognitívny rámec kovidovej situácie, osobitne na morálny aspekt dodržiavania opatrení, ktorý jej riešenie predkladá ako vec spoločného záujmu a zodpovednosti. Pokiaľ ide o zabezpečenie splnenia regulácie, bežným postupom je floskulové poďakovanie za dodržanie opatrenia, resp. za pochopenie postupu autora, ktorým sa anticipuje splnenie regulatívneho aktu.

V štúdií sme sa pokúsili opísať vývin, stav a pomenovať tendencie ďalšieho vývoja pandemického RD, ktorý ako jeden z najaktuálnejšie sa vyvíjajúcich registrov súčasného sveta sledujeme v rámci nášho dlhodobého záujmu o fungovanie jazykov v oblasti turizmu. Z výhľadom do budúcnosti bude zaujímavé sledovať, do akej miery sa jazyková situácia po ústupe pandemického ohrozenia vráti zo súčasného bilingvizmu do normálneho, nepandemického režimu multilingvizmu. Výskumne zaujímavé bude ďalej sledovať aj ďalší vývin semiotických procesov multimodalizácie, ktorá sprevádza postupujúcu reifikáciu pandemického RD, akými spôsobmi sa napája na globalizované vplyvy a tendencie. Napokon v dlhodobom výhľade bude potrebné sústrediť záujem na skúmanie toho, ako sa bude rekonštruovať

„normálna“ tvár jazykovej krajiny a revitalizovať multilingvizmus v postpandemickej dobe.

Literatúra

- BARIOVÁ, Denisa 2020. Pre-interaction language management and the relevance of ideology in a semiotic landscape of a plurilingual tourist area. *Jazyk a kultúra* 43–44. 2–11.
- BEN-RAFAEL, Eliezer 2009. A sociological approach to the study of linguistic landscapes. Shohamy, Elana, Gorter, Durk (ed.), *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. London, New York: Routledge. 40–54.
- BEN-RAFAEL, Eliezer – BEN-RAFAEL, Miriam 2015. Linguistic landscapes in an era of multiple globalizations. *Linguistic Landscape* 1/1–2. 19–37.
- BLOMMAERT, Jan 2005. *Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BLOMMAERT, Jan 2010. *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BLOMMAERT, Jan 2013. *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes. Chronicles of Complexity*. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters.
- BLOMMAERT, Jan – MALY, Ico 2014. *Ethnographic linguistic landscape analysis and social change: A case study*. (Tilburg Papers in Culture Studies; No. 100). Tilburg: Babylon.
- BROWN, Penelope – LEVINSON, Stephen 1987. *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DE SWAAN, Abram 2001. *Words of the World: The Global Language System*. Cambridge: Polity Press.
- DOLNÍK, Juraj 2013. *Všeobecná jazykoveda*. Bratislava: VEDA.
- DOWNING, Angela – LOCKE, Philip 1992. *English Grammar. A University Course*. London and New York: Routledge.
- ENTMAN, Robert M. 1993. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of communication* 43/4. 51–58.
- FAIRCLOUGH, Norman 1992. *Discourse and Social Change*. London: Polity Press.
- FERENČÍK, Milan 2013. English as a „lingua franca“ in the linguistic landscape of a tourist destination and its potential as a tourism facilitator – a case study. *HOTEL link* 14/21–22. 825–834.

- FERENČÍK, Milan 2014. Zákaz vjazdu – súkromný pozemok: konštruovanie súkromného priestoru v miestnej jazykovej krajine. Kesselová, Jana – Imrichová, Mária – Ološtiak, Martin (ed.), *Registre jazyka a jazykovedy (II)*. Prešov: Prešovská univerzita. 295–302.
- FERENČÍK, Milan 2015. Construction of private space in an urban semioscape: a case study in the sociolinguistics of globalisation. *Human Affairs* 25/4. 365–379.
- FERENČÍK, Milan 2016. Construing private space in Prešov's urban environment: a critical stylistic perspective. Ferenčík, Milan – Bednárová-Gibová, Klaudia (ed.), *Discourse and ideology: studies in critical stylistics*. Prešov: Filozofická fakulta. 111–148.
- FERENČÍK, Milan 2018. Im/politeness on the move: a study of regulatory discourse practice in Slovakia's centre of tourism. *Journal of pragmatics* 134. 183–198.
- FOUCAULT, Michael 1972. *The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language*. New York: Pantheon.
- GAVUROVÁ, Miroslava 2020. K podobám a funkcii dialektu na východnom Slovensku v ére globalizácie. *Jazyk a kultúra* 43–44. 20–48.
- GORTER, Durk 2006. Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. Gorter, Durk (ed.), *Linguistic Landscape A New Approach to Multilingualism*. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters LTD. 1–6.
- HIRSCHOVÁ, Milada 2010. Nezdvořilost jako pragmalingvistický fenomén. *Linguistica Brunensia* 58/1–2. 273–285.
- HUTCHBY, Ian – WOOFFITT, Robin 1998. *Conversation Analysis. Principles, Practices and Applications*. Cambridge: Polity Press.
- HYRIAKOVÁ, Kristína 2012. Jazyk a mesto: angličtina v jazykovej krajine Paríža. Ološtiak, Martin – Chovanec, Marek (ed.), *8. študentská vedecká konferencia*. Prešov: Filozofická fakulta. 842–848.
- JÄGER, Siegfried 2001. Discourse and knowledge: Theoretical and methodological aspects of a critical and dispositive analysis. Wodak, Ruth – Meyer, Michael (ed), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications. 32–62.
- JEFFRIES, Lesley 2010. *Critical Stylistics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- KOLEČANI-LENČOVÁ, Ivica 2020. Linguistic landscape and reading comprehension in foreign languages teaching. *AD ALTA* 1. 160–164.
- KRESS, Gunther 2003. *Literacy in the New Media*. London: Routledge.

- LAIHONEN, Peteri 2015a. Linguistic landscapes of a minoritized regional majority: Language ideologies among Hungarians in South-West Slovakia. Laitinen, Mikko-Pekka, Zabrovskaja, Anastasia (ed.), *Signs, places and change: Dimensions of sociolinguistic landscapes in Europe*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 171–178.
- LAIHONEN, Peteri 2015b. Indexing the Local, State and Global in the Contemporary Linguistic Landscape of a Hungarian Town in Slovakia. *Sociolinguistica Slovaca* 8. 280–301.
- LAIHONEN, Peteri 2016. Beware of the dog! Private linguistic landscapes in two ‘Hungarian’ villages in South-West Slovakia. *Language Policy* 15/4. 373–391.
- LANDRY, Rodrigue – Bourhis, Richard Y. 1997. Linguistic landscape and its ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology* 16. 23–49.
- NÁBĚLKOVÁ, Mira 2012. Vzd’al’ovanie? Česko-slovenské a slovensko-české jazykové vzťahy v dvadsaťročí po rozdelení spoločného štátu. *Česko-slovenská historická ročenka 2012*. Bratislava: SAV. 53–85.
- NEKVAPIL, Jiří 2010. O historii, teorii a modelech jazykového plánování. *Slovo a slovesnost* 71. 53–73.
- NEKVAPIL, Jiří 2016. Language Management Theory as one approach in Language Policy and Planning. *Current Issues in Language Planning* 17/1. 11–22.
- NEKVAPIL, Jiří – SHERMAN, Tamah 2014. Jazykový management a teorie jazykového managementu: úvodní poznámky. *Slovo a slovesnost* 75. 245–254.
- NEKVAPIL, Jiří – SHERMAN, Tamah 2009. Pre-interaction management in multinational companies in Central Europe. *Current Issues in Language Planning* 10. 181–198.
- OGIERMANN, Eva – SPYRIDOULA, Bella 2021. On the dual role of expressive speech acts: Relational work on signs announcing closures during the Covid-19 pandemic. *Journal of Pragmatics* 184. 1–17.
- PENNYCOOK, Alastair 2007. *Global Englishes and Transcultural Flows*. London and New York: Routledge.
- PENNYCOOK, Alastair 2010. *Language as a Local Practice*. London and New York: Routledge.
- PHILLIPSON, Richard 2008. Lingua franca or lingua frankensteinia? English in European integration and globalisation. *World Englishes* 27/2. 250–267.

- SATINSKÁ, Lucia 2013a. Bratislavský Prešburg: Napjaink Pozsonya nyelvi tájképének többnyelvűsége. [Bratislavský Prešburg: Multilingualism of Linguistic Landscape in the Contemporary Bratislava]. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 15/2. 89–108.
- SATINSKÁ, Lucia 2013b. Jazyková krajina – naša realita v nápisoch. *Romboid* 48/1. 82–85.
- SCOLLON, Ron – SCOLLON, Suzie W. 2003. *Discourses in place. Language in the material world*. London and New York: Routledge.
- SHOHAMY, Elana – BEN-RAFAEL, Miriam 2015. Introduction. *Linguistic Landscape* 1/1. 1–5.
- SLANČOVÁ, Daniela 1999. Potrebuje reflexia súčasnej slovenskej jazykovej situácie pojem register? *Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu, I. diel, Materiály z 3. konferencie o komunikácii, Banská Bystrica–Donovaly, 11.–13. septembra 1997*. 93–100.
- SVENNEVIG, Jan 2021. How to do things with signs. The formulation of directives on signs in public spaces. *Journal of Pragmatics* 175. 65–183.
- URRY, John 1995. *Consuming places*. London: Routledge.
- URRY, John 2005. The 'Consuming' of place. Jaworski, Adam – Pritchard, Annette (ed.), *Discourse, Communication and Tourism*. Clevedon, Buffalo, Toronto: Channel View Publications. 19–27.
- WALLERSTEIN, Immanuel 1983. *Historical Capitalism*. London: Verso.

Internetové a korpusové zdroje

- [¹] BLOMMAERT, Jan 2012: *Chronicles of complexity. Ethnography, superdiversity, and linguistic landscapes*. Tilburg Papers in Culture Studies. April 2012, Paper 21. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/265850728_Ethnography_Superdiversity_and_Linguistic_Landscapes_Chronicles_of_Complexity [Cit. 2021-09-30]

**NÁSTROJ MOCI
ALEBO PROSTRIEDOK INKLÚZIE?
RODOVO VYVÁŽENÝ JAZYK
A JEHO RÁMCOVANIE
V SLOVENSKEJ A ŠVÉDSKEJ TLAČI¹**

KATARÍNA MOTYKOVÁ

Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
katarina.motykova@uniba.sk

An instrument of power or a means of inclusion? Gender balance in language and its *framing* in the Slovak (and Swedish) press

Abstract: The study focuses on one of the aspects of inclusive communication that has recently resonated in the Slovak media. It analyses newspaper articles and related discussions about gender balance in the language (gender-inclusive, gender-sensitive) of selected Slovak liberal and conservative periodicals (Denník N, Pravda, Sme, Postoj) during the period 2019-2021, and examines the way they frame it. Theoretical and methodological basis is provided by cognitive linguistics (approaches by M. Minsky, A. Ziem, Ch. Fillmore) and

---

¹ Práca je výstupom výskumného projektu „Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment“ podporovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-17-0254 (2018 – 2022).

communication sciences (R. M. Entman, B. Scheufele). The aim of the paper is to demonstrate in which way gender-balanced language and its users are framed in the selected texts and in their respective online discussions, and at the same time raises the question of which *frame* system does gender-balanced language become part of. It is based on the assumption that *frames* do not function as isolated units, rather as maintained by Minsky in mutually interrelated networks, the so-called *frame-systems*, in which a *frame* is part of another, more complex *frame*. Further aspect examined in the paper is the problem of creating visibility and invisibility, which is closely related to the function of a gender-balanced language in public space. Analyses have indicated that gender-inclusive language in the respective texts and online discussions is framed in a twofold way: on one hand, it manifests as an instrument of violence towards the Slovak language and/or a means of political power – these two cases represent the conservative viewpoint; on the other hand, it is considered one of the means for achieving gender balance and the inclusion of women in the political and public life – this framing represents the liberal viewpoint. The study uses comparative examples from Swedish public discourse.

Key words: gender-inclusive language, frame, framing, reframing, visibility

---

0. Úvod

Štúdia² sa sústreďuje na jeden z aspektov inkluzívnej komunikácie, ktorý rezonoval v poslednom období v slovenských médiách – na

---

² Štúdiu predchádzal výskum, ktorého čiastkové výsledky som odprezentovala na sympóziu projektu APVV-17-0254, ktoré sa uskutočnilo 2. 7. 2020 a na online konferencii Jazykové a komunikačné problémy a ich manažment – teória a prax

rodovo vyvážený (inkluzívny, citlivý) jazyk. Vychádza z analýz článkov a internetových debát o rodovo vyváženom (inkluzívnom, citlivom) jazyku vo vybraných slovenských liberálnych a konzervatívnych periodikách (*Denník N*, *SME*, *Postoj* a i.) v období rokov 2019 a 2021 a skúma, ako ho rámujú v zmysle teórie konceptuálnych rámcov, tzv. *frameovej* teórie. Jedným z aspektov, na ktorý sa štúdia koncentruje, je problematika *zviditeľňovania*, ktorá úzko súvisí s funkciou rodovo citlivého jazyka vo verejnom priestore. Ako doplnujúci a inšpiratívny pendant uvádzam príklady zo švédskeho verejného diskurzu, ktoré majú svoje opodstatnenie, keďže zachytávajú diapazón možného rámcovania a štruktúru expanzie tejto témy, keďže sa v krajine téma pertraktuje na rôznych inštitucionálnych úrovniach.

Metodologicky sa opieram o prístupy kognitívnej lingvistiky (M. Minsky, A. Ziem, Ch. J. Fillmore) a komunikačných vied (R. M. Entman, B. Scheufele). Štúdia sa snaží odpovedať na to, ako sa rodovo vyvážený jazyk a jeho aktéri rámujú vo vybraných článkoch a s nimi súvisiacich internetových debatách, a pritom si zároveň kladie otázku, akého *framového* systému sa rodovo vyvážený jazyk stáva súčasťou. Vychádza z predpokladu, že *framy* nefungujú ako izolované jednotky, ale podľa Minského fungujú v sieti vzájomných vzťahov, v tzv. *frame-systeme*, kde jeden *frame* je súčasťou iného komplexnejšieho *framu*.

Teória konceptuálnych rámcov poskytuje vhodný nástroj na analýzu politických a mediálnych textov, pretože „[r]ovnaká téma sa dá prostredníctvom *framov* v rámcovať rôzne, dokonca protichodne“ (Maier, 2020, s. 13^[1], preklad KM). Ako ilustráciu možno uviesť mediálnu udalosť spred niekoľkých dní. Krátko pred dokončením tohto textu preletela svetovými médiami správa o tradičnom love veľrýb Grindadráp na Faerských ostrovoch, ktorého výsledkom bolo tento rok 1400 zabitých veľrýb (porov. napr. Nevett, 2021, nepaginované^[2]). Články identifikovali dva protichodné pohľady aktérov diskusie na samotný lov a jeho

---

(10. – 11. júna 2021, organizátor: Výskumný tím projektu č. APVV-17-0254), ako aj na interdisciplinárnych vedeckých online konferenciách Jazyk a politika – na pomedzí lingvistiky a politológie V. a VI., ktoré sa uskutočnili v rokoch 2020 a 2021 (organizátor: Fakulta aplikovaných jazykov EU BA, Ústav politických vied SAV, Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku pri SAV).

budúcnosť. Obhajcovia lovu ho rámcovali ako tradíciu, ktorá nenaruša stav konkrétneho druhu veľrýb, a lov označovali za humánný. Kritici lovu a ochrancovia zvierat ho označovali ako neorganizovaný masaker a barbarký prežitok. Mediálny tlak, umocnený úderným vizuálnym materiálom, ktorý správy o love sprevádzal, vyvolal reakciu faerskej vlády, ktorá deklarovala svoj záujem zaoberať sa jeho striktnjšou reguláciou.

1. Rodovo vyvážený (inkluzívny, citlivý) jazyk

Jedným z prostriedkov, akými možno dosiahnuť sociálnu inklúziu, ktorú chápeme „[...] ako proces formovania ‚spoločnosti pre všetkých‘, spoločnosti, v ktorej vládne sloboda, solidarita, rovnakosť šancí, práv aj povinností [...]“ (Dolník, 2021, s. 3), je inkluzívna komunikácia. Jazykovú komunikáciu, ako uvádza ďalej Dolník (tamže), možno považovať za inkluzívnu, ak podporuje sociálnu inklúziu a podporuje ju priamo a prakticky, čiže

[...] je súčasťou sociálnoinkluzívnych praktík, ktorými sa presadzuje ideológia inkluzívnej spoločnosti. Táto ideológia, ako každá iná, sa navodila a štandardizovala systematickou komunikáciou zameranou na sociálnu inklúziu, ktorou sa stabilizoval takto orientovaný diskurz v sociológii a sociálnopolitickej sfére s výrazným dosahom na školské vzdelávanie.

Rovnakosť šancí a spravodlivosť v rodových vzťahoch je jedným z cieľov ideológie inkluzívnej spoločnosti, ktorá stavia na určitej miere participácie členov spoločnosti. Rozrúšanie rodových stereotypov v jazyku možno považovať za jednu z možností takej participácie (Cviková – Juráňová, 2014, s. 10^[3]):

Používateľky a používatelia jazyka sa môžu pomocou jazykových prostriedkov podieľať na reprodukcii kultúrno-symbolickej nespravodlivosti alebo sa, naopak, môžu zasadzovať za uplatňovanie spravodlivosti v rodových vzťahoch, a to využívaním

existujúcich možnosti daného jazyka, príp. tvorivým skúmaním nových možností.

Ďalej Cviková a Juránová (2014, s. 15) uvádzajú:

O rodovej spravodlivosti v jazyku možno uvažovať aj v širšom rámci politickej korektnosti. V spoločnostiach, kde je pojem politickej korektnosti už dlhodobo zaužívaný a takáto korektnosť je vyžadovaná aj právnymi nástrojmi, došlo napriek – i vďaka – skutočnosti, že ide o neustále verejne diskutovanú problematiku, k dosiahnutiu istého povedomia o tom, ako a kedy môžu použité jazykové prostriedky ubližovať iným a prečo je to pre spolužitie v rozmanitosti nežiaduce.

Pomerne presne zodpovedá uvedený citát situácii, ako ju poznáme zo Švédska. Keď v roku 2020 časopis *Språktidningen*, popularizujúci jazyk a jazykovedné témy, oslovil 110 švédskych jazykovedcov, spisovateľov, odborníkov na jazyk a novinárov venujúcich sa jazykovým otázkam, aby vyhodnotili 100 najdôležitejších jazykových udalostí vo Švédsku a vo švédčine za obdobie 1900 až 2020, ocitli sa medzi nimi rôzne odkazy na inkluzívnu komunikáciu (Svensson, 2020, nepaginované^[4]). Išlo napríklad o odkaz na zrozumiteľný jazyk inštitúcií tzv. *klarspråk*, v angličtine *plain language*, zasahujúci do začiatku 20. storočia, keď už v roku 1907 kráľovský výnos nabádal úrady, aby sa vyjadrovali jasne a jednoducho. Ďalší rozmer inkluzívnej komunikácie ilustruje pojem *handikapp*, ktorý v roku 2007 Socialstyrelsen (Švédsky úrad pre zdravotníctvo a sociálnu starostlivosť) odstránil z terminologickej databázy ako slovo s jasnou negatívnou konotáciou.

Udalostí, ktoré sa priamo týkali rodovo citlivého jazyka, bolo viacero. Jednou z nich bola diskusia v roku 2014 o používaní neurčitého zámena *man* ako generického zámena, keďže je homonymné s podstatným menom *man* (muž), a preto stále viac ľudí začalo používať namiesto *man* rodovo neutrálnejšie *en*. Hneď niekoľko jazykových udalostí súviselo s rodovo neutrálnym zámenom *hen*, ktoré popri zámenách *han* (on), *hon* (ona) vyjadruje tzv. tretí životný rod: Prvá jazyková „udalosť“ súvisela s prvou zmienkou tohto zámena v roku 1966 jazykovedcom Rolfom Dunåsom v denníku *Upsala Nya Tidning*, vďaka čomu

ho predstavil širokej verejnosti. Druhá súvisela s verejnou diskusiou v polovici 90. rokov minulého storočia o nadmernom používaní zámena *han* (on) v právnych textoch. V roku 2007 začal feministický časopis *Ful* používať zámeno *hen*. V roku 2012 rozbehol jeden z úvodníkov švédskeho mienkotvorného denníka *Svenska Dagbladet* verejnú diskusiu o tomto rodovo neutrálnom zámene. Odporcovia ho odmietali ako „feministickú konšpiráciu“ alebo „beznádejnú konštrukciu vymyslenú za písacím stolom“ (Svensson, 2020, nepaginované, preklad KM). Ale mnohí ho, naopak, pokladali za šikovný spôsob, ako sa vyhnúť vyjadreniu rodu, a začalo sa stále častejšie používať (tamže), až sa napokon v roku 2015 dostalo do švédskeho akademického slovníka *Svenska Akademiens ordlista*.

V slovenskom priestore pozorujeme impulzy na vytvorenie rodovo neutrálneho zámena prameniace z jazykového aktivizmu³, resp. jazykovej kreativity, z ktorej vzišiel aj návrh od J. Séleša (2018, nepaginované^[5]), o ktorom sa nedávno objavila krátka správa v médiách (pozri Skokňová, 2020^[6]). Séleš vo svojom dokumente upozorňuje na úskalia feminizácie, ktorá zachováva v jazyku rodovú binaritu v slovenčine (tamže):

[...] snahy o „rodovo vyvážené“ vyjadrovanie sú možno myslené dobre, no stále zachovávajú rodovú binaritu, a teda obchádzajú nebinárnych ľudí. Ak sa pozrieme bližšie na „rodovo vyvážené“ vyjadrovanie, zistíme, že častokrát ide len o pridanie feminínnej prípony k maskulínnemu tvaru slova alebo naopak (upratovač*-ka alebo učiteľ/ka). Takéto riešenie môže fungovať len v písanej podobe, no i to na úkor prehľadnosti textu. V hovorenej reči možno osloviť publikum oboma tvarmi (napr. „kolegovia, kolegyně“), no takéto vyjadrovanie môže byť nepraktické a môže pôsobiť ťarbavo.

Švédsky diskurz však anticipuje možné rámcovanie rodovo neutrálneho zámena ako problém práve z feministickej perspektívy. Z radov

³ Na angažovanie „[...] príslušníkov rôznych societ aktívne zasahujúcich v pozícii ‚občianskych aktérov‘ (nielen profesionálov, ale aj laikov) do rôznych (mediálnych, odborných, celospoločenských...) kontextov [...]“ upozorňuje Orgoňová (2020, s. 270).

feministiek prichádzajú totiž aj pomerne kritické názory, napríklad jeden z internetových diskusných príspevkov k nedávnomu článku o úspechoch rodovo neutrálneho jazyka vo švédskom denníku *Svenska Dagbladet* (Palicki, 2021, nepaginované^[7]) zámeno *hen* kritizuje ako spôsob nivelizácie žien v jazyku. V slovenčine možno ako dôvod podobnej kritiky vnímať zástupný mužský rod, tzv. generické maskulínium, ktorý tiež ženy v jazyku „zneviteľňuje“ (Cviková – Juráňová 2014, s. 20):

Za podstatu sémantickej asymetrie pri zobrazovaní žien a mužov v jazyku považuje feministická lingvistika skutočnosť, že sa muž a mužské vníma ako prototyp človeka a ľudského, zatiaľ čo žena a ženské sa chápe ako odvodené, podriadené, neviditeľné alebo príznakové. Jedným z takýchto jazykových mechanizmov, ktoré zneviteľňujú ženy a ženské, je práve generické maskulínium.

Rodovo vyvážený jazyk charakterizujú dve hlavné tendencie, ako uvádza Urbancová (2018, s. 295), ide už o spomenutú feminizáciu a v druhom prípade ide o neutralizáciu. Kým pri feminizácii sa „explicitne pomenúvajú osoby ženského rodu, pri neutralizácii sa rod stáva irelevantný a hľadajú sa pomenovania, ktoré ho neoznačujú“ (tamže). Kým, ako uvádzajú Cviková a Juráňová (2014, s. 20), „[c]ieľom rodovej neutralizácie je minimalizovať vyjadrovanie rodu jazykovými prostriedkami [...]“, feminizáciu môžeme považovať za postup opačný, keďže jej cieľom je, „[...] aby bol rod vyjadrený explicitne, a pritom symetricky. Feminizáciu ako stratégiu môžeme v aktuálnej situácii v slovenčine považovať za sociálne efektívnejšiu preto, že dôsledne využíva existujúce možnosti slovenského jazyka a napomáha zviditeľnenie žien v spoločnosti“ (tamže).

To, čo rezonovalo medzi diskutujúcimi pod vybranými článkami v slovenských periodikách uverejnených online, bol postoj k rodovo vyváženému jazyku realizovanému práve prostredníctvom feminizácie, čo čiastočne predikoval aj výber skúmaných textov reflektujúcich snahu o zviditeľnenie žien v komunikácii a dokumentoch strany Progresívne Slovensko (PS). V júni 2021 strana PS oznámila, že ich snem rozhodol o používaní rodovo vyváženého jazyka v komunikácii a základných

dokumentoch, agentúrnu správu o tejto skutočnosti priniesol tak denník Pravda, ako aj SME. Okrem iného sa v nej uvádza: „Používanie výlučne mužského rodu prispieva podľa hnutia k zneviditeľňovaniu žien v spoločnosti“ (TASR: Progresívne Slovensko chce..., 2021, nepaginované^[8], TASR: Progresívne Slovensko plánuje..., 2021, nepaginované^[10]).

Snaha o feminizáciu bola jasne evidentná už vo volebnom programe koalície PS/Spolu s názvom *Bod zlomu* v roku 2019, ktorý takmer konzekventne používal maskulína a feminína a vyhýbal sa generickému maskulínu.^[10] Kritike snahy o rodovo vyvážený jazyk v tomto volebnom programe sa relatívne podrobne venoval článok M. Hanusa a F. Múčky (2019)^[11] uverejnený v konzervatívnom denníku Postoj a naň reagujúci článok N. Holinovej (2019)^[12] v liberálne zameranom denníku Denník N. Oba články i internetové diskusie k nim a k citovanej agentúrnej správe v denníkoch Pravda a SME reflektovali snahu o zviditeľňovanie žien prostredníctvom jazykového mechanizmu feminizácie.

2. Feminizácia v jazyku – riešenie či problém?

Zviditeľnenie možno považovať za politickú kategóriu, pretože, ako tvrdí Maierová (Maier, 2020, s. 3), je spojená s možnosťami politickej reprezentácie a spoločenskej participácie, ako aj kritikou stereotypov. Hoci v prvom rade ide o všetko, čo môže byť videné a vnímané vizuálne, „[...] predsa len ‚politika zviditeľňovania‘ nie je obmedzená na vizuálnu stránku, ale týka sa jazyka, zákonov a atď.“ (Maier, 2020, s. 53, preklad KM).

Holinová (2019: nepaginované) upozornila vo svojom texte na nadužívanie generického maskulína, ktoré môže prispieť k zneviditeľňovaniu žien v jazyku: „V jazyku možno ľudí schovať, aby ich nebolo vidno, ľudí možno odľuďštit; nie je žiadnym tajomstvom, čo predchádzalo rwandskej genocíde – označovanie ľudí za šváby na základe etnickej príslušnosti.“ Podobne argumentuje i jeden z blogov v denníku SME (Neoral, 2021a, nepaginované^[13]):

Znamená to zhruba toľko, že hoci pomocou GM hovoríme rovnako o ženách ako o mužoch (podľa dohodnutej konvencie),

reálne použité výrazy vytvárajú dojem, akoby sme hovorili iba o mužoch, čo ženy jazykovo ‚zneviditeľňuje‘. A to je právom považované za jednu zo skrytých foriem diskriminácie žien.

Všetky tri spomenuté články a správy z internetových vydaní denníkov Pravda, SME a Postoj, sprevádzala viac či menej obsažná diskusia uverejnená pod nimi.⁴ Analyzované diskusné príspevky sa väčšinou týkali feminizácie vo volebnom programe *Bod zlomu* v roku 2019 a plánovaného používania rodovo vyváženého jazyka v komunikácii politickej strany PS.

Posolstvo politickej strany, verejnosti sprostredkované cez správy TASR v denníkoch SME a Pravda (a určite aj v iných), bolo jasné: Ako *problém* bolo identifikované zneviditeľňovanie žien v jazyku, ktorého *príčinou* bolo používanie mužského rodu ako zástupného pre oba rody, a ako *riešenie* sa ponúкло používanie rodovo vyváženého jazyka, pričom *hodnotovo* sa táto snaha radila do ideológie inkluzívnej spoločnosti. Podobný model nachádzame aj v ostatných analyzovaných textoch (pozri napr. blogy a články v internetovom vydaní denníka SME Neoral, 2021b^[14]; Petrik, 2019^[15]; Žureková, 2020^[16]): nespravodlivosť v jazyku sa identifikuje ako problém a jazyk citlivý voči ženám ako jeho riešenie.

Štruktúra vzorca *problém/príčina/riešenie/zhodnotenie* zodpovedá definícii *framov* – konceptuálnych rámcov – z pohľadu komunikačných vied podľa Entmana (1993, s. 52, zvyraznenie kurzívou podľa originálu):

Frames, then *define problems* – determine what a causal agent is doing with what costs and benefits, usually measured in terms of common cultural values; *diagnose causes* – identify the forces creating the problem; *make moral judgments* – evaluate causal agents and their effects; and *suggest remedies* – offer and justify treatments for the problems and predict their likely effects. A single sentence may perform more than one of these four framing functions, although many sentences in a text may perform none of them. And a frame

⁴ Z pohľadu jazykových ideológií som sa článkom M. Hanusa a F. Múčku (2019) a N. Holinovej (2019), ako aj internetovým diskusiami k nim bližšie venovala v príspevku *Rodovo inkluzívny jazyk v kontexte jazykových ideológií* (Motyková, 2020).

in any particular text may not necessarily include all four functions.

Entman vychádza z toho, že konceptuálny rámec naznačuje definíciu problému, odpovedá na otázku, čo problém predstavuje, identifikuje jeho príčiny, ponúka jeho zhodnotenie a odhaľuje riešenia (Maier, 2020, s. 15). Komunikačný prístup k teórii konceptuálnych rámcov umožňuje analýzu rámcovania napr. aktérov, udalostí, situácií, problémov či určitého vývoja (Scheufele, 2019, s. 4^[17]). *Frame* pri tomto teoretickom prístupe nepostuluje „jednu tému, jeden pojem a jednoznačné zhodnotenie tejto témy, ale ‚iba‘ špecifickú perspektivizáciu tejto témy“ (Maier, 2020, s. 15). Viacdimenzionálnosť konceptuálnych rámcov ilustruje Maierová na téme umelého prerušenia tehotenstva, ktoré sa zobrazuje na jednej strane ako slobodná voľba ženy a na strane druhej ako zabitie nenarodeného života. Zo spôsobu, akým sa táto téma rámcuje, vyplývajú celkom iné problémy, príčiny problémov, ako aj ich riešenia a koniec koncov aj hodnoty (tamže, s. 16). Pri rámcovaní určitej témy totiž vyberáme určité aspekty reality (Entman, 1993, s. 52, zvýraznenie kurzívou podľa originálu):

To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described.

Kým konceptuálne rámce v kognitívnej lingvistike reprezentujú štruktúry vedenia, ako uvádzajú Ziem, Pentzold a Fraas (2018, s. 159^[18]), pojem rámcovanie sa orientuje na proces vzniku a upevňovania týchto štruktúr.

Téma rodovo vyváženého jazyka sa v skúmanom korpuse rámcovala polarizovane. V internetových diskusiách k agentúrnym správam v denníkoch SME a Pravda, k článkom (Múčka – Hanus, 2019; Holinová, 2019; Žureková, 2020), ako aj k blogom v denníku SME (napr. Petřík, 2019) sa za *problém* považuje práve feminizácia v jazyku, *príčinou* takého jazykového správania je len upútanie pozornosti a pomýlené hodnoty, pričom za *riešenie* sa považuje generické maskulínium a snaha o rodovo

vyvážený jazyk *sa hodnotí* ako propaganda a úchylka. Feminizácia je jav, ktorý sa často označuje dokonca za pseudoprávny problém (k pseudoprávny problém pozri viac Dolník, 2018, s. 201), diskutujúci pokladajú nadužívanie mužského i ženského tvaru za zbytočné, pričom sa odvolávajú na autoritu jazykových inštitúcií a zákonitostí slovenského jazyka, ktoré ponúkajú jasné riešenie – zástupný rod. Zástancovia rodovo vyváženého jazyka pritom generické maskulínium kategoricky neodmietajú, odporúčajú však holistický princíp a využívanie iných možností slovenského jazyka popri jeho uplatňovaní (Cviková – Juráňová, 2014, s. 21):

Aj v prípade slovenčiny vyvoláva táto téma početné reakcie, nezriedka veľmi emocionálne. V tejto súvislosti musíme zdôrazniť, že v prípade kritiky generického maskulína ide o podporu zviditeľňovania žien, a nie o vylúčenie používania gramatického generického maskulína zo slovenského jazyka. Uvažovanie o rodovo kompetentnom používaní jazyka chce prispieť k bohatšiemu využívaniu možností slovenčiny v podobe čo aj inkluzívnejšieho používania jazyka, ktoré vychádza zo skutočnosti, že jazyk sa podieľa na formovaní skutočnosti a že inkluzívne používanie jazyka sa neuskutočňuje len použitím jednotlivých slov, ale na ploche jazykového celku (vety, odseku, textu/prehovor), a predovšetkým v konkrétnom kontexte.

3. **Nástroj násilia alebo prostriedok na dosiahnutie sociálnej inklúzie**

Dolník (2021, s. 17) o rodovo vyváženom jazyku explicitne uviedol: „Osobitnou otázkou je inkluzívny jazyk chápaný ako jazyk zbavený diskriminačných, exkluzívnych prvkov (markantný príklad: presadzovanie ‚rodovo vyváženého jazyka‘), ktorý má podporovať inklúziu, ale súčasne vzbudzuje pocit násilia páchaného na jazyku.“ Ukázalo sa, že odporcovia rodovo inkluzívneho jazyka skutočne používajú v súvislosti s jeho používaním slovesá *znásilniť*, *násilne zasahovať*, *vynucovať*, označujú ho výrazmi *násilná zmena jazyka*, *násilné przenie jazyka*, *sociálne inžinierstvo* a *nástroj manipulácie a násilia*. Celkom

sa tu stiera rozdiel medzi rodovou neutralizáciou a feminizáciou, každá snaha o inkluzívny jazyk sa vníma ako neprirodzená, neorganická a vykonštruovaná.

Definícia konceptuálneho rámca ako stereotypnej situácie, s ktorou sú spojené určité informácie – ako narábať s týmto rámcom, čo očakávať a čo robiť, ak naše očakávania nie sú naplnené (Minsky, 1974, s. 1^[19]) – umožňuje iný prístup k analýze vybraného korpusu. Ak si od Maierovej (Maier, 2020, s. 16) *požičiame* ako príklad konceptuálny rámec „umelé prerušenie tehotenstva“, potom sú legitímne otázky: Kto ho môže vykonávať? Kde? Aké sú legislatívne podmienky pre jeho podstúpenie? Tieto otázky zodpovedajú tzv. *slots*, prázdny pozíciám. Odpovede tzv. *fillers* ho bližšie špecifikujú (Ziem – Pentzold – Fraas, 2018, s. 162–163), pričom sa jazykovo realizujú najmä prostredníctvom predikácií (Ziem, 2013, s. 233). Tretím parametrom sú tzv. *default values*, čiže univerzálne informácie, ktoré rovnako konkretizujú *slots*, ale nie je potrebné ich vyjadriť jazykom, a hoci sú dôležité pre pochopenie konceptuálneho rámca, účastník komunikácie ich pozná, alebo ich vydedukuje z kontextu (Ziem – Pentzold – Fraas, 2018, s. 163). Predstavme si spolu s Fillmoreom (1982, s. 115), predstaviteľom tzv. *framovej* sémantiky, abstraktnú scénu alebo situáciu, v ktorej centre je sloveso *páchať* so svojou sémantickou štruktúrou. Konceptuálny rámec *násilie*⁵, ktorý je evokovaný slovným spojením *páchať násilie*, možno považovať za tzv. *case-frame*, pričom prázdne pozície *slots* zodpovedajú sémantickým rolám: agresor, príčina, obeť, nástroj a i. Konkrétne *fillers* pre tieto prázdne pozície sú v prípade skúmaného korpusu schematicky znázorniteľné takto: *liberál* (agresor) *pácha násilie na slovenskom jazyku* (obeť) prostredníctvom *rodovo vyváženého jazyka* (nástroj) z dôvodu *kontroly* (príčina).

Na príklade rámca „umelé prerušenie tehotenstva“ vidíme, že je súčasťou iného komplexnejšieho konceptuálneho rámca, napríklad „nemocnica“, jeho polarizované rámcovanie evokuje ďalšie konceptuálne rámce: „matka“, „viera“, „zabíť“, „sloboda“, „telo“ atď. Minsky takú sieť konceptuálnych rámcov nazýva *frame-system* (Ziem, 2008, s. 94^[21]). V prípade rodovo citlivého jazyka je zrejmé, že tento pojem vyvoláva u konzervatívnejšej časti obyvateľstva konceptuálny rámec

⁵ Pozri heslo „violence“ v anglickej lexikálnej databáze FrameNet^[20].

„násilie“ a vo vzťahu k nemu sa vynárajú napríklad *framy* „sloboda prejavu“ či „diskriminácia“.

Analýzy potvrdili, že „[i]deové obsahy viažuce sa k jazyku vytvárajú niekoľko veľmi silných sociálnych aktérov, ktorými sa odkazuje na nejakú spoločenskú skupinu“ (Vrábl'ová, 2015, s. 127). Skupina odporcov snáh o rodovo vyvážený jazyk identifikovala veľmi jasne pôvodcov tejto myšlienky, čo „[...] prezrádza aj nominačná stratégia, pri ktorej sú sociálni aktéri, či už koalícia PS/Spolu, alebo iní aktéri obhajujúci spravodlivosť v jazyku, označovaní ako ‚liberálni ideológovia‘, ‚gender ideológovia‘, ‚sociálni inžinieri‘, ‚intelektuálne obmedzení narcistickí pseudo-liberáli“ (Motyková, 2020, s. 255). Také nálepkovanie súvisí, prirodzene, aj s tým, že snaha o rodovú vyváženosť v jazyku je jej odporcami vnímaná ako nástroj moci a násillia namierený nielen proti slovenskému jazyku, ale aj proti „prirodzenému“ spoločenskému poriadku.

Signifikantným slovesom podporovateľov inkluzívnej komunikácie je *ovplyvňovať*⁶, pričom tzv. *dependent entity* – ovplyvňovanou entitou je spoločnosť a tzv. *influencing entity* – ovplyvňujúcou entitou sa myslí rodovo citlivý (resp. neutrálny) jazyk, podľa toho, či ide o symetrické zviditeľňovanie žien v jazyku, alebo o rodovú neutralizáciu. Ako prostriedok pozitívne ovplyvňujúci sociálnu spravodlivosť sa prezentuje inkluzívny jazyk aj v článku v Denníku N o švédskom výskume vplyvu rodovo neutrálného zámena *hen* na podporu rovnosti pohlaví a toleranciu: „Štúdia naznačuje, že aj obyčajné zmeny v zámenách môžu pomôcť znižovať podporu nerovnosti medzi pohlaviami a stereotypy o LGBT ľuďoch“ (Horák, 2019, nepaginované^[22]). Téza, že jazyk sa podieľa na formovaní, a teda ovplyvňuje skutočnosť, napríklad napomáha „zviditeľňovaniu“ či, naopak, „zneviediteľňovaniu“ žien je často kritizovaná. Napríklad v internetovej diskusii k článku v *Svenska Dagbladet* (Palicki, 2021) sa v súvislosti s vplyvom jazyka na myslenie vyčíta zástancom rodovo neutrálného jazyka, rozumej feministkám, slepá viera v tzv. Sapirovu-Whorfovu hypotézu. Zároveň však v iných internetových diskusiách odporcovia rodovo citlivého jazyka pripúšťajú, že jazyk môže formovať myslenie, zdôrazňujú však len negatívny vplyv tohto pôsobenia.

⁶ Pozri heslo „influence (objective)“ v anglickej lexikálnej databáze FrameNet^[20].

4. Záver

Táto prípadová štúdia potvrdila efektívnosť a dôležitosť využitia východísk teórie *framov*, keďže ukázala možnosť abstrahovania štruktúry jednotlivých postojov. Pri téme rodovo inkluzívnej komunikácie identifikujeme dva rámce podľa definície Entmana (1993). Ak sa ako problém zafinuje zneviditeľňovanie žien v jazyku a ako príčina používania generického maskulina, riešením je feminizácia v jazyku, môžeme hovoriť o rámcovaní v hodnotovom systéme ideológie inkluzívnej spoločnosti. Rámcovanie rodovo vyváženého jazyka ako jedného z prostriedkov ovplyvňujúcich myslenie a pozitívnu zmenu v spoločnosti týkajúcu sa rodovej rovnosti a začlenenia žien do politického a verejného života reprezentuje liberálny pohľad.

Konzervatívne rámcovanie tejto témy považuje feminizáciu v jazyku za problém, ktorého príčinou sú nesprávne hodnoty a adekvátnym riešením zástupný mužský rod. Z tohto pohľadu sa snaha o rodovo vyvážený jazyk hodnotí ako propaganda, prípadne ako zástupná téma odvádajúca pozornosť od relevantnejších problémov, resp. snaha o upútanie pozornosti. Okrem feminizácie sa za zhubnú tendenciu považuje úsilie o rodovú neutralizáciu, pri argumentoch však splyvajú obe tendencie do jednej, obe sa rámcujú ako prostriedok násilia voči slovenčine a zároveň nástroj politickej moci.

Obe tendencie by bolo vhodné skúmať na rozsiahlejšom korpuse aj prostredníctvom prístupných korpusových databáz. Osobitný a hlbší výskum si podľa mňa žiada téma rodovo vyváženého jazyka v konfliktnom rodovom, genderovom diskurze, kde sa formuje napríklad okolo pojmu *woke*, ktorý rezonuje najmä v konzervatívnych kruhoch.

Literatúra

- DOLNÍK, Juraj 2010. *Všeobecná jazykoveda. Opis a vysvetľovanie jazyka*. Bratislava: Veda.
- DOLNÍK, Juraj 2018. K jazykovým problémom Slovákov. *Studia Academica Slovaca* 47. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 185–207.
- DOLNÍK, Juraj 2021. Inkluzívna komunikácia. *Slovenská reč* 86/1. 3–20.

- ENTMAN, Robert Matthew 1993. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Kommunikation* 43/4. 51–58.
- FILLMORE, Charles J. 1982. Frame Semantics. *Linguistics in the Morning Calm. Selected Papers from SICOL 1981*. Ed. The Linguistic Society of Korea. Seoul: Hanshin Publishing Company. 113–137.
- MOTYKOVÁ, Katarína 2020. Rodovo inkluzívny jazyk v kontexte jazykových ideológií. Štefančík, Radoslav (ed.), *Jazyk a politika. na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: Ekonóm. 251–260.
- ORGOŇOVÁ, Oľga 2020. Jazyk – reč – sociálna inklúzia. *Jazykovedný časopis* 71/2. 269–280.
- URBANCOVÁ, Lujza 2018. Slovenčina a diskurz o rodovej rovnosti. *Studia Academica Slovaca* 47. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 291–306.
- VRÁBLĽOVÁ, Júlia 2015. Slovenská jazyková ideológia v laickom diskurze. Wachtarczyková, Jana – Satinská, Lucia – Ondrejovič, Slavomír (ed.), *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch*. Bratislava: Veda. 118–131.
- ZIEM, Alexander 2013. Wozu Kognitive Semantik? Busse, Dietrich – Teubert, Wolfgang (ed.), *Linguistische Diskursanalyse: neue Perspektiven*. Wiesbaden: Springer VS. 217–240.

Internetové zdroje

- [¹] MAIER, Tanja 2020. *Re:framing Gender. Geschlechtergerechte politische Kommunikation verstehen und umsetzen*. Bonn: Friedrich Ebert Stiftung. Forum Politik und Gesellschaft. Dostupné na: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/17266.pdf> [Cit. 2021-09-13]
- [²] NEVETT, Joshua. *Faroe Islands: Anger over killing of 1,400 dolphins in one day*. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-europe-58555694>, uverejnené 14. 9. 2021 [Cit. 2021-09-26]
- [³] CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana 2014. Význam a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka. Na úvod. Cviková, Jana (ed.) – Juráňová, Jana – Kobová, Ľubica – Maďarová, Zuzana – Ostertágová, Alexandra – Satinská, Lucia – Vrábl'ová, Júlia – Terkanič, Maroš, *Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka*. Bratislava: Inštitút rodovej rovnosti. s. 7 – 26. Dostupné na: http://www.ruzovyamodrysvet.sk/chillout5_items/1/6/0/1/1601_5755f0.pdf [Cit. 2021-09-26]

- [4] SVENSSON, Anders. *Här är Sveriges 100 största språkhändelser*. Dostupné na: <https://spraktidningen.se/2020/11/har-ar-sveriges-100-storsta-sprakhandelser/>, uverejnené 2. 11. 2020 [Cit. 2021-09-26]
- [5] SÉLEŠ, Jakub 2018. *Postoj spoločnosti k rodovej neutralite v slovenskom jazyku*. Vyhodnotenie dotazníka. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/339240950_Postoj_spolocnosti_k_rodovej_neutralite_v_slovenskom_jazyku_vyhodnotenie_dotaznika [Cit. 2021-09-26]
- [6] SKOKŇOVÁ, Kamila 2020. *Dôvody k používaniu neutrálneho rodu podľa jeho autorstva*. Dostupné na: <https://dennikn.sk/blog/1767789/dovody-k-pouzivaniu-neutralneho-rodu-podla-jena-autorstva/?ref=list>, uverejnené 22. 2. 2020 [Cit. 2021-09-26]
- [7] PALICKI, Lena Lind 2021. *Könsneutralt språk vinner ny mark i Sverige*. Dostupné na: <https://www.svd.se/konsneutralt-sprak-vinner-ny-mark-i-sverige>, uverejnené 21. 9. 2021 [Cit. 2021-09-26]
- [8] TASR 2021. *Progresívne Slovensko chce používať rodovo vyvážený jazyk*. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/592745-progresivne-slovensko-chce-pouzivat-rodovo-vyvazeny-jazyk/>, uverejnené 26. 6. 2021 [Cit. 2021-09-26] Internetová diskusia pod článkom Progresívne Slovensko chce používať rodovo vyvážený jazyk. Dostupné na: <https://debata.pravda.sk/debata/592745-progresivne-slovensko-chce-pouzivat-rodovo-vyvazeny-jazyk/> [Cit. 2021-09-26]
- [9] TASR 2021. *Progresívne Slovensko plánuje posilnenie zastúpenia žien v orgánoch hnutia*. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/22690567/progresivne-slovensko-planuje-posilnenie-zastupenia-zien-v-organoch-hnutia.html>, uverejnené 26. 6. 2021 [Cit. 2021-09-26] Internetová diskusia pod článkom Progresívne Slovensko plánuje posilnenie zastúpenia žien v orgánoch hnutia.. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/diskusie/5053970/progresivne-slovensko-planuje-posilnenie-zastupenia-zien-v-organoch-hnutia.html> [Cit. 2021-09-26]
- [10] Progresívne Slovensko a Spolu 2019. *Bod zlomu. Volebný program*. Dostupné na: <https://www.progresivne.sk/wp-content/uploads/2021/04/program-bod-zlomu-digital.pdf> [Cit. 2021-09-26]
- [11] HANUS, Martin – Múčka, Fero 2019. *Čo vymysleli progresívcí a progresívky*. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/47388/co-vymysleli-progresivci-a-progresivky>, uverejnené 24. 9. 2019 [Cit. 2021-09-26] Internetová diskusia pod článkom *Čo vymysleli progresívcí a progresívky*.

- Dostupné na: <https://www.postoj.sk/47388/co-vymysleli-progresivci-a-progresivky> [Cit. 2021-09-26]
- [12] HOLINOVÁ, Nataša 2019. *Keby vám radšej prekázali fašisti a fašistky*. Dostupné na: https://dennikn.sk/1597349/keby-vam-radsej-prekazali-fasisti-a-fasistky/?_ga=2.245152773.1858930920.1596903348-1407099062.1582240154#p_lock, uverejnené 26. 9. 2019 [Cit. 2021-09-26] Internetová diskusia pod článkom Keby vám radšej prekázali fašisti a fašistky. Dostupné na: https://dennikn.sk/1597349/keby-vam-radsej-prekazali-fasisti-a-fasistky/?_ga=2.245152773.1858930920.1596903348-1407099062.1582240154#p_lock, uverejnené 26. 9. 2019 [Cit. 2021-09-26]
- [13] NEORAL, Jozef 2021a. *Medicína a rodové rozdiely*. Dostupné na: <https://neoral.blog.sme.sk/c/555535/medicina-a-rodove-rozdiely.html>, uverejnené 17. 2. 2021 [Cit. 2021-09-26]
- [14] NEORAL, Jozef 2021b. *Ako prekračovať hranice?* Dostupné na: <https://neoral.blog.sme.sk/c/558669/ako-prekracovat-hranice.html>, 13. 4. 2021, uverejnené 29. 3. 2021 [Cit. 2021-09-26]
- [15] PETRÍK, Simona 2019. *Bod zlomu. Ťažká váha opatrení pre ženy aj mužov*. Dostupné na: <https://blog.sme.sk/simonapetrik/politika/bod-zlomu-tazka-vaha-opatreni-pre-zeny-aj-muzov>, uverejnené 2. 10. 2019 [Cit. 2021-09-26] Internetová diskusia pod blogom *Bod zlomu. Ťažká váha opatrení pre ženy aj mužov*. Dostupné na: <https://blog.sme.sk/simonapetrik/politika/bod-zlomu-tazka-vaha-opatreni-pre-zeny-aj-muzov> [Cit. 2021-09-26]
- [16] ŽUREKOVÁ, Michaela 2020. *Milé dámy a vážení páni, keď o sebe ženy hovoria v mužskom rode, spoločnosť trpí. Sexizmus v jazyku nie je iba detail*. Dostupné na: <https://zena.sme.sk/c/22318654/mile-damy-a-vazeni-pani-ked-o-sebe-zeny-hovoria-v-muzskom-rode-spolocnost-trpi.html>, uverejnené 6. 2. 2020. [Cit. 2021-09-26] Internetová diskusia k článku *Milé dámy a vážení páni, keď o sebe ženy hovoria v mužskom rode, spoločnosť trpí. Sexizmus v jazyku nie je iba detail*. Dostupné na: <https://zena.sme.sk/diskusie/3631908/mile-damy-a-vazeni-pani-ked-o-sebe-zeny-hovoria-v-muzskom-rode-spolocnost-trpi.html> [Cit. 2021-09-26]
- [17] SCHEUFELE, Bertram 2019. *Warum Frames und Ideologien keine Synonyme sind und Populismus keines von beiden ist – Konzeptionelle Brückenschläge zwischen Frames und Ideologien und Einwände zur aktuellen Populismus-Forschung. Mythos-Magazin: Politisches Framing 2019/1. 1-28*. Dostupné na: http://mythos-magazin.de/politisches-framing/bs_warum_frames_und_ideologien.pdf [Cit. 2021-09-26]

- [18] ZIEM, Alexander – PENTZOLD, Christian – FRAAS, Claudia 2018. Medien-Frames als semantische Frames: Aspekte ihrer methodischen und analytischen Verschränkung am Beispiel der ‚Snowden-Affäre‘. Ziem, Alexander – Inderelst, Lars – Wulf – WULF, Detmer, *Frames interdisziplinär: Modelle, Anwendungsfelder, Methoden*. Berlin/Boston: Düsseldorf University Press, s. 155-182. Dostupné na: <https://doi.org/10.1515/9783110720372-006> [Cit. 2021-09-26]
- [19] MINSKY, Marvin 1974. *A Framework for Representing Knowledge*. Dostupné na: <https://courses.media.mit.edu/2004spring/mas966/Minsky%201974%20Framework%20for%20knowledge.pdf> [Cit. 2021-09-26]
- [20] FrameNet. Dostupné na: https://framenet.icsi.berkeley.edu/fndrupal/framenet_search [Cit. 2021-09-26]
- [21] ZIEM, Alexander 2008. Frame-Semantik und Diskursanalyse – Skizze einer kognitionswissenschaftlich inspirierten Methode zur Analyse gesellschaftlichen Wissens. Warnke, Ingo H. – Spitzmüller, Jürgen (ed.), *Methoden der Diskurslinguistik*. Berlin/New York: De Gruyter. 89–116. Dostupné na: <https://doi.org/10.1515/9783110209372.2.89> [Cit. 2021-09-26]
- [22] HORÁK, Otakar 2019. *Rodovo neutrálny jazyk zvýšil podporu rovnosti pohlaví a toleranciu k LGBT komunitě*. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1553214/rodovo-neutralny-jazyk-zvysil-podporu-rovnosti-pohlavi-a-toleranciu-k-lgbt-komunitě/?ref=list>, 14. 8. 2019 [Cit. 2021-09-26]

PREJAVY JAZYKOVÉHO PLÁNOVANIA V PERCEPČNEJ A ĽUDOVEJ DIALEKTOLÓGII¹

GABRIELA MÚCSKOVÁ

Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
gabriela.mucskova@uniba.sk

Manifestations of language planning in perceptual and folk dialectology

Abstract: The article presents some examples of conscious actualization of the dialect variety in public communication and promotions of dialects in various areas of culture, education and marketing. The focus is on texts written in dialects and descriptions of dialects and their lexicons, which are part of the so-called folk dialectology because their authors are not trained in linguistics. These activities of non-linguists have different motivations in spontaneously identified language problems (retreat or gradual extinction of traditional dialects, globalization and loss of identity, dialect as a stigma, negative stereotypes and discrimination of dialect and dialect speakers), which on the other hand motivate individuals' effort to 1) change the dialect

---

¹ Príspevok je výstupom projektu APVV 17-0254 *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment*. Ďakujem posudzovateľom príspevku za cenné podnety a doplnenia, ako aj editorom zborníka.

status in the current language situation, 2) promote structural peculiarities of traditional dialects and their preservation, 3) initiate activities aimed at dialect revitalization. These efforts are presented in dialectological works written by non-linguists and in discourses about dialects in social networks. Since these efforts are not carried out by official authorities or linguists, we could also perceive them as manifestations of folk language planning (analogously to the dichotomy of scientific and folk (perceptual) linguistics).

Key words: territorial dialect, change of function, actualization of dialects, folk dialectology, perceptual dialectology, language planning

---

Bez nárečí by bola slovenčina chudobná a my nudní.
(Magdaléna Vášáryová)²

0. Úvod

Metodologické prístupy k výskumu regionálnych nárečových variet a ich fungovania sa v tradičnej deskriptívnej dialektológii a v sociolinguistickej dialektológii v mnohom líšia, no v konečnom dôsledku sa v otázkach týkajúcich sa nárečovo hovoriacich a vo vymedzení fungovania nárečových variet opäť stretávajú.

V tradičnej dialektológii prevláda názor, či dokonca zásada, že nositeľom nárečia, a teda aj najvhodnejším informátorom či výskumným objektom, je na vidieku žijúci príslušník staršej generácie s nižším

---

² Z rozhovoru v denníku TREND^[1]

vzdelaním a bez kontaktov s inými nárečiami alebo jazykmi.³ Z toho vychádzajú aj metodické usmernenia pre nárečový terénny výskum – napr. v *Atlase slovenského jazyka* (Štolc, 1968, s. 27) sa v súvislosti s informátormi zdôrazňuje vzťah k lokalite („v obci narodení“, „z obce na dlhšie neboli vzdialení“), vek („podľa možnosti v najstaršej vekovej vrstve obyvateľstva“) a domáce prostredie („v domácom, rodinnom, osobne blízkom spoločenskom prostredí“). O takýchto informátoroch sa predpokladalo, že „ich jazykový úzus reprezentuje v istom zmysle nárečovú normu celej dediny“ (tamže; porov. tiež Palkovič, 1981). Vo výskumoch tradičnej dialektológie sa preto len čiastočne reflektuje variantnosť nárečovej normy, resp. zmeny v nárečí mladšej generácie (Štolc, 1968, s. 27; porov. tiež Buffa, 1986). Keďže cieľom tradičných dialektologických výskumov je zachytiť nárečový stav v čo možno najstaršej a najmenej (inými varietami alebo jazykmi) ovplyvnenej podobe, do výskumov sa spravidla nezaraďovali jazykovo zmiešané lokality alebo väčšie mestá. Výsledky nárečových výskumov pridŕžajúcich sa týchto zásad výberu informátora sa potom často vnímajú ako autorita – t. j. vzor štruktúrne „správnej“, „čistej“ podoby nárečia (napr. v dialektologickej lexikografickej praxi alebo v neskorších nárečových opisoch).

Zmenu v prístupe k skúmaniu podoby a fungovania nárečí priniesol sociolingvistický záujem o jazykovú variantnosť a reálne fungovanie nárečí vo všetkých sociálnych skupinách a vekových kategóriách, vo všetkých sférach komunikácie a tiež v jazykovo alebo varietovo zmiešaných územiach či lokalitách – t. j. v kontextoch reálnych a meniacich sa jazykových situácií. Výsledky výskumov variačnej nárečovej sociolingvistiky (založené na empirickom výskume zohľadňujúcom jazykové i sociálne premenné) majú preto veľký význam pre poznanie prirodzeného vývinu nárečí a jeho kultúrnu a sociálnu podmienenosť. No v mnohom sa tiež prelínajú s poznatkami z tradičných dialektologických výskumov a v konečnom dôsledku prinášajú aj potvrdenie poznania, že nárečím komunikujú prevažne starší hovoriaci s nižším vzdelaním a nižšou mierou jazykových kontaktov a že nárečie postupne

---

³ V anglofónnej lingvistike to vystihuje akronym NORM – *nonmobile older rural male* – čiže ‚nemigrujúci starší vidiecky muž‘ (porov. Chambers – Trudgill, 1980, s. 33; Milroyová – Gordon, 2012, s. 25).

ustupuje z verejnej komunikácie a obmedzuje sa na komunikáciu súkromnú a neformálnu, v rodinách (okrem komunikácie s deťmi) alebo v menších sociálnych skupinách rovesníkov či priateľov.⁴

Jeden aj druhý prístup prezentuje teda veľmi podobný obraz nárečovo hovoriaceho, pričom je zrejmé, že uvedené charakteristiky nepredstavujú v spoločenskom rebríčku prestížne statusy. Tieto zovšeobecňujúce charakteristiky nárečovo hovoriacich sú aj bežne v spoločnosti vnímané a zároveň sú umocnené sociálnou stratifikáciou a postojmi k sociálnym skupinám. Preto sa niekedy spájajú s istými negatívnymi konotáciami, na ktoré sa nabaľujú ďalšie charakteristiky týkajúce sa spôsobu života, zlozvykov, kognitívnych schopností – celkovo menejcennosti nárečovo hovoriacich –, na základe ktorých sa potom vytvárajú a reprodukovujú stereotypy a mýty.

Toto prepojenie sa objavuje aj v opačnom smere – v predpoklade, že u staršej osoby z vidieka, s nižším vzdelaním, alebo v kruhu rodinných príslušníkov či všeobecne ľudí v dedinskom agrárne zameranom prostredí treba alebo možno očakávať nárečový prehovor. Tento stereotyp sa často objavuje aj v prozaických alebo dramatických dielach, ako aj v inscenáciách a seriáloch z dedinského prostredia (napr. diela Z. Zgurišky, M. Zimkovej, Š. Moravčíka, Radošinské naivné divadlo a pod.; k ďalším pozri Štolc, 1956; Smatana, 1988). Nárečie sa tu teda využíva na zdôraznenie autenticity, zachytenie atmosféry mimojazykového kontextu (určitého sociálneho, regionálneho alebo dobového prostredia), na vyjadrenie spolupatričnosti autora s prostredím, ktoré opisuje, alebo z ktorého pochádza, alebo ide o snahu rečovým prejavom charakterizovať postavy, čo bolo v niektorých prípadoch spojené s komickosťou, humorom alebo aj iróniou. Ako uvádza Ľ. Kralčák, nárečia sa tu „primárne zúčastňujú na poetickej výstavbe textu“ (2015, s. 86; 2009, s. 91). Zároveň sa tu nárečová forma zámerne využíva v súlade s predstavou jej funkcie, vymedzenej sféry komunikácie a jej nositeľov, čím sa aj v literatúre stáva nárečie identifikačným prvkom sociálnej

---

⁴ Výberovo tu môžeme spomenúť napr. práce v zborníku *Sociolinguistica Slovaca 6* (Ondrejovič (ed.), 2007), ktoré sú reprintom výsledkov výskumu hovorenej podoby slovenčiny na Slovensku v 60. rokoch 20. storočia, a neskoršie práce V. Patrása (1995), D. Slančovej a M. Sokolovej (1995), G. Múcskovej (2000), M. Smatanu (1995), V. Kováčovej (2010).

vrstvy postavenej do opozície najmä k inteligencii. Okrem toho, vystúpenia ľudových zabávačov (Ander, Ďuri Štachtka, strýco Marcin a pod.) často hyperbolizujú negatívne charakteristiky nárečovo hovoriacich a prispievajú k ich príznakovému vnímaniu.

Tabuľka 1 Porovnanie ambivalentného vnímania tradičných regionálnych nárečí

Tradičné regionálne nárečie ako:	
kultúrna hodnota	spoločenská stigma
<ul style="list-style-type: none"> ● nárečie: <ul style="list-style-type: none"> • súčasť kultúrneho dedičstva a tradície • jazyk predkov • etnokultúrna hodnota a prvok identity • estetická hodnota – ľubozvучné, neskazené • prameň obohacovania spisovného jazyka – „čistý“ jazyk bez nežiaducich cudzích vplyvov • „prirodzený“ jazyk – bez regulačných zásahov • ustupujúca al. ohrozená varieta, ktorú treba ochraňovať a zachovať • často spájané s romantizujúcou predstavou života na vidieku 	<ul style="list-style-type: none"> ● nárečie: <ul style="list-style-type: none"> • „horšia“, menej vypracovaná al. rozvinutá varieta • nespisovná forma jazyka • nevhodné vo verejnej komunikácii <ul style="list-style-type: none"> – smiešne – vulgárne
<ul style="list-style-type: none"> ● nárečovo hovoriaci: <ul style="list-style-type: none"> • nositeľ a zachovávateľ variety, ktorej sa pripisuje kultúrna hodnota • starší príslušník rodiny alebo miestneho spoločenstva • úprimný, skromný človek • obyvateľ dediny • usilovný roľník 	<ul style="list-style-type: none"> ● nárečovo hovoriaci: <ul style="list-style-type: none"> • nevzdelaný, prostoduchý • lenivý, ľahostajný <ul style="list-style-type: none"> – patriaci do nižšej spoločenskej vrstvy – ekonomicky slabšie zabezpečený • človek so slabosťou pre alkohol • vulgárny, agresívny • príslušník nižšej spoločenskej triedy

Na pozadí vedeckých charakteristík nárečia, spoločenského vnímania jeho statusu, ale aj prítomnosti nárečí v umeleckej, zábavnej, príp. aj folkloristickej tvorbe môžeme identifikovať istú postojovú ambivalentnosť alebo možno aj škálu ďalších charakteristík a stereotypov o nárečiach a nárečovo hovoriacich – od vnímania nárečia ako kultúrnej a historickej hodnoty až po jeho sociálnu stigmatizáciu (pozri tabuľka 1).

1. Zámerná aktualizácia nárečí

Spomínané prípady využívania nárečia v autorskej literárnej tvorbe charakterizuje Ľ. Kralčák ako „kontrolované, a teda zámerné autorské ozvláštnovanie textu dialektizmami, resp. aj širšie využívanie nárečového základu“, na rozdiel od prirodzeného prenikania štruktúrnych nárečových prvkov do hovoreného jazyka (2009, s. 90, 2015, s. 86). Na pozadí celkovej vnútrojazykovej stratifikácie slovenčiny a jej dynamiky autor oba typy prenikania nárečového základu – prirodzené (nevedomované) i kontrolované (zámerné) – zaraďuje k prípadom „jazykovoštruktúrnej medzivarietovej expanzie“ (2015, s. 82–88, 2009, s. 82–92). Pripomína tiež prípady využívania nárečového základu v oblasti populárnej hudby a reklamy, pričom hovorí, že sa tým „vytvára pre nárečia netradičný, i keď **nie veľmi široký priestor**. Tu už nejde o dotváranie koloritu, ale o snahu zaujať a najmä v reklame upozorniť na obsah netradičnou formou. Pravdou však je, že nárečová forma sa tu pravidelne spája so žartovným, podaním obsahu textu“ (Kralčák, 2009, s. 92, 2015, s. 86 – zvýraznenie GM).

V posledných rokoch však môžeme sledovať enormný nárast využívania nárečových variet vo veľkej škále sfér verejnej komunikácie a Kralčakov v tom čase zrejme opatrný odhad „nie veľmi širokého priestoru“ sa dnes značne rozširuje. Zvyčajným a neutrálnym kódom v týchto kontextoch je spisovný, resp. štandardný hovorový jazyk a použitie nárečia je často narušením alebo ozvláštnením konvencionalizovaného jazykového správania. Je preto prirodzené, že sa s týmto fenoménom stretávame najmä v regiónoch, ktorých nárečie je výraznejšie štruktúrne vzdialené od spisovného jazyka, resp. severostredo-slovenského základu, a to predovšetkým na východnom a západnom

Slovensku, v menšej miere v južných stredoslovenských oblastiach (výraznejšie napr. v Gemeri, Novohrade a Honte).

V našich starších prácach (Múcsková, 2014, 2018a, 2018b), v ktorých sa tejto problematike venujeme podrobnejšie, sme tento jav označili ako „zámerná alebo vedomá aktualizácia nárečia vo verejných komunikátoch“. Napriek tomu, že jednotlivé prípady použitia nárečovej formy majú v konkrétnych prípadoch svoje osobité priame motivácie, domnievame sa, že spoločnou a zároveň v istom zmysle zastretou motiváciou všetkých identifikovaných prípadov je súčasný ústup nárečí z bežnej verejnej komunikácie. V tejto súvislosti sa výraz aktualizácia viaže na isté oživenie, revitalizáciu v reálnej komunikácii ustupujúceho kódu. Dôsledkom toho nárečie prestáva byť neutrálnym, bežným komunikačným kódom a stáva sa kódom príznakovým, pričom sa posilňuje jeho symbolická, reprezentatívna a identifikačná funkcia. V tomto zmysle sa pomenovanie javu zámerného využívania nárečí vo verejných komunikátoch pojmom aktualizácia do istej miery prekrýva s významom tohto termínu, ako ho poznáme z Pražskej lingvistickej školy. Aj v tomto prípade ide o zámernú odchýlku od štandardného, neutrálneho či automatizovaného spôsobu narábania s výrazovými prostriedkami, ktorá vyvoláva pozornosť (dokonca je to často jej cieľom) a sprievodné konotácie (porov. Krčmová, 2017^[2]; Havránek, 1932, s. 62an). Využívanie nárečia v takýchto komunikátoch na východnom Slovensku interpretuje ako nový spôsob vyjadrenia identity s regiónom M. Gavurová (2020, 2021).

Na tomto mieste uvedieme najčastejšie oblasti alebo žánre, v ktorých sme identifikovali zámerné uplatňovanie nárečia a v príkladoch predstavíme len skromný výber z množstva doteraz identifikovaných prípadov zámernej aktualizácie nárečí.⁵

1.1. Umelecká autorská tvorba

Uplatňovanie nárečia v umeleckej tvorbe sa rozšírilo na tvorbu diel, v ktorých je celý text (nie len reč postáv) v nárečí. Ide najmä o kratšie prózy s regionálnym zázemím (napr. knihy vydávané Východoslo-

---

⁵ Všetky uvádzané príklady a citácie ponechávame v pôvodnej ortografickej podobe.

venským združením VALAL^[3]), diela známeho propagátora šarišského nárečia Jána Lazoríka, alebo z Gemera pochádzajúce zbierky ľudových zväčša humorných príbehov (napr. zbierka O. Hericha *Šva sã stálo, ši sã nestálo... f Sirku, v Mokré Lúke, ale aj ind'e v Gemi*) a pod. Zaujímavým javom sú preklady slovenských klasických literárnych diel do nárečia alebo aj niektorých známych diel svetovej literatúry, napr. dielo E. A. Poea *Havran* preložené do východniarčiny (pozri Madaras, 2006^[4]) alebo poviedka A. P. Čechova *Švédska zápalka* v málinskom nárečí^[5] (pozri obrázok 1).

Obrázok 1 Ukážky literárnych diel v nárečí a prekladu Havrana do východoslovenského nárečia

Nárečie sa spontánne rozširuje v repertoároch malých krajových alebo ochotníckych divadiel, ktoré v miestnom dialekte prezentujú aj diela zo súčasného obdobia a s tematikou moderného spôsobu života (napr. hry *Dze je preceda?!*, *Cel'novela*, *Vichodňarske beverli*, *Cicho, bo skajpujem s dzifku!* divadla KĽUD^[6], predstavenia s názvom *Džabaniny* v podaní Levočskej divadelnej spoločnosti a pod.). Obľúbené sú adaptácie divadelných hier slovenskej klasiky (v súčasnosti evidujeme záhorský, gemerský, spišský a zemplínsky variant slovenskej komédie *Ženský zákon*^{[7],[8],[10],[10]}, alebo východoslovenský variant *Lem žebi me u haňbe ñeostali* divadla Kiščanka^[11], *Statky-Zmätky* v šarišskom nárečí, a ďalšie). Originálne divadelné predstavenia v nárečí sa pravidelne prezentujú na festivale *Mihal'ovski deski*^[3] (obrázok 2; porov. tiež Gavurová, 2020, s. 29 – 30). Istou raritou sú preložené alebo adaptované diela svetovej klasiky, napr. Shakespearove hry *Rómeo a Júlia* a *Sen noci svätajánskej* (*Svatojánské drimoty*), Aristofanova *Lysistrata* alebo F. G. Lorcov *Dom Bernardy Alby* v podaní Záhoráckeho divadla.^{[12],[13],[14]}

Začiatok kultúrneho leta v Michalovciach otvára už tradične, toho roku piatykrát, festival divadelných predstavení v slovenských nárečiach.

V jednej z najstarších škôlkych budov mesta ho otvorí najmäjší herec, náš školopisec Krizana z Veľkejny. Hlavný festivalový večer na tržbíně na námestí bude venovaný výdzo zemplínckemu humoru a s festivalom sa rozlúčime unikátnym hudobno-dramatickým mysteriom v modernom evanjelickom kostole.

program

Pondelok 22. júna
ZS Pavla Horova Michalovec (VIII. ZŠ), ul. Kpt. J. Nálepku
10:00 **Detký DS z Kuly (Srbsko)**
Mače, ľubim ce jak co kačka ľubi kače

Piatok 26. júna
Tržbína na Námestí osloboditeľov
18:00 **FS Ryšćanka (Nysta)**
Lem žebi me u haňbe ñeostali
19:30 **Divadlo pri fontáne (Michalovec)**
Zimne vrc
19:30 **Kladzanske ľudove divadlo „KĽUD“**
Kral Zemplina

Sobota 27. júna,
Kostol Evanjelickej cirkvi a. v., ul. T. G. Masaryka
17:00 **Záhorské divadlo (Senica)**
Podivuhodný voz boží

„Spravedlivý js, Bože náš, spravdivé soudy konáš!“

Podivuhodný voz boží
Záhorské divadlo (Senica)
Sobota 27. júna, 17:00
Kostol Evanjelickej cirkvi a. v., ul. T. G. Masaryka

Podmanivé hudobno-dramatické mysterium na osnove autobiografie Štefana Pílarika, evanjelického kňaza zo 17. storočia zapätého Turčian.

Námest Stefan Pílarík Son Pílarikana (17. stor.)
Soniň, heľba a vřba Ondrej Odóckenko
Soniň Ivan Fodor
Vynša Ivan Mita
Kostymy Hana Fodorová
Sudžba nře Lukáš Borzík, Radoslav Müller
Hroja a spřevod Ivan Fodor (Pílarík), Ivona Bolobručová (archanjel Rafael), Helena Tuláková (archanjel Michael), Iveta Fodorová (archanjel Gabriel), Dagmar Kocicháková (archanjel Uriel), Ondrej Odóckenko (Hřevodnř), Břetana Vojtková, Mariana Náhřnyák (sopran), Eva Koliřynová, Aneta Horišáková (alt), Ivan Gala (tenor), Patrik Sadňoš (bas), Radoslav Müller (trubka), Ondrej Odóckenko (mandolina a speč), Anna Břyžková (organ). V spřevodě se spřevoděním sborem ECAV Senica

www.michalovec.sk
www.kultura.michalovec.sk

Medialní partner:
Michalovec
MICHALOVSKÉ SPRÁVY
Noviny Zemplina

Obrázok 2 Program festivalu *Mihal'ovski deski* z roku 2015

V porovnaní s obdobím na konci 20. storočia, dnes okrem folklórnych žánrov v nárečí svoje texty prezentujú aj populárne alebo rockové skupiny (Bukasový masív, Slniečko alebo Punto a rybacé hlavy, Drišľak, Heľenine oči...), okrem ľudových rozprávačov nárečia využívajú aj stand-up komici. Postavy z dedinského prostredia vyjadrujúce sa nárečím sa dnes objavujú tiež v sitcomoch a televíznych seriáloch. Úplne novým fenoménom je tvorba nespočetných amatérskych videí a dabingov známych filmov na internete a sociálnych sieťach.

V prípadoch niektorých postáv v divadelných predstaveniach alebo seriáloch sa používanie nárečových foriem spája nielen s regionálnou identitou a aktualizáciou nárečia ako „originálneho“ jazykového kódu, ale aj s aktualizáciou v spoločnosti zakorenených stereotypov viažucich sa na nárečovo hovoriacich. V amatérskych videách a dabingoch⁶ a, samozrejme, vo vtípoch sa tieto stereotypy, negatívne konotácie, resp. priradovanie negatívnych vlastností, umocňujú až na úroveň predsudkov a generalizácie. Nárečím komunikujúce postavy sa spájajú s vulgárnosťou, hlúposťou, alkoholizmom, agresivitou alebo nižším životným štandardom, čím dochádza k ich vedomému zosmiešňovaniu a znevažovaniu, ako aj k posilňovaniu vnímania nárečia ako stigmy.

1.2. Komerčná sféra, reklama a médiá

Opačný – pozitívny – pól vnímania nárečia sa aktualizuje v oblasti obchodu a služieb. Podrobne túto oblasť z hľadiska zámerného využitia nárečia opísala V. Poórová (2020). Identifikovala nárečové jednotky alebo celé texty s reklamnou alebo informačnou funkciou v rôznych typoch propagačných komunikátov v komerčnej sfére. Najvýraznejšie sa v tejto oblasti nárečie objavuje v gastronómii, a to predovšetkým v reštauráciách a kaviarňach. Napríklad kaviareň *Republika východu*^[18] má celú korporátnu komunikáciu a propagáciu založenú na východoslovenskom nárečí, podobne zariadenie rýchleho občerstvenia *Davaj het* využíva nárečie okolia Banskej Bystrice v jedálnom lístku aj na svojej internetovej stránke^[19]; iné reštaurácie a prevádzky ako *Šarišská*

⁶ Napríklad videá a dabingy z produkcie Miki TV^[15] alebo východoslovenské videá^{[16],[17]}.

chiža^[20], *Holotéč viška*^[21], *Valašský Šenk*^[22]⁷, kaviareň *Valéria coffee & tea*^[23] a mnohé ďalšie majú v nárečí uvádzané jedlá v jedálnych lístkoch alebo názvy produktov (obrázok 3). Nárečím sa takto na jednej strane zdôrazňuje regionálna identita, na strane druhej ide o marketingový zámer vyvolať dojem vyššej kvality v podobe tradičnej domácej kuchyne. No existujú aj prípady, keď nejde len o tradičné slovenské alebo regionálne jedlá a produkty, ale do nárečovej formy sa adaptujú aj názvy novších alebo z iných kultúrnych prostredí prenikajúcich jedál a špecialít. Nárečie nachádzame aj v názvoch prevádzok (*Lačni Vilk*, *U Šlepích jazdcov*, *Kršma pod hradom*, *Kafíčko*, *Žufaňa*), produktov (*Šariš – šercom vychodňar*, názvy pív *Il tečka* a *Ďumbeer* alebo potraviny siete Lidl so značkou *Slovenskô*) alebo v nápisochoch na tovare (napr. darčekové predmety v predajni Valachshop^[24]).

Nárečie preniká aj do miestnych alebo regionálnych novín, kde sú pravidelné – niekedy aj propagačné – rubriky napísané nárečím, alebo sú v nárečí celé noviny. V tejto oblasti sa často stretávame s prelínaním mediálnej a komerčnej sféry, keď komerčné alebo gastronomické spoločnosti propagujú svoje produkty alebo služby v podobe novín. Napríklad *Rádecké noviny*^[25] alebo *Davaj het noviny* sú jedálnymi lístkami príslušných prevádzok, ale obsahujú aj časti publicistického charakteru a časti prezentujúce nárečie a jeho osobitosti (krátke slovníčky, frázy alebo celé texty).

Podobne spoločnosť DeutschMann so svojou stránkou *Robim na vychodze*^[26] sprostredkúva pracovné príležitosti, no zároveň prináša aj aktuálne informácie o regióne a nárečie tu má výraznú symbolickú a zároveň pragmatickú funkciu – prispieva k zdôrazňovaniu lokálpatriotizmu a motivuje k návratu na východ Slovenska (*Vychodňare, vracce še domu! Netrep še do toheho Rakuska, Nemecka, Anglicka... Tam ci nihto nerozumi, nešmeje še tvojim štipom. Tu máš rodzinu, partiu, hybaj nazad!*).

Najmä vďaka komerčnej sfére sa nárečie stalo v niektorých regiónoch súčasťou jazykovej krajiny (obrázok 4).

⁷ Reštaurácia sa nachádza v blízkosti Žiaru nad Hronom, ale ide o moravské nárečie a propagáciu moravskej kuchyne.

Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment

Obrázok 3 Ukážky komerčných textov v nárečí

Obrázok 4 Reklamné pútače v jazykovej krajine

1.3. Identita cez humor

Použitím nárečovej formy aktéri využívajú moment „ozvláštnenia“ v súčasnom textami presýtenom svete, narúšajú bežnú, konvencionalizovanú prax, preto hlavnou funkciou zvolenej formy komunikátu nie je informovať, ale zaujať adresáta a pritiahnúť jeho pozornosť. To, že sa nárečie stalo súčasťou týchto stratégií, vyplýva zo stavu v jazykovej situácii, v ktorej dochádza k ústupu komunikačného zaťaženia nárečia a narastania jeho salientnosti. S tým súvisí posun jeho funkcií, keď spolu s inými tradičnými kultúrnymi prvkami plní aj funkciu etno, resp. regionálne identifikačnú a symbolickú. V prevažnej väčšine týchto prípadov sa aktéri a autori hrdo hlásia k svojmu regiónu a dialektu, ktorý je vnímaný ako hodnota (*To najcennejšie, čo máme, je náš jazyk. Je naším poznávacím znamením. Je hlúposť trvať z akéhokoľvek dôvodu na rozprávaní nárečím, no je neprípustné komukoľvek to zakazovať*^[27]).

Výrazne to možno vnímať aj v prípadoch, keď sa okrem prejavov spolupatričnosti a lokálpatriotizmu aktéri vymedzujú voči ľuďom z iných regiónov, či už ako voči „vítaným cudzincom“ (*Čak si z Bystrici? Nie? Kýho d'asa si potom zač? Od hugáňov, bryndziarov? Nebodaj z Hontu alebo z Gemera. Všetci sa vítaní, sme radi, že ste došli k Nám na vizitu.*^[28]; *Mojí milí Ráčané ale aj ostatní Malačané, a aj milí cezpolní, kerí ste poctení tým, že patríte aspoň na túto chvíľu medzi nás!*^[29]) alebo – s istou dávkou humoru – ako voči ľuďom s „nižším statusom“ (*Obsluhujeme i slušních nevichodňaroch (a'le muša bic mocno slušne)*⁸; porov. tiež šípku označený text v obrázku 6).

Vyšší stupeň predstavujú prípady evokujúce autonómnosť v podobe samostatnej „republiky“, ktorá je reprezentovaná aj istými štátotvornými prvkami. Takými sú napríklad *Záhorácká sebjestační svojpomocní republika* (ZSSR^[30]) alebo už spomínaná *Republika východu*, ktorá svoju autonómnosť prezentuje štátotvornými znakmi ako hymna, vlajka, ústava (obrázok 6)^[31] a prezident.

⁸ Pútač reštaurácie Lačni Viľk (pozri obrázok 3).

Záhorská republika sa zatiaľ v zdraví dožíva štvrtého výročia jejihu vyhuáseňá na hraničným prechodze Holíč – Hodoňín. Už štyri roky je tu pro šeckých ludží dobrej vúle, pro šeckých, kerí majú vzťah k rodnej hrudze, k vinohradom, k sklepom, k pječnému záhoráckemu suovu, k našim pískom, borovicám, štrkoviskám, bélešom, šniclám, kouáčkom aj trdelníkom... Sme tu proto, aby sme zachovali, co nám naši predchodci odevzdali a aby sme to my odevzdali muadým. Aby sa za záhorácku reč nehaňbili, aby vyprávjali, jak im zobák narosteu a aj z globalizovaného svjeta dobjehli dycky na ten kúsek pískovej zemi.

Obrázok 5 Záhorská sebestační svojpomocní republika (ZSSR)

PREAMBULA

Mi ľudze Východu, jak nam ničdo nerozumje, kedz vidzime, že Zapadňari riháju na nas, jak už vecej ňesceme bic za dífinov a jak máme najšumnejše dzifčata, sme še rozhodfi isc svoju cestu. A tak trubime do šveta totu ustavu jak símbol ňezavislosci. Tota ustava je možno šaplava, afe finalne pre nas zrobená.

{ GEBULA PERŠA }

Šicki Východňare su šebe rovni. Jedno či su zos Košic, Humennoho feb z Vranova. Východňare su šebe rovni aj kedz šebe rovni ňe su. Kupříkladu, kedz je východňar Fero nadraguľa a zaš východňar Piťu kurty šrac, i tak jeden jak druhi je. A to plací aj pre šicke dzifčata a čaje, či su šumne a fér, feb britke a šafene.

{ GEBULA DRUHA }

Východňar je taki, chtori še narodzil na Východze. Za Východ je považovani cali regjon Šarišski, cali Zemplin, cali kraj Abovsky, cali Gemer a cali regjon Spiša. Muže še stac, že i taki cudziñec stañe še Východňarom, afe taki muši šebe trikrat nahlas zrecitovať Prisahu východňara, afe bizovne to ňikdi ňeda.

{ GEBULA TRECA }

Šickim Východňarom še zaruči sloboda slova afe iba kedz hutoria spisovne po východňarsky. Jak šebe začnu inakše, muže še stac, že dostanu po papuli a ňichto na Východze im ňehelfne. Spisovna východňarčina je zfepeňina šickich originalnich východňarskych narěči.

Obrázok 6 Ukážka z ústavy Republiky východu^[31]

Bez ohľadu na to, či sa nárečová forma vyskytne v stigmatizačnom alebo hodnotovom mode – vo všetkých doteraz identifikovaných prípadoch aktualizácie nárečia vo verejnej komunikácii sa spája s hrou s jazykom a s humorom. Či už s humorom hrubým až vulgárnym (napr. vo vtipoch alebo v niektorých videách) alebo s humorom osviežujúcim a láskavým. Texty v nárečí sú cielene formulované vtipne aj obsahovo a nárečová forma má tento humor umocňovať (porov. výrok herečky M. Košickej: *Myslím si, že východniarčina je omnoho bezprostrednejšia a vtipnejšia ako spisovná slovenčina. V kolektíve rovesníkov sme ju využívali, ak sme chceli zdôrazniť humor*^[32]). Tento aspekt sa objavuje aj v komentároch k nárečovým otázkam na sociálnych sieťach: *mne prídu niektoré vtipy v nárečí vtipnejšie, už aj kvôli tomu, ako to zneje... niektoré slová naozaj znejú bizárne heh :D*^[33], čo však neznamená, že to takto musí vnímať každý: *Ja tiež nerozumiem, prečo východniari ignorujú spisovnú slovenčinu v písanom texte. Nestretol som sa s tým ani v Bratislave, ani v Trnave, ani v Štúrove, ani na Orave. Všade majú ľudia slang, všade sú nárečia, ale všade sa píše po slovensky. Iba na východe nie, a ešte si o sebe myslia, že je to vtipné. Texty by boli vtipné samé o sebe, východniarčina je przenie jazyka.*^[34]

Uvedomuje si to aj Stano Bellan, ktorý vo svojich článkoch a vystúpeniach takmer vždy používa záhorské nárečie, avšak pri nastolení vážnej témy sa obáva, že nárečie zníži závažnosť obsahu: *Je podivné písať tento text v slovenčine, ale v tejto chvíli to bude jednoduchšie a lepšie. Nerád by som odpútal pozornosť od podstaty. Vontyd – ale čo vlastne hľadáme? Seba. Hľadanie identity je téma, ktorá medzi ľuďmi, pokúšajúcich sa dovidieť na budúcnosť nášho mesta, znie už dlho. Možno roky...*^[35]

S umocnením humorného efektu počítajú aj divadelné predstavenia alebo verejné vystúpenia v nárečí. Herečka E. Pavésková, ktorá v záhoráckej verzii *Rómea a Júlie* stvárnila postavu Júlie, v rozhovore uviedla: *Napríklad pri scéne s Rómeom počas našich výstupov na balkóne. Pôvodne sme si mysleli, že to bude vážne. No zistili sme, že aj tou záhoráckinou prišli niektoré výstupy ľuďom smiešne napriek tomu, že to je dráma.*^[12] Dôvod veľmi presne vystihla Magdaléna Vášaryová, ktorá v predstavení hrá mastičkárku: *...príd'te sa pozrieť do Senice na balkónovú scénu Rómea a Júlie, najklasickejšiu z klasických, ktorá*

*sa v oficiálnych divadlách hrá nezaujímavo a nudne, a vychutnajte si moment, keď Júlia vyjde na balkón, pozrie sa dole a zašepká: Rómeo, na de si.*⁹

1.4. Zhrnutie

Výskyt nárečovej variety vo verejnej komunikácii s pragmatickým účelom a výraznou symbolickou a identifikačnou funkciou narúša stereotypy o komunikačných sférach, v ktorých sa v súčasnosti používajú nárečia (t. j. dedina, súkromná, neoficiálna komunikácia, staršia generácia, nižšie vzdelanie a pod.) a zároveň odstraňuje bariéry „vhodného respondenta“ a „čistého nárečia“. Do funkčnosti nárečia prináša nové komunikačné kontexty a písanú formu, do obrazu o jeho stavbe prináša nové dynamické prvky a „chyby“, ktoré sú však odrazom prirodzenej dynamiky nárečovej normy v kontexte súčasnej jazykovej situácie a tiež obrazom abstraktného uvažovania o jazyku u nelingvistov.

Skutočnosť, že aktéri vo verejnej komunikácii píšu svoje prejavy v nárečí, predstavuje istý jazykový problém a jeho manažment, hoci nie je isté, do akej miery to ako „problém“ sami vnímajú. Keďže ide predovšetkým o ľudí, ktorí nemajú odborné lingvistické vzdelanie, je zrejmé, že neovládajú zásady fonetickej transkripcie a ani pravopisné princípy, nevedomujú si potrebu vypracovať ortografické pravidlá a vyriešiť s tým spojené problémy. Na základe osobnej nárečovej kompetencie a spontánneho uvedomovania si nárečových osobitostí sa snažia vytvárať vlastné ortografické pravidlá. Bezpochyby pri tom využívajú znalosti z ortografie spisovného jazyka a na zápis salientných fonetických nárečových prvkov používajú rôzne stratégie. Napríklad na zvýraznenie mäkkej výslovnosti zapisujú všade mäkkú spoluhlásku alebo na zvýraznenie tvrdej výslovnosti využívajú zápis *dy, ny, ly* alebo verzály *D, T, N, L*. Variabilné sú zápisy *y, ý* (v niektorých textoch ich autori vôbec nevyužívajú), pre nárečia osobitých diftongov, dlhých vokálov (napríklad vo východoslovenských textoch sa dĺžeň niekedy používa na zdôraznenie penultimového prízvuku), znelostnej neutralizácie a pod.

---

⁹ Rozhovor v denníku TREND.^[1]

Už v zápise nárečových prehovorov možno vidieť prejavy spontánneho, reflexívneho lingvistického uvažovania. No v oblasti, ktorej sa budeme venovať v nasledujúcej časti príspevku, sa lingvistické uvažovanie posúva až na úroveň vlastnej lingvistiky so špecifikami, ktoré do nej prináša slobodná a spontánna jazyková percepcia nadšencov nepokazených lingvistickým vzdelaním.

2. Ľudová dialektológia

Pod pojmom „ľudová dialektológia“ v tomto príspevku rozumieme súbor rôznych diel opisujúcich štruktúrne vlastnosti a prvky slovenských regionálnych nárečí, pričom autormi týchto diel nie sú dialektológovia ani všeobecnejšie lingvisti. Ide o akúsi paralelnú „vedeckú“ disciplínu v rukách ľudí, ktorí nemajú hlbšie teoretické vedomosti o štruktúre jazyka, jeho divergentnom regionálnom vývine, o vedeckých dialektologických metódach, lingvistickej terminológii či lexikografických postupoch. Napriek tomu vytvárajú deskriptívne dialektologické práce ako nárečové slovníky a opisy nárečových štruktúr. Aj keď niekedy hovoríme, že sú „nepokazení“ lingvistickým vzdelaním, uvedomujeme si, že každý, kto absolvoval nejakú formu vzdelávania, už má isté lingvistické poznatky a s ním spojené reflexívno-jazykové uvažovanie, ktoré je zároveň u každého veľmi individuálne a odlišné.

S prívlastkom „ľudová“, ktorý sme si pre tento význam zvolili, sú spojené isté terminologické problémy. Ide o ekvivalent anglického „folk“ a práce spadajúce do odboru „folk dialectology“ alebo hyperonymicky „folk linguistics“ sa zaoberajú skúmaním percepcie jazyka a nárečia (porov. Preston, 2010, 2018; Hansen – Schwarz – Stoackle – Streck (ed.), 2012 a ďalší), t. j. subjektívnym vnímaním jazyka a predstavami o povahe a fungovaní jazyka zo strany používateľov, nie lingvisticky vzdelaných pozorovateľov (hoci aj u lingvistov treba počítať s istou mierou subjektívnosti). Preto sa tu pozornosť venuje otázkam, ako príslušníci jazykového spoločenstva vnímajú/nevnímajú nárečové prvky, hranice nárečových areálov, aké majú znalosti a predstavy o jazykových štruktúrach, rozdieloch a podobnostiach jazykov a nárečí a pod., a to bez ohľadu na vedeckú „správnosť“. V tomto význame

sa niekedy stretávame s termínmi „naivná“ lingvistika (Bondarenko, 2021) alebo „laická“ jazykoveda (Saicová Římalová, 2020), lexikografické diela sa zase označujú ako „amatérske“ (Valencovová, 2016), v ruštine „ľubiteľskije“ (Vaščenko, 2016), alebo „laické“ (Šimunová, 2017) slovníky. S deklarovými poznatkami a predstavami sa viažu postoje k varietám (regionálnym nárečovým, ale aj iným) a k ich používateľom. Všeobecnejšie sa tiež hovorí o percepčnej dialektológii, resp. lingvistike, ktorú v našich prácach chápeme širšie so zahrnutím predstáv alebo presvedčení o jazyku, stereotypov, mýtov či jazykových ideológií. Predmetom výskumu z tohto hľadiska sú aj niektoré aspekty už opísanej zámernej aktualizácie nárečí alebo aj tematické zameranie na prejavy ľudového jazykového plánovania, ktorému sa venujeme v tretej časti príspevku.

V konceptoch ľudovej (naivnej, laickej, amatérskej a pod.) lingvistiky sa predstavy, presvedčenia, postoje atď. o jazyku zisťujú rôznymi experimentálnymi metódami (pozri Preston, 2010, 2018), dotazníkmi alebo analýzou diskurzov o jazyku. To znamená, že k metajazykovému uvažovaniu respondentov motivuje sám explorátor alebo v prípade diskurzov nejaký vonkajší podnet, vďaka ktorému sa (napr. na sociálnych sieťach) rozvinie diskusia o jazykových otázkach či problémoch. (Ľudovo)dialektologické autorské diela v našom chápaní majú v tomto smere iný charakter, pretože sú výsledkom zámernej aktivity autora a k napísaniu takého diela ho zväčša motivuje jeho vlastný záujem a nadšenie. A, samozrejme, jeho cieľom nie je vytvoriť „materiál“ pre ďalšiu percepčnolingvistickú analýzu (ako napr. v prípade dotazníka). No aj tieto deskriptívne dialektologické výstupy – opisy nárečí alebo slovníky – poskytujú mnohé informácie o predstavách a presvedčeniach o jazyku, resp. o vnímaných a nevnímaných aspektoch jazyka.

2.1. Ľudová lexikografia

Najčastejším typom ľudovodialektologického charakteru je nárečový slovník. Tvorba malých lokálnych alebo regionálnych nárečových slovníčkov sa v posledných rokoch teší veľkej obľube. Na začiatku tohto boomu bolo Vydavateľstvo Print-Servis, ktoré v 90. rokoch 20. storočia

až do roku 2005 vydávalo edíciu *Krátky slovník nárečia slovenského...* (spolu vyšlo takmer 30 slovníčkov; autormi niektorých z nich však boli aj dialektológovia, napr. A. Habovštiak, K. Palkovič, I. Ripka). Neskôr však začali vznikať samostatne, väčšinou vďaka úsiliu miestnych zariadení, kultúrnych pracovníkov alebo predstaviteľov obce či samosprávy. V súčasnosti evidujeme okolo 50 takýchto nárečových slovníčkov¹⁰ a ich podrobnejšia analýza si vyžaduje samostatnú štúdiu.¹¹ Omnoho ťažšie sa identifikuje počet elektronických internetových slovníkov, v doteraz zistenom súpise ich máme okolo šesťdesiat – od veľmi krátkych súpisov nárečových slov až po „celonárodné“ (pozri nižšie).

Z lexikografického hľadiska ide skôr o jednoduché a zrejme spontánne zostavené súpisy diferenčných nárečových lexikálnych jednotiek, v niektorých prípadoch aj ustálených spojení a frazeologizmov, pričom spôsob zápisu heslového slova – podobne ako pri už spomínaných textoch – je skôr intuitívny, využívajúci v rôznej miere zaužívané pravidlá spisovnej ortografie. Výrazne sú diferencované spôsoby výkladu významu heslového slova. Najčastejšie ide o jednoduchý ekvivalent v spisovnom jazyku, menej často nachádzame pri jednotlivých heslách rozšírený výklad významu slova a gramatické kvalifikátory. Autori len veľmi zriedka zachytávajú polysémiu, nevyužívajú hniezdovanie a pri výkladoch neuplatňujú odborné prístupy sémantizácie (obrázok 7).

Nárečové slovníčky, frazémy alebo texty v podobe rubriek možno nájsť aj na stránkach lokálnych periodík (obrázok 8).

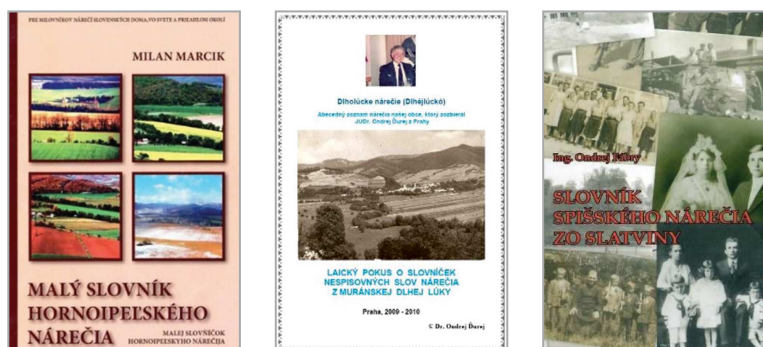
Elektronické slovníky majú takisto rôzny charakter. Buď sú len elektronickou verziou printových slovníkov, alebo sú veľmi stručné a tvoria súčasť miestnych webových stránok. Špecifickým typom elektronických slovníkov sú otvorené – obyčajne celonárodné – slovníky,

¹⁰ Takmer úplný zoznam týchto slovníčkov uvádza 3. zväzok *Slovníka slovenských nárečí* (2021, s. 20–26).

¹¹ V ruskej lingvistike sa tento typ slovníka označuje termínom *лубительские* alebo *наивные словари* a postupy využívané pri tvorbe týchto slovníkov sa označujú termínom *лубительская лексикография*. Elena D. Bondarenko venuje analýze súčasných i historických laických slovníkov ruských historických alebo regionálnych variet samostatnú kapitolu (Bondarenko, 2021, s. 223–352); slovenským slovníčkom sa doteraz venovali M. Valencová (2016), Ju. D. Vaščenko (2016) a D. Šimunová (2017).

ktoré majú niekedy charakter „kolektívneho“ zberateľského diela. Ide o otvorené portály, ktoré ponúkajú možnosť komukoľvek pridať do slovníka nový výraz, jeho význam a lokalitu, z ktorej prispievateľ pochádza^{[37],[38],[39],[40],[41]} (obrázok 9). Výber zaradených lexém je veľmi spontánny a v podstate je vo väčšine prípadov ťažké identifikovať nejaké objektívne kritérium na vymedzenie nárečovej lexiky (často sa medzi nimi objavia aj slová zo sociálnych nárečí), ako aj vymedzenie nárečových celkov.

Slovník spišského nárečia zo Slatviny		Slovník spišského nárečia zo Slatviny	
ožíminy	ožíminy	panču	pane, pán mój (solovene)
oženíc se	oženif sa	pančovac	riedif vino, pálenku
ozić	ožiť	panbožkova kravicka	lienka
oživíc	povzbudif, oživif	panenka	bábka
p		panef	panvica
pac	morido na úpravu mäsa	panečka	panvička
pacere	poludňajšie modlenie	pankuch	omeleta
pacerky	ruženic	pankuška	šiška
pačic (še)	páčif (sa)	pantalony	dilé modne nohavice
pačka	balíček (tabaku)	pantlika, pamfa	mašfa, stužka
pačolat	jemné plátno	papcun	mrvenicová polievka
pačmaga	reporiadny	papre	lupiny
pačac (pada diž)	padaf,(pršif)	papundekeľ	lepenka
pačaciky	muškát, aj págáčce	paradžos	paradník
pačrutka	horizontálna obruba okolo domu (obyčajne natrela našiemo)	parazol, parizol	dáždnik
		parfin	voňavka
		parhet	barchet; kuchynská pec
pachnuc	voňaf	parhetka	prah
paschofa	voňa	parobek	mšádenec
pajac	šašo, pajác	parsuna	podoba, výzor
pajkalesy	židovské bokombrady	paršivý	prašivý
pajšte	pľúca	parte, partecetfa	smútočné oznámenie
pajtas	druh, kamarát	parta	nádoha hlavy dievok
pajstruna	drevená nádoha na múku s priehradkami	partafirer	aj žien ako súčasť kroja
		partek	predák
pastvisko	pasienok		obrus, plachta na nosenie na chrbte
pakeľ, paklik	balík	party	skupina ľudí sa zabáva
pakeľvaz, pakeľvagon	batožinový vozeň	pasc	pásf
pakovac (še)	balif (sa),odistf, zmiznúf	pasent	svedčanie, priliehanie
pakšamety	haraburdy	pasentny	priliehavý
pakuj še	zmizni	pasija	zářuba, pasia
palacinka	palacinka	paskuda , paskudnik	potvora, hnušk, beřár
paleřkar	majster v páleníci	paskudny	odporný, hnusný, beřarský
palerčareň	páleníca, liehovar		priliehať, pasovať
paluch	chránič na palec		pastier
pamec	pamář		
pamut	bavina, priadza	pasovac	
		pasjcer	

OBEC HOSTE

ŽIVÉ VIDEO Z TESTOVANIA   DOMOV   OBEC   VZDELÁVANIE   KULTÚRA   ŠPORT   CIRKEV   MLYN

NAJNOVŠIE ČLÁNKY

- Nestaňte sa obeťu obchodovania s ľuďmi!
- Ako pomôcť obyvateľom Ukrajiny?
- Zmena vývozu odpadu počas vianoc
- Otvorenie leta pre deti v Hoste
- Očkovanie v našej obci

CATEGORIES

- Články
- Nezaradené

RECENT COMMENTS

Hostiansky nárečový slovník

A je po Kačinej svadbe – je po všetkom
baba – pečený koláč s hrozienkami
bogdál – bocian
combríat – kývať sa
corgon – nesprátny chlapec
čurbes – ľudová zábava
drgľuvat – triasť sa od zimy
dzivka – dospelé dievča
dzina – tekvica
firhonek – záclona
firmajz – fermež
fogaš – polica
forhauz – vstupná krytá brána z ulice
futrovica – husto siata kukurica na kŕmenie
gace – konopné mužské nohavice
gáneek – úzka chodba
gramblavý – nemotorný
grif – zručnosť
grimbla – ťažká radnička brána
hadriák – obchodník so starým šatstvom
hasťman – vodník, ale aj šantivý chlapec
hebedo – nemotorný človek
holotrt – nahý človek
hóra – povala
hovnivál – neschopný, pomalý človek
chabina – palica
jaberátka – bahniatka
kacabajka – ozdobná blúzka od pasu rozšírená
kasna – skriňa
klapinec – kravské ľajno
kobero – konopná plachta na nosenie plachty
kozeli – stoh slamy
kobola – kobyla
knutei – kolík na viazanie snopov
kronkasa – nemocenská
kvicht – závažie
lajblík – dievčenská vesta
ledačina – lenivý, hocjaký človek
mlážgat – chlípät, hlučne jest
nádzivka – veľkonočné jedlo, pinka do kuratľa
nosáky – dvojičky, hlinená dvojnádobka na nosenie jedla na pole
ogabat – oklamať
ohrablo – neokročaný, nemotorný človek
oldomáš – pohostenie na konci žatvy, ale aj pri uzatvorení kúpy

▲
◀ **Obrázok 7** Ukážky malých autorských nárečových slovníkov z ipeľského regiónu (Marcik, 2007) a z lokalít Muránska Dlhá Lúka (stredogemerské nárečie; Ďurej, 2009 – 2010), Slatvina (šarišské nárečie; Fábry, 2010) a Hoste (trnavské; na webovej stránke obce^[36])

Nárečové slová K. Z.

Dohovoriš sa a zasmieješ v polomskom nárečí? K. J.

Tie bambuchy z nižšie chýži furt také rozbujďašenie, šteblo môresu nemajú.
Tie deti od susedov sú stále také neposlúšne, štipku výchovy nemajú.

Nebahaj telo okolo tie šeškárni, bo si palce okaliešiš.
Nehraj sa s tou "šeškárnô" bo si prsty poraniš.
(šeškären – stroj na sekanie (rezenie) slamy a trávy pre domáci dobytok)

Tú kvaku treba pot'áhnúť a zahártovať, vezmi ju a choť do šmitny.
Chod' ku kováčovi, nech tú motyku trochu predĺži a zakalí.

Tale neblüzi také gäbuziny, chto to má sluchať.
Netaráj také hlúposti, kto má poslúchať.
Neviem, že mu telo tá brechanica chutí, ešte aj gamby má sinävie.
(brechanica – jeden z názvov domácej pälenky).

Skyďal sä do hälbošiny, tušta ho museli za trakom t'ähat'.
Spadol do hlbokej priekopy, že ho museli za „trakom“ vytiahnuť.
(trak – povraz upletený z nastrihaných páskov z handár).

bläšüný	plechový	ništ mu do ruki nepasuje
cíl	hranica medzi pozemkami	nevie a nechce robiť
dežma	delenie úrody	orsádzká cesta
	pri prenájme(seno,obilie)	hradská
dräpať	treba z neho ak z hra-	ortovať'
benškami	ťazko dačo dostať	kléovať' pole, medze
	od neho	pajoda
fiekoš	parádny mládenec, chlap	červík, larva
harajši	hrkoce	pingálka
kariki na špárövní	okružle	červenohedá
	platne na sporíku	menšia krava (plemeno pinzgav)
kialitáš	výstava, paráda,	pribiera sä ak lašni ku s....
	prezentácia (z maďar.)	dlho mu to trvá
kivetuje	voľá, láka	sídlä sä
komediäš	cirkusant,	vešia sa
	komediant	šaneč
krúchá chleba	odkrajuje veľké krajce	šibenäk
		šivaš, šiva, rina
kúpim ti carajku aj sať or	nekúpim ti nič	šlompavi
má to za päť palce, šestú dlán	ukradol dačo	špöce sä
		stachietka
		tlápa
		tľumáš
		úška babka
		kopijovity (lieč.rastl.)

Obrázok 8 Ukážka z Polomských novín (roč. XX, č. 4, december 2015) – z obce Gemerská Poloma

The screenshot shows the website Nárečie.sk with a search bar and navigation menu. The main content area is divided into several sections:

- Naposledy hľadané výrazy**: A list of search terms including 'grážel, grážel, brco, bida, bida, zjeva, zjeva, zievaf, zievaf, zívaľ, zívaľ, šenk, šenk'.
- Nárečia v regiónoch**: A section with three columns:
  - Západ**: roboš - robotník, ščil - teraz, jó - áno, gombóc - knedlík, láhnut - liahnúť, západniarsky slovník »
  - Stred**: hozentragel - traky, kľoba - noha, kér - zákruta, onó - oné, lojtra - rebrik, stredoslov. slovník »
  - Východ**: keľo - koľko, šivy - šedivy, landraty - kučeravy, šuter - kameň, koňta - drdol, východniarsky slovník »
- Nárečie mesiaca**: fertucha - zástera
- Moje hľadania**: A section for user searches.
- Nové nárečové slová**: A list of new words with dates and meanings, such as '08.06. smradoch (trn.) - zmrď', '08.06. skvarelina (trn.) - prazienica', '08.06. papuce (trn.) - domaca obuv', '08.06. skratek (trn.) - krpec', '08.06. opatek (trn.) - opatok', and 'najnovšie slová »'.
- Nové ľudové piesne**: A list of new folk songs with dates and titles, such as '29.05. Ja bývam na jame (Podpoľanie)', '29.05. Daľi me moja mac', '29.05. Beľar som, parobok (Horehro...)', '29.05. A ty, moja Dorotia', '29.05. A ja taku milu mam (Zemplín)', and 'najnovšie ľudovky »'.
- Partnerské projekty**: A list of partner projects including 'cudzioslova.sk - slovník cudzích slov', 'slovnicek.sk - prekladové slovníky', and 'partneri »'.

Obrázok 9 Pravdepodobne najkomplexnejší portál zhromažďujúci nárečové slová viacerými podpornými vyhľadávacími nástrojmi

2.2. Opisy nářečia

Ľudoví dialektológovia sú niekedy aj autormi nárečových opisov a charakteristík. Nachádzajú sa v úvodoch k slovníkom alebo na internetových stránkach obcí (obrázok 10). V týchto opisoch sa autori často riadia školskými poznatkami o systéme spisovného jazyka a jeho ortografickej podobe (napr. výroky: *v našom nárečí nie sú mäčkene, šarišské nárečie nemá ypsilon* a pod.). Spontánne sa tu striedajú javy hláskové, fonologické, gramatické i frazeologické bez rozlišovania lingvisticky vymedzených jazykových rovín. Z hľadiska percepčnej dialektológie je zaujímavý aj výber charakteristických javov nárečia, pretože signalizuje tie nárečové prvky, ktoré sú aj bežnými používateľmi uvedomované ako diferenčné, čiže salientné.

Niektoré charakteristické znaky nárečia
1. Nevyskytuje sa dvojhláska "ia": žák - žiak, vozá - vozia.
2. Zachovalo sa nezmenené "é" v prípadoch: šesť - šiesty, nést - niest, mléko - mlieko, chlép - chlieb, slépká - slepka. V niektorých slovách pridáva "ie": večér - večer, oťéc - otec. V nárečí sa nevyskytuje "iu": lepšú - lepšiu, božú - božiu.
3. Zachováva sa tu "ó" ako kón - kón, móže - móže, stól - stól.
4. Typické je cekanie a dzekanie. Vyskyt "c" je v týchto prípadoch: kosci - kosti, cehla - tehla, mascá - mastia.
5. V špažinskom nárečí je jediné "n" (tvrdé): nemóže, nevje, nigdia; jediné "t": lúbit - rúbit, plúca - plúca.
6. V slovách však, všetko je odsunuté "v": šak - však, šecko - všetko.
7. Naše nárečie charakterizujú i zdvojené spoluhlásky ako succa - sudca, slaččí - sladší, palla - padla.
8. Vyskytuje sa tu ďalej v strednom rode tvar vajco - vajce, pleco - plece, lico - lice.
9. V nárečí je veľmi rozšírená skupina "šč": ščetka - štetka, ščava - šťava, ešče - ešte, ščela - včela.
10. Namiesto predložky "zo" sa používa "ze": ze školi - zo školy, ze slámi - zo slamy, ze sebu - so sebou. Namiesto predložky "v" sa používa "ve": ve škole - v škole, ve dverách - vo dverách.
11. Neurčitok vo všetkých slovesách má tvrdú koncovku "-t": robit - robiť, pisat - písať.
12. Západoslovenská forma negácie "neni" som (nie som), "neni" si (nie si) je i v špažinskom nárečí.
13. Sloveso musiet má tvar moset.
Pravdaže, existujú i ďalšie zvláštnosti nášho nárečia.

Obrázok 10 Charakteristika nárečia Špačiniec
(trnavské nárečie)^[42]

Niekedy sa ani v týchto opisoch nárečia autori nevyhnú reprodukovaniu negatívnych stereotypov viažucich sa k nárečovo hovoriacim – porov. príklady slovesných tvarov v práci J. Detvana *Máľinsko-slovenský vedecko-náučno-vulgárny slovník* (2006 – obrázok 11):

Slovesné tvary podľa určitosti:	
A. Určité(môžeme určiť gramatickú kategóriu)-prítomný čas- pijen	
	-minulý čas-pev son
	-budúci čas-buďen piťi
	-rozkazovací spôsob- pi!, pimo!, piťe!
	-podmieňovací prítomný -pev bech
	minulý -bov bech pev
Sloveso maťi	- plnovýznamové(vlastniť niečo)-Mán sľivovic.
	-neplnovýznamové(v spojení s neurčitkom plnovýznamového slova)-
	Něman sa ožraťi.
Sloveso beťi	-plnovýznamové(existovať, nachádzať sa)-Apovka sa (v) krčme.
	-neplnovýznamové(v spojení s mennou časťou prísudku)-Mišo je mäšer.
Sloveso it'i	- plnovýznamové(niekam)- It'i na faru, gu kamarátovi...
	-neplnovýznamové(zачаť nejakú činnosť)-Id'en päťiti sľivovic, fajčiti fajku.

Obrázok 11 Ukážka z gramatickej charakteristiky málinského nárečia zo slovníka J. Detvana (2006)

Typické pre nárečie DLHEJ LÚKY:			
a) šokanie - presun hlásky "čo" na "šo"			
b) mäčenie spoluhlások D, T, N, L			
c) zmena koncového "i" na "v" v minulom čase (bol-buv, išiel-išov, cvičil-cvišiv)			
d) množstvo výrazov maďarského a nemeckého pôvodu			
A			
áломáš	- nádražie , stanica	bruslek	- vesta pánska
ambriľ	- daždník	buntošit'	- búrit' sa
apatějka	- lekárňu	bogét	- kanvička na mlieko
ambit	- predsieň	banovať	- ľutovať
adaj	- azda , hádam	birka	- ovca
asentirka	- odvod (vojakov)	buďugóvi	- dlhé spodky
asekurácia-	poistenie	buják	- býk
		börg, na börg	- úver, na úver
		budár	- latrina, WC

Obrázok 12 Charakteristika nárečia Muránskej Dlhej Lúky a začiatok slovníka O. Ďureja (2010)

Tak, ako sa v posledných rokoch rýchlo množia prípady zámernej aktualizácie nárečí vo verejnej sfére, narastá aj množstvo ľudových dialektologických prác, najmä slovníkov. Čo, samozrejme, môže profesionálneho dialektológa len potešiť, pretože zo všetkých zatiaľ analyzovaných prác vyznieva záujem o vlastné nárečie, korene a kultúru. Na

druhej strane je pozoruhodná produktivnosť a rýchlosť, s akou tieto diela vznikajú (napríklad v porovnaní s tvorbou akademických nárečových slovníkov alebo opisov, ktoré profesionálnym dialektológom trvajú aj niekoľko rokov). Produktivnosť a rýchlosť kolegov z ľudu vyplýva z ich lingvistickej slobody. Tým, že sú „nezaťažení“ lingvisticko-štruktúrnymi alebo teoretickými metodologickými vedomosťami, netrvajú na vedeckej presnosti údajov či komplexnosti opisov a do charakteristiky zahrnú len niekoľko prvkov (obrázok 12).

Z lingvistického hľadiska ide o prvky nesúrodé, ale z hľadiska jazykovej percepcie ich spája vlastnosť salientnosti a ľudovej lingvistickej intuície. V rámci tejto slobody si autori ani neuvedomujú, že pri opisoch nárečí alebo pri zostavovaní slovníkov riešia množstvo teoretických jazykových a jazykovedných problémov. Práve týmto sú ich práce pre lingvistov-dialektológov vzácne. Upozorňujú na tie nárečové jednotky (najmä lexikálne a hláskové), ktoré si ako osobitité uvedomujú aj nárečovo hovoriaci a ktoré dnes často vnímajú aj ako ohrozené. Preto aj v tomto prípade vidíme hlavnú motiváciu tvorby ľudových nárečových slovníčkov, opisov a nárečových textov v uvedomovaní si ústupu komunikačnej funkcie nárečí a ich dynamických jazykovoštruktúrnych zmien, ktoré sa z istého pohľadu môžu javiť ako postupný zánik. V úvodoch mnohých slovníčkov či opisov nárečí nachádzame práve takéto konštatovania o potrebe zachovania alebo dokonca revitalizácie nárečia:

V reči našich predkov sa odrážala úroveň obce Ráztočno v oblasti remesiel, poľnohospodárstva, odievania, a vedenia domácnosti. Nárečové slová sa prenášali z generácie na generáciu najmä ústnym podaním. Veľa z tohoto jazykového bohatstva však smrťou starších ľudí upadá do zabudnutia. Chceme aspoň časť z neho zachovať v nasledujúcich riadkoch. Nie je naším cieľom robiť jazykový rozbor jednotlivých nárečových javov, iba zapísať slová tak, ako si ich pamätáme z počutia od starších príbuzných a známych. Na vysvetlenie uvádzame k nim aj spisovnú podobu týchto slov.^[43]

Dôležitú motivačnú funkciu tu zohráva aj širšia spoločenská zmena postoja k nárečiu ako forme reprezentujúcej lokálnu osobitosť

a jedinečnosť a tiež idealizácia regionálneho alebo dedinského prostredia. Rôznorodosť regiónov a ich nárečí sa začína vnímať ako hodnota, ktorá tvorí opozíciu k všadeprítomnej globalizácii a kultúrnej nivelizácii.

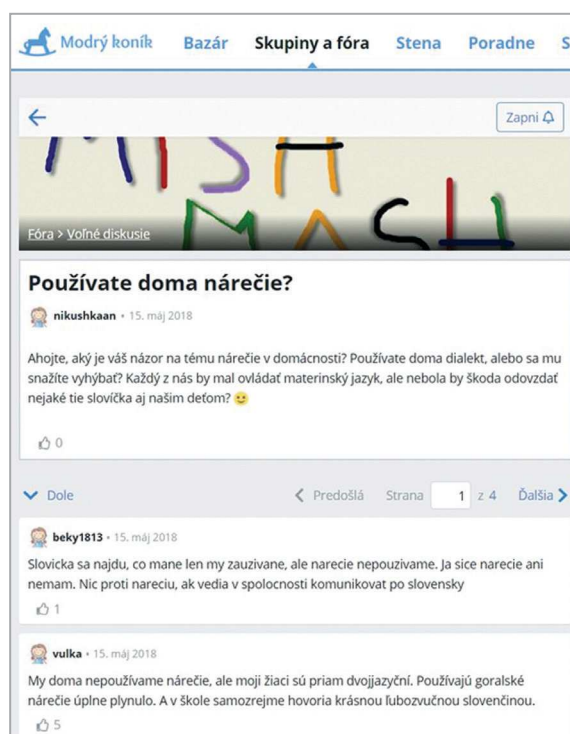
3. Diskusie o nárečiach a jazykové plánovanie

Svet sociálnych sietí umožňuje nielen neobmedzene uverejňovať rôzne typy textov, v ktorých sa aktualizujú regionálne nárečové variety alebo rôzne nárečové texty, opisy a slovníky, ale prináša aj možnosť tieto texty a diela komentovať, diskutovať o nich. K mnohým identifikovaným prípadom aktualizácie a portálom, prípadne článkom o nárečiach a oblúbeným kvízom vznikajú na sociálnych sieťach diskusie, ktoré prezentujú najmä postoje čitateľov, resp. návštevníkov stránok ku konkrétnemu prípadu použitia nárečia v danom texte, k nárečiam všeobecne a tiež k nositeľom nárečí. Diskusie o nárečiach alebo nárečových javoch vznikajú aj spontánne na rôznych fórach, ktoré sa zameriavajú na jazykové otázky, alebo aj čisto náhodne v tematicky vzdialených kontextoch.

Je to svet, ktorý odráža jazykovú percepciu, predstavy a presvedčenia o jazyku či jazykové ideológie a ktorý spadá do spomínanej oblasti ľudovej či laickej lingvistiky (podrob. Saicová-Římalová, 2020). Základnou vlastnosťou tejto paralelnej ľudovej vedeckej disciplíny¹² je absencia (uvedomovania si) jej ďalšieho vnútorného členenia na subdisciplíny. Aktéri diskusií vo svojich vyjadreniach voľne prechádzajú lingvistickými odbormi od štruktúrnej lingvistiky (v slovenskom kontexte je v tomto smere asi najdiskutovanejšou hláskou mäkké ľ) cez variačnú sociolingvistiku, pragmalingvistiku a jazykovú politiku či jazykový manažment (kde spúšťačom býva zvyčajne otázka jazykovej správnosti) až po všeobecnolingvistické a filozofické princípy fungovania jazyka a jeho vývoja. Ako tvrdia N. Niedzielski a D. Preston, „je

¹² Ľudovú lingvistiku nepovažujeme z hľadiska vedných odborov za jedinečnú. Veď ľudia sa spontánne vyjadrujú k mnohým otázkam, ktoré majú svoje vedecké zázemie, napr. k meteorológii, medicíne (porov. termín ľudové liečiteľstvo), ekonomike či edukácii.

pochopiteľné, že ľudovolingvistický uhol pohľadu je možné aplikovať na akúkoľvek lingvistickú tému, o ktorej by bežní ľudia mohli debatovať“ (2009, s. 149; citované podľa Albury, 2014, s. 94).

Obrázok 13 Začiatok diskusie o nárečiach na portáli Modrý koník z roku 2018

V kontexte zámernej aktualizácie nárečí a ľudovej dialektológie sa z tohto veľkého súboru textov a možných tém zameriame len na diskurzy o nárečiach a poukážeme na tie aspekty, ktoré zodpovedajú oblastiam jazykového plánovania, t. j. na výroky a názory o 1. statuse nárečí, 2. štruktúrnych vlastnostiach nárečí a 3. osvojovaní nárečí a vzdelávaní, ktoré sú zároveň spájané s nejakými regulačnými alebo usmerňujúcimi aktivitami. Materiál čerpáme z prác ľudových dialektológov spomínaných v druhej časti príspevku, z kratších diskusií, ktoré sa objavili pri

nami identifikovaných prípadoch nárečovej aktualizácie alebo ľudovej dialektológie, z diskusie na portáli denníka SME¹³, z diskusií na portáli *Modrý konik*¹⁴ a z časti *Nárečia* v internetovom fóre *Free Space*.^[46]

3.1. Nárečový diskurz na sociálnych sieťach

Začiatky diskusií sa často rozbiehajú výmenou informácií o tom, kto a kde používa alebo nepoužíva nárečie, resp. či sa „u nás“ hovorí stále nárečím, alebo nárečie postupne zaniká. Ak sa komentuje používanie niekde inde – na základe osobných skúseností z navštíveného regiónu alebo osobného kontaktu s niekým z iného regiónu – nasleduje informácia o zrozumiteľnosti cudzieho nárečia a/alebo estetické hodnotenie daného nárečia. Postoje k nárečiam, nárečovo hovoriacim alebo k používaniu nárečí sú prítomné takmer v každej zo sledovaných diskusií a objavujú sa v celom jej priebehu. Pozitívne vyjadrenia sa opierajú o hodnotové vnímanie nárečia. K vyzdvihovaným aspektom patrí jeho historickosť, súčasť tradičnej kultúry, resp. kultúrneho dedičstva, znak regionálnej identity, ale aj národnej – keď sa vyzdvihuje početnosť nárečí na Slovensku – a napríklad aj „prirodzenosť“ v porovnaní s „umeľým“ spisovným jazykom:

A teraz nastal čas, keď narodi prestali bic nošitel'e svojich vlas-nich kulturoch. A jed'iňe narečia su nošitel'ami identiti naroda, pretože spisovni jazik je l'em technicka ňevihnutosc.^[47]

Hl.páku, nárečia existujú dlhšie než umelá slovenčina. Slovečnina bola umelo vytvorená len za účelom ujednotenia komunikácie v rámci istého geografického celku, teda spisovná slovenčina je umelina, ktorá nám slúži len na dorozumievanie,

¹³ Diskusia k článku E. Borušovičovej *Ci pána! Máte prízvuk? Pestujte si ho! Neboj sa a zaťahuj, mäčči, spievaj, pritvrdzuj* (3. 1. 2020).^[44]

¹⁴ Portál sa široko venuje problémom výchovy a starostlivosti o deti. V jednej z diskusií sa 15. 5. 2018 objavila otázka: *Používate doma nárečie?*^[33] (obrázok 13); druhá diskusia *Ako si odvyknúť od nárečia?* sa začala 30. 11. 2021.^[45]

nárečia sú stovky rokov spontánne tvorené teda aj ich historická hodnota je väčšia ako hodnota umelohmotnej slovenčiny. Alebo teba naučil hovoriť až Štúr či Hattala? Do vtedy si tvoji predkovia na seba pískali? Všetky pravidlá spisovnej slovenčiny sú umelé a pravopis taktiež. Preto sa môžu pokojne meniť, spisovný jazyk nemá takmer žiadnu historickú ani kultúrnu hodnotu slúži len na uľahčenie dorozumievania.^[48]

Opozícia nárečia a spisovného jazyka sa prejavuje aj v podvedome používaných pomenovaní spisovného jazyka výrazmi „slovenčina, slovenský, po slovensky“ (porov. predchádzajúci citát alebo už citovaný výrok: *Všade majú ľudia slang, všade sú nárečia, ale všade sa píše po slovensky. Iba na východe nie...*^[34]); objavilo sa to aj v jednom komentári:

A taká pikoška, keď u nás niekto vyprávja spisovne, na úradze, alebo niekde inde, druhí povjedzajú, že vyprávja po slovensky. Né, že vyprávja spisovne, jak by sa dauo čekat. Jakeby to byua druhá, cuzí reč.^[49]

Negatívne reakcie sa v sledovaných diskusiách vyskytujú vo výrazne menšom počte. Väčšinou sú osobné a týkajú sa skôr nárečovo hovoriacich. V takýchto reakciách sa objavujú aj negatívne stereotypy a zosmiešňovanie nárečovo hovoriacich. Odmietavé vyjadrenia sú tiež voči používaniu nárečia na verejnosti, alebo nárečia vôbec:

Mne sa nárečie vôbec nepáči. Nech si každý hovorí tak ako chce. Ale to západoslovenské nárečie je také, že človek tomu ani nerozumie. Však sme na Slovensku tak prečo sa tu nerozpráva spisovne po slovensky a však nebudeme kvákať ako vtáky ale rozprávať ako ľudia. Áno aj ja som s Malaciek a rozprávam spisovne po slovensky. Lebo sa mi to viac páči ako nejaké nárečie. Tím by som sa cítila menejcenná.^[35]

Ale môžete robiť čo chcete banda sedliacka podľa toho vášho nárečia vás každý spozná a samozrejme aj podľa nedostatku úrovne ale to by ste nepochopili.^[48]

Sprostredkovane sa o negatívnych postojoch k nárečiam a nárečovo hovoriacim dozvedáme z opisov negatívnych skúseností ľudí, ktorí sa stretli s odsúdením alebo ponížením za to, že majú nejaký nárečový prízvuk, alebo ich „prezradil“ nejaký nárečový výraz:

Mam tento problem od ked studujem vo vacsom meste. Pochadzam z okolia trebisova kde sa rozprava dost vychodniarsky slovami ako firhang, budze, pridze, garadice...doma je to v poriadku lebo tak rozprava vacsina ale tu sa mi za to ludia casto smeju. Snazila som sa s tym prestat ale to nejako nejde ked cely zivot tak rozpravam niekedy ani neviem rozoznat ktore slovo je spisovne. Neviete ako sa da od narecia odvyknut? Citim sa kvoli tomu casto trapne.^[45]

O skutočnosti, že v reálnych interakciách dochádza k negatívnym reakciám voči nárečovým prvkom častejšie, svedčí tiež často uvádzané „hanbenie sa“ za nárečie, „skrývanie“ prízvuku, intonácie alebo zaužíwanej výslovnosti (*Svoj otrasný východniarsky prízvuk s dôrazom na predposlednej slabike, sa snažím v Bratislave zatajiť, umlčať, odstrániť. Nie vždy sa to darí. Musím sa sústrediť.^[44]*), ale aj vyjadrenia typu ... *dokonca sa za svoje nárečie/prízvuk nehanbí...*, ktoré tiež implicitne nadväzujú na stigmatizáciu nárečí.

Samostatný tematický okruh diskusií tvoria konkrétne príklady nárečových slov a fráz a otázky na ich význam kladené do pléna. Takéto otázky vyvolávajú nové a nové príklady a diskusie sa tak postupne stávajú kolektívnym slovníkovým dielom.

Tento jazykovo-nárečový diskurz odkrýva v metajazykových komentároch lingvistické a dialektologické poznatky a názory ne-lingvistov, ktoré sú predmetom ľudovej lingvistiky. Okrem znalostí o štruktúrnych jednotkách jazyka sa dotýkajú mnohých ďalších aspektov nielen stavby, ale aj fungovania a statusu jazyka v spoločnosti, jazykových problémov a ich manažmentu, jazykových hodnôt a pod. „Ich dispozície môžu dokonca slúžiť ako okná do jazykovej ideológie spoločnosti“ (Albury, 2014, s. 87), pretože pri vyjadrovaní svojich postojov sa diskutujúci snažia tieto svoje postoje aj odôvodniť, pričom prezentujú rôzne jazykové ideológie, presvedčenia a predstavy o jazyku.

3.2. Ľudové jazykové plánovanie

Dialektologické aktivity a práce nelingvistov, či už v jednoduchej aktualizácii nárečí, pri vytváraní dialektologických prác alebo v kontexte diskusií, presahujú – v zmysle už spomínanej „vedeckej“ slobody – do mnohých ďalších lingvistických a spoločenských tém. V ich rámci sa často dotýkajú jazykových problémov spojených s fungovaním nárečí a ich riešenia, čím napĺňajú podstatné kľúčové pojmy jazykového plánovania, resp. jazykovej politiky.¹⁵ Ľudový variant jazykového plánovania má však svoje špecifiká:

- a) Jazykové a komunikačné problémy sú v ňom pomenované alebo uvedomované v rôznom rozsahu, niekedy sú prítomné len implicitne, no napriek tomu sú súčasťou takmer všetkých spomínaných prípadov a aktivít.
- b) Podobne je to aj s hľadaním riešení týchto problémov alebo aj so „zámernosťou“ (resp. uvedomovaním si) tohto snaženia, keďže sa často pri voľbe stratégií riešenia problémov aktéri správajú intuitívne a spontánne. Pozorujeme aj prípady, keď riešia iný – spoločenský alebo ekonomický – problém a nárečová forma je súčasťou stratégie pri jeho riešení (napr. v marketingu, v prípade spoločnosti DeutschMann sprostredkujúcej pracovné príležitosti alebo pri výchove detí).
- c) Jazykové plánovanie v kontexte ľudovej lingvistiky musí prirodzene upustiť od jednej zo svojich tradičných charakteristík a nepredpokladá vykonávanie regulačných snáh politickou mocou alebo reprezentatívnou inštitúciou. Napriek tomu môže mať jazyková politika realizovaná ľudovými lingvistami podobný vplyv na fungovanie jazyka ako politika oficiálna (Albury, 2014, 2017); aj na úrovni ľudovej jazykovej politiky sa realizujú

---

¹⁵ Vychádzame zo zaužívaných definícií jazykového plánovania B. Weinsteina: „... vládou podmienená, podporovaná, dlhodobá a vedomá snaha zmeniť fungovanie jazyka v spoločnosti v záujme vyriešenia nejakých komunikačných problémov“ (Weinstein, 1980, s. 56, citované podľa Wardhaugh, 1992, s. 346), resp. R. B. Kaplana a R. B. Baldaufa (1997): „... vedomá snaha ovplyvňovať funkciu, štruktúru alebo osvojovanie si jazyka alebo variety v rámci jazykového spoločenstva.“ V tejto práci nevymedzujeme rozdiel medzi jazykovým plánovaním a jazykovou politikou.

iniciatívy zamerané na status nárečovej variety a jej prestíž, jazykovú štruktúru (korpus) a osvojovanie si (akvizíciu) nárečia s cieľom zmeniť, ovplyvniť alebo regulovať jeho používanie a fungovanie.

Už tým, že sa nárečia v písanej – a istým spôsobom aj spontánne standardizovanej – forme objavujú vo verejnom priestore, v literárnych a dramatických dielach a deskriptívnych prácach ľudových dialektológov, mení sa obraz o ich fungovaní a ich nositeľoch oproti vymedzeniu, ktoré nárečiam prisudzujú tradičná dialektológia a sociolingvistika. Stále však platí, že v dynamike súčasnej jazykovej situácie dochádza k znižovaniu komunikačného zaťaženia nárečí a k ich ústupu, čo predstavuje základný jazykový problém, na ktorý priamo alebo nepriamo jednotlivé aktivity reagujú, a to predovšetkým snahou o udržanie, zachovávanie alebo dokonca revitalizáciu:

Hlohovské nárečie v drvivej väčšine môžete začuť v obchodoch, na ulici, no jednoducho všade. Vo Fraštáku sa odjakživa hovorilo tvrdo, no okrem toho máme aj veľké množstvo špecifických slov, ktorým by „nehlohovčan“ rozumel ťažko. O tom, že Hlohovčania majú svoje nárečie nie len radi, ale chcú ho zachovať aj pre ďalšie generácie, svedčí napríklad skupina na facebooku: Nárečí fraštacké alebo potreba písaná v tomto nárečí – abi sa nezabullo.^[50]

Mne išlo len o to, aby sme sa snažili nárečia zachovať, aspoň tak ako sa snažíme uchovať si iné kultúrne prvky: zvyky, kroje, piesne, ... Veď tým nárečím hovorili naši dedovia a bolo by škoda, keby zmizlo.^[35]

Milí rodáci! Ši st'e doma f Sirku, ši dagđe vo svete, nehambit'e sã za našva „švakanva“, ši ho ešče viaťe. Na tichto rãdkoch, kotria pred sobó máte. Presvešt'e sã, ši ešče toto akurátne viaťe!^[51]

Oproti už spomínanému „hanbeniu sa za nárečové návyky“ sa často stavia deklarovanie „hrdosti na svoje nárečie“, ktoré sa objavuje vo vyjadreniach a apeloch na iných krajanov s cieľom zvýšiť prestíž

nárečí. V tejto súvislosti sa stále opakuje otázka vzťahu a statusu nárečia a spisovného jazyka, resp. vhodnosti nárečia v nejakom kontexte. Príznaková je v tomto kontexte aj otázka redaktorky v rozhovore o záhoráckej verzii Rómea a Júlie: *Je inscenácia povýšením záhoráčtiny cez Shakespeara, alebo ponížením Shakespeara záhoráčtinou?*, na ktorú protagonistka Júlie odpovedala: *Ja si myslím, že ani jedno, ani druhé.*^[12]

Milé vážené osobnosti, rodáci a príznivci,
srdečne vás pozívame

20. 10. do Malacek

protože u nás v kiňe
bude od 10. tak ale do 14. h

3. MEDZINÁRODNÍ KONFERENCIA O MACKOVI

Rad vjebhlasních kapacit sa pokúsi objasniť zásadné otázky našej súčasnosti:

1. Otvorí konferencie, alebo abi sme hned na začátku nezapomjeli (*Stano Bellan*)
2. Nové poznatky k vývoju záhoráčtiny
(*Ing. Marek Hlaváč, PhD., Bc. Dorota Balíčková, Ing. Juraj Červienka*)
3. Macek a jeho pedagogický odkaz (*Mgr. Martin Macejka*)
4. Macek a jazz (*Doc. RNDr. Miloš Křun, CSc.*)
5. Čemer – endemická rarita alebo genetický populačný marker?
(*MUDr. Peter Hegyi*)
6. Macek jak prototyp mického hrdinu (*Mgr. Karol Horváth*)
7. Pomalý chodec Macek (lentologický príspevok) (*Mgr. Viktor Suchý*)
8. Macek a súčasná TV seriálová tvorba (*Mgr. Gabriela Alexová*)
9. Technika chůdze s cepama na veliké vzdálenosti (*olympijský vítěz Matej Tóth*)
10. Mackov prínos pre vedu (*Doc. JUDr. Andrea Olšovská, PhD.*)

Skoro šeckí prednáški budú v slovenském jaziku. Ked nebudete rozumjet, optajte sa ludzi kolem.
Medzi tím niekoľko hudebních čísel a jedno občerstvení.

Moc sa na stretnucí s vama šeckima řešíme. S úctú váš organizační výbor

za podporu dzeujeme

Obrázok 14 Program 3. konferencie o Mackovi v roku 2019

Zaujímavým príkladom snahy o povýšenie nárečia nad spisovný jazyk je *Konferencia o Mackovi*^[52], ktorá sa pravidelne koná v Malackách a je zameraná na rôzne etnokultúrne témy, ktoré sa podávajú vždy s prepojením na známu záhorácku pieseň *Išeu Macek do Mauacek* a realie regiónu Záhoria (obrázok 14). V pozvánke sa priamo uvádza: *Skoro šecky prednáški budú v slovenském jaziku. Ked nebudete rozumjet, optajte sa ludzí kolem* a v úvodných slovách viacerých prednášateľov často odznieva ospravedlnenie, že svoj referát prednesú v spisovnom jazyku.

Pod vplyvom slovenského jazykovokultúrneho a preskriptívneho kontextu sa analogicky aj pri nárečiach objavuje koncept „čistého“ nárečia, jazykovej správnosti a kritika jeho porušovania v podobe opravovania nejakého „nesprávneho“ nárečového výrazu alebo tvaru. Ide o akúsi paralelnú ľudovú jazykovú kritiku:

I: *my nie sme vyHodňare, ale vychodňare,*

K: *trepěš , tu pri Košiciach sme vyhodňare*

A: *Chlapci. Takú gramatickú hrubku spraviť!!! Ved' správne je vihodňare/vichodňare. Späť na základku!!!*

K: *Správne, pri Košicoch su vihodňare, bo maďare nemaju „ch“*^[53]

N: *...vof kosicoch nehvarime, hutorime alebo jednoducho horovime ale idu sa kupit pat kilo zemiakov, dve rozky, pat klobasy, ked sme boli mladi, boli sme totalne caje, chodili sme brikou do mesta, chlapci boli sraci, takoj sme nieco chceli, i ked len dakus vypit, hlupakovi sa povedalo ta ti si dilino atd.*

JH: *kedz uz ta pejc kila komperoch (v KE) grul'och na šarišu, bandurok na zempline, kifliky ňe rohl'iki,*^[54]

Výkladu, či je správne Rádčané alebo Ráčané, sa budeme vjenovat nekedy v samostatném jazykovém okénku.^[55]

Najčastejšie prezentovanou ideológiou v rámci jazykovej správnosti je opakovaná predstava „čistého“ nárečia a jeho postupného ústupu alebo zabúdania, a vedomie, že dnes v nárečí robíme „chyby“:

Spisovná košičtina. Ako sa vlastne dnes hovorí v Košiciach, ako v Prešove, ako v mestách či dedinách na východnom Slovensku? Určite to už nie je čisté nárečie, ktoré propagoval a zberal folklorista Ján Lazorík. Ten donedávna na blogoch rád uverejňoval šarišské vety, ktoré považoval za nepreložiteľné do „spravnej slovenčiny“.^[32]

V úvode ku knihe *Záhorák Šecko Skúr ví...* hovorí autor o „zmuchlanej“ záhoráčtine:

Emeritní Doc. Ing. Štefan Vidlár, CSc. alias dedo Pejo, rodák z Holiča ze severního Záhorá, de byla kedysi Velikomorafska ríša (68, 176, 120, 630 – vjek, výška, váha, důchodek né v korunách), odejduc na penziju z Prešporku žit na Záhorí tentokrát s ozajstným zvírencama a ze starú mamú, aby mu čekání na pravdu Boží lachší ubíhalo, insitně píše a veršuje vážně aj se srandú s chybam v zmuchlanej Záhoráčtíne a někedy aj po slovensky.^[56]

Aj tvorbou slovníkov a opisov nárečí autori popri revitalizačných aktivitách vykonávajú aj istú preskriptívnu činnosť, keď sa snažia zachytiť podobu pôvodných, „čistých“ nárečových foriem. Zároveň niekedy upozorňujú na diferenčné nárečové javy, aby opisované nárečie odlišili od spisovnej variety alebo iných nárečí. V tejto oblasti sa aktivity zamerané na „reguláciu“ používania správnych štruktúrnych prvkov veľmi prelínajú s výchovným zámerom, a teda aj s oblasťou osvojovania a odovzdávania nárečia. V týchto dielach i v diskusiách v toto kontexte dominuje téma (ne)odovzdávania nárečia deťom, čo je častá téma aj v sociolingvistických výskumoch:

M: *Mňa osobne mrzí náš vzťah k nárečiu. Je škoda, že si svoje nárečie nevážime a je cítiť silný trend u rodičov nehovoriť s deťmi nárečím. Už som sa stretol aj s tým, že rodičia hovoria spolu nárečím, ale len keď nie sú pri nich deti 😞*

Ahojte, já su rodzený Záhorák, a svůj rodný jazyk ovládam dobre, u nás sa dál používa v rodziňe, dzedziňe, na ulici, v obchodoch, ve škole aj na úradoch. Vychováváme v něm aj svoje dzeci.

...ale fakt je ten že už to nárečie pomaly upadá, mládež 0 – 25 hovorí takmer spisovne aj u nás, kazi ich televízia aj škola :lol:[49]

Tu sa ešte výraznejšie než pri témach vhodnosti/nevhodnosti nárečia v oficiálnej komunikácii objavuje predstava nárečia ako hodnoty hodnej záchrany – ale, až po dokonalom zvládnutí spisovného jazyka:

Ahojte, aký je váš názor na tému nárečie v domácnosti? Používate doma dialekt, alebo sa mu snažíte vyhýbať? Každý z nás by mal ovládať materinský jazyk, ale nebola by škoda odovzdať nejaké tie slovička aj našim deťom?

Mne sa páči tá rôznorodosť, aká sme malá krajina a koľko rôznych nárečí máme. Ved' takmer každá dedinka má aj vlastné nárečie. Bola by škoda, keby sme úplne vytlačili nárečové slova do zabudnutia... Ale ako to podať deťom tak, aby prioritne ovládali spisovný jazyk?

...ja s deťmi rozprávam spisovne, sem tam vyletí nárečie ale s príbuznými a niektorými známymi nárečím. Deti učím len spisovne, aby to mali ľahšie v škole ale tým že ma počujú rozprávať s poniektorými ľuďmi nárečím, tak sa vlastne podvedome učia aj to naše nárečie.[57]

Na potrebu odovzdávania nárečia deťom reagujú ľudoví lingvisti vydávaním rozprávkových kníh pre deti, nárečových učebníc (obrázok 15) alebo organizáciou kurzov v nárečí (napr. Večerná škola sotáckeého nárečia v Snine^[58]), ktoré sú protipólom k všeobecnej skúsenosti zo školského prostredia, v ktorom pravidelne dochádza k „opravovaniu“ nárečových návykov u detí (čo je často pripomínané v diskusiách formou *v škole nás cepovali, opravovali a pod.*).

Aktivity nasmerované na vzdelávanie dospelých (obrázok 16) majú už viac humorný podtón a spolu s ním reprodujú aj známe stereotypy o nárečovo hovoriacich. Takýto charakter má osem častí

cyklu *Lekcie vichodňarskej gramatiky*^[60], kurz *Jak čítať a písať po hutoracky*^[61], *Východniarsky slovník pre začiatočníkov. Vtipné hlášky a slová, ktoré pobavia, no neurazia*^[62], a mnohé ďalšie práce vrátane dnes už zrejme nespočítateľných a obľúbených nárečových kvízov. Vzdelávací zámer majú v podstate aj všetky ľudovolingvistické diela spomínané v časti 2.

Obrázok 15 Učebnica o nárečí pre žiakov základnej školy v Liptovskej Tepličke^[59]

Aktivity ľudových aktérov jazykového plánovania sa často opierajú o ideológie vychádzajúce z axiologického prístupu k jazykovým varietám. V tejto sfére ľudovej dialektológie ide prevažne o vyzdvihovanie vlastností exkluzívne pripisovaných nárečiam a z toho vyplývajúcej potreby ich ochrany a zachovania. Tieto presvedčenia sa v ľudovodialektologických dielach často a tiež s istou dávkou páťosu explicitne deklarujú, čo je tiež – v istom zmysle – prejavom lingvistickej slobody nezaťaženej vedeckou exaktnosťou: *Nárečie je naše bohatstvo, kultúrny odkaz a tradícia, úcta k dedovizni, ktorú si treba uchovať udržiavať a odovzdávať budúcim generáciám...*^[65]

Základy nárečia Šarišského

15.5.2005 o 11:13 | Karma článok: 10,64 | Prečítané: 8418x

Občas sa v nejakej zábavnej televíznej relácii objaví pokus rozprávať akože východniarsky. Väčšinou sa dá nad tým zasmiať. Horšie je, keď vidím, ako sa ľudia z môjho okolia snažia rozprávať Šarišsky a pritom im to vôbec nejde. Tak som sa rozhodol, že Šarištinu (ktorá ma mimochodom veľmi jednoduchú gramatiku) priblížim nie len ľuďom zo západného a stredného Slovenska.

Čo človeka najviac poteší je fonetický pravopis, alias písať ako počuješ. Najčastejšia chyba pri písaní je práve to, že ľudia sa snažia na Šarišský jazyk...vlastne dialekt uplatniť slovenský pravopis. Jeden z najvýraznejších rozdielov je ten že v Šarištine neexistuje ypsilon. Preto by aj keď je zbytočný? Napr. **vihodzie**, **místec** - vyhodit, myslieť.

Novohradské osvetové stredisko
v zriaďovateľskej pôsobnosti
Ranskobystričského samosprávneho kraja

Lídie boží, nelógufce, po havranke na pác nařin pozřetí...

vedeti

Novohradské nárečie na hrnec
Znovu žijete a vedíte
kľučky (stava) v nárečí
Hľadajte nárečových slov

be mau každej

Chcú
Pán, čo žije, Tím, Usmieň
Milan, Gábor, Mária, Anžela

Letár: An. Pavlík, Mária Lemenčí, PhD. Miroslava, Lubomír, Karmenná

5. novembra 2016 (sobota) o 15:00 hod. OC Galéria Lučenec

8.UBYTOVANIE

Môžete mi odporučiť nejaké lacné ubytovanie?
Mal by som tu mať rezervovanú izbu na meno...
Na koľkom poschodí?
Do izby počuť taký hluk, že nemôžem zaspať.

Môžeťe mi doporučiť dako lacno ubytováňa?
Mávbech tu maťi zabezteľovanú izbu na máno...
Na keďkon poschodí?
Do chyže je počúri taký rámus,že nemôžem zazdochyňaťi.

9.V REŠTAURÁCIÍ – JEDLÁ

Nemám hlad,ale som smádný.
Chcel by som sa náčoho napití.
Dal by som si limonádu.
Niečo by som sa napil.
Na raňajky bude praženica.
Na obed podľa vlastného výberu.
Nápoje si plati každý sám.
Kde si chcete sadnúť?
Je tamten stól volný?
Nie,je rezervovaný.
Pán vrchný,tento stól je mokry.
Pán vrchný,zaplatime.
Koľko je to?

Ňi son lačnej,ale petvech.
Keč be son sa dačoho napití.
Dav be son si krachefku.
Dač be son si drisov.
Na frusírik bude praženic.
Na obed komu čo churí (smakuje).
Pijatiku si plarí každej sán.
De si keč e sadnúťi.
Je tantót stól volnej?
Ňi, je zabezteľovane.
Pán vrchnej,tótót stól je mokrre.
Pán hlavnej,zaplaťimo.
Keľko je to?

Obrázok 16 Vzdelávacie diela alebo podujatia o nárečiach pre dospelých – zamerané na šarišské nárečia^[63], aktivity divadla KLUD^[6], program *Vedeti be mau každej* zameraný na propagáciu novohradské nárečia^[64] a konverzačná príručka v slovníku J. Detvana.

4. Záver

V príspevku sme konkrétnymi príkladmi podložili často prezentované tvrdenie, že ľudová a percepčná dialektológia zahŕňa komplex toho, čo ľudia o jazyku a jeho areálovej diferenciacii vedia, čo cítia k jazyku a k nárečiu a tiež čo si predstavujú pod lingvistikou a dialektológiou.

Spoznávanie znalostí ľudových dialektológov o nárečiach, ich stavbe, fungovaní a funkciách, ako aj ich postojov, presvedčení a ideológií má význam nielen pre výskum dynamiky a súčasného vývinu nárečí či miesta nárečí v súčasnej jazykovej stratifikácii. Z celého komplexu aspektov jazykovej kultúry, ktorý zahŕňa „kolektívne idey, hodnoty, presvedčenia, postoje, predsudky, mýty, náboženské obmedzenia a všetku ostatnú kultúru „bagáž“ (Schiffman, 2006; citované podľa Albury, 2017, s. 221), sa v nich do popredia dostávajú tie, ktoré spoločenstvo vníma ako dôležité bez ohľadu na vedecky podložené (pokusy o) hierarchizácie hodnôt.

S ohľadom na vysokú mieru slobody voči lingvistikou vymedzeným hraniciam odborov a jazykových štruktúr sa v ľudovej lingvistike často prepájajú zdanlivo nesúrodé jednotky. Tieto sú však dôležitým obrazom spontánneho reflexívneho uvažovania o jazyku a jeho štrukturácie jednak na základe salientnosti jazykových javov, ale tiež na základe ľudového vnímania jazykových a širších spoločenských problémov.

Všetkým aktivitám, ktoré sme v príspevku spomínali, môžeme pripísať nejakú snahu o zmenu statusu a kondície nárečí, čo súvisí s faktom, že tieto aktivity sú reakciou na nejaký uvedomovaný problém a zároveň vytvárajú nové jazykové problémy. Preto v súvislosti s ich motiváciami i stratégiami riešenia problémov možno hovoriť o prejavoch jazykového plánovania alebo jazykovej politiky v rámci ľudovej lingvistiky, pričom sa v ľudovom jazykovom plánovaní predovšetkým odкрýva spontánne vnímané prepojenie jazyka a spoločnosti. Na rozdiel od oficiálnej politiky je ľudový lingvista-dialektológ realizátorom, ale aj subjektom ľudového jazykového plánovania. Ľudové jazykové plánovanie zahŕňa väčší počet aktérov v spoločnosti – jednotlivcov, rodiny, komunity –, ktorí spontánne „regulujú“ miestne jazykové správanie. Čerpajú pri tom zo svojich ľudových znalostí a presvedčení o jazyku, z čoho by mohlo vyplývať, že pri absencii oficiálnej moci sa skutočnou „autoritou“ javia jazykové ideológie a presvedčenia o jazyku, ktoré sú de facto aj v pozadí oficiálnej jazykovej politiky.

Literatúra

ALBURY, Nathan 2014. Introducing the Folk Linguistics of Language Policy. *International Journal of Language Studies* 8/3. 85–106.

- ALBURY, Nathan 2017. The power of folk linguistic knowledge in language policy. *Lang Policy* 16/2. 209–228.
- BONDARENKO, Elena D. 2021. – Бондаренко, Елена Д. 2021. Наивная лингвистика и диалектное языковое сознание. Москва: Индрик.
- BUFFA, Ferdinand 1986. O súčasných zmenách v slovenských nárečiach. *Slovenská reč* 51/1. 3–10.
- DETVAN, Ján 2006. *Málinsko-slovenský vedecko-náučno-vulgárny slovník*. Lučenec.
- ĎUREJ, Ondrej 2009–2010. *Dlholúcke nárečie. Laický pokus o slovníček nespisovných slov nárečia z Muránskej Dlhej Lúky*. Praha.
- FÁBRY, Ondrej 2010. *Slovník spišského nárečia zo Slatviny*. Levoča: Polypress Levoča spol. s.r.o.
- GAVUROVÁ, Miroslava 2020. K podobám a funkcii dialektu na východnom Slovensku v ére globalizácie. *Jazyk a kultúra* 43–44. 20–48.
- GAVUROVÁ, Miroslava 2021. *Dialekt ako prejav identity*. Fintice – Prešov: Face – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania – Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- HANSEN, Sandra – SCHWARZ, Christian – STOECKLE, Philipp – STRECK, Tobias (ed.) 2012. *Dialectological and Folk Dialectological Concepts of Space*. Linguae and Litterae. Berlin: de Gruyter.
- HAVRÁNEK, Bohuslav 1932. Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. Havránek Bohuslav – Weingart Miloš (ed.), *Spisovná čeština a jazyková kultura*. Praha: Metanrich. 32–84.
- HERICH, Ondrej – DACHO, Ján 2002. *Šva są stálo, ši są nestálo... f Sirku, v Mokré Lúke, ale aj ind'e v Gemeri*. Muránska Dlhá Lúka: Klub priateľov Muránskej Planiny.
- CHAMBERS, Jack K. – TRUDGILL, Peter 1980. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KAPLAN, Robert B. – BALDAUF, Richard B. 1997. *Language Planning from Practice to Theory*. Clevedon: Multilingual Matters.
- KOVÁČOVÁ, Viera 2010. *Sotácke nárečia severovýchodného Zemplína z aspektu petrifikácie a nivelizácie*. Ružomberok: Katolícka univerzita – Filozofická fakulta.
- KRALČÁK, Ľubomír 2009. *Dynamika súčasnej slovenčiny. Sociolingvistické aspekty dynamiky jazyka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta.

- KRALČÁK, Lubomír 2015. *Slovenčina v pohybe*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta.
- MARCIK, Milan 2007. *Malý slovník hornoipeľského nárečia (Malej slovníček hornoipeľskyho nárečija)*. Lučenec: Dom Matice slovenskej.
- MILROYOVA, Lesley – GORDON, Matthew 2012. *Sociolinguistika: Metody a interpretace*. Prekl. J. Chromý. Praha: Karolinum.
- MÚCSKOVÁ, Gabriela 2014. Vedomá aktualizácia nárečovej variety vo verejných komunikátoch. Kessellová, Jana – Imrichová, Mária – Ološtiak, Martin (ed.), *Registre jazyka a jazykovedy (1). Na počesť Daniely Slančovej*. Prešov: Prešovská univerzita. 181–189.
- MÚCSKOVÁ, Gabriela 2018a. Nárečie ako fenomén regionálnej identity. Kotradyová, Veronika – Kočlík, Dušan – Kučerová, Markéta (ed.), *Identita SK a INSK – Interiér na Slovensku*. Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislave. 34–40.
- MÚCSKOVÁ, Gabriela 2018b. Regionálne dialekty a ľudová dialektológia. Holub, Zbyněk (ed.), *Dialektologie a geolinguistika v súčasné strední Evropě III*. Opava: Slezská univerzita v Opavě. 191–211.
- MÚCSKOVÁ, Gabriela 2000. Mesto Gelnica a jeho jazyk. Poznámka k bilingválnej diglosnej jazykovej situácii starého banického mesta. Ondrejovič, Slavomír (ed.), *Mesto a jeho jazyk*. Sociolinguistica Slovaca 5. Bratislava: Veda. 184–193.
- NIEDZIELSKI, Nancy A. – PRESTON, Dennis R. 2009. Folk pragmatics. Senft, Gunter – Östman, Jan-Ola – Verschueren, Jef (ed.), *Culture and Language Use*. Amsterdam: John Benjamins. 146–155. (citované podľa Albury, 2014)
- ONDREJOVIČ, Slavomír (ed.) 2007. *Sociolinguistica Slovaca 6 Hovorená podoba spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Veda.
- PALKOVIČ, Konštantín 1981. *Slovenské nárečia. Príručka pre terénny výskum*. Banská Bystrica: Krajské osvetové stredisko v Banskej Bystrici.
- PATRÁŠ, Vladimír 1995. Sociolinguistický profil bežnej hovorenej komunikácie v Banskej Bystrici (90. roky). Ondrejovič, Slavomír – Šimková, Mária (ed.), *Sociolinguistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Sociolinguistica Slovaca 1. Bratislava: Veda. 119–131.
- POÓROVÁ, Viktória 2020. *Zámerná aktualizácia nárečových variet v komerčnej sfére*. Diplomová práca. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta.

- PRESTON, Dennis R. 2010. Language, people, salience, space: Perceptual dialectology and language regard. *Dialectologia* 5. 87–131.
- PRESTON, Dennis R. 2018. Perceptual Dialectology. Boberg, Charles – Nerbonne, John – Watt, Dominic (ed.), *The Handbook of Dialectology*. New Jersey: Wiley Blackwell. 177–203.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie 2020. Laická jazykověda. Časopis pro moderní filologii 102/1. 24–35.
- SCHIFFMAN, Harold 2006. Language policy and linguistic culture. Ricento, Thomas (ed.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden: Blackwell. 111–125.
- SLANČOVÁ, Daniela – SOKOLOVÁ, Miloslava 1995. Výskum podoby hovorenej komunikácie na východnom Slovensku. Ondrejovič, Slavomír – Šimková, Mária (ed.), *Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny. Sociolinguistica Slovaca 1*. Bratislava: Veda. 132–143.
- Slovník slovenských nářečí III*. 2021. Hl. red. Ferenčíková, Adriana. Bratislava: Veda.
- SMATANA, Miloslav 1988. Využívání nářečí v slovenskej umeleckej literatúre. *Slovenská reč* 53/5. 282–290.
- SMATANA, Miloslav 1995. Pohľad na súčasnú jazykovú situáciu v Rajci. Ondrejovič, Slavomír – Šimková, Mária (ed.), *Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny. Sociolinguistica Slovaca 1*. Bratislava: Veda. 144–160.
- ŠIMUNOVÁ, Dagmar 2017. Gemerské laické nářečové slovníky ako prostriedok uchovania regionálneho kultúrneho dedičstva. Interdisciplinárna konferencia Kultúrne dedičstvo Gemera a Malohontu a jeho sprístupňovanie V. Jelšava 30. 11. – 1. 12. 2017 (nepublikované).
- ŠTOLC, Jozef 1956. Dialektizmy ako tvárny prostriedok v umeleckom štýle. *Slovenské pohľady* 72. 222–241.
- ŠTOLC, Jozef (hl. red.) 1968. *Atlas slovenského jazyka I. Vokalizmus a konsonantizmus. Časť druhá – úvod, komentáre, materiály*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- VALENCOVOVÁ, Marína 2016. Slovenské amatérske slovníky a ich význam pre slovenskú slavistiku. Doruľa, Ján – Žeňuch, Peter (ed.), *Ján Stanislav a slovenská slavistika*. Bratislava: Veda. 123–130. Dostupné na: <http://www.slavu.sav.sk/sks/publikacie/11-js-valencovova.php>
- V AŠČENKO, Darja Ju. 2016. Ľubiteľskije dialektnyje slovari: specifika funkcionirovanija v internete. *Voprosy leksikografii* 10/2. 5–17.

- WARDHAUGH, Ronald 1992. *An Introduction to Sociolinguistics*. 2nd ed. Oxford: Blackwell Publishers.
- WEINSTEIN, Brian 1980. Language Planning in Francophone Africa. *Language Problems and Language Planning* 4/1. 55–77. (citované podľa Wardhaugh, 1992)

Internetové zdroje¹⁶

- [¹] Bez nářečí by bola slovenčina chudobná a my nudní. Blog: Jak nám zobák narosteu. *Trend.sk*. 14.1. 2008 17:13. Dostupné na: <https://www.trend.sk/blogy/jak-nam-zobak-narosteu>
- [²] Marie Krčmová 2017. AKTUALIZACE. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (ed.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/AKTUALIZACE> [Cit. 2021-10-29]
- [³] Vichodoslovenske združenie VALAL. Dostupné na: <http://ilonas.net/valal/>
- [⁴] MADARAS, Tomin 2006. Havran vichodňarski pomaľučki prepisal Tomin Madaras. Michalovce: Tlačiarne Peter Gecko. Dostupné na: https://www.ilonas.net/valal/pdf/Madaras2006_Havran_vichodnarski.pdf
- [⁵] Preklad poviedky Antona Pavloviča Čechova: Švédská mašina (Švédská zápalka). *malinec.sk*. Dostupné na: <https://malinec.sk/wp-content/uploads/2020/02/Anton-Pavlovič-Čechov-poviedka.pdf>
- [⁶] KLUD. Kladzanske ľudove divadlo. Dostupné na: <http://www.klud.cc/index.html>
- [⁷] Divadlo na Hambálku 2019. Ženský zákon oslavuje 17 rokov od premiéry. *divadlonahambalku.sk*. Dostupné na: <http://www.divadlonahambalku.sk/zensky-zakon-oslavuje-17-rokov-od-premiery>
- [⁸] Kočorhen Revúčka: Ženský zákon_1 v gemerskom nářečí. *youtube.com*. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=fInCHe84zOk>

---

¹⁶ Všetky internetové odkazy boli preverené pred odovzdaním príspevku, preto majú spoločný posledný prístup: 17. 1. 2022. Prípadné spresnenia uvádzame pri príslušných odkazoch.

- [9] Spišské divadlo Spišská Nová Ves 2014. Ženský zákon (po špiski). *spisskedivadlo.sk*. Dostupné na: https://old20170822.spisskedivadlo.sk/index.php?page=fds2014_sd_snv-zensky_zakon
- [10] Trebišov.sk 2013. Pozvánky. Ženski maňiri. *trebišov.sk*. Dostupné na: <https://www.trebišov.sk/pozvanky/15504>
- [11] V. ročník festivalu nárečového divadla Mihaľovski deski. Pozvánka. Dostupné na: <http://matica.sk/wp-content/uploads/2015/06/Pozvanka.pdf>
- [12] Milan Soukup 2008. Rómeo a Júlia2 zasa s Vašáryovou. *myzahorie.sme.sk*. Dostupné na: <https://myzahorie.sme.sk/c/3690515/romeo-a-julia-2-zasa-s-vasaryovou.html>
- [13] Záhorácké divadlo. Lýsistrata – Vzbura žen. *zahorackedivadlo.sk*. Dostupné na: <http://zahorackedivadlo.sk/lysistrata-vzbura-zen-6/>
- [14] Záhorácké divadlo. Dum Bernardy Alby. *zahorackedivadlo.sk*. Dostupné na: <https://zahorackedivadlo.sk/dum-bernardy-alby-5/>
- [15] Miki TV. Dostupné na: https://www.youtube.com/channel/UCReQqWo_SsYY0uowlsrvSzw_
- [16] Vychodňare. Všadzi dobre, na vychodze Šariš. Videá. *ychnodnare.webnode.sk*. Dostupné na: <https://vychodnare.webnode.sk/videa/>
- [17] Pat a Mat slovensko-vychodňarsky dabing. *youtube.com*. Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=XGyqBL_Xe5U
- [18] Republika vychodu. Dostupné na: <https://www.republikavychodu.sk/>
- [19] Davaj het. Bystrický lokál. Dostupné na: <https://davajhet.sk/>
- [20] Jedálny lístok. Reštaurácia Šarišská Chiža Prešov. Dostupné na: <https://www.sarisska-chiza.sk/jedalny-listok/>
- [21] Penzión Holotéch víška. Sezónna ponuka & jedlá. Dostupné na: <https://www.holotechviska.sk/p/jedla-napoj/>
- [22] Reštaurácia Valašský šenk. Jedálny lístok. Dostupné na: http://www.senk.sk/jedalny_listok.php
- [23] Prvá frašacká pražiareň výberovej kávy. Valéria coffee & tea. Dostupné na: <http://www.valeriacoffee.sk/>
- [24] VALACH shop.sk. Tradičné slovenské a české výrobky. Dostupné na: <https://valachshop.sk/darceky-a-suveniry/darceky-pre-vychodniarov>
- [25] Park restaurant & grill. Jedálny lístok. Rádecké noviny. Dostupné na: <http://fineservice.sk/sk/httpfineservicesksprevadzkyPark-restaurant-grilljedalny>
- [26] Robim na Vychodze. Deutschmann internationale Spedition s.r.o. Dostupné na: <https://robimnavychodze.sk/>

- [27] Malacké pohľady. Vtedy. Teraz. Potom. Dostupné na: <https://malackepohlady.sk/?p=18773>
- [28] Davaj het. Bystrický lokál. Info. Dostupné na: [info \(davajhet.sk\)](http://info.davajhet.sk)
- [29] Rádecké noviny 2016. roč. 4, č. 5. Dostupné na: <http://fineservice.sk/sk/httpfineservicesksprevadzky-park-restaurant-grilljedalny>
- [30] Záhorie. Sprievodca regiónom. Dostupné na: http://ezahorie.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=5514%3Aprvi-april-tatisvatek-zssr-&catid=56%3Aostatni-spravi&Itemid=97&lang=sk
- [31] Ústava Republiky východu. Dostupné na: <https://www.republikavychodu.sk/ustava/>
- [32] Rusyn.sk. Rusíni Slovenska. Dostupné na: <https://www.rusyn.sk/bude-raz-spisovna-aj-saristina-by-toten-kazdy-vychodnar-moh-hutoric/>
- [33] Spoločnosť Modrý koník s. r. o. Fóra. Diskusie. Používate doma nárečie? Dostupné na: <https://www.modrykonik.sk/forum/volne-diskusie/pouzivate-doma-narecie/>
- [34] Refresher.sk/37067-Kaviaren-s-najlepsou-reklamou-na-Slovensku... – diskusia. Dostupné na: <https://refresher.sk/37067-Kaviaren-s-najlepsou-reklamou-na-Slovensku-Po-precitani-tychto-vtipnych-popisov-by-ste-ju-rozhodne-navstivili> (už nie sú dostupné obrázky)
- [35] Malacké pohľady. Vtedy. Teraz. Potom. Uontyd, jak sa u nás vyprávjá. Dostupné na: <https://malackepohlady.sk/?p=18773>
- [36] Hoste – Oficiálna stránka obce. Hostiansky nárečový slovník. Dostupné na: <http://hoste-obec.sk/sucasnost/>
- [37] Wiki projekt nárečie.sk. Dostupné na: <https://www.narecie.sk/>; Štofaňák, Stanislav: Šarišsko-Slovenský slovník. Dostupné na: <http://www.stofanak.sk/slovník/>
- [38] Mój slovník.sk. Slangový a nárečový slovník online. Dostupné na: <http://www.mojoslovník.sk/narecovy-slangovy-slovník>
- [39] Kvízy.eu. Slovenský nárečový slovník. Dostupné na: <http://www.kvizy.eu/slovníky/narecovy-slovník>
- [40] Zoznam.sk. WebSlovník. Dostupné na: <https://webslovník.zoznam.sk/narecovy-slovník/>
- [41] Nárečia do vrecka. (Dnes už nedostupný pôvodný portál <http://narecia.dovrecka.sk/>). In: Wiki projekt nárečie.sk – p. pozn. ^[37]
- [42] Špačince – Oficiálna stránka obce. Špačinské nárečie. Dostupné na: <http://www.spacince.sk/spacinske-narecie.phtml?id3=41416>

- [43] Ráztočno – Oficiálna stránka obce. Nárečový slovník. Dostupné na: <http://www.raztocno.sk/narecovy-slovník.html>
- [44] SME Komentáre. Diskusia k článku: Ci pána! Máte prízvuk? Pestujte si ho! Dostupné na: <https://komentare.sme.sk/diskusie/3619977/ci-pana-mate-prizvuk-hyckajte-si-ho.html>
- [45] Spoločnosť Modrý koník s. r. o. Fóra. Diskusie. Ako si odvyknúť od nárečia? Dostupné na: <https://www.modrykonik.sk/forum/volne-diskusie/ako-si-odvyknut-od-narecia/>
- [46] Nárečia – Jazykoveda – FreeSpace Fórum. *Free Space.sk*. Dostupné na: <https://www.freespace.sk/tema/3314-narečia/>
- [47] Ján Lazorík: *Hanbit'sa za nárečie? Ved' to je strašné*. *youtube.com*. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=hhMv8AxHXy8>.
- [48] Aktuality.sk. Diskusia: Kvíz: Poznáte významy týchto slovenských výrazov? Dostupné na: <https://www.aktuality.sk/clanok/413832/kviz-poznate-vyznamy-tychto-rydzo-slovenskych-vyrazov/>
- [49] Jazykoveda – FreeSpace Fórum. *Free Space.sk*. Dostupné na: <https://www.freespace.sk/kategoria/77-jazykoveda/>
- [50] Hlohovec – Oficiálna stránka obce. 20 najlepších hlohoveckých výrazov: Ruku na srdce, ktoré denne používate vy? Dostupné na: <http://hlohovec.dnes24.sk/20-najlepsich-hlohoveckych-vyrazov-ruku-na-srdce-ktore-denne-pouzivate-vy-207611>
- [51] Prechádzka Gemerom a jeho nárečiami. Dostupné na: <http://old.majgerner.sk/narecia.html>
- [52] Malacké pohľady. Vtedy. Teraz. Potom. Odborníci opäť hľadali odpovede o Mackovi z Malaciek (Druhá časť). Dostupné na: <https://malackepohlady.sk/?p=23135>, 3; Medzinárodná konferencia o Mackovi v Malackách. Dostupné na: <https://malackepohlady.sk/?p=24195>
- [53] SME. Korzár. Diskusia k článku: Poznate fajne pirki či cicihacerov? Kvíz z východniarskych nárečí. Dostupné na: <https://korzar.sme.sk/diskusie/2171968/poznate-fajne-pirki-ci-cicahacerov-kviz-z-vychodniarskych-nareci.html>
- [54] SME. Kultúra. Diskusia k článku: Bude raz spisovná aj šariština? By toten každý vychodňar moh hutoric? Dostupné na: <https://kultura.sme.sk/diskusie/2419025/bude-raz-spisovna-aj-saristina-by-toten-kazdy-vychodnar-moh-hutoric.html>

- [55] Park restaurant & grill. Jedálny lístok. Rádecké noviny. Vybrali sme ze záplavy otázek. Dostupné na: <http://fineservice.sk/sk/httpfineservicesksprevadzky-park-restaurant-grilljedalny>
- [56] VIDLÁR, Štefan 2021. *Záhorák šecsko skúr ví... 2 dzíl*. Vydavateľstvo Štefan Vidlár. Dostupné na: <https://www.martinus.sk/?uItem=1285079>
- [57] Spoločnosť Modrý koník s. r. o. Fóra. Diskusie. Používate doma nárečie? Str. 2. Dostupné na: <https://www.modrykonik.sk/forum/volne-diskusie/pouzivate-doma-narecie/?page=2>
- [58] Večerná škola sotáckeho nárečia v Snine. *youtube.com*. Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=4ppqJ0Vr_og
- [59] MAROSIOVÁ, Daniela – SIVOŠOVÁ, Margita – PLAVČAN, Peter. Naša reč. Dostupné na: http://www.zsliptovteplicka.edu.sk/zavadzanie_prvkov_regionalnej_vychovy/files/nasa_rec.pdf
- [60] Vychodňare. Všadzi dobre, na vychodze Šariš. Lekcie vychodňarskej gramatiky – perša časť. Dostupné na: <https://vychodnare.webnode.sk/news/lekcie-vychodnarskej-gramatiky-persa-casc/>
- [61] Dnes 24 Košice. Nárečie v okolí Košíc skrýva naozaj krásne výrazy: Priznajte farbu, rozumiete vôbec týmto slovám? Dostupné na: <https://kosice.dnes24.sk/narecie-v-okoli-kosic-skrывa-naozaj-krasne-vyrazy-priznajte-farbu-rozumiete-vobec-tynto-slovam-229548>
- [62] Emefka. Startitup. Východniarsky slovník pre začiatčníkov. Vtipné hlášky a slová, ktoré pobavia, no neurazia. *emefka.sk*. Dostupné na: <https://emefka.sk/vychodniarsky-slovnik-pre-zaciatocnikov-vtipne-hlasky-a-slova-ktore-pobavia-no-neurazia/>
- [63] SME. Blog. Základy nárečia Šarišského. Dostupné na: <https://blog.sme.sk/jani/kultura/zaklady-narecia-sarisskeho>
- [64] Vedeti be mau každej. Novohradské nárečie na tému Život človeka a rodiny. Dostupné na: http://www.nosl.c.sk/index_subory/dokumenty/bulletin_vedeti.pdf
- [65] Informačná kancelária mesta Levoča. Spišské nárečie. Dostupné na: <http://ik.levoca.eu/spisske-narecie/>

PROBLÉMY RÓMČINY V KONTEXTE JAZYKOVÝCH IDEOLÓGIÍ RÓMOV¹

MILAN SAMKO

Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
msamko@ukf.sk

Roma ideological issues in the Romani language

Abstract: This paper probes the problems inherent in the Romani language throughout Roma society from the perspective of the Roma living in Slovakia. It seeks to contribute toward a broader understanding of Romani language issues in the context of its speakers' own language ideologies and to create space for discussing the management of a solution to their language issues. The paper builds upon linguistic field research and a corpus of metalinguistic products obtained primarily from (a) narrative semi-structured interviews in the Romani language (metalinguistic discourse), and (b) observing participants (verbal behavior of speakers). The research sample is comprised of Roma from three different types of communities, those concentrated in villages and towns (Type 1), those concentrated on the edge of them (Type 2) and those concentrated away from them (Type 3). However, these types of Romani communities

---

¹ Tento príspevok bol podporený projektom APVV-17-0254 Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment. Ďakujem recenzentom za pripomienky a rady k rukopisu tohto textu.

do not serve to single out differences between them. A major finding obtained from the research is the relationship between issues in the Romani language from the Romani people's own perspective and societal acceptance of them, with the possible solutions overlapping. The main research issue that emerges from the findings is conceptualizing the procedures, strategies and forces that shape the aspect of the relationship between the problems of the Roma language, from the people's own perspective, and managing to solve their language problems. The research primarily raises questions and provides directions for further research into the issues within the Romani language, whose topicality is determined mainly by the current situation and the language's status in Slovakia. This study was inhibited largely by limitations in the researched population and the number of Romani communities of each type. Therefore, the results from this research cannot be considered to apply either throughout the entire Roma language community or for the individual types.

Key words: Romani people, Romani language, Romani language issues, bilingualism, Roma language ideology

---

0. Úvod

Aktuálnosť výskumu jazykových problémov súvisiacich s rómčinou je determinovaná hlavne množstvom jazykových problémov Rómov,² ktoré sa neriešia, celkovou situáciou a statusom rómčiny na

---

² Pri sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 sa v Slovenskej republike k rómskej národnosti oficiálne prihlásilo 105 738 osôb (Štatistický úrad, Tab. 115)^[1]. Neoficiálne odhady o počte Rómov v SR sú však výrazne vyššie, napr.

Slovensku. Napriek tomu, že Rómovia žijú v rôznych krajinách, sú výskumy v kontexte problémov rómčiny v zahraničnom a domácom prostredí skôr ojedinelé (Hübschmannová, 1979, 2000; Hübschmannová – Neustupný, 1996, 2004; Neustupný, 1993; Kyuchukov, 2000, 2005, 2014; Hancock 2006, 2012; Rácová 2010, 2017; Rácová – Samko, 2017). Hlavnou úlohou teórie jazykového manažmentu je výskum jazykových problémov, ich charakteristika a samotné riešenia týchto problémov, ako uvádza Lanstyák „jedným zo základných pilierov teórie jazykového manažmentu je „jazykový problém“, hlavným cieľom jazykového manažmentu je riešenie jazykových problémov najrozličnejších druhov v najrozličnejších kontextoch od najmenších ťažkostí, s ktorými sa jednotlivec stretáva vo svojej každodennej komunikácii, až po závažné problémy týkajúce sa celých národných alebo medzinárodných komunít“³ (Lanstyák, 2012, s. 11). V tomto texte teda vychádzame najmä z typov jazykových problémov podľa Lanstyáka (Lanstyák, 2010; 2012), z glosára a jazykových ideológií, ktoré Lanstyák definuje takto:

Jazykové ideológie sú myšlienky, resp. myšlienkové systémy týkajúce sa jazyka v najširšom zmysle slova a verbálnej komunikácie vôbec, zahŕňajúce medzi inými aj myšlienky o jazyku ako o abstraktnom systéme a o jeho jednotlivostiach (napr. jednotlivých slovách, gramatických štruktúrach), o spôsobe fungovania jazyka ako takého všeobecne alebo konkrétnych jazykov v jednotlivých jazykových či rečových spoločenstvách, o verbálnom správaní hovoriacich, o vzťahu niektorého konkrétneho jazyka k iným jazykom, o funkciách jazyka ako takého i jeho jednotlivých variet, ale aj o funkciách, účelnosti, „správnosti“ jednotlivých jazykových prostriedkov, o jazykovej situácii v konkrétnych spoločenstvách a pod. (Lanstyák, 2017, s. 251–252).

Atlas rómskych komunít 2013 uvádza na podklade sociografického mapovania a kvalifikovaného odhadu počet Rómov na Slovensku 402 840 (Mušínska et al., 2014). Podľa materinského jazyka sa k rómčine oficiálne prihlásilo 122 518 (Štatistický úrad, Tab. 156)^[2]. K rómčine ako k materinskému jazyku sa prihlásilo o 19 780 viac obyvateľov ako k rómskej národnosti.

³ O metódach empirického výskumu jazykových problémov, typoch jazykových problémov a jazykových problémoch pozri (Lanstyák, 2010, 2012).

Cieľom príspevku je prispieť k širšiemu poznaniu problémov rómčiny z pohľadu Rómov a k ich riešeniam, ktoré Rómovia navrhujú. Parciálnym cieľom je tvorba databázy jazykových problémov Rómov, ktorej zámerom je v súlade s manažmentom riešenia jazykových problémov Rómov mapovať reálne jazykové problémy z pohľadu Rómov so stratégiami ich riešenia. Zároveň je zámerom mapovať jazykové ideológie Rómov ako zdroj jazykových problémov vedúci k ich riešeniam. Predpokladáme, že databáza a výskum v predmetnej oblasti prispejú k hlbšiemu poznaniu jazykových problémov Rómov a následne k realizácii návrhov vedúcich k ich riešeniam. Tento výskum problémov rómčiny z pohľadu Rómov vychádza z hypotézy⁴: účinnosť riešenia jazykových problémov by sa dala zvýšiť tým, že sa zmapujú reálne potreby používateľov jazyka a spoznajú stratégie ich riešenia v rámci jednoduchého manažmentu. Táto štúdia vychádza z troch typov komunít Rómov z hľadiska priestorového ako z rečových komunít so strategickým dlhodobým cieľom ich jazykovej charakteristiky. Sú to 1. komunity koncentrované v obci [rómski obyvatelia žijú v rámci obce, ale koncentrovane v časti obce], 2. komunity koncentrované na okraji obce [rómski obyvatelia žijú koncentrovane v okrajovej časti obce] a 3. komunity koncentrované mimo obce [rómski obyvatelia žijú v osade vzdialenej od obce alebo oddelenej od obce nejakou bariérou]⁵. Táto diferenciacia však neslúži na skúmanie a vyhodnotenie rozdielov v rámci jednotlivých typov rómskych komunít. Jazyková situácia v jednotlivých rómskych komunitách je rôzna a vyžaduje si rôzne prístupy k výskumu: „multilingválne situácie sa navzájom líšia toľkými spôsobmi, že každý bádateľ si musí sám vyriešiť problém, ako by bolo najlepšie systematizovať či usporiadať mnohoraké zjavné rozdielnosti“ (Fishman, 2004, s. 114). Vo výskume sme použili kvalitatívnu metodológiu, semištruktúrované interview v rómskom jazyku s následnou

⁴ Táto hypotéza je overovaná v rámci projektu APVV-17-0254 Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment.

⁵ Podľa Atlasu rómskych komunít je v mestách a obciach v Slovenskej republike spolu 803 osídlení, a to osídlenia na okraji obce 324, osídlenia vo vnútri obcí 246 a segregované osídlenia s počtom 233. V rómskych osídleniach na okraji obce žije 95 020, v segregovaných osídleniach 73 920, v rómskych osídleniach vo vnútri obce 46 496 Rómov. V rozptyle medzi majoritným obyvateľstvom žije 187 305 Rómov (Mušinka et al., 2014).

analýzou metajazykových produktov. Stále je pre nás neznáma široká paleta problémov rómčiny vrátane presahov na dvojjazyčnosť Rómov v diferencii typov rómskych komunít. V súčasnosti však môžeme konštatovať, že tieto problémy rómčiny v istej miere sú poznané, respektíve ich dokážeme parciálne deskriptívne opísať, no viac z oblasti hlbšieho poznania kľúčových otázok nevieme. Sú to najmä jazykové problémy, ktoré sú charakteristické aktuálnou absenciou zistení z dlhodobých výskumov akútne potrebných pre prax, ako napríklad jazykové problémy týkajúce sa dvojjazyčných Rómov v kontexte vzdelávania.

Dvojjazyčné rómske komunity jednotlivých typov a zároveň rómske komunity toho istého jedného typu sú rôznorodé a v mnohom sa od seba líšia. Porovnania jazykového vývoja medzi jednotlivými typmi rómskych komunít a zároveň v rámci jedného typu rómskej komunity môžu vzájomne medzi sebou vykazovať rôzne rozdiely. Jedným zo znakov týchto osídlení a chudoby Rómov je previazanosť so sociálnym vylúčením, vrátane jeho priestorového vyjadrenia, pričom časť Rómov žijúca v segregovaných komunitách sa považuje za najviac ohrozenú chudobou a sociálnym vylúčením (Rusnáková – Rochovská, 2016). Ďalším zo znakov rómskych komunít sú sociokultúrne a socioekonomické faktory s ich vplyvom na jazykové problémy Rómov. Zistenia Hoffovej potvrdzujú, že rôzne jazykové prostredia v rôznej miere poskytujú rôzne komunikačné skúsenosti, motiváciu k osvojovaniu jazyka a jazykový model ako mechanizmus akvizície jazyka, čím vznikajú skupinové a individuálne rozdiely vo vývoji jazyka (Hoff, 2006). V tomto zložitom probléme jazykových prostredí jednotlivých typov rómskych komunít nie je dôležitou rolou len jazykový input, ale v rámci jazykového inputu dôležitú úlohu zohrávajú aj ďalšie faktory ako jazykové ideológie a postoje rómskych matiek, zároveň rodiny a rómskej komunity k jazykom. Sorenson diskutuje zložitý vzťah medzi mierou vzdelania, ktoré matka má, jazykom, v ktorom k tomuto vzdelaniu došlo, a jazykovým inputom, ktorý poskytuje svojim deťom. Touto zložitou zdôrazňuje, že jednojazyčné štúdie o jazykovom inpute bilingválnych hovoriacich nemusia ponúkať dostatočne odlišnú perspektívu tak, aby zohľadňovali vyššiu mieru variability v dvojjazyčných situáciách (Sorenson – Paradis, 2020). V oblasti SLA (Second Language Acquisition) v medzinárodnej jazykovede poznáme množstvo výskumov prvého a druhého jazyka so širšou variabilitou teórií SLA,

štandardizovaných výskumných nástrojov a rôznorodou metodológiou predmetného výskumu.

Napriek tomu, že Rómovia sú bilingválni vo všetkých krajinách, v ktorých žijú, sú výskumy bilingvizmu v kontexte SLA v jazykových pároch, kde L1 je rómčina a L2 rôzne jazyky, skôr ojedinelé. Kyuchukov (2014) prezentuje výsledky výskumu na základe novovzniknutých psycholingvistických testov u dvojjazyčných rómskych detí pochádzajúcich z rómskej komunity neďaleko od mesta Burgas. Testy sú zamerané najmä na pochopenie a meranie znalostí v oblastiach ako pasívne slovesá, opakovanie viet, čas a rýchle párovanie podstatných a prídavných mien. Zisťuje, aké gramatické kategórie rómske deti ovládajú či neovládajú v rómskom jazyku a aký vplyv má uvedené na ich komunikačnú kompetenciu v druhom jazyku. Výsledky jeho štúdie ukazujú priemerné dosiahnuté skóre v uvedených testoch u rómskych detí z uvedenej rómskej komunity (Kyuchukov, 2014). Zistenia zo štúdií akvizície jazykov rómskych detí naznačujú, že okrem štandardných faktorov, ako napr. sociálno-ekonomický status Rómov, je na vysvetlenie akvizičných procesov nevyhnutné vyhodnotiť mnohé ďalšie faktory, ako napr. problémy rómčiny a typ rómskej komunity, z ktorej hovoriaci pochádza. Uvedené nepriamo potvrdzuje Block, ktorý kriticky preskúmal v oblasti akvizície druhého jazyka predpoklady, ktoré sú základom modelu input-action-output s výstupom návrhu interdisciplinárnejšieho prístupu k výskumu SLA. Tvrdí, že prístup input-action-output nezohľadňuje sociolingvistické faktory, a teda vo výskume SLA je nevyhnutný sociohistorický a sociolingvistický prístup k jazyku, čo naznačuje rozšíriť prístup k problematike akvizície jazykov (Block, 2003).

Prechod rómskeho hovoriaceho v procese verbálnej komunikácie z jedného jazyka do druhého je častý aj v školskom prostredí v závislosti od podmienok komunikácie. Jedným z problémov je, že prepínanie do rómskeho jazyka v školskom prostredí býva často pedagogickými zamestnancami stigmatizované reakciou, že v škole sa hovorí len slovensky. Gumperz a Cooková Gumperzová (2005) tvrdia, že jednojazyčné a dvojjazyčné deti sa nelíšia v tom, čo robia s jazykom, ale v tom, ako to robia. Zatiaľ čo jednojazyčné sa spoliehajú na zmenu štýlu a vyjadrovanie názorov, dvojjazyčné používajú tieto stratégie popri svojich dvojjazyčných prostriedkoch. Prepínanie kódov pre dvojjazyčných slúži ako indexová stratégia, ktorá funguje podobne ako

iné podobné procesy na úrovni diskurzu. Vzájomná diskusia v triede vytvára interaktívny priestor, v ktorom môžu žiaci voľne využívať všetky svoje dvojjazyčné zdroje. Taký priestor im poskytuje príležitosť hovoriť o gramatických otázkach a problémoch s porozumením. Prepínanie kódov sa stáva zdrojom, ktorý umožňuje deťom zvládnuť svoje školské úlohy pomocou vlastných komunikačných znalostí svojej skupiny (Gumperz – Cook Gumperz, 2005). Ďalším problémom je, že v zahraničí síce existujú medzinárodné organizácie ako GLS (Gypsy Lore Society) a NAIRS (Network of Academic Institutions in Romani Studies), no naďalej chýba špecializované pracovisko so štandardizovaným výskumným nástrojom na hodnotenie bilingvizmu zahŕňajúceho rómčinu, ktoré by sa zaoberalo jazykovými problémami Rómov.

1. Metódy

Cieľom výskumu je zistiť problémy rómčiny v kontexte jazykových ideológií Rómov. Ako uvádza Lanstyák, „čo členovia nejakého rečového spoločenstva považujú za jazykový problém a čo nie a za aký závažný ten-ktorý problém považujú, závisí v nemalej miere od toho, z hľadiska akej ideológie dané situácie, resp. jazykové udalosti interpretujú“ (Lanstyák, 2017, s. 254). Tento výskum sýti hypotézu: účinnosť riešenia jazykových problémov by sa dala zvýšiť tým, že sa zmapujú reálne potreby používateľov jazyka a spoznajú stratégie ich riešenia v rámci jednoduchého manažmentu.

Výskumný súbor celkovo (N = 6) tvoria Rómovia a následne je diferencovaný do troch skupín podľa typu osídlenia: 1. komunity koncentrované v obci (Andrea1, Marcela1) [rómski obyvatelia žijú v rámci obce, ale koncentrovane v časti obce], 2. komunity koncentrované na okraji obce (Iveta2, Karol2) [rómski obyvatelia žijú koncentrovane v okrajovej časti obce] a 3. komunity koncentrované mimo obce (Viera3, Darina3) [rómski obyvatelia žijú v osade vzdialenej od obce alebo oddelenej od obce nejakou bariérou]. Vek respondentov je 19 až 31 rokov, dosiahnuté vzdelanie základné až stredoškolské. Okrem štandardných sociolingvistických faktorov ako vek, pohlavie a vzdelanie pracujeme aj s faktorom typu rómskych komunít. Táto diferenciacia však

neslúži na skúmanie a vyhodnotenie rozdielov v rámci jednotlivých typov rómskych komunit, veku alebo pohlavia, jej cieľom je dosiahnuť rozmanitosť respondentov tak, aby integrovali širokú variabilitu ideológií, názorov a postojov. Pološtruktúrované interview autor tohto textu realizoval v domácom, alebo známom prostredí respondentov. Individuálny rozhovor výskumníka a respondentov bol vedený v rómskom jazyku⁶ s cieľom dosiahnuť maximálnu slobodu a otvorenosť respondentov v rozhovore potrebnú na získanie hlbokého poznania o témach scenára interview. Interview sme nahrávali, prepísali v rómskom jazyku a anonymizovali, respondentov sme označili pseudonymom. Prehovory sme preložili do slovenského jazyka s cieľom použiť čo najväčšie množstvo citácií.

2. Výsledky

2.1. Problémy týkajúce sa spätosti socioekonomického a jazykového manažmentu

Z hľadiska teórie jazykového manažmentu sú socioekonomický a jazykový manažment úzko späté (pozri napr. Neustupný – Nekvapil, 2003). Ilustrujú to aj respondenti vo svojich prehovoroch, ktorí pri hodnotení problémov rómčiny často prechádzali do oblasti socioekonomického manažmentu:

Čo potrebujú Rómovia? Vzdelanie, v Rómoch to je, len nie je taký človek, vieš, no, ako ti poviem, napríklad: Je Róm, čo má vzdelanie, a pôjde a nezoberú ho a pôjde gadžo a zoberú ho. Tak prečo je toto? Tak toto je potrebné vyriešiť. Pozri sa, veď my tiež, napríklad po dedinách sú práce a nezoberú nás, lebo povedia že Róm, Cigán. Nemáš úctu, nikde. Tak bolo by potrebné toto vyriešiť. Práca nie je, nič nie je, a Rómovia chcú prácu, len nie je kde. Zo sociálky máš čo? Aké peniaze? Zaplatíš toto, toto. Dlhujes, dáš naspät'. Deti ti do školy chodia, čo je to? Čo je to

⁶ Prehovory v rómskom jazyku sú uvádzané v poznámke pod čiarou.

v tejto dobe? Čo je to? Boli by potrebné také práce dobré, aby si deti žili lepšie. (Viera)⁷

Respondenti považujú za problém rómčiny nedostatok, alebo skôr neexistenciu možností pre Nerómov učiť sa rómčinu, ako zobrazuje napr. citácia Karola⁹, a následne Viery¹⁰.

Ako jedno z riešení uvedeného problému uvádza Karol v kontexte jazykového a komunikačného manažmentu v pracovnom prostredí:

Veľa Nerómov hovorí rómsky. Hovoria, poznám takých Nerómov, vedia. Určite aj my vieme ich jazyk slovenský, tak prečo by oni nemali vedieť náš rómsky jazyk. Veľa ľudí to hovorí, že prečo nemáte nejakú poriadnu knihu, aby sme mohli čítať aj my. No nie je. Problém nie je knihu prečítať, keď vie čítať. Keď vieme čítať nemecky, anglicky, tak prečo by sme nevedeli rómsky, hej, ja tu nevidím problém, len nie sú tie knihy, no. Keď nie je nejaký román, tak čo? Po slovensky je napísaná [knih] a je preložená z anglického jazyka. Tak prečo by sme nemali, preloženú do rómskeho jazyka, nejaký román nemecký alebo anglický. Preložiť do rómskeho jazyka, a tak by si človek čítal rómsky, hej. No a keď nie je, tak čo má čítať? To čo je. Dost ťažké je toto. (Karol)⁸

⁷ „Le Romenge so kempel? Vzdelanosť, ando Roma oda hin, ča nane kajso dženo, džanes, no sar tuke phenava, napríklad: hin Rom so hin sikhado ta džala u na lena les u džala gadžo u lena les. Ta soske hin kada? Ta kada kempel te virješinel. Dikh ča, ta amen tiš, napríklad pal o gava hin buča u na len amen, bo phenen Rom, Cigan. Nane tut pačiv, ňikhaj. Ta kempelas bi kada te virješinel. Buča nane, kola nane a Roma kamen buči, oda ča phenen jon kala gadže hoj o Roma na kamen buči te kerel. Kamen prave buči te kerel, ča nane kaj. La socijalkatar tut so hin? Save love? Počines kada, kada. Kames, des pale. O chave tuke andro školi phiren, soda? Soda hin, ande kaja doba? Soda hin? Kempelas bi kajse buča lače, hoj te dživen peske čhavore feder.“ (Viera)

⁸ „Vakeren but gádže romane. Vakeren so me pindžarav gádžen, džanen. Bistoš, te amen džanas lengeri čhib slovákika avka soske jón te na džanen amári romaňi čhib. But džéne odá phenen hod' soske tumen náne valasavi rendešen keňva hod' te genahas amen iš. No náne. Probléma nane keňva préko te genen te džanel te genel hej. Te džanas te genen németika, angolika avka soske te na džanas romane hej, hod' me na dikhav adaj probléma čak náne ola keňvi, no. No te náne valasavo romaňi ta so? Slovákika hi írimen u préko hin thod'i andal i anglikaňi čhib. Avka soske te nélas

Na otázku, ako sa tí Nerómovia naučili rómsky, reagoval:

Ved' len od Rómov sa naučili. Nechodili do kurzu, s nimi pracovali, počuli, ako sa dvaja, traja rozprávali rómsky, tak každý deň sa nejaké slovička naučili a dnes už hovoria poriadne. (Karol)⁹

V kontexte organizovaného manažmentu vidí problém nedostatku možností pre Nerómov učiť sa rómčinu respondentka Viera. Uvedený problém vidí v širších súvislostiach jazykového, komunikačného a socioekonomického manažmentu s presahmi na rôzne pracovné oblasti:

Toto je potrebné, aby sa učili rómčinu, aj kamarátov mám čo by sa chceli učiť [Nerómovia] a nech sa učia, nech pomáhajú v škôlkach, v školách, v zdravotníctve, všade, kde sa dá, ale nie je človek, čo by ich riadil, čo by im pomáhal. Takže to je potrebné budovať a budovať. Aj ja sama by som toto chcela tiež, nejakú s niečím pomôcť. (Viera)¹⁰

Rómsky jazyk nie je v žiadnom štáte štátnym jazykom, čiže rómčina nie je v žiadnom štáte chránená a podporovaná ako štátny jazyk. Tento moment uvádza rómčinu do znevýhodnenia oproti jazykom, ktoré sú štátne a zároveň v inej krajine menšinové. Z uvedeného vyplývajú problémy rómčiny, ktorých riešenia sa ťažko hľadajú. Napriek legislatívne stanoveným jazykovým právam, ale aj tlaku, odporúčaniam a monitorovaniu Výborom ministrov Rady Európy a Výborom expertov jazykovej charty sú jazykové práva Rómov s reálnou praxou nezjednotené.

---

amen, hej, préko ande romaňi čhib valasavo romaňi németiko vaj anglikano. Préko te thoven ande romaňi čhib avka o manuš genlas peske romane hej. No u te náne ta so te genel? Odá so hin. Dosta pháro.“ (Karol)

⁹ „Hod' čak le romendar sikjije. Na phirnas jón ande kurzo, lenca kernas, šunenás hod' vakeren dú, trín džéne jekhetáne, iš akor thod'e pumáre kana, hod' sako d'ives valasave lavóre sikjonas u adád'ive má vakeren rendešen.“ (Karol)

¹⁰ Kampelas bi kada, te sikh'lon e romaňi čhib, he kamarata hi man so bi kamenas te sikh'ol u mek te sikh'lon hoj te pomožinen školkatar andi škola ando zdravotníctvo, všadzi kaj šaj pes del bo kamen te pomožinel ale nane len upral lende manuš so šaj lenge te pomožinel. Takže oda pes kempel te budinel ta budinel. A me korkori bi kamas kada tiš, varesoha varesar te pomožinel tiš. (Viera)

V programovom vyhlásení vlády SR na roky 2016 – 2020 sa vláda SR zaviazala vytvoriť podmienky na zosúladenie praxe s legislatívou, konkrétne napr. v oblastiach ako označenia názvov obcí, úradný styk, dvojjazyčné dokumenty, rokovanie orgánov samosprávy, informovanie verejnosti, verejný styk. Nesúlad praxe s legislatívou považujú viacerí respondenti za problém týkajúci sa rómčiny. Jazykové ideológie respondentov týkajúce sa verejných označení v rómčine sú príznačné najmä pre jazykový axiologizmus, etnolingvizmus a lingvoidentizmus. Jazyková ideológia preferencie verejných označení v rómskom jazyku je jedným z faktorov ovplyvňujúcich vyvolanie formovania jazykových ideológií týkajúcich sa jazyka ako národnej hodnoty, ako ilustruje nasledujúca citácia Karola a Viery. Problémy rómčiny týkajúce sa absencie verejných označení v rómčine sú spúšťačom následných problémov rómčiny týkajúcich sa možnej jazykovej ideológie nepotrebnosti rómčiny pre Rómov:

Ešte aj keď vidia tie deti, že na tom obchode alebo na tej škole, že je napísané aj v rómčine, tak možno by mali lepší vzťah k rómčine, lebo keď vidia len v slovenčine a v maďarčine, tak si povedia, že na čo mi je ten rómsky jazyk, načo sa ho budem učiť, keď úplne stačí, keď je v slovenčine a ešte aj v maďarčine, tak že. Ťažká otázka, ťažká otázka, ja to vždy hovorím, kým sa nebudú učiť naše deti v škole rómčinu, tak z toho nebude nič.
(Karol)¹¹

Jazykový demokratizmus a liberalizmus je príznačný pre jazykové ideológie respondentov v kontexte označenia obcí v rómčine. Jazyková ideológia neakceptácie rómčiny zo strany odporcov má vplyv na riešenia problémov rómčiny týkajúcich sa verejných označení v rómčine. Za problém rómčiny respondenti považujú neakceptáciu verejných

---

¹¹ „Mék iš te dikhen ola čhavóre hod' podi bóta vad' podi iškola hin romane iš avriirindo šaj el hoj feder vádi ehinas len podi romaňi čhib. Bo te dikhen ča skovákika ta ungrika de phenen soske mangi odi romaňi čhib, soske la sikjuvá te jekhvar hi odoj slovákiko mék te ungriko avka hod'. Pháro dolgo, pháro dolgo mék me mindík odá phenav mé na sikjona amáre čhavóre ande iškola i romaňi čhib avka na avela olestar niš.“
(Karol)

označení v rómčine zo strany odporcov rómčiny. Riešenie problému podľa respondentky Marcely spočíva v akceptácii označení v rómčine miestnou autoritou, ktorá by mohla eliminovať prípadné následne vzniknuté problémy týkajúce sa jazykov odporcov verejných označení v rómčine. Zároveň respondentka Viera obhajuje svoje riešenie problému normalizáciou rómčiny:

No mohlo by toto byť, rómsky je potrebné, aby bol napísaný názov dediny. Ale keby mal Róm suseda gadža, tak jemu by to mohlo vadiť. Musel by byť starosta Róm, lebo gádžo by toto nepovolil. A znova by bol potrebný primátor Róm, rómsky starosta a tak ďalej. Ale keby toto bolo, tak by to bola normálna vec. Normálny rómsky obchod, rómsky názov by tam bol, tam by predávali gója, piekli by domáce marikle, bolo by tam napísané [rómsky]: pod'te, budete jest', nebudete ľutovať Rómovia. (Marcela)¹²

Na strane druhej jazyková ideológia akceptácie neznalosti rómčiny u väčšinovej spoločnosti má zásadný vplyv na riešenia problémov rómčiny týkajúcich sa označenia obcí v rómčine. Za problém rómčiny respondenti považujú neznalosť rómčiny väčšinovej spoločnosti, ktorého riešenie spočíva v jednoduchom nepoužití rómčiny na dopravných značkách. Uvedené riešenie problému rómčiny respondentka Iveta odôvodňuje ideológiou znalosti slovenčiny Rómov, a obhajuje štúdiom dopravných pravidiel v slovenskom jazyku:

Značky máš, nie? Tak to ti hovorí, nie? Spišská Nová Ves ti ukazuje. Vodičák tiež neurobiš, keď nepoznáš značky. Potrebuješ knihu, aby si sa naučil. Nemusí byť na značke [rómsky] napísané,

---

¹² „No šaj bi avelas kada, romanes kampil te avel pisindo o nav le gaveske. Ale te bi avelas le Romes sušedas gadžo avka šaj bi leske kada vaďinlas. Musaj bi avelas starostas romano bo gadžo bi kada napovolinlas. Pale bi kampilas romano primatoris, romano starostas a kavka dureder. Ale te bi kada has avka oda bi avelas normalno veca. Normalni romaňi skl'epa, romano nav bi kodoj avelas, odoj bi bikenenas goja, pekenas bi marikľ'a domace, avelas bi kodoj pisindo: aven, chana na bajinena romale čhavale.“ (Marcela)

lebo slovenčinu vieš, každý človek vie, ale gadžovia rómčinu nevedia. (Iveta)¹³

2.2. Problémy týkajúce sa znalosti a používania jazykov

Vo vzťahu k zachovaniu a vitalite rómčiny je vynikajúce, že medzigeneračné odovzdávanie rómskeho jazyka v rómskych komunitách prebieha každodenne, v rómskych komunitách sa hovorí viac rómcky ako slovensky, no uvedený fakt sprievodne prináša problém neznalosti slovenského jazyka u rómskych detí pri vstupe do prvého ročníka základnej školy. Respondenti považujú za problém rómčiny, keď sa Rómovia hanbia hovoriť rómcky, dokonca sa hanbia za to, že sú Rómovia:

No podľa môjho každý vie hovoriť rómcky, zbytočne hovoria, že nie, viem, že tak ako ja, že s určitostou správne slová neviem povedať. Aj tak môže byť, že nevedia hovoriť tí iní, ako to mám povedať, Rómovia to povedia tak, že pozri, ten Róm nevie hovoriť po rómcky. Keď si sa to raz nenaučil, tak zbytočne, že je Róm, keď raz nevie hovoriť. To je tak ako keď príde nejaký Maďar a povieš mu, že si Maďar? Že tam bývam. A vieš hovoriť maďarsky? No nevie dajme tomu, lebo hovorí len slovensky. Nejaké zvyky ostávajú, toto je veľmi ťažké. (Karol)¹⁴

¹³ „Znački tut hin na? Ta oda tuke phenel na? Spišská Nová Ves sikhavel tuke. Vod'ičakos tiš na keres te na džanes znački. Kampil tuke kňižka te sikhaves tut . Na mušinel te jel pisindo, bo slovenčina džanes.Do jekh manuš džanel, aľe o gadže romaňi čhib na džanen.“ (Iveta)

¹⁴ No pal miro sako džanel te vakereľ romane hijaba pehenen hod' na džanav, avka sar me iš hod' bizoňošne lava na džanav te phenel. Te avka hi te na džanen te vakeren de ola ávera, sar te phenav, Roma odá phenen hod' dikh od'a adá Rom na džanel te vakereľ. Odá te jekhvar na sikkjal romaňi čhib, avka hijába hi Rom te jekhvar na džanel te vakereľ. Oda avka sar phenas le avla valasavo Ungro, iš phenaha leske hod' Ungro sal? Hod' odoj bešav. A džanes te vakeren ungrika? No na džanel dajme tomu bo vakereľ ča slovácika. Hát valasave zviki oda ačhen hej, adá hin igen pháro. (Karol)

Šírku siete rómčiny v zmysle nedostatočného presahu rómčiny do rôznych sfér považujú respondenti za problém rómčiny. Ideológia Karola jasne naznačuje následný problém šírky a dosahu jazykovej siete rómčiny v rôznych doménach. Riešenie problému vidí v prekladoch do rôznych jazykov, ktoré odôvodňuje analogickým postupom:

Podľa môjho potrebovali [filmy v rómčine] určite, keď majú iní, Maďari, Slováci, prečo by nemali mať aj Rómovia. Všetky sú také filmy, aj my také pozeráme, kde hovoria anglický jazyk, hovoria nemecký jazyk a titulky sú tam, tak prečo by nemohli byť aj rómske. Poriadne rómske a slovenské titulky. Nie je problém. (Karol)¹⁵

Respondenti registrujú mieru zhody a rozdielu dialektov rómčiny na základe osobných komunikačných skúseností. Zrozumiteľnosť dialektov rómčiny považujú za čiastočný problém. Respondent Karol považuje za problém rómčiny rozdiel dialektov vo vzťahu k štandardizácii rómčiny, o ktorej nemá vedomosť. Ideológia jednotného jazyka a normalizácie rómčiny je príznačná aj v týchto prípadoch:

My vieme, že tu sú slovenskí učitelia či východoslovenskí, či takí, či takí. Ale keď sme išli do školy, tak sme sa neučili nárečie, ale vybrali jeden jazyk, tomu hovoria, že to je čistý jazyk slovenský, ten stred, hej, by som povedal, tak prečo nemôžeme zobrať a urobiť tak aj s rómčinou? Tak to by mohli urobiť, že by sa učili by sa stred, rómčina zo stredného Slovenska, tak ako pri slovenčine alebo maďarčine a maďarsky tiež nehovoria v nárečí, to je tak ako Slováci, Maďari, tak by to mohlo byť aj v rómskom jazyku. (Karol)¹⁶

¹⁵ „Hod, pal míro kamplas bistošan, te hin ávren, Ungri, Slováci, soske te nélas le Romen iš. Ta ehi asé filmi, dikhas amen iš vakeren anglicko jazik vakeren németiko jazik a o titulki hi odoj avka soske te navnas romane iš. Rendešen romane u slovákika titulki. Náne problémo.“ (Karol)

¹⁶ „Adaj džanas mišto hoj ehi slovácike tanitóvi či víchdňjari či odá či odá. De te géjam ki iškola avka hoj čak na sikjonas nárečje ale avrilije jekh čhib odá phenen že je čistý jazyk slovenský ten stred hej by som povedal akor soske te našťi las te keras odá avka la romaňa čhibaha iš. Hod odá šaj kerenas hoj sikjuvenas pe odá stredo udan

No ja cez facebook komunikujem s Rómami, ale tam je veľa Rómov zo Španielska, z celého sveta sú a každý hovorí, ako vie, a dá sa rozumieť. Všetci Rómovia sú pod celom svete rozhodení a každý inak hovorí. (Andrea)¹⁷

2.3. Problémy týkajúce sa školského analogického manažmentu

V koncepciách vlády SR vo vzťahu k jazykovému vzdelávaniu národnostných menšín vrátane stredoškolského a vysokoškolského štúdia a tiež napríklad v Stratégii SR pre integráciu Rómov sa kladie dôraz na predprimárnu výchovu detí od troch rokov a vzdelávanie detí z marginalizovaných rómskych komunít s cieľom zlepšiť ich pripravenosť na vstup do prvého ročníka základnej školy; znížiť počet detí, ktoré navštevujú špeciálnu základnú školu; používať pri práci s rómskym žiakom aj jeho materinský jazyk. Ministerstvo školstva SR schválilo cieľové požiadavky na vedomosti a zručnosti maturantov z rómskeho jazyka a literatúry, ktoré sú v súlade s obsahovým a výkonným štandardom rómskeho jazyka a literatúry pre vyššie sekundárne vzdelávanie. Respondenti považujú za problém nízky socioekonomický status rómčiny, vyjadrujú nevyhnutnosť implementácie rómčiny do vzdelávacieho prostredia. V súčasnosti v SR neexistuje škola s vyučovacím jazykom rómskym, teda škola, v ktorej by sa všetky predmety vyučovali v rómskom jazyku. Rómovia nemajú reálnu možnosť slobodného výberu vzdelávať sa v materinskom jazyku. Respondenti považujú za problém vzťah rómčiny ako materinského jazyka a slovenského jazyka ako vyučovacieho jazyka v školách. U respondentov dominuje požiadavka analogického postupu:

---

avka sar slovákiko vad' ungriko u maďarba iš asó nárečje na vakeren, odá avka sar Slovák, Maďari, avka šaj élas adaj iš ande romaňi čhib. (Karol)

¹⁷ No me cez fejbuk komunikinav ole Romenca ale odoj hin but Roma andral Špaňjelsko, pal calo svetos hine a sako vakerel sar džanel a komunikacija del pes te achaľol. Savore Roma hine pal calo svetos rozčhide a sako inakšeder vakerel. (Andrea)

Podľa môjho je dost' detí v škole, tak som už povedal, že tak ako Maďari sa učia v maďarčine a majú hodinu slovenčiny, tak by mohli mať aj Rómovia. Učili by sa v rómčine a mali by aj hodinu slovenčiny. (Karol)¹⁸

Rómčina sa vyučuje na niekoľkých súkromných školách. Tieto školy sú ojedinelé a je ich nedostatok. Respondenti považujú za problém absenciu učiteľov rómskeho jazyka v školách a následne implementáciu rómskeho jazyka do školskej praxe. Znova je príznačná ideológia analogického manažmentu:

No teraz ešte takí nie sú [učitelia rómčiny], nie sú, ale je potrebné, aby boli. Keď aj Maďari učia maďarský jazyk a učia sa aj slovenský, tak prečo by nebola rómska učiteľka učiť? Tak by vedeli poriadne našim jazykom hovoriť, aj ja nehovorím poriadne, vidíš, že jazyk si musím polámať, hej, musím rozmýšľať, že ako ti mám rómsky povedať, lebo veľa maďarsky je tam. Doma už hovoria viac maďarsky. Tak že bolo by potrebné, aby v školách sa učili rómsky tie deti. (Karol)¹⁹

Materiál na vzdelávanie v rómskom jazyku ako súbor učebníc v rómskom jazyku pre všetky jednotlivé predmety a ročníky zatiaľ nebol vypracovaný. Respondenti zdôrazňujú potrebu učebníc písaných v rómčine. Za jeden z problémov rómčiny považujú nedostatok, alebo skôr neexistenciu učebníc v rómčine:

Nemajú jednu knihu tie deti, aby deťom mohli ukázať, že toto je takto a toto je takto. Len keď rozprávajú o tom, že čo je alebo

¹⁸ „Pal míro hod' ehi dost' čhavóra ande škola, akor má phend'om hod' avka sar o Ungri sikjon ungriko, ehin len slovákiko óra, avka šaj te énas te o Roma iš. Sikjonas bi romane u élas len slovákiko óra iš.“ (Karol)

¹⁹ „Nó, mek akána náne asé, náne, de kamplas te en. Te en ungrika sikjaren, ungrika čhib iš kezbe sikjon, slovácika iš, akor soske te nélas romaňi učiteľka te sikjon. Avka bi džanenas amári čhib rendešen te vakeren, te me na vakerav rendešen dikhes hod', čhib mange musaj som te phageren hej, musaj som te gondolkozinel hod' so tuke romane te phenav bo but ungrika hi odoj. Má odoj khejre buter ungrika vakeren. Avka hod' kampelas te el andoli iškola i romaňi čhib te sikjon ola čhavore.“ (Karol)

ako je, tak to je veľmi málo. Boli by potrebné nejaké knihy, čo sú, aby sa učili rómsky jazyk, keby to bolo tak. Veľmi ťažko sa viem ja vyjadrovať v rómčine. No veľmi, veľmi ťažké je hovoriť s niekým rómsky, keď je ťažká téma. (Karol)²⁰

Následne v uvedenom kontexte svojším spôsobom vyjadrená ideológia lingvoidentizmu a analógiou zdôraznená náročnosť nadobúdania jazykov:

Rómske knihy? Tak Róm ich nepotrebuje, gadžovia by potrebovali, lebo Róm vie rómsky, ale gadžo nevie. Ale gadžo by potreboval knihy v rómčine. Len či by vedeli gadžovia, tak ako Rómovia vedia slovenčinu, no len či majú takú pamäť, je to potrebné medzi gadžov. Nech aj gadžovia si lámú svoje hlavy na rómsky jazyk, tak ako aj naše deti á, ú, a, b, c, d, tiež nevedia náš jazyk. (Darina)²¹

3. Záver

Cieľom tohto príspevku bolo prispieť k širšiemu poznaniu problémov rómčiny z pohľadu Rómov z jednotlivých typov rómskych komunít. Naším parciálnym cieľom je tvorba databázy jazykových problémov Rómov, ktorej zámerom je v súlade s manažmentom riešenia jazykových problémov Rómov mapovať reálne jazykové problémy

²⁰ „Náne len jekh keňva kole čhavóren, hod' le čhavórenge sikavnas, no kadá hin avka, kadá hin avka. Maj te čak vakeren palal, hod' so hin, vad' sar hin, oda hin dosta frima. Kamplas valasave keňvi so hi, hod' sikjonas oja romaňi čhib, hod' avka te élas. Iigen pháro me džanav pe te felezinel avri romane. No igen, igen pháro hi valakaha te vakeren romane te hin pháro véleti.“ (Karol)

²¹ „Romane knižki? Ta le romenge na, le gadžen bi kampelas bo o romano džanel romanes, ale gadžo na džanel. Ale gadže kampelas bi po romanes knižki. Ta či bi džanenas o gadže kavka sar o Roma slovenčina no ča či hin len kajsi pamäť, kampelas bi maškar gadže. Hi, slovenski gadžikaňi čhib avka jon te phageren peske tiš jon pengro šero pri romaňi čhib kavka sar amare čhavore á, ú, a, b, c, d, the jon avka tiš na džanen amari duma.“ (Darina)

z pohľadu Rómov so stratégiami ich riešenia. Zároveň predmetom výskumu bolo mapovať jazykové ideológie Rómov ako zdroj jazykových problémov vedúci k ich riešeniam. Výsledky tohto výskumu poskytujú hlavne poznatky o problémoch rómčiny v kontexte jazykových ideológií Rómov. Zistenia z výskumu zobrazujú problémy rómčiny týkajúce sa spätosti socioekonomického a jazykového manažmentu; problémy týkajúce sa znalosti a používania jazykov; a problémy týkajúce sa školského analogického manažmentu. Ďalej zistenia z výskumu jasne signalizujú, že príznačná pre jazykový manažment Rómov je hlavne ideológia normalizácie rómčiny a ideológia analogického postupu. Ako jedno z najdôležitejších zistení z výskumu vyplýva vzťah medzi problémami rómčiny z pohľadu Rómov a spoločenskou akceptáciou problémov rómčiny s presahmi na možnosti riešenia týchto problémov. Hlavný výskumný problém, ktorý vyplýva zo zistení, je konceptualizácia postupov, stratégií a síl, ktoré formujú hľadisko vzťahu problémov rómčiny z pohľadu Rómov a manažmentu riešenia jazykových problémov Rómov. Limity tohto výskumu spočívajú hlavne v obmedzení výskumného súboru a v obmedzení počtu typov komunít Rómov. Výsledky tohto výskumu teda nie je možné považovať za platné v celej jazykovej komunite Rómov, respektíve za platné pre súbory jednotlivých typov rómskych komunít. Tento výskum v prvom rade vyvoláva otázky a smerovanie ďalšieho výskumu problémov rómčiny v diferencii podľa typov rómskych komunít.

Literatúra

- BLOCK, David 2003. *The social turn in second language acquisition*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- FISHMAN, Joshua, A. 2004. Kto rozpráva akým jazykom, s kým a kedy? Štefánik, Jozef(ed.), *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: Academic Electronic Press. 114–128.
- GUMPERZ, John – COOK GUMPERZ, Jenny 2005. Making space for bilingual communicative practice. *Intercultural Pragmatics* 2/1. 1–23.
- HANCOCK, Ian 2006. On Romani origins and identity. Adrian Marsh & Elin Strand (ed.), *Gypsies and the Problem of Identities: Contextual, Constructed and Contested*. Istanbul: Swedish Research Institute. 69–92.

- HANCOCK, Ian 2012. Roma education in America. Maja Miskovic (ed.), *Roma Education in Europe*. London: Palgrave. 87–99.
- HOFF, Erika 2006. How social contexts support and shape language development. *Developmental Review* 26. 55–88.
- HÜBSCHMANNOVÁ, Milena 1979. Bilingualism among the Slovak Roma. *International Journal of the Sociology of Language* 19. 33–50.
- HÜBSCHMANNOVÁ, Milena 2000. Inspiration for the development of Roma Language. *Individual and Society* 3/1. 134–146.
- HÜBSCHMANNOVÁ, Milena – NEUSTUPNÝ, Jiří Václav 1996. The Slovak-and-Czech dialect of Romani and its standardization. *International Journal of the Sociology of Language* 120. 85–109.
- HÜBSCHMANNOVÁ, Milena – NEUSTUPNÝ, Jiří Václav 2004. “Terminological” processes in north-central Romani. *Current Issues in Language Planning* 5/2. 83–108.
- KYUCHUKOV, Hristo 2000. Introducing referents in turkish childrens narratives. *Psychology of Language and Communication* 4/1. 65–74.
- KYUCHUKOV, Hristo 2005. Anaphora in Roma children’s narratives. Bokus, Barbara (ed.), *Studies in the Psychology of Child language*. Warsaw: Matrix. 365–382.
- KYUCHUKOV, Hristo 2014. Acquisition of Romani in a Bilingual Context. *Psychology of Language and Communication* 18/3. 211–225.
- LANSTYÁK, István 2010. Typy jazykových problémov. *Fórum spoločenskovedná revue* 12. 39–62.
- LANSTYÁK, István 2012. Jazykové problémy a jazykové ideológie týkajúce sa viacjazyčnosti a jazykových kontaktov. Stankovska, P. – Wtorkowska, M. – Pallay, J. (ed.), *Individualna in kolektivna dvojezičnost*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 11–24.
- LANSTYÁK, István 2017. Jazykové ideológie (všeobecné otázky a glosár). I. Lanstyák – G. Múcsková – J. Tancer (ed.), *Jazyky a jazykové ideológie v kontexte viacjazyčnosti na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského. 251–279, Glosár, 280 – 307.
- MUŠINKA, Alexander – ŠKOBLA, Daniel – HURRLE, Jakob – MATLOVIČOVÁ, Kvetoslava – KLING, Jaroslav 2014. *Atlas rómskych komunít na Slovensku 2013*. Bratislava: (UNDP).
- NEUSTUPNÝ, Jiří Václav 1993. Language management for Romani in Central and Eastern Europe. *New Language Planning Newsletter* 7/4. 1–6.

- NEUSTUPNÝ, Jiří, V. – NEKVAPIL, J. 2003. Language management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning*, 4. 181–366.
- RÁCOVÁ, Anna 2010. The First Use of the Romani Language in Government Documents in Slovakia. *Asian and African Studies* 19/2. 331–343.
- RÁCOVÁ, Anna 2017. Attitudes of Roma to the Roma language and their influence on the language practices of Roma in Slovakia. Lanstyák, István – Múcsková, Gabriela – Tancer, Jozef Szerk.(ed.), *Languages and Language Ideologies in the Context of Multilingualism in Slovakia*. Bratislava: Comenius University Bratislava. 167–186.
- RÁCOVÁ, Anna – SAMKO, Milan 2017. On the vitality and endangerment of the Romani language in Slovakia. *Asian and African Studies* 26/2. 185–208.
- RUSNÁKOVÁ, Jurina – ROCHOVSKÁ, Alena 2016. Sociálne vylúčenie, segregácia a životné stratégie obyvateľov rómskych komunit z pohľadu teórie zdrojov. *Geografický časopis/Geographical Journal* 68/3. 245–260.
- SORENSEN, Duncan – PARADIS, Johanne 2020. How does maternal education influence the linguistic environment supporting bilingual language development in child second language learners of English? *International Journal of Bilingualism* 24/1. 46–61.

Internetové zdroje

- ^[1] Štatistický úrad. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Výsledky v multidimenzionálnych tabuľkách. Tab. 115 Obyvateľstvo podľa pohlavia a národnosti. Dostupné na: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html> [Cit. 2021-09-09]
- ^[2] Štatistický úrad. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Výsledky v multidimenzionálnych tabuľkách. Tab. 156 Obyvateľstvo podľa pohlavia a materinského jazyka. Dostupné na: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html> [Cit. 2021-09-09]

KOMUNIKAČNÝ JAZYK VO VYUČOVANÍ NEMČINY¹

MONIKA ŠAJÁNKOVÁ

Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
monika.sajankova@uniba.sk

Communicative language in the teaching of German

Abstract: The presented research focuses on the question of language(s) in which German language teaching between teachers and learners takes place, with an emphasis on teachers who determine the nature of language communication through their approach. The fundamental issue of the analysis is the language behaviour of the individual participants in this communication, the use of the target German language and the use of the mother tongue of Slovak, depending on the different phases of the lesson, situations and didactic goals. The aim of the analysis is also the alternation of languages and the way of switching between languages in the expressions of teachers or learners. The research was carried out by the method of participatory observation, specifically in the form of online observations in German lessons in selected classes at primary and secondary school.

---

¹ Práca je výstupom výskumného projektu „Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment“ podporovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-17-0254 (2018 – 2022).

Key words: communication language, teaching German as a foreign language, communication competence, switching between languages

---

0. Úvod

Tento príspevok reaguje na stav súčasného vzdelávania cudzích jazykov na Slovensku, konkrétne na vyučovanie nemčiny ako cudzieho jazyka. Jazyková úroveň nemčiny absolventov základných a stredných škôl a prijímaných študentov a študentiek na štúdium germanistiky na FiF UK nasvedčuje, že efektívnosť vyučovania nemčiny je často nedostatočná a zvolené vyučovacie metódy neprispievajú k dosiahnutiu stanovených didaktických cieľov. Chýbajúce jazykové kompetencie sa učitelia snažia kompenzovať dodatočným navštevovaním súkromných jazykových kurzov na jazykových školách i v zahraničí.

Schopnosť komunikovať v cudzom jazyku je v mnohých prípadoch rozvinutá v minimálnej miere a aktéri jazykovej komunikácie nie sú v konkrétnych autentických situáciách v reálnom živote schopní jazykovo interagovať, porozumieť výpovediam komunikačných partnerov a zrozumiteľne vyjadrovať vlastné myšlienky v cudzom jazyku.

Príčiny tohto stavu môžu byť rôzne, sprostredkovanie explicitných gramatických znalostí na metajazykovej úrovni bez schopnosti ich použitia v praxi, bezkontextová prezentácia a učenie sa slovnej zásoby formou zoznamu, či nedostatočný priestor na rozvíjanie ústnej jazykovej kompetencie vo frontálnom vyučovaní. Všetky tieto aspekty by si nepochybne zaslúžili zvýšenú pozornosť formou výskumu na skvalitnenie vyučovacieho procesu.

V predložennom výskume sa upriamujem na otázku, v akom jazyku/v akých jazykoch prebieha komunikácia na vyučovaní nemčiny medzi vyučujúcimi a učiacimi sa, s dôrazom na vyučujúcich, ktorí svojim

prístupom charakter jazykovej komunikácie určujú. Zásadnou otázkou analýzy je jazykové správanie jednotlivých zúčastnených v tejto komunikácii, používanie cieľového nemeckého jazyka a používanie materinského jazyka slovenčiny, a to v závislosti od rôznych fáz vyučovacej hodiny, situácií a didaktických cieľov. Zároveň si všímam striedanie jazykov a spôsob prepínania medzi jazykmi vo vyjadreniach vyučujúcich, prípadne učiacich sa.

Cieľový jazyk ako komunikačný jazyk vo vyučovaní cudzích jazykov (v danom prípade nemčina) je dôležitým faktorom pri rozvíjaní komunikačnej spôsobilosti, prednostne v oblasti ústnej komunikácie, pri počúvaní s porozumením a pri hovorení, a preto sa sústreďujem najmä na pozorovanie týchto foriem komunikácie. Výskum bol realizovaný metódou zúčastneného pozorovania, konkrétne formou online hospitácií na hodinách nemčiny vo vybraných triedach na základnej a na strednej škole.

1. Komunikačná jazyková kompetencia ako vzdelávací cieľ

Ovládanie cudzích jazykov sa dnešnej dobe považuje za veľmi dôležité. Tento edukatívny cieľ viacjazyčnosti je všeobecne akceptovaný a je základom tvorby vzdelávacích programov a učebných osnov. Potrebu rozvoja komunikačnej jazykovej kompetencie „ako systém jazykových, sociolingválnych a pragmatických zložiek“ vyzdvihuje aj Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky^[1] a zároveň „komplexne opisuje, čo by sa mali učitelia naučiť, aby používali jazyk na komunikáciu, aké vedomosti a zručnosti by mali nadobudnúť, aby boli komunikačne zdatní“. Tento dokument „poskytuje spoločný základ na vypracovanie vzdelávacieho programu na výučbu jazyka, smerníc na jeho prípravu, skúšok, na tvorbu učebníc atď. v celej Európe“ (Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky, 2017, s. 18).

Rozvíjanie komunikačnej jazykovej kompetencie je ako základný cieľ vyučovania cudzích jazykov formulovaný explicitne aj v Štátnom vzdelávacom programe v rámcovom učebnom pláne pre gymnáziá s vyučovacím jazykom slovenským pre vzdelávaciu oblasť Jazyk a kultúra, nemecký jazyk.

Vzhľadom na široké využitie cudzích jazykov v súkromnej a profesijnej oblasti života, či už pri ďalšom štúdiu, cestovaní, spoznávaní kultúr aj práci, sa dôraz pri vyučovaní cudzích jazykov kladie na praktické využitie osvojených kompetencií, efektívnu komunikáciu a činnostne zameraný prístup... Komunikácia v cudzích jazykoch je podľa Európskeho referenčného rámca založená na schopnosti porozumieť, vyjadrovať myšlienky, pocity, fakty a názory ústnou a písomnou formou v primeranej škále spoločenských a kultúrnych súvislostí podľa želaní a potrieb jednotlivca. (Štátny pedagogický ústav Bratislava, s. 2)^[2]

Podstatou jazykového vzdelávania je, aby žiak dokázal riešiť každodenné životné situácie v cudzej krajine a v ich riešení pomáhať cudzincom, ktorí sú v jeho vlastnej krajine; vymieňať si informácie a nápady s mladými ľuďmi a dospelými, ktorí hovoria daným jazykom, a sprostredkovať im svoje myšlienky a pocity; lepšie chápať spôsob života a myslenia iných národov a ich kultúrne dedičstvo. (Štátny pedagogický ústav Bratislava, s. 3)^[2]

Komunikačno-pragmatický obrat v 70. rokoch minulého storočia, ktorý je odklonom od systémovej lingvistiky ku komunikačne orientovanej, našiel ohlas aj vo vyučovaní cudzích jazykov. Komunikačnú kompetenciu konceptualizovali najmä americký antropológ a socioligvista Dell Hymes (1972) a nemecký sociológ a filozof Jürgen Habermas (1971), ktorí sú považovaní za pôvodcov komunikatívnej didaktiky. Túto myšlienku pre vyučovanie cudzích jazykov adaptoval Hans E. Piepho (1974) vo svojej monografii „Komunikačná kompetencia ako najvyšší cieľ vyučovania angličtiny“ (Sadownik, 2020, s. 44).

„Pre plánovanie progresie v procese učenia už neposkytuje primárne a centrálné kritériá jazykový systém, ale predovšetkým najčastejšie rečové akty, ktoré dávajú učiacim sa čo najväčšiu schopnosť konať v cudzom jazyku tak rýchlo, ako je to možné v očakávaných situáciách“ (Huneke – Steinig, 2010, s. 207).² Komunikatívne vyučovanie sa v sú-

---

² Všetky citované nemeckojazyčné práce do slovenčiny preložila autorka tohto príspevku.

lade s týmito princípmi zameriava na sprostredkovanie cudzieho jazyka v rôznych komunikačných situáciách.

Činnostne zameraný prístup „pokladá používateľov jazyka a učiacich sa jazyk za ‚spoločenských aktérov‘, t. j. takých členov spoločnosti, ktorí majú svoje úlohy (nie výhradne jazykové), a tie majú plniť za daných okolností v konkrétnom prostredí a vykonávaním konkrétnej činnosti“ (Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky, 2017, s. 18).

Jazykové kompetencie, najmä gramatická a lexikálna kompetencia, zahŕňajú nielen metajazykové znalosti, ale aj schopnosť ich používania. Práve tento aspekt je často v praxi jazykového vyučovania problematický, lebo znalosť gramatických pravidiel a bezkontextového významu lexikálnych jednotiek bez schopnosti ich aplikácie je nedostačujúca. Kritické ohlasy na takýto prístup siahajú až do 19. storočia (Vietor, 1886^[3]).

Súčasná kritika považuje, naopak, za „slabú stránku pragmaticko-komunikatívneho prístupu práve prílišný dôraz na komunikatívnosť výpovedí a preceňovanie úlohy činnostne zameranej jazykovej kompetencie so súčasným podceňovaním morfosyntaktickej kompetencie“ (Sadownik, 2020, s. 28). Sprostredkovanie formálnej jazykovej kompetencie by sa nemalo z vyučovania cudzích jazykov vylúčiť (Götze – Helbig, 2001, s. 12–30). S týmto názorom možno súhlasiť, dôležitá je vyváženosť medzi týmito kompetenciami.

Cieľom tohto príspevku nie je kriticky poukázať na všetky postupy, ktoré sú príčinou nedostatočne vyvinutej komunikačnej jazykovej kompetencie, zameriava sa predovšetkým na komunikačný jazyk vo vyučovaní a jeho úlohu vo vyučovacom procese.

2. Komunikačný jazyk vo vyučovaní cudzích jazykov

Otázka jednojazyčného a dvojjazyčného vyučovania cudzích jazykov je v odbornej didaktickej literatúre stále aktuálna a úloha materinského jazyka vo vyučovaní sa vníma rôzne. Storch (1999, s. 61) odmieta dogmu striktnej jednojazyčnosti, ktorá vychádza z audiolingválnej metódy na základe teórie behaviorizmu“. Nestotožňuje sa ani

s tvrdením: „Tak jednojazyčne, ako je možné, tak dvojjazyčne, ako je nevyhnutné“ (Quetz, 1981, s. 99).

2.1. Materinský jazyk vo vyučovaní cudzieho jazyka

Momentálny stav výskumu v oblasti používania materinského jazyka vo vyučovaní vychádza z názoru, že jeho používanie je za určitých okolností a v určitej miere výhodné.

V tejto súvislosti je i predmetom môjho výskumu, kedy a ako často vyučujúci a učiaci sa siahajú k slovenčine ako ku komunikačnému prostriedku.

Butzkamm a Caldwell (2009); Hall a Cook (2012) a iní obhajujú dvojjazyčné vyučovanie a vyzdvihujú jeho výhody. Littlewood a Yu (2011, s. 68) systematizujú najčastejšie používanie materinského jazyka do troch kategórií:

- vytváranie konštruktívnych sociálnych vzťahov,
- komunikovanie zložitých významov na zabezpečenie pochopenia a/alebo šetrenia času („vysvetľovanie ťažkej gramatiky“, „udávanie významu neznámych slov“),
- udržiavanie kontroly v triede.

V predkladanom výskume sa sústreďujem najmä na druhú kategóriu, teda na používanie slovenčiny ako prostriedku sémantizácie a na vysvetľovanie gramatiky.

Vo výraznej miere ovplyvňuje charakter komunikácie na vyučovaní aj spôsob striedania jazykov (code switching), ktorý je tiež jedným z cieľov tohto výskumu. Ak vyučujúci považuje z nejakých dôvodov potrebné jazyky striedať, malo by byť ich používanie zreteľne oddelené a prepínanie medzi jazykmi by sa malo konať transparentne, napríklad za použitia nejakého dohodnutého neverbálneho signálu (Conesa, 2010^[4]).

Cieľ („spontánna komunikácia v cieľovom jazyku bez používania materinského jazyka“) nevyklučuje, že *cesta* k jeho dosiahnutiu zahŕňa materinský jazyk ako pomôcku (Storch, 1999, s. 62). Podobne i Butzkamm (1980, s. 120) rozlišuje používanie materinského jazyka v rôznych fázach vyučovacieho procesu. Zatiaľ čo vo fáze

oboznamovania sa učiacich sa s novým učivom, ktorá je zameraná na jazyk, je podľa neho používanie materinského jazyka žiaduce, vo fáze upevňovania, resp. precvičovania si poznatkov nemá byť rušivým prvkom komunikácie. Obaja autori teda pripúšťajú používanie materinského jazyka pri sprostredkovaní gramatiky a novej slovnej zásoby, nie však už pri ich precvičovaní a používaní.

Storch (1999, s. 62–63) sumarizuje v nadväznosti na odbornú literatúru argumenty pre použitie materinského jazyka pri prvotnej sémantizácii neznámych slov:

- sémantizácia v cieľovom jazyku je nespoľahlivá, pretože učitelia sa musia význam neznámych slov vyvodzovať, resp. hádať,
- vysvetľovanie významu v cieľovom jazyku je časovo náročnejšie a ťažšie,
- pri učení slov cieľového jazyka zapájajú učitelia sa pojmový systém vytvorený pri osvojovaní si materinského jazyka a majú potrebu odvolávať sa naň a hľadať ekvivalenty,
- sémantizácia v cieľovom jazyku znevýhodňuje slabších žiakov,
- dvojjazyčná sémantizácia je rovnako efektívna ako jednojazyčná.

Napriek závažnosti týchto argumentov sa prikláňam k uprednostňovaniu cieľového nemeckého jazyka pri sémantizácii neznámych jazykových prostriedkov, prvotne prostredníctvom kontextu, resp. vysvetľovaním v cieľovom jazyku vyučujúcim, napriek časovej náročnosti, prípadne počiatočnej iritácii učiacich sa. Nutnosť a potreba sémantizácie neznámych slov je prítomná i v situáciách mimo vyučovacích hodín, resp. pri komunikácii slovenských hovoriacich s rodnými hovoriacimi, ktorí ju však nedokážu naplniť prekladom slov do materinského jazyka a zároveň nerozumejú otázkam formulovaným po slovensky. Komunikácia v cieľovom nemeckom jazyku na vyučovaní je síce časovo i kognitívne náročnejšia, ale môže prispievať k rozvíjaniu dôležitých komunikačných stratégií, v tomto prípade k vyriešeniu problému s porozumením pri nedostatočnej lexikálnej kompetencii. Takýmto spôsobom sa môže sprostredkovať schopnosť kladenia otázok

k porozumeniu v nemčine, ako i schopnosť porozumenia významu slov učiacich sa pri parafrázovaní, alebo inom sémantizačnom postupe, ktorý používajú rodení hovoriaci, alebo komunikační partneri neovládajúci materinský jazyk žiaka/žiačky. Podobný názor zastáva aj Digeser (1983, s. 237–238), ktorý prirovnáva sémantizáciu slov v cieľovom jazyku za „skutočnú komunikáciu zameranú na obsah“ („mitteilungsbezogene Kommunikation“) v cudzojazyčnej krajine a vyzdvihuje, že vedie k motivácii učiacich sa.

2.2. Cieľový jazyk ako komunikačný jazyk vo vyučovaní cudzích jazykov

Nasledujúca časť príspevku sa zaoberá cieľovým jazykom vo vyučovacom procese a v komunikácii, pričom sú vyzdvihnuté najmä dôvody na jeho používanie.

Cieľový jazyk ako komunikačný jazyk, zvolený vo vyučovaní cudzích jazykov (v danom prípade nemčina), je dôležitým faktorom pri rozvíjaní komunikačnej spôsobilosti.

„Keď je komunikačná spôsobilosť hlavným didaktickým cieľom, potom musí byť komunikácia aj cestou, ktorá k nemu vedie“ (Huneke – Steinig, 2010, s. 114). „Komunikačná jazyková kompetencia človeka učiaceho sa jazyk, či používateľa jazyka sa aktivuje pri výkone rozličných jazykových činností vrátane recepcie, produkcie a interakcie. Všetky typy tejto činnosti sa môžu vzťahovať na texty v hovorenej alebo písomnej forme alebo na oboje“ (Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky, 2017, s. 18).

Podobne ako malé deti vo fáze osvojovania si materinského jazyka, s ktorými komunikujú najmä rodičia, sú i učitelia sa cudzí jazyk vystavení jeho dlhodobému vplyvu. I oni si spočiatku na receptívnej úrovni osvojujú fonetické, morfológické, syntaktické i lexikálne základy jazyka. Komplexné jazykové štruktúry sa i bez zapojenia kognitívnych postupov ukladajú do pamäti, aby sa v neskoršej fáze učenia stali súčasťou aktívneho používania jazyka. Používanie cieľového jazyka podporuje rozvíjanie jazykových kompetencií.

„Keď vyučujúci používajú cieľový jazyk, umožňujú učiacim sa vybudovať si relevantnú slovnú zásobu, byť konfrontovaný s nemeckou

intonáciou a výslovnosťou a zároveň podporujú aj ich schopnosť počúvania s porozumením“ (Conesa, 2010). Opakovane je prezentovaný argument, že je potrebné podporovať aj dôsledné používanie cieľového jazyka pri opakujúcich sa vyučovacích rutinách, ktoré vytvoria dôležitý komunikačný základ pre neskoršiu jazykovú produkciu učiacich sa (Conesa, 2010; Littlewood, 1981).

Na tomto mieste treba zdôrazniť, že v odbornej diskusii o komunikačnom jazyku vo vyučovaní je prezentovaných viacero dôvodov o obmedzení používania materinského jazyka a maximálnej miere komunikácie v cieľovom jazyku.

Pre mnohých učiacich sa je komunikácia v nemčine na vyučovaní najčastejším živým kontaktom s týmto jazykom a vyučujúci je zároveň komunikačným vzorom, z toho dôvodu treba využiť všetky príležitosti, aby bol tento kontakt čo najintenzívnejší. Podľa Osswalda (2010, s. 14) uberá používanie L1 učiacim sa možnosť zaoberať sa s cudzím jazykom.

Príliš veľa používania materinského jazyka môže pripraviť študentov o možnosť využívať cieľový jazyk, čo je v rozpore s opísanými cieľmi rozvoja komunikačnej kompetencie (Turnbull, 2001).

„Materinský jazyk by mal byť používaný iba vo výnimočných situáciách a cudzí jazyk by mal byť zažitý ako reálny komunikačný prostriedok, v ktorom sa sprostredkujú dôležité obsahy ako napr. zadania úloh“ (tamže). Vo vyučovaní môže spĺňať túto funkciu spoločná komunikácia o organizačných veciach, ako napríklad zisťovanie prítomnosti žiakov/žiačok na hodine, ale aj komunikácia smerujúca ku spontánnym osobným výpovediam učiacich sa ku rôznym témam. Pri pozorovaní vyučovania v rámci tohto výskumu sa zameriavam aj na túto otázku, teda akým spôsobom prebieha komunikácia v oblasti organizácie vyučovania, najmä pri zadávaní úloh.

„Komunikačne autentické sú vyjadrenia najmä vtedy, keď obsahujú informácie, ktoré sú pre príjemcu nové“ (Huneke – Steinig, 2010, s. 115). Autentické vnímanie situácie sa stráca, keď vyučujúci prepínajú do materinského jazyka. „Mnohí učitelia sa nebudú pravdepodobne akceptovať cudzí jazyk ako účinný prostriedok na uspokojenie svojich komunikačných potrieb, ak budú vyučujúci v problematických chvíľach voliť L1 (Littlewood, 1981, s. 45). „Uprednostňovanie materinského jazyka pri komunikácii dôležitých informácií môže

spôsobiť, že učiaci sa nebudú považovať cudzí jazyk za plnohodnotný“ (Conesa, 2010).

Používanie L2 má nielen jazykové výhody, ale aj stimuluje motiváciu vyučujúcich a učiacich, ktorí zažívajú pocit úspechu, keď sa komunikácia v cieľovom jazyku úspešne podarí (Schoonderbeek, 2017, s. 19^[5]; Turnbull, 2001).

Metóda jednojazyčného vyučovania v nemčine sa programovo využíva v jazykových inštitútoch, v Goetheho inštitúte a v Rakúskom inštitúte a je zakotvená v ich štandardoch kvality. Používanie materinského jazyka je obmedzené na minimum. Nielen zahraniční lektori, ale i slovenskí učitelia komunikujú na vyučovaní konzekventne po nemecky a používanie nemčiny v komunikácii vyžadujú i od účastníkov a účastníčok v kurzoch, a to už od prvej hodiny začiatocníkov (Koncept vyučovania v Goetheho inštitúte^[6]).

Dosiahnutie jednojazyčnosti vo vyučovaní je interne podporované, resp. vyžadované dodržiavaním niekoľkých zásad:

- nemčina je vyučovacím a pracovným jazykom,
- nemčina je od začiatku dorozumievacím prostriedkom,
- vyučovacie rutiny, ktoré sa denne opakujú, by sa mali uskutočňovať v cieľovom jazyku,
- vyučovacie obsahy musia byť sprostredkované názorne,
- zreteľné oddelenie materinského a cieľového jazyka (Conesa, 2010).

Komunikačná a vyučovacia prax na školách bilingválneho typu sa taktiež opiera o jednojazyčnosť. Komunikácia na vyučovaní jednotlivých predmetov, ako napríklad biológia, fyzika, matematika a pod., prebieha v nemčine. Táto skutočnosť je podmienená už samotným typom školy, kde je takáto komunikácia programovo daná bilingválnou metódou imerzie, ale i pôsobením vyššieho počtu rodených hovoriacich. Adaptáciou tejto metódy do vzdelávacieho programu škôl bežného typu je metóda CLIL, ktorá sa pri rozvíjaní komunikačnej kompetencie v súčasnosti implementuje do vyučovania všeobecno-vzdelávacích predmetov na základných a stredných školách.^[7]

3. Hospitácie na hodinách nemčiny na stredných a základných školách

Na preskúmanie ústrednej otázky, v akom jazyku/v akých jazykoch prebieha komunikácia na vyučovaní nemčiny medzi vyučujúcimi a učiacimi sa, resp. v akých fázach hodiny a situáciách sa používa slovenčina, som použila metódu zúčastneného pozorovania. V marci a v apríli roku 2021 som absolvovala online hospitácie na hodinách nemčiny na stredných a základných školách.

Výskum bol realizovaný online formou z dôvodu pandemickej situácie v časovom rozpätí približne jedného mesiaca od 25.3.2021 do 26.4.2021. Napriek rozdielom medzi prezenčným a dištančným vyučovaním, najmä v oblasti interaktivity a spontánnosti, vychádzam z predpokladu, že voľba komunikačného jazyka hovoriacimi nie je zásadným spôsobom odlišná a zaužívané spôsoby komunikácie z tohto hľadiska zostávajú zachované.

Výber a počet oslovených škôl bol ovplyvnený viacerými faktormi. V prvej fáze som oslovila dve cvičné učiteľky a jedného cvičného učiteľa z dvoch cvičných gymnázií v Bratislave a dve učiteľky na základnej škole v Bratislave s rozšíreným vyučovaním nemeckého jazyka, s ktorými spolupracujeme. V druhej fáze som náhodným výberom oslovila ďalšie dve gymnáziá mimo Bratislavy, z toho jedno bilingválne gymnázium. Na každom z nich som absolvovala tri hospitácie u troch vyučujúcich.

Spolu som absolvovala 13 hospitácií u 11 vyučujúcich na 5 školách (tabuľka 1).

V súlade s formulovanými cieľmi výskumu som sa sústredila pri pozorovaní vyučovania najmä na to, v akom jazyku/v akých jazykoch prebieha komunikácia medzi vyučujúcimi a učiacimi sa na hodinách nemeckého jazyka na školách. Pozornosť som upriamila na nasledujúce aspekty:

- V ktorých fázach vyučovacej hodiny, resp. v ktorých situáciách používa učiteľ/učiteľka a žiaci/žiačky slovenčinu?
- V akom jazyku/v akých jazykoch zadávajú a vysvetľujú učiteľky/učitelia úlohy?

- V akom jazyku/v akých jazykoch prebieha komunikácia medzi vyučujúcimi a učiacimi pri vysvetľovaní a precvičovaní slovnej zásoby?
- V akom jazyku/v akých jazykoch prebieha komunikácia medzi vyučujúcimi a učiacimi pri vysvetľovaní a precvičovaní gramatiky?
- Aké sú mechanizmy prepínania vyučujúcich medzi jazykmi? Kedy a prečo prepínajú vyučujúci/vyučujúce medzi nemčinou a slovenčinou a naopak?

Tabuľka 1 Hospitácie na vybraných školách

Názov a typ školy	Počet hospitácií	Počet vyučujúcich
Gymnázium Jura Hronca, Bratislava	4	2
Gymnázium Ivana Horvátha, Bratislava	1	1
Gymnázium Ladislava Novomeského, Senica	3	3
Bilingválne gymnázium, Spojená škola Dominika Tatarku, Poprad	3	3
Základná škola Hlboká cesta, Bratislava	2	2
Spolu:	13	11

4. Výsledky pozorovania vyučovania nemčiny na školách

Vzhľadom na relatívne úzku vzorku pozorovaných škôl si výskum nekladie za cieľ opísať vytýčené otázky z kvantitatívneho hľadiska, je skôr sondou zachytávajúcou určité tendencie v danej oblasti a môže byť základom širšie koncipovaného výskumu.

Otázka miery využívania materinského jazyka vo vyučovaní je metodologicky ťažšie uchopiteľná, vzhľadom na náročnosť presného merania. Vyučovanie, v ktorom sa materinský jazyk nepoužíva vôbec, alebo iba príležitostne, ako i jeho očividne veľmi časté používanie, je rozpoznateľné, ale ohraničenie strednej kategórie je menej presné. Aj

z tohto dôvodu sa analýza získaného materiálu z kvantitatívneho hľadiska v tomto výskume uskutočnila iba okrajovo.

Na základe pozorovania hodín nemčiny boli vyučujúci/vyučujúce rozdelení/rozdelené do troch skupín podľa miery používania slovenčiny, resp. nemčiny na vyučovaní. Dôležitým kritériom bola kvantita slovenských výpovedí, ale zohľadnila som i spôsob prepínania medzi jazykmi.

1. skupina:

Učiteľ/ka takmer vôbec alebo vôbec nepoužíva slovenčinu, iba výnimočne 1- až 2-krát za hodinu preloží nejaký nejasný pokyn, alebo slovo do slovenčiny (3 učiteľky/učítelia).

2. skupina:

Učiteľ/ka používa slovenčinu pravidelne, niekoľkokrát na vyučovacej hodine (4 učiteľky/učítelia).

3. skupina:

Učiteľ/ka používa slovenčinu na vyučovaní v zvýšenej miere, často prepína medzi jazykmi i v rámci jednej výpovede (4 učiteľky/učítelia).

1. skupina: Učiteľ/ka takmer vôbec alebo vôbec nepoužíva slovenčinu

Vo výskumnej vzorke vyučujúcich bola pozorovaná iba jedna vyučujúca (č. 8), ktorá používala na hodine ako komunikačný jazyk konsekventne nemčinu. Učiteľka je bilingválna, rozumie a hovorí aj po slovensky, ale vyrastala v Nemecku a vyučuje na bilingválnom gymnáziu. Rozpráva sa so žiakmi/žiačkami cielene výlučne po nemecky. Úlohy zadáva po nemecky, slovnú zásobu sémantizuje parafrázovaním. S učiacimi sa komunikuje po nemecky aj o ich osobných veciach. (Uč)³: „Jakub, bist du etwa krank? Hoffentlich nur verschnuppt, kein Corona!“⁴ Úroveň učiacich sa je približne C1.

³ Pri citovaní príkladov komunikácie uvádzam skratku „Uč“ pre učiteľa/učiteľku a „Ž“ pre žiaka/žiačku.

⁴ „Jakub si snád chorý? Dúfam, že máš len nádchu, nie koronu!“ – Preklad nemeckých výpovedí komunikácie do slovenčiny je uvedený pre zrozumiteľnosť pod čiarou,

V tejto skupine sú zaradené aj ďalšie dve vyučujúce, ktoré takmer výlučne komunikovali na hodine v nemčine a slovenčinu použili iba sporadicky. Neočakávané bolo, že nie všetky vyučujúce/vyučujúci z bilingválneho gymnázia z tohto výskumu mohli byť do tejto skupiny formou svojej komunikácie zaradení/é, keďže komunikovali na svojich hodinách aj po slovensky. Napriek relatívne úzkej pozorovanej vzorke to znamená, že sa nedá predpokladať automaticky jednojazyčná komunikácia na tomto type školy.

Učiteľka č. 2 kladie žiakom/žiačkam, ktorí prezentujú svoje pripravené projekty, doplňujúce otázky po nemecky, oni odpovedajú po nemecky. Takmer celá hodina prebieha v nemčine, učiteľka zadáva úlohy aj poskytuje feedback v nemčine, jedenkrát preloží slovné spojenie do slovenčiny, jedenkrát preloží vysvetlenie úlohy do slovenčiny. Gramatiku vysvetľuje tiež po nemecky, na základe príkladov, resp. indukzívne, žiaci hľadajú štruktúry v texte a sami odvodzujú pravidlá. Úroveň učiacich sa je približne A2 – B1.

Učiteľka č. 4 rozpráva, vysvetľuje po nemecky. Slovnú zásobu sémantizuje a precvičuje pomocou obrázkov, zadáva úlohy aj poskytuje feedback v nemčine. Iba jedenkrát preloží zadanie úlohy do slovenčiny, keď žiačka nerozumie. Vzhľadom na relatívne nízky stupeň jazykovej úrovne v tejto skupine (približne A2) možno konštatovať, že vyučovanie v cieľovom jazyku je možné a vyučujúca si ho zvolila individuálne bez inštitucionálneho ukotvenia.

2. skupina: Učiteľka používa slovenčinu pravidelne, niekoľkokrát za hodinu

Do tejto skupiny boli zaradené vyučujúce, ktoré využívali slovenčinu na hodine opakovane v rôznych situáciách.

Učiteľka č. 3 rozpráva prevažne po nemecky, niekedy opakuje zadanie úlohy po slovensky a prekladá slovíčka, resp. necháva prekladať slovíčka do slovenčiny. Úroveň učiacich sa je približne A2.

Učiteľka č. 7 komunikuje s učiacimi sa po nemecky. Slovnú zásobu v texte sémantizuje prekladaním do slovenčiny. Na upevňovanie

---

aby sa text nemiešal s autentickými výpoveďami v slovenčine. Všetky výpovede preložila z nemčiny do slovenčiny autorka príspevku.

slovnej zásoby zaraďuje aj prekladové cvičenie. Úroveň učiacich sa je približne B2 – C1.

Učiteľky č. 9 a č. 10 komunikujú po nemecky, ale niekedy pri zadávaní úloh a vysvetľovaní prepínajú do slovenčiny. Úroveň učiacich sa je približne B2 (č. 9) a A2 – B1 (č. 10).

3. skupina: Učiteľ/ka používa slovenčinu na vyučovaní v zvýšenej miere, často prepína medzi jazykmi i v rámci jednej výpovede

Učiteľ č. 1 rozpráva častejšie po slovensky, mieša jazyky aj v rámci jednej výpovede. Povie zadanie úlohy po nemecky a vzápätí ho automaticky preloží aj do slovenčiny. Slovnú zásobu sémantizuje často po slovensky. Žiaci/žiačky sa pýtajú na nejasnosti často po slovensky. Gramatiku vysvetľuje po slovensky. Úroveň učiacich sa je približne A1 – A2.

Učiteľky č. 5 a č. 6 komunikujú pomerne často po slovensky. Prepínajú medzi jazykmi v rámci jednej výpovede. V slovenčine zadávajú úlohy, sémantizujú a precvičujú slovnú zásobu, riešia disciplínu a hodnotia učiacich sa. Úroveň učiacich sa je približne A2 (č. 5, č. 6).

Učiteľka č. 11 precvičuje slovnú zásobu a gramatiku primárne pomocou obrázkov, resp. kartičiek, ale slovíčka niekedy prekladá do slovenčiny. V slovenčine rieši disciplínu a hodnotí učiacich sa. Keď zadáva úlohy, komunikuje po nemecky, ale často vzápätí prekladá automaticky svoju výpoveď do slovenčiny. Gramatické pravidlá formuluje po slovensky. Úroveň učiacich sa je približne A1.

Vzhľadom na jazykovú úroveň učiacich sa možno konštatovať tendenciu vyučujúcich komunikovať častejšie po slovensky v skupinách začiatočníkov. Pozorovanie v tomto výskume však nepotvrdilo, že učitelia/učiteľky používajú v pokročilých skupinách B2 – C1 automaticky slovenčinu iba výnimočne.

Situácie, keď používal/a učiteľ/ka a žiaci/žiačky na hodine nemčiny slovenčinu

V tejto časti príspevku sa zaoberám otázkou, v ktorých fázach vyučovacej hodiny, resp. v ktorých situáciách používa učiteľ/učiteľka, resp. žiaci/žiačky slovenčinu. Pozornosť je upriamená najmä na tieto oblasti: zadávanie a vysvetľovanie úloh vyučujúcimi, komunikácia medzi

vyučujúcimi a učiacimi pri vysvetľovaní a precvičovaní slovnej zásoby a gramatiky. Zároveň si všímam, aké sú mechanizmy prepínania vyučujúcich medzi jazykmi, kedy a prečo prepínajú vyučujúci/vyučujúce medzi nemčinou a slovenčinou a naopak.

4.1. Používanie slovenčiny pri zadávaní úlohy

Pri zadávaní a vysvetľovaní úlohy som zaznamenala najčastejšie používanie slovenčiny na pozorovaných hodinách. Získané príklady z tejto oblasti rozdeľujem do ďalších špecifických podskupín:

- 4.1.1 Učiteľ/ka formuluje zadanie úlohy v nemčine. Do slovenčiny zadanie úlohy preloží vtedy, keď žiaci a žiačky nerozumejú.
- 4.1.2 Učiteľ/ka formuluje zadanie úlohy v nemčine a automaticky vzápätí prekladá svoju výpoveď do slovenčiny.
- 4.1.3 Učiteľ/ka formuluje inštrukciu iba v slovenčine. V tomto prípade volí učiteľ/ka automaticky možnosť materinského jazyka.
- 4.1.4 Učiteľ/ka pri zadaní úlohy viacnásobne prepína jazyky v rámci jednej výpovede.

4.1.1. Učiteľ/ka formuluje zadanie úlohy v nemčine; do slovenčiny zadanie úlohy preloží vtedy, keď žiaci a žiačky nerozumejú

- Uč: „Ich kann nicht schlafen. Welche Ratschläge kannst du mir geben?“⁵ – Žiačka nerozumie, tak učiteľka prekladá do slovenčiny. (č. 4)
- Uč: „Worauf freust du dich?“⁶ – Ž: „Ja nerozumiem.“ – Uč: „Miška, na čo sa tešíš?“ – Ž: „To isté, tiež sa teším na piatok.“ (č. 10)

Tento spôsob použitia materinského jazyka je logický, v snahe zabezpečiť zrozumiteľnosť pri problémoch s porozumením na strane

⁵ „Nemôžem spať. Aké rady mi môžeš dať?“

⁶ „Na čo sa tešíš?“

recipientov. Napriek tomu môžeme sledovať pri druhom príklade, že žiačka odpovedá na preloženú otázku po slovensky v rozpore so zámerom vyučujúcej. Alternatívnym spôsobom môže byť preformulovanie otázky iným spôsobom, ktorý by bol pre recipientku zrozumiteľnejší, napriek tomu, že je v cieľovom jazyku.

4.1.2. Učiteľ/ka formuluje zadanie úlohy v nemčine a automaticky vzápätí prekladá svoju výpoveď do slovenčiny

- Uč: „Matej noch einmal mit dem ganzen Satz.⁷ Povedz to celou vetou.“ (č. 1)
- Uč. „Sag den ganzen Satz. Povedz celú vetu.“ (č. 11)
- Uč: „Terka, du sagst einen Namen und ‚B‘ ist derjenige. ‚B‘ bude ten, koho oslovíš.“ (č. 2)
- Uč: „HA ist: Arbeitsbuch Seite 22. Takže domáca úloha je pracovný zošit strana 22.“ (č. 6)
- Uč. „Wiederhol es bitte. Zopakuj to prosím.“ (č. 11)

Tento spôsob dvojjazyčného formulovania výpovedí vyučujúcimi možno z viacerých dôvodov považovať za problematický. Vyučujúci vysielajú signál, že porozumenie v cieľovom jazyku je natoľko náročné, že výpoveď automaticky prekladajú. Učiaci sa strácajú možnosť samostatne porozumieť vyjadreniu v cudzom jazyku a po určitom čase sa môžu spoliehať na slovenskú inštrukciu a nemeckej neprikladajú náležitú pozornosť a prestanú sa snažiť porozumieť, lebo sa spoľahnú na materinský jazyk. Paralelné dvojjazyčné výpovede v nemčine a slovenčine zároveň strácajú autenticitu komunikácie.

V jednom prípade vyučujúca na metakomunikačnej úrovni komentuje situáciu, keď prekladá zadanie úlohy v nemčine do slovenčiny.

- Uč.: „Versteht ihr die Aufgabe?⁸ – Ja vám to radšej poviem po slovensky.“ (č. 5)

---

⁷ Nemecké výpovede sú následne preložené v texte vyučujúcimi, preto v týchto prípadoch nie je uvedený pod čiarou slovenský preklad.

⁸ „Rozumiete úlohe?“

Tento postup je zrejme podmienený úsilím vyučujúcej zabezpečiť zrozumiteľnosť úlohy, a tým aj úspešný priebeh vyučovania, ale môže zároveň učiacim sa sprostredkovať pocit, že cieľový jazyk je príliš náročný, resp. že vyučujúca si myslí, že by žiaci/žiačky porozumenie tohto zadania nezvládli úspešne. Táto komunikácia môže mať negatívny vplyv na motiváciu a sebadôveru učiacich sa.

4.1.3. Učiteľ/ka formuluje inštrukciu iba v slovenčine; v tomto prípade volí učiteľ/ka automaticky možnosť materinského jazyka

- Uč: „Wie ist das Wetter jetzt gerade? Das Aprilwetter ist wechselhaft.⁹ Napíšte si to do zošita.“ (č. 10)
- Uč: „Čo si všimame, keď prídeme do cudzej krajiny? Martin, was denkst du?“ (č. 5)
- Uč: „Und jetzt machen wir eine Übung.¹⁰ Prosím kliknite na Tierquiz. Máte to medzi úlohami.“ Potom pokračuje zasa v nemčine. (č. 9)

Podobne ako v predchádzajúcom prípade (1.2) učiaci sa strácajú možnosť samostatne porozumieť vyjadreniu v cudzom jazyku. Práve pri zadávaní úloh sa podobne ako v rutinných situáciách vyučovania vyskytujú opakovane určité pokyny napr. *napište si do zošita*, *kliknite na...*, *doplňte vety*, *prečítaj* a pod., ktoré si opakovaným používaním v cudzom jazyku učiaci sa osvojujú.

4.1.4. Viacnásobné prepínanie jazykov v rámci jednej výpovede, pri zadaní úlohy

- Striedanie jazykov pri zadaní úlohy a počas jej vypracovania v pléne:
  - Uč: „Wir werden jetzt im Kursbuch fortsetzen. Kursbuch, Seite 68.¹¹ Hore máme štyri obrázky. Čo robia ľudia na obrázkoch?“

⁹ „Aké je práve počasie? Aprílové počasie je premenlivé.“

¹⁰ „A teraz si urobíme cvičenie.“

¹¹ „Budeme teraz pokračovať v učebnici. Učebnica, strana 68.“

Was machen die Leute auf den Bildern?¹² Čo sa ťa pýtam?“
(č. 1)

- Dialóg pri kontrole počúvania s porozumením:
  - Uč: „Was möchte Anna kaufen?“
  - Ž: „Ja som počul ‚Glas‘¹³ niečo...“
  - Uč: (pustí nahrávku ešte raz) „Počul teraz niekto?“ (č. 1)

- Striedanie jazykov pri zadaní úlohy:
  - Uč: „Schreibt ins Chat.“ „Was gibt es Neues bei dir?“ „Bitte, auf die Arbeit.“¹⁴ Píšeme. Napíšte mi do chatu. Eine kurze logische Antwort.“¹⁵ (č. 3)

- Striedanie jazykov pri zadaní úlohy, resp. pri vypracovávaní cvičenia:
  - Uč: „Teraz si zopakujeme rozvrh. Was hast du am Montag?“¹⁶
– Žiak odpovedá. – Uč: „Und jetzt die Frage.“¹⁷ Teraz skús otázky.“ – Žiak tvorí otázku. – Uč: „Vrátíme sa k rozvrhu. A vyber ešte niekoho.“ (č. 6)

- Striedanie jazykov počas zadania úlohy:
  - Učiteľka použila v slovenskej výpovedi nemecký rod podstatného mena. Uč: „Und der Frosch?“¹⁸... Čo som vám spomínala o ňom?“ – Ž: „To mám teraz po slovensky?“ (č. 9)

Príklady v tejto podskupine ukazujú striedanie jazykov vyučujúcich v rámci jednej výpovede na úrovni viet i slov, resp. v rámci rozhovorov.

¹² „Čo robia ľudia na obrázkoch?“

¹³ „Pohár“

¹⁴ „Napíšte do chatu.“ „Čo máš nové?“ „Prosím, dajte sa do práce.“

¹⁵ „Krátka, logická odpoveď.“

¹⁶ „Čo máš v pondelok?“

¹⁷ „A teraz otázka.“

¹⁸ „A žaba?“

Prepínanie do materinského jazyka v rámci dialógu so žiakmi/žiačkami môže nabádať učiacich sa odpovedať podobne po slovensky, resp. spôsobovať im neistotu, aký jazyk výpovede majú zvoliť. Tento problém demonštruje posledný príklad, keď sa žiačka pýta, v akom jazyku má vlastne na otázku odpovedať. Zároveň tu vidíme problém miešania jazykov. Vyučujúca kladie otázku najskôr po nemecky: „*Und der Frosch?*“ potom však prepína do slovenčiny: „*Čo som vám spomínala o ňom?*“ pričom v slovenskej výpovedi ako prostriedok kohézie používa osobné zámeno vzťahujúce sa na mužský rod nemeckého slova „*Frosch*“ a nie slovenský ženský rod „*žaba*“. Miešanie morfológických kategórií medzi jazykmi nie je žiaduce, i preto by bolo vhodné zachovať zreteľnú hranicu pri striedaní jazykov.

4.2. Žiak/žiačka má problémy s formuláciou výpovede alebo slovom v nemčine a prepne do slovenčiny

- Uč: „Warum macht er das?“ – Ž: „Weil er... potrebuje... Geld.“
– Uč: „Braucht.“ (č. 1)
- Ž: „Mein Lieblingstier ist ein Hund, weil... Moje obľúbené zviera je pes, lebo mám psa doma.“

Vyučujúci pomáhajú žiakom/žiačkam pri lexikálnych problémoch, resp. pri produkovani výpovede formulovaním ich odpovede v nemčine. Z didaktického hľadiska je vhodnejšie podnietiť učiacich sa, aby sa pokúsili výpoveď formulovať samostatne:

- Uč: „Auf Deutsch, formuliere das auf Deutsch¹⁹“ (č. 3)
- Uč: „Worauf freust du dich?“²⁰ – Ž: „Ja nerozumiem.“
- Uč: „Miška, na čo sa tešíš?“ – Ž: „To isté, tiež sa teším na piatok.“ – Uč: „Môžeš to povedať po nemecky, to je jednoduché.“

Učiteľka posmeľuje žiačku formulovať odpoveď po nemecky (č. 10).

¹⁹ „Po nemecky, povedz to po nemecky!“

²⁰ „Na čo sa tešíš?“

Samotní učitelia/učiteľky si uvedomujú užitočnosť komunikácie v cieľovom jazyku na vyučovaní nielen pri vypracovávaní štruktúrovaných cvičení, ale i pri otvorených úlohách a podporujú formulovanie odpovedí v nemčine.

4.3. Prekladanie nemeckej slovnjej zásoby do slovenčiny pri práci s textom a v cvičeniach

Druhou najvýraznejšou pozorovanou oblasťou s používaním slovenčiny bola práca so slovnou zásobou. Táto bola zásadne prítomná prakticky na všetkých pozorovaných hodinách.

Žiaci a žiačky sa najmä v skupinách začiatočníkov pýtali na význam jednotlivých slov, prípadne viet po slovensky a učiteľky/učitelia slová prekladali do slovenčiny.

- Ž: „Pán učiteľ, čo je ten ‚Schmuck‘?“ – Uč: „To by si mal vedieť. Šperky, klenoty.“ (č. 1)
- Ž: „Ja by som sa chcela ešte spýtať. Die Arbeitszeit wechselt ständig.“²¹ Tomu nerozumiem úplne“ (č. 1)
- Ž: „Čo znamená to dlhé slovo Schlafstörungen?“ – Uč: „Poruchy spánku.“ (č. 1)
- Ž: „Čo znamená ‚einen roten Faden‘?“ – Uč: „Také plynulé nadväzovanie.“ (č. 2)

Ak sa vyučujúci/a rozhodne vysvetľovať význam neznámych slov po slovensky, resp. prekladať ich, stojí za zváženie, či komunikácia v tejto situácii zo strany učiacich sa nemôže prebiehať v nemčine. Slovenské otázky smerujúce k zisteniu významu, ako „Čo je...?“, „Chcela by som sa spýtať...“, „Tomu nerozumiem úplne.“, „Čo znamená...?“ sa dajú nahradit' jednoduchou nemeckou frázou „Was bedeutet...?“, ktorá sa často opakuje, keďže táto vyučovacia situácia má charakter rutiny.

Takmer na všetkých pozorovaných vyučovacích hodinách vyučujúci a vyučujúce využívajú preklad slov z nemčiny do slovenčiny ako spôsob sémantizácie. Žiaci/žiačky čítajú nemecký text a učiteľky

---

²¹ „Pohyblivá pracovná doba.“

sa pýtajú na vybrané slovíčka, ktoré prekladajú do slovenčiny. V tomto prípade prebieha sémantizácia spoločne v pléne, slová prekladajú učiaci sa, vyučujúca prekladá iba vtedy, keď nikto zo skupiny nepozná slovenský ekvivalent.

- Uč: „Was heißt²², ausgefallene Kleidung?“ – Žiaci nevedia, učiteľka prekladá: „Nezvyčajné nápadné, šialené.“ Uč: „Was heißt²³, ausdrucksvolle Augen?“ (č. 7)
- Uč.: „Was bedeutet: Die alten Kulturen spüren²⁴?“ – Ž: „Cítiť, vnímať.“ (č. 5)

V jednom prípade učiteľka vysvetľuje slovnú zásobu „jarné kvety“ pomocou obrázkov, ku ktorým boli priradené nemecké pomenovania. Dodatočne ešte prekladá slová napriek vizualizácii do slovenčiny.

- Uč: „Palmkätzchen – čo je to? Čo je to ‚Katze, Kätzchen‘?“ „Bahniatka. Mačičky. Mali ste už v ruke bahniatka, ako jemná srst?“ (č. 11)

V niektorých prípadoch vyučujúci a vyučujúce využívali preklad slov z nemčiny do slovenčiny ako formu precvičovania slovnej zásoby.

- Uč: „Ich frage dich auf einige einige Wörter. Was heißt ‚taufen‘?“²⁵ (č. 2)

Na druhej strane boli zaznamenané aj situácie, keď sa prekladalo naopak zo slovenčiny do nemčiny.

- Uč.: „Was ist auf den Bildern?“²⁶ – Ž: „Šaty.“ – Uč.: „Šaty, ale... Kto mu pomôže?“ – Ž: „Klamotten, Kleider.“ – Uč: „Dobre.“ – Uč: „Was noch?“²⁷ Náušnice. Kto vie? Kto mu pomôže?“ (č. 1)

---

²² „Čo znamená...?“

²³ „Čo znamená...?“

²⁴ „Čo znamená ‚Cítiť/vnímať staré kultúry‘?“

²⁵ „Spýtam sa ťa na nejaké slovíčka. Čo znamená krstiť?“

²⁶ „Čo je na obrázkoch?“

²⁷ „Čo ešte?“

4.4. Používanie slovenčiny pri vysvetľovaní alebo precvičovaní gramatiky

Jedným z cieľov výskumu bolo zistiť používanie slovenčiny na pozorovaných hodinách nemčiny. Sprostredkovanie gramatiky sa vyskytlo iba v troch prípadoch z 13 hospitácií.

V prvom prípade vyučujúca používala počas vysvetľovania gramatiky nemčinu a žiaci/žiačky na základe príkladov a štruktúr v texte sami induktívne odvodzovali gramatické pravidlá. Celá komunikácia medzi vyučujúcou a učiacimi sa prebiehalo výlučne po nemecky. Úroveň učiacich sa bola približne A2 – B1.

V druhom prípade v začiatočnickej skupine používal učiteľ na vysvetľovanie gramatiky takmer výlučne slovenčinu a v slovenčine boli aj formulované zadania úloh na jej precvičovanie:

- Uč: „Mali sme v odpovediach osobné zámená. Osobné zámená ste sa už učili?“ – Ž: „Áno.“ – Uč: „Teraz si ich zopakujeme. Spolu si doplníme tabuľku.“ (č. 1)
- Uč: „Skús tam dať modálne sloveso. Knihy musia byť prinesené.“ (č. 1)
- Uč: „Teraz mi sprav tú vetu v pasíve perfekta.“ (č. 1)

V treťom prípade učiteľka precvičovala radové číslovky pomocou kartičiek, na ktorých ukazovala poradové čísla a žiaci/žiačky hovorili celou vetou: „Ich bin der erste, der zehnte oder die dreizehnte.“²⁸ Cvičenie bolo koncipované formou vizualizácie, v dodatočných vetách však učiteľka precvičovala tento gramatický fenomén formou prekladu.

- Uč: „Povedz mi: som dvadsať.“ (č. 11)

V rámci tejto sekvencie učiteľka formulovala pravidlo v slovenčine a zadala úlohu formou prekladu vety.

- Uč: „Od dvadsať hore máme zwanzig-ste.“
- Uč: „Povedz mi: som dvadsať.“ (č. 11)

---

²⁸ „Som prvý, desiaty, trinásty.“

Na základe nízkeho počtu pozorovaných príkladov z tejto oblasti nemôžeme formulovať zovšeobecňujúce zámery.

4.5. Riešenie disciplíny po slovensky

Slovenčina ako komunikačný jazyk sa v oblasti riešenia disciplíny využívala častejšie.

- Žiak nemá úlohu, učiteľ mu dohovára po slovensky. (č. 1)
- Riešenie disciplíny po slovensky na začiatku hodiny. (č. 5)
- Uč: „Nikto nevykrikuje. Ja vás budem vyvolávať.“ (č. 11)
- Učiteľka určuje pravidlá komunikácie cez hodinu: „Wer etwas sagen will, hebt die Hand, sonst ist still.“²⁹ (č. 11)

Používanie materinského jazyka pri riešení disciplíny súvisí s udržiavaním kontroly v triede učiteľom (Littlewood a Yu, 2011, s. 68), pre efektívnosť vyučovania a zabezpečenie vhodného správania. Niektorí učitelia/učiteľky, ktorí komunikovali na vyučovaní takmer výlučne po nemecky, však používali v tejto oblasti taktiež nemčinu.

4.6. Korigovanie, oprava chýb po slovensky

Na hospitáciách boli pozorované štyri prípady opravovania chýb v slovenčine u dvoch vyučujúcich. Používanie materinského jazyka v tejto situácii môže súvisieť s potrebou zmierniť negatívny vplyv korektúry na motiváciu (použitie deminutíva „chybičiek“), resp. zdôraznenie závažnosti chyby rozhorčením: „Ja ti dám...“).

- Uč: „Es waren da ein paar Fehler. – Bolo tam zopár chybičiek.“ (č. 1)
- Uč: „Ten slovosled nebol v poriadku. Povedz to ešte raz.“ (č. 1)
- Uč: „Ja ti dám ‚gemarkiert‘!³⁰“ (č. 5)
- Uč: „Na konci vety treba čítať bodky!“ (č. 5)

²⁹ „Kto chce niečo povedať, zdvihne ruku, inak je ticho.“

³⁰ „Gemarkiert“ je nesprávne prídavné meno minulého času, správne „markiert“.

5. Záver

Cieľom výskumu bolo analyzovať používanie komunikačného jazyka/jazykov (konkrétne slovenčiny a nemčiny) vo vyučovaní. Hospitácie preukázali, že slovenčina bola na hodinách nemčiny vo väčšine prípadov prítomná a učitelia a učiteľky ju používali ako komunikačný prostriedok v rôznych situáciách a rôznym spôsobom.

Vzhľadom na relatívne úzku vzorku pozorovaných škôl si výskum nekládol za cieľ opísať vytýčené otázky z kvantitatívneho hľadiska, je skôr sondou zachytávajúcou určité tendencie v danej oblasti a môže byť základom širšie koncipovaného výskumu. Napriek tomu môžeme konštatovať, že iba relatívne malé množstvo vyučujúcich (3 z 11) realizovalo vyučovanie jednojazyčne, alebo takmer jednojazyčne, teda v cieľovom jazyku nemčina. Zvolený pôsob komunikácie nebol určený danou inštitúciou, jednotliví vyučujúci/vyučujúce sa rozhodovali pre spôsob komunikácie individuálne. Napriek tomu, že vo všeobecnosti sa komunikovalo v skupinách začiatočníkov častejšie po slovensky, zaznamenali sme jednojazyčné vyučovanie aj na úrovni A2 na gymnáziu nejazykového typu. Štyria vyučujúci používali slovenčinu v zvýšenej miere a zároveň často striedali medzi komunikačnými jazykmi nemčinou a slovenčinou bez jasných pravidiel.

Pri empirickom výskume bola pozornosť venovaná všetkým výpovediam v slovenčine na vyučovacích hodinách, ktoré boli následne rozdelené v súlade s cieľom výskumu podľa jednotlivých situácií, resp. fáz hodiny.

Z prezentovaných situácií vyučovania, v ktorých sa používa slovenčina, zachytených v tomto výskume je zrejmé, že veľmi časté je najmä zadávanie úloh v materinskom jazyku. Až deväti z jedenástich vyučujúcich formulovali aspoň jedenkrát úlohu na hodine v slovenčine. Vo všetkých prípadoch boli zadávané úlohy rutinného charakteru, opakujúce sa pravidelne vo vyučovaní (napr. „zopakuj“, „kliknite na“, „povedz celou vetou“, „napíšte si do zošita“), teda jednoduché pokyny so základnou slovnou zásobou. Pokiaľ sa stotožníme s názorom, opakovane formulovanom v odbornej diskusii, že v materinskom jazyku je vhodné komunikovať najmä komplikované obsahy, tak nie je nutné s týmto cieľom často prepínať medzi jazykmi. Častým opakovaním

základných pokynov v cieľovom jazyku sa učiacim sa zadania zautomatizujú a nebudú mať problémy s porozumením. Komunikačne neprirodzené je dvojjazyčné formulovanie zadaní úloh, bez prejavenej aktuálnej potreby prekladu zo strany učiacich sa.

Približne polovica vyučujúcich používala na vysvetľovanie slovnej zásoby slovenčinu. Alternatívnymi formami sémantizácie boli vizualizácia obrázkami a parafrázovanie v cieľovom jazyku, pri ktorých sa materinský jazyk nevyskytoval. Na niektorých hodinách bolo sprostredkovanie slovnej zásoby sporadické popri iných aktivitách. Najviac otázok položených učiacimi sa smerovalo ku zisťovaniu významu slov, pričom žiaci a žiačky jednoznačne preferovali pri ich formulovaní slovenčinu. Voľba tohto jazyka môže súvisieť s používaním materinského jazyka pri sémantizácii vyučujúcimi.

Komunikácia v slovenčine prebiehala pri vyučovaní gramatiky v dvoch z troch pozorovaných prípadov (z celkového počtu 13 hospitácií), v jednom prípade sa vysvetľovanie i precvičovanie gramatiky uskutočnilo výlučne v cieľovom jazyku. Na základe nízkeho počtu pozorovaných príkladov z tejto oblasti nemôžeme formulovať zovšeobecňujúce zámery. Otázka sprostredkovania gramatiky by však bola vhodnou témou na ďalší výskum i z hľadiska rozvíjania komunikačnej kompetencie.

V materinskom jazyku boli komunikované aj emocionálne citlivé obsahy ako opravovanie chýb a riešenie problémov s disciplínou, či formulovaním pravidiel správania na hodine.

Otvorenou otázkou zostáva, do akej miery je používanie slovenčiny výsledkom cieleného jazykového manažmentu zo strany učiteľov/učiteľiek a do akej miery volia komunikačný jazyk spontánne. V určitých prípadoch môže byť voľba materinského jazyka podmienená snahou zabezpečiť úplnú zrozumiteľnosť svojich výpovedí, ale aj nedostatočnou jazykovou kompetenciou vyučujúcich. Odpovede na tieto otázky by mohol poskytnúť dotazníkový prieskum medzi vyučujúcimi, prípadne aj učiacimi sa v spojitosti s realizáciou väčšieho počtu hospitácií.

Literatúra

BUTZKAMM, Wolfgang 1980. *Praxis und Theorie der bilingualen Methode*. Heidelberg Quelle & Meyer.

- BUTZKAMM, Wolfgang – CALDWELL, A. W. John 2009. *The Bilingual Reform*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- DIGESER, Andreas 1983. *Fremdsprachendidaktik und ihre Bezugswissenschaften. Einführung, Darstellug, Kritik, Unterrichtsmodelle*. Stuttgart: Klett Verlag.
- HABERMAS, Jürgen 1971. Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz. Habermas, Jürgen – Luhmann, Niklas, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie – Was leistet die Systemforschung?* Frankfurt/M: Suhrkamp. 101–141.
- HALL, Graham – COOK, Guy 2012. Own-language use in language teaching and learning. *Language Teaching* 45/3. 271–308.
- HELBIG, Gerhard – GÖTZE, Lutz 2001. Linguistischer Ansatz. Helbig, Gerhard – Götze, Lutz – Henrici, Gert – Krumm, Hans-Jürgen. *Deutsch als Fremdsprache. Ein internationales Handbuch*. 1. Halbband. Berlin – New York: De Gruyter. 12–30.
- HUNEKE, Hans-Werner – STEINIG, Wolfgang 2010. *Deutsch als Fremdsprache. Eine Einführung*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- HYMES, Dell 1972. On Communicative Competence. Pride, J. B. – Holmes, Janet (ed.), *Sociolinguistics. Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin. 269–293.
- LITTLEWOOD, William Thomas 1981. *Communicative Language Teaching*. New York: Cambridge Universtiy Press.
- LITTLEWOOD, William Thomas – BAOHUA, Yu 2011. First language and target language in the foreign language classroom. *Language Teaching* 44/1. 64–77.
- NEUNER, Gerhard – HUNFELD, Hans 1993. *Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts. Eine Einführung*. Universität Gesamthochschule Kassel. Berlin: Langenscheidt.
- OSSWALD, Isabel 2010. *Examining Principled LI Use in Foreign Language Classroom*. Florida: Florida Atlantic University.
- PIEPHO, Hans-Eberhard 1974. *Kommunikative Kompetenz als übergeordnetes Lernziel des Englischunterrichts*. Dornburg: Frickhofen.
- QUETZ, Jürgen – BOLTON, Sibylle – LAUERBACH, Gerda 1981. *Fremdsprachen für Erwachsene. Eine Einführung in die Didaktik und Methodik des Fremdspracheunterrichts in der Erwachsenenbildung*. Berlin: Cornelsen.

- SADOWNIK, Barbara 2020. Die kommunikativ-pragmatische Orientierung im Fremdsprachenunterricht und ihre theoretische Grundlegung – Kritik und Perspektiven aus glottodidaktischer Sicht. *Forum Filologiczne Ateneum* 8/1. 27–57.
- STORCH, Günther 1999. *Deutsch als Fremdsprache – Eine Didaktik*. Paderborn: Wilhelm Fink.
- TURNBULL, Miles 2001. There is a Role for the L1 in Second and Foreign Language Teaching, But.... *Canadian Modern Language Review* 57/4. 531–540.

Internetové zdroje

- [¹] *Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky. Učenie sa, vyučovanie, hodnotenie* 2017. Bratislava: Štátny pedagogický ústav. Dostupné na: https://www.statpedu.sk/files/sk/publikacna-cinnost/publikacie/serr_tlac-indd.pdf [Cit. 2022-02-06]
- [²] Štátny pedagogický ústav Bratislava. *Štátny vzdelávací program, rámcový učebný plán pre gymnáziá s vyučovacím jazykom slovenským pre vzdelávaciu oblasť Jazyk a kultúra, nemecký jazyk, jazyková úroveň A1*. Dostupné na: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/nemecky_jazyk_uroven_a1_g_4_5_r.pdf [Cit. 2021-11-18]
- [³] VIETOR, Wilhelm 1886. *Der Sprachunterricht muss umkehren!* Heilbronn: Verlag von Gebrüder Henninger. Dostupné na: https://books.google.de/books?id=RgJQA2jWussC&printsec=frontcover&hl=sk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- [⁴] CONESA, Freya 2010. *Der Weg zur Einsprachigkeit im Fremdsprachenunterricht der Primarstufe*. Materiál ku školeniu učiteľov na primárnom stupni vzdelávania. Atény. Dostupné na: <https://www.goethe.de/resources/files/pdf7/pk6699092.pdf> [Cit. 2021-12-16]
- [⁵] SCHOONDERBEEK, M. 2017. *Die Verwendung der Zielsprache im niederländischen DaF-Unterricht Radboud Universität Nimwegen*, 19. Dostupné na: <https://www.goethe.de/resourcesvyucu/files/pdf7/pk6699092.pdf> [Cit. 2021-12-16]
- [⁶] *Koncept vyučovania v Goetheho inštitúte*. Dostupné na: <https://www.goethe.de/de/spr/kup/kon.html> [Cit. 2021-11-25]

- [7] Štátny pedagogický ústav Bratislava. *Metóda CLIL vo vyučovaní všeobecno-vzdelávacích predmetov v základnej škole*. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/sk/vzdelavanie/vyskumne-ulohy/experimentalne-overovania/sucasne-projekty/didakticka-efektivnost-metody-clil/> [Cit. 2021-09-30]

SÚČASNÉ PROBLÉMY VYUČOVANIA MAĎARČINY AKO MATERINSKÉHO JAZYKA NA ŠKOLÁCH S VYUČOVACÍM JAZYKOM MAĎARSKÝM NA SLOVENSKU¹

VERONIKA DANČOVÁ JAKABOVÁ

Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
jakabova23@uniba.sk

Current problems of teaching Hungarian as a mother tongue in schools with Hungarian as the language of instruction in Slovakia

Abstract: The paper will present the results of the survey, which are focused on teaching Hungarian as the mother tongue in schools with Hungarian as the language of instruction in Slovakia. It focuses on problems arising from language deficiencies. The research consists of three aspects: 1. sociolinguistic interviews with teachers, 2. student questionnaires, 3. participatory observation. The research aims to find out to what extent teachers in the examined secondary school are aware that their students' language problems stem from a language deficiency;

---

¹ Výskumy súvisiace s témou tohto príspevku sú podporované Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-17-0254 Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment.

what strategies they apply to prevent, reduce, or solve these problems in students; what is the opinion of students to code-switching as the most common strategy for solving language deficiencies in bilingual people. The results of the research show that the teachers at the examined secondary school are aware that students may have communication problems in the case of further education in Hungary due to language deficiencies, meaning in particular vocabulary deficiencies. In order to prevent these language problems, or more precisely to reduce them, one of the teachers gives her students creative and activity-motivating tasks, encouraging them to read more in order to expand their vocabulary; the second teacher gives them the task of collecting Slovakisms. These tasks are part of the lessons only during the teaching of the curriculum, which deals with the language of the Hungarians in Slovakia, thus they have only a temporary character. At the same time, the collected data indicate that it is rather difficult for students to give the written Hungarian equivalents of certain loanwords, dialecticisms, and other words. Nevertheless, students' attitudes towards code-switching, which is the most common strategy for solving language problems caused by language deficiency, are rather negative, which they justify by different language ideologies and purist understanding of language.

Key words: teaching Hungarian as the mother tongue, minority environment, bilingualism, language problems, language deficiency as a language problem

---

0. Úvod

Jednou z mnohých úloh vyučovacích hodín materinského jazyka je zmierniť jazykový deficit žiakov, v ktorého pozadí sú spoloč-

čensko-kultúrne, sociálne, ideologické alebo ekonomické, čiže vonkajšie dôvody. Inými slovami, úlohou výučby materinského jazyka je zmierniť prejavy jazykového deficitu, ku ktorým zaradujeme jazykové problémy, ktoré oslabujú šance žiakov na neskoršie uplatnenie sa a ktoré obmedzujú ich právo na slobodné vyznávanie svojej spoločenskej identity (Bartha, 2002, s. 84). Jazykové problémy vyskytujúce sa v dvojjazyčných menšinových komunitách Maďarov je možné podľa ich jazykového charakteru klasifikovať takto: 1. problémy prameniace z kontextu používania jazyka, 2. problémy s realizáciou prehovorov, 3. problémy prameniace z jazykového nedostatku a 4. problémy prameniace zo samotného jazykového systému (Lanstyák, 2018, s. 254–255). Táto klasifikácia vznikla v súlade so základnou zásadou teórie jazykového manažmentu², ktorá sa zaujíma o to, „jaké problémy majú užívatelé jazyka v konkrétnej promluve“ (Neustupný, 2002, s. 433), pretože ju Lanstyák vypracoval na základe empirických údajov zozbieraných od konkrétnych používateľov jazyka. Prvú časť dát získal dotazníkovým prieskumom, ktorý uskutočnil v spolupráci s Kolláthovou a ktorý prebehol medzi poslucháčmi troch univerzít (v Bratislave, Maribore a Szombathelyi), zatiaľ čo druhú časť údajov získal z jazykových diárov³ študentov maďarského jazyka a literatúry Katedry maďarského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (Lanstyák, 2010b, s. 46). Analýza týchto dát bola postupne

---

² Teória jazykového manažmentu (Language Management Theory, Jernudd – Neustupný, 1987) je rozvíjaná od šesťdesiatych rokov minulého storočia a vznikla ako reakcia na nedostatky teórie jazykového plánovania. Rozdiel medzi spomínanými teóriami Nekvapil (2003, s. 113) koncipuje takto: „východiskem teorie jazykového managementu [...] je identifikace jazykových problémů běžnými mluvčími v průběhu komunikace, nikoli identifikace jazykových problémů experty působícími v důležitých společenských institucích.“

³ Jazykové diáre sú dokumenty, ktoré zachytávajú udalosti a pozorovania súvisiace s jazykom, môžu obsahovať aj jazykové reflexie, čiže postrehy o jazykových udalostiach, ktoré neplatia len pre daný prípad (Lanstyák, 2010b, s. 46). Podľa Ludányiovej (2020) jazykové diáre sú na jednej strane užitočné vo vyučovaní maďarského jazyka ako materinského jazyka, lebo jazykové problémy, ktoré sú v nich zachytené, poukazujú na to, ktorým jazykovým problémom sa má vyučovanie materinského jazyka venovať, čiže slúžia ako východiská pri vypracovaní učiva; na strane druhej poskytujú možnosť, aby si žiaci prostredníctvom spracovania jazykových javov rozvíjali svoje jazykové vedomie.

publikovaná vo viacerých vedeckých článkoch (Kolláth – Lanstyák, 2007, s. 471–493; Lanstyák, 2007, s. 199–213; 2009, s. 226–252; 2018, s. 77–156).

V predkladanej štúdií z vymenovaných typov jazykových problémov osobitnú pozornosť venujem skupine jazykových problémov vznikajúcich z jazykového nedostatku, pričom sa opieram o výskum realizovaný na istej strednej škole s vyučovacím jazykom maďarským (ďalej VJM) na Slovensku.

1. Jazykový nedostatok ako jazykový problém

Vychádzajúc z teórie jazykového manažmentu, ktorá poskytuje možnosť, aby sme jazykové problémy analyzovali na mikro- a na makroúrovni (Nekvapil, 2006, s. 99–101), jazykový nedostatok môžeme vymedziť na dvoch úrovniach. Jazykový nedostatok spôsobuje problém: a) na mikroúrovni, ak hovoriaci nepozná, resp. nepozná dostatočne konkrétny jazykový prvok, alebo formu, ktorý v danej rečovej situácii potrebuje; b) na makroúrovni, ak hovoriaci nie je schopný uplatniť adekvátny spôsob reči v danej rečovej situácii, resp. poslucháč nie je schopný porozumieť tomu, čo mu komunikačný partner hovorí, aj keď prejav hovoriaceho je z objektívneho hľadiska zrozumiteľný, čo je dôsledkom toho, že poslucháč nepozná, alebo dostatočne nepozná jazykovú varietu, alebo jazyk používaný v takejto komunikačnej situácii (Lanstyák, 2014, s. 65–66).

Jazykový nedostatok je v dvojjazyčnom prostredí jedným z prejavov nedostatočnej jazykovej kompetencie hovoriaceho v jeho materinskom jazyku. Je preň charakteristické, že sa môže objaviť v ktorejkoľvek rovine jazykového systému a môže sa týkať aj celých jazykových variet a registrov. Jeho najfrekvencovanejším typom je lexikálna medzera, pod ktorou rozumieme absenciu slova s totožným denotačným a konotačným významom, akým je slovo, ktoré hovoriaci pozná v jazyku, ktorým práve nehovorí (Lanstyák, 2002a, s. 412). Hovoriaci sa jazykový nedostatok snažia eliminovať rôznymi spôsobmi, napr. deriváciou vytvoria príležitostné slová alebo namiesto potrebného slova použijú jeho hyperonymum, prípadne siahnu po opise, resp. mimojazykových

prostriedkoch. Ak sú hovoriaci jednojazyční, zmenia jazykovú variету alebo register, ak sú dvoj- alebo viacjazyční, najčastejšie siahnu po striedaní kódov (Lanstyák, 2002b, s. 110–112).

Empirické dáta poukazujúce na existenciu jazykových problémov prameniacych z jazykového nedostatku v hovorených prejavoch dvojjazyčných Maďarov máme k dispozícii nielen z kruhu maďarskej komunity na Slovensku (Lanstyák, 2000, s. 8–9), ale aj od Maďarov žijúcich na Ukrajine (Beregszászi – Csernicskó – Márku, 2010, s. 100; Márku, 2011, s. 123–125), v Srbsku (Vukov Raffai, 2012, s. 38), ako aj od dvojjazyčných maďarských žiakov z Rumunska (Tóodor, 2019, s. 107–108). Údaje vo všetkých prípadoch nasvedčujú tomu, že hovoriaci sa snažia jazykový nedostatok v ich materinskom jazyku vyriešiť buď prepínaním bázového jazyka⁴, alebo transferom z druhého (čiže zo slovenského, ukrajinského, srbského, resp. rumunského) jazyka, teda vyberú jeden z dvoch hlavných základných typov striedania kódov.

Podľa Szilágyiho (2008, s. 114) „za vznik jazykového deficitu nie je zodpovedný on [hovoriaci], ale spravidla nedostatočne či zle fungujúce vzdelávacie inštitúcie, alebo obmedzujúce právne normy príslušných štátov“⁵. Oláh-Örsi (2006, s. 133) tiež vyzdvihuje, že jazykový deficit žiakov, ako aj jazykový nedostatok je možné s najväčšou úspešnosťou zmierniť, resp. eliminovať na základnej a strednej škole, a to komplexným kultivovaním jazykovej kultúry žiakov, pretože v neskoršom období na rozvíjanie jazykových a komunikačných schopností hovoriacych sa ponúka menej príležitostí. V súvislosti s tým Lanstyák (2018, s. 267–268) odporúča na hodinách materinského jazyka na školách s VJM na Slovensku venovať viac pozornosti rozšíreniu spektra jazykových variet a jazykových registrov žiakov, osobitne spisovnej variete, pričom považuje za dôležité, aby si žiaci osvojili aj maďarské náprotivky kontaktoých javov, ktoré sa často vyskytujú v maďarských jazykových varietach na Slovensku. Szabómihály (2015, s. 22) zdôrazňuje, že na

⁴ Bázový jazyk je jazyk, z ktorého je odvodená gramatická štruktúra daného (dlhšieho) rečového prejavu (Lanstyák, 2002a, s. 414).

⁵ Pôvodné znenie citátu v maďarskom jazyku: „nyelvi hiány jelenségének kialakulásáért nem ő [a beszélő] a felelős, ő rendszerint nem tehet semmiről, hanem a hiányos vagy rosszul működő oktatási intézmények, valamint az illető államok korlátozó jogszabályai“ (Szilágyi, 2008, s. 114).

druhom stupni základnej školy, resp. na stredných školách s VJM na Slovensku by si mali žiaci osvojiť aj základnú právno-administratívnu terminológiu v maďarskom jazyku.

Vychádzajúc z uvedeného je cieľom práce preskúmať vyučovanie materinského jazyka na jednej strednej škole s VJM na Slovensku a zistiť: a) do akej miery si učitelia maďarského jazyka na skúmanej strednej škole uvedomujú, že niektoré jazykové problémy ich žiakov pramenia z jazykového nedostatku; b) aké stratégie učitelia aplikujú na prevenciu, zmiernenie, prípadne vyriešenie týchto problémov u žiakov; c) aký je postoj žiakov k striedaniu kódov, ktoré je najčastejšou stratégiou dvojjazyčných ľudí v prípade vyriešenia komunikačných problémov vznikajúcich v dôsledku jazykového nedostatku.

2. Miesto a metodika výskumu

Miesto výskumu bola stredná škola v centre západoslovenského mesta s dominantným obyvateľstvom slovenskej národnosti, ktorú charakterizovalo tzv. systematické nazeranie⁶ na výučbu maďarčiny ako materinského jazyka (Antalné Szabó, 2002, s. 148), teda hodiny maďarského jazyka sa konali pravidelne: raz do týždňa. Počet hodín je v súlade s rámcovým učebným plánom^[1], ktorý platí od 1. septembra 2015, a pre výučbu predmetu maďarský jazyk a literatúra vymedzuje týždenne tri vyučovacie hodiny tak, že žiaci by si v tomto časovom rámci mali osvojiť teoretické poznatky z maďarského jazyka, ako aj poznatky z maďarskej a svetovej literatúry, resp. s nimi súvisiace zručnosti⁷ (Rámcový učebný plán pre gymnáziá so štvorročným a osemročným štúdiom s vyučovacím jazykom národnostných menšín).

⁶ Antalné Szabó (2002, s. 148) rozlišuje tri typy nazerania na vyučovanie gramatiky, a to systematické, selektívne a zanedbávajúce podľa toho, v akých intervaloch sa hodiny gramatiky uskutočňujú, resp. na čo sa sústreďujú (na kultivovanie gramatickej alebo komunikačnej kompetencie žiakov).

⁷ Vzdelávacie zariadenia na Slovensku môžu tzv. disponibilnými hodinami počet povinných hodín jednotlivých predmetov navýšiť. Podľa mojich informácií je v dejišku môjho výskumu počet týždenných hodín maďarského jazyka a literatúry navýšený v každom ročníku, len u štvrtákov pripravujúcich sa na maturitnú skúšku je zvý-

Na výskum výučby materinského jazyka na skúmanej strednej škole som použila kvalitatívne a kvantitatívne metódy. S učiteľkami maďarského jazyka a literatúry som viedla polhodinový, pološtruktúrovaný rozhovor, s ktorým respondentky bez akýchkoľvek výhrad súhlasili; žiakom som dala vyplniť dotazník, ktorý som im doručila online, teda pre absenciu školského prostredia zrejme pocítovali menší tlak vyhovieť (McKinney – Swann, 2001, s. 576–590); na výskum hodín materinského jazyka som využila metódu vonkajšieho pozorovania, o ktorej Milroyová a Gordon (2012, s. 77–80) tvrdia, že je to veľmi hodnotná sociolingvistická metóda a jej jediným negatívom je, že je časovo náročná.

3. Výsledky výskumu

3.1. Prezentácia názorov učiteliek

S dvomi učiteľkami maďarského jazyka a literatúry, ktoré pôsobia na mieste môjho výskumu, som v máji 2020 viedla pološtruktúrované rozhovory. Na začiatku rozhovoru som respondentkám kládla otázky týkajúce sa ich vzdelania. Na základe toho môžem povedať, že obidve učiteľky sú absolventkami Univerzity Komenského v Bratislave, jedna vyštudovala odbor maďarský jazyk a literatúra – slovenský jazyk a literatúra (ďalej MS), zatiaľ čo druhá získala pedagogické vzdelanie v odbore maďarský jazyk a literatúra – história (ďalej MH). Respondentka MS má tridsaťročnú a respondentka MH dvadsaťpäťročnú pedagogickú prax. Učiteľky počas doterajšej kariéry v každom školskom roku učili predmet maďarský jazyk a literatúra, ale v poslednom desaťročí sa len respondentka MH zúčastnila na kurze kontinuálneho vzdelávania pre pedagogických zamestnancov v Maďarsku, ktoré bolo zamerané na výučbu tohto predmetu. Kurz sa konal v roku 2014 a rozšírila si na ňom najmä svoje znalosti z fonetiky. Učiteľka MS svoju neúčast' na kurzoch

---

šený počet hodín materinského jazyka, keďže učiteľky v ostatných ročníkoch využívajú hodiny navyše na výučbu maďarskej literatúry.

kontinuálneho vzdelávania vysvetlila tým, že na Slovensku sa kurzy tykajúce sa tohto predmetu organizujú veľmi zriedka.

Z odpovedí získaných v ďalšej časti rozhovoru vyzdvihnem tie, ktoré poskytujú informáciu o tom, či učitelia považujú za dôležité venovať sa na vyučovacích hodinách jazykovým špecifikám dvojjazyčného prostredia, a ak áno, v akej miere; aký majú názor na rozšírenie spektra jazykových variet a jazykových registrov žiakov; či sa pokúšajú rozšíriť u žiakov znalosť spisovného jazyka, a ak áno, akými metódami. V citovaných častiach rozhovoru označuje skratka VDJ pýtajúcu sa, teda autorku tejto štúdie.

Úryvok (1) prezentuje názor učiteľky MS:

(1)

VDJ: Podľa moderných jazykovedných prístupov sa na hodinách materinského jazyka treba venovať aj menšinovým jazykovým varietam, čiže v našom prípade aj kontaktovej variete, ktorú používa maďarská komunita na Slovensku. Aký máte na to názor?

MS: *Musíme sa tomu venovať, ak aj len na jednej či dvoch hodinách. Deti majú rady túto tému, prežívajú toto špecifikum, majú názor na to, či máme používať priame výpožičky alebo nie, kedy ich máme používať a kedy nie. Beztak používajú množstvo priamych výpožičiek, ktorých maďarský ekvivalent nepoznajú, a vždy ich prekvapí, aká je podoba daného slova v maďarskom jazyku v Maďarsku, tieto slová si prípadne aj zapamätajú.*

VDJ: Aké úlohy používate pri tomto učive?

MS: *Vždy sa žiakom snažím dať kreatívne, hravé úlohy, ktoré ich nútia premýšľať, prípadne úlohy vyžadujúce menší výskum, lebo deti, ktoré sa chystajú študovať v Maďarsku, majú často obavy, že tieto slová nebudú poriadne ovládať. Vždy im prízvukujem, aby viac čítali, a tak rozvíjali svoju slovnú zásobu.*

VDJ: Na čo kladiete dôraz pri spracovaní učiva s názvom Jazykové variety z učebnice pre druhý ročník stredných škôl?

MS: *Nekladiem osobitný dôraz na nič, všetkému sa venujem rovnako. Žiaci sa stretávajú s jazykovými varietami aj v bežnom živote, ale všimla som si, že mimoriadne obľubujú nárečia a slang. Vždy im dávam úlohy, v ktorých treba zbierať nárečové a slangové slová. Keď si potom v triede čítajú, čo sa im podarilo zozbierať, vždy sa schuti zasmejú. Pravda, medzitým sa jeden od druhého aj učia, lebo sa na hodine objavujú aj slová, ktoré niektorí žiaci nepoznajú a vtedy sa o nich porozprávame.*

Na základe úryvku (1) učiteľka MS súhlasí s tým, že na hodinách materinského jazyka je potrebné zaoberať sa aj problematikou variet maďarského jazyka na Slovensku, zároveň však nepovažuje za potrebné venovať im viac pozornosti ako iným jazykovým varietam. Ďalej môžeme konštatovať, že učiteľka si je vedomá toho, že nedostatočná znalosť spisovnej variety maďarského jazyka môže jej žiakom v budúcnosti spôsobiť komunikačné problémy, preto s cieľom predísť takýmto jazykovým problémom dáva svojim žiakom kreatívne a aktívitu vyžadujúce úlohy. Tieto cvičenia sú zabudované do foriem práce na hodinách materinského jazyka typicky v čase preberania učiva, teda sú dočasné a neopakujú sa. Okrem toho učiteľka spomína čítanie ako ďalšiu možnosť, ktorá žiakom poskytne užitočnú pomoc pri osvojení si spisovných maďarských ekvivalentov priamych výpožičiek vyskytujúcich sa v jazykových varietach maďarského jazyka na Slovensku.

Názor druhej učiteľky označenej skratkou MH prezentuje úryvok (2):

(2)

VDJ: Podľa moderných jazykovedných prístupov sa na hodinách materinského jazyka venovať aj menšinovým jazykovým varietam, čiže v našom prípade aj kontaktovej variete, ktorú používa maďarská komunita na Slovensku. Aký máte na to názor?

MH: *Áno, je dôležité, aby sme sa venovali aj tomu. Pravda, nemáme na výber, je to povinné učivo.*

VDJ: Aké úlohy používate pri tomto učive?

- MH: *Väčšinou dám žiakom zozbierať slovakizmy. Vravím im, že tieto slová majú aj podobu používanú v Maďarsku a bolo by dobré, keby sa ich naučili, lebo v Maďarsku treba používať tie. Pravda, často chodia do Maďarska, preto už aj na vlastnej koži zažili, čo tam nevedeli povedať po maďarsky. Často im opakujem, že ak aj inokedy nie, aspoň na maturite by mohli tieto slová vynechať.*
- VDJ: Na čo kladiete dôraz pri spracovaní učiva s názvom Jazykové variety z učebnice pre druhý ročník stredných škôl?
- MH: *Na regionálny jazyk a nárečia, ale deti najviac zaujíma maďarský jazyk na Slovensku, lebo aj sami dokážu uviesť veľa príkladov.*

Z úryvku (2) vysvitne, že učiteľka MH považuje za dôležité, aby sa hodiny gramatiky venovali aj reči Maďarov na Slovensku, a v tejto súvislosti poznamenáva, že téma je súčasťou povinného učiva. Ďalej môžeme povedať, že respondentka v rámci učiva Jazykové variety z učebnice pre druhý ročník stredných škôl (Uzonyi Kiss – Csicsay, 2012, s. 64–72) kladie dôraz najmä na regionálne jazyky a nárečia. S cieľom, aby si žiaci uvedomili rozdiely medzi spisovnou varietou maďarského jazyka a kontaktoými varietami maďarského jazyka na Slovensku, im dáva za úlohu zbierať slovakizmy, ale táto metóda – podobne ako v prípade učiteľky MS – sa na vyučovacích hodinách objavuje len zriedkavo. Učiteľka MH si je vedomá významu ovládania spisovného jazyka, preto svojim žiakom odporúča, aby sa na maturitnej skúške v každom prípade snažili používať túto jazykovú varietu.

V oboch úryvkoch (1) a (2) nájdeme odkaz na to, že podľa učiteľiek majú žiaci obavy z používania maďarského jazyka v Maďarsku. V tejto súvislosti je dôležité spomenúť Štefánikov (2002, s. 64) názor, podľa ktorého dvojjazyčnému hovoriacemu sa v komunikácii s jednojazyčným partnerom často ani za cenu veľkého úsilia nepodarí plne deaktivovať druhý jazyk a v jeho prehovoroch sa objavujú odklony od normy práve používaného jazyka (interferenčné javy), čo je následkom toho, že dvojjazyční hovoriaci často nemajú dostatočne aktívny kontakt so spisovnou varietou daného jazyka. Platí

to aj pre žiakov na Slovensku s materinským jazykom maďarským, ak sa totiž rozhodnú pre ďalšie štúdium alebo prácu v Maďarsku, budú potrebovať adekvátnu znalosť spisovnej variety maďarského jazyka, keďže, ako konštatuje aj Kontra (2006, s. 83), obyvatelia Maďarska aj dnes žijú v kultúre spisovného jazyka. Napriek tomu na základe úryvkov (1) a (2) môžeme vyhlásiť, že učiteľky maďarského jazyka a literatúry neuplatňujú vo výučbe spisovnej variety maďarského jazyka dôsledné metódy. Dôvod však treba hľadať v učebniciach maďarčiny používaných na Slovensku, keďže v nich výučba spisovnej variety maďarského jazyka neprebíha plánovane a systematicky, rozdeliac učivo do adekvátnych tematických okruhov, ale len náhodne a bez koncepcie (Szabómihály, 2015, s. 21). Pokiaľ ide o metodiku výučby spisovnej variety maďarského jazyka, odborná literatúra odporúča využiť aj metódy používané pri výučbe cudzích jazykov, konkrétne to, že do učebníc materinského jazyka treba spolu so zoznamom slov a úlohami cieľavedome vybrať texty v spisovnej variete maďarského jazyka, ktoré obsahujú slová, výrazy a zvraty nepoužívané alebo menej používané v danej dvoj-jazyčnej komunite (Lanstyák, 1998, s. 191–192). Užitočné by bolo aj to, keby sa žiaci na hodinách gramatiky naučili využívať rôzne jazykové pomôcky (Eőry, 2007a, s. 71–74) a elektronicky dostupné zdroje (Szabómihály, 2007, s. 78–80), keďže vplyvom technického pokroku bude časom nevyhnutné spojiť rozvoj kompetencií týkajúcich sa materinského jazyka s digitálnymi kompetenciami (Ludányi, 2019, s. 69–78).

3.2. Prezentácia názorov žiakov

Žiaci prvého, druhého a tretieho ročníka v apríli 2020 vyplnili anonymný dotazník. Údaje týkajúce sa ročníka, pohlavia a bydliska šesťdesiatich respondentov sumarizuje tabuľka 1, z ktorej vyplýva, že (1) medzi ročníkmi a žiakmi je opačná úmera, čo je len dielo náhody; (2) najviac respondentov bolo v skupine žiačok prvého ročníka; (3) v každom ročníku je vyšší počet žien než mužov; (4) pomer žiakov bývajúcich v meste a obci je približne rovnaký.

Vzhľadom na spomínaný fakt v úvode, podľa ktorého hovoriaci s cieľom vyriešiť problém vznikajúci v dôsledku jazykového nedostatku ako kompenzačnú stratégiu využívajú predovšetkým striedanie kódov, v tejto časti práce prezentujem názor žiakov na tento jav.

V rámci otázok som žiakom uviedla príklady, ktoré ilustrovali oba základné typy striedania kódov, čiže aj prepnutie bazového jazyka (porov. 1. príklad), aj transfer (porov. 2. príklad) (Zdroj príkladov: Lanstyák, 2002a, s. 414–415).

Tabuľka 1 Rozdelenie žiakov podľa ročníka, pohlavia a bydliska

Ročník	Rozdelenie respondentov podľa ročníkov	Rozdelenie respondentov podľa pohlavia		Rozdelenie respondentov podľa bydliska	
		ženy	muži	obec	mesto
1.	29 (48,3 %)	19 (31,6 %)	10 (16,6 %)	12 (20 %)	17 (28,3 %)
2.	20 (33,3 %)	14 (23,6 %)	6 (10 %)	10 (16,6 %)	10 (16,6 %)
3.	11 (18,3 %)	8 (13,2 %)	3 (5 %)	9 (15 %)	2 (3,33 %)
Spolu (n)	60	41	19	31	29

(1)

A: Hallod, ki fogja ezt csinálni?

B: Čo, Martina tam pôjde, én nem megyek, szabadságon leszek.⁸

(2)

... Szilvinek hívtam a firmá-ba Pozsonyba, és biztos a majitelka vagy valami podnikatelka fölvette...⁹

⁸ A: Počuj, kto toto urobí?

B: Čo, Martina tam pôjde, ja nepôjdem, budem na dovolenke.

⁹ ... som zavolala Silvii do firmy do Bratislavy, a určite majitelka alebo nejaká podnikatelka zdvihla...

Na základe odpovedí žiakov môžeme konštatovať, že 17 (28,3 %) respondentov striedanie kódov odsudzuje, podľa nich sa mu treba vyhnúť, pretože takéto používanie jazyka poukazuje: a) na lajdácky vzťah hovoriaceho k vlastnému materinskému jazyku; b) na zaostalosť jazykovej kompetencie hovoriaceho; c) na nevzdelanosť hovoriaceho; d) resp. na nedostatok estetického vkusu hovoriaceho, napr. „*mohol by [hovoriaci] venovať väčšiu pozornosť správne použitiu jazyka*“, „*mal by viac čítať*“, „*pôsobí nevzdelane*“, „*každý by sa mal rozhodnúť, či hovorí po maďarsky alebo po slovensky, lebo miešanie dvoch jazykov vyznieva veľmi zle*“. Za vymenovanými odpoveďami sa skrýva viacero jazykových ideológií, ako napr. jazyková homogenita, jazykový doktrizmus alebo kompetencionizmus (Lanstyák, 2015)^[2], o ktorých je všeobecne známe, že väčšinu z nich si hovoriaci osvojujú v škole (Lanstyák, 2010a, s. 24).

Do druhej skupiny som zaradila odpovede 32 žiakov (53,3 %), ktorí sú k striedaniu kódov benevolentnejší. V tejto skupine som odpovede rozdelila do troch podskupín. Do prvej som zaradila odpovede respondentov, ktorých názor bol jednoznačne pozitívny. Žiaci z tejto podskupiny odôvodnili svoj postoj najmä tým, že spôsoby reči prezentované v otázke sú typické nielen pre nich, ale aj pre ich príbuzných a priateľov, napr. „*Chápeš to, sama často dopĺňam svoje myšlienky slovenskými slovami*.“, „*Takto hovorí veľa mojich priateľov/príbuzných, neruší ma to*.“, „*V rodinnom kruhu sa často rozprávame takto, nemám s tým problém*.“, „*Robí to aj väčšina mojich priateľov, neruší ma to*.“ Do druhej podskupiny som zaradila odpovede, v ktorých respondenti najprv uviedli, že neodsudzujú, ak hovoriaci vo svojom maďarskom prehovore používa aj slovenské slová, resp. slovné spojenia, vzápätí však spojku „ale“ svoj názor popreli, resp. ho trochu modifikovali: buď sformulovali konkrétny predsudok voči hovoriacemu, ktorý striedal kód, alebo negatívnym prívlastkom označili samotné striedanie kódov: „*Nie je to pre mňa problém, ale ten, kto takto rozpráva, nemá dostatočne bohatú slovnú zásobu*“, „*Je to bežný, prirodzený a nezastaviteľný jav, ale to neznamená, že je aj pekný alebo správny*“, „*[...] ale bolo by krajšie, keby človek používal len maďarský jazyk*.“ Podľa žiakov zaradených do tretej podskupiny je striedanie kódov akceptovateľné len s istými kvantitatívnymi obmedzeniami: „*Do istého množstva ma to neruší*.“, „*Vadí mi to až vtedy, ak používa priveľa*

slovenských výrazov.“ V súvislosti s citovanými odpoveďami musíme poukázať na to, že v postojoch žiakov je aj tentoraz citeľné puristické chápanie jazyka, resp. správanie (Lanstyák, 2014, s. 106).

Do tretej skupiny som zaradila 11 žiakov (18,3 %), ktorí svoj pozitívny alebo negatívny názor na striedanie kódov spojili s úspešnosťou komunikácie, situáciou prehovoru a spoločenskými atribútmi hovoriacich: „*Ak tomu poslucháči porozumejú, tak s tým nie je nijaký väčší problém, ak však počúvajúc takéto výrazy nepoznajú, tak je to nesprávne.*“, „*Prijateľnosť závisí od toho, kde a kto to používa*“, „*Ak sa prihovárame väčšiemu publiku alebo spracúvame náročnejšiu tému, tak to nepovažujem za správne*“. Časť respondentov z tejto skupiny konkrétne uviedla, že striedaniu kódov sa treba osobitne vyhýbať počas úradného vybavovania agendy, pričom niektorí žiaci rozlišovali aj medzi písomnou a hovorenou komunikáciou: „*Je to v poriadku, pravda, v úradoch a na podobných miestach sa tomu treba vyhnúť*“, „*Treba sa tomu vyhýbať na úradných miestach/papieroch*“, „*V úradnom texte je to neprijateľné*“, „*Podľa mňa je to v poriadku, ak nejde napr. o úradný dokument*“, „*Vôbec ma to neruší, ak sa to nepoužíva na oficiálnych miestach alebo v dokumentoch*“. Tu sa výrazne prejavuje nevýhoda dotazníkového prieskumu, keďže v súvislosti s odpoveďami žiakov vyvstáva otázka, že ak nesúhlasia s tým, aby maďarsky hovoriaci na Slovensku počas ústneho alebo písomného vybavovania agendy v maďarskej ústnej alebo písomnej komunikácii striedal kódy, tak ktorý jazyk by mal podľa nich použiť, aby tomu zabránil. Môžeme predpokladať, že respondenti by uprednostnili používanie slovenského jazyka, keďže na jednej strane menšinoví Maďari spravidla – pre neadekvátnu výučbu – nepoznajú maďarskú právnu a administratívnu terminológiu; na druhej strane sa domnievajú, že komunikácia v štátnom jazyku je pre nich výhodnejšia (Németh Takács, 2021, s. 98–99).

3.3. Prezentácia výsledkov vonkajšieho pozorovania

Tretím aspektom výskumu na stredných školách bolo vonkajšie pozorovanie na hodinách maďarského jazyka od novembra 2019 do februára 2020. Záznamy som zhotovila celkovo na dvadsiatich vyučovacích

hodinách, z toho na desiatich v prvom ročníku, na šiestich v druhom ročníku a na štyroch hodinách v treťom ročníku. Ďalej v texte ich detailnejšie predstavím.

V čase môjho výskumu vyučovala maďarský jazyk a literatúru v prvom ročníku učiteľka s kódom MS. Pozorované vyučovacie hodiny môžeme považovať za zmes vyučovacích hodín prezentujúcich a aplikujúcich nové poznatky, keďže na jednotlivých hodinách sa striedal výklad učiteľky s riešením úloh z daného učiva (*Komunikačná situácia, Funkcie jazyka, Dvojazyčné komunity, Reč Maďarov na Slovensku, Jazykové plánovanie*). Z hľadiska témy tejto práce sa sústredím na dianie na hodinách venovaných dvojazyčnosti a osobitostiam kontakto- vých variet maďarského jazyka na Slovensku. Na týchto vyučovacích hodinách vychádzal výklad učiteľky z učebnice maďarského jazyka a pre žiakov pripravila prezentáciu z definícií, ktoré považovala za podstatné. Pozitívny efekt prezentácie ako metódy však do istej miery spochybňuje fakt, že na základe môjho pozorovania malo prepísanie premietnutého textu do zošita prioritu pred všetkými ostatnými aktivitami. Prváci po prebratí nového učiva spravidla robili cvičenia. Vychádzajúc z témy nášho príspevku v tejto časti práce prezentujem úlohy, ktoré žiaci riešili v súvislosti s učivom *Dvojazyčné komunity a Reč Maďarov na Slovensku*.

Počas prvej úlohy učiteľka označená kódom MS rozdala žiakom vlastný zoznam slov, do ktorého zaradila náhodne vybrané priame výpožičky zo slovenčiny, kalky, sémantické výpožičky a nárečové slová (pozri zoznam slov uvedený ďalej v texte) s týmto slovným vysvetlením: „*Napíšte to v maďarskom jazyku, ktorým sa hovorí v Maďarsku!*“ Žiakom očividne robilo problém nájsť spisovné maďarské ekvivalenty. Pri riešení tejto úlohy by pre nich určite bolo veľkou pomocou, keby vedeli – čo sa v učebnici pre prvý ročník stredných škôl explicitne uvádza (Misad – Simon – Szabómihály, 2009, s. 30), že maďarské ekvivalenty mnohých výpožičiek nájdú napr. v druhom vydaní Príručného výkladového slovníka maďarského jazyka (Pusztai, 2003) vo Výkladovom slovníku+ (Eőry, 2007b) a na stránke Výskumnej siete maďarského jazyka Termini (Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat, <http://termini.nytud.hu/>)^[3].

Prvá úloha: zoznam náhodne vybraných priamych výpožičiek, kalkov, sémantických výpožičiek a nárečových slov slovenského pôvodu.

nafta –	mozsgyenka –
bazén –	placki –
ticsinki –	burcsák –
szemafor –	frajer –
vlecska –	spekacski –
vetrovka –	csinzsák –
szoté –	treszka –
báger –	monterka –
ofina –	hajtási –
sanon –	iskolázás –
chripka –	kenő –
bandaszka –	készültség –
fix –	örökíró –
balon –	promóció –
alobál –	brigád –
euroobal –	usb-kulcs –
kulma –	srót –
lanovka –	szvetter –
kapota –	intri –

V druhom cvičení k téme dvojjazyčnosti a reči Maďarov na Slovensku mali žiaci za úlohu, slovami učiteľky s kódom MS, preložiť „do maďarčiny v Maďarsku“ päť kratších textov. Texty charakterizovalo to, že obsahovali výpožičky rôzneho typu, nárečové slová, slovenské slová, slangové slová a citoslovce (pozri nasledujúci úryvok). Ako som neskôr zistila, úryvky pochádzali z internetu¹⁰ a ich „preloženie“ do spisovnej maďarčiny spôsobilo žiakom nemalé problémy.

Druhá úloha k téme dvojjazyčnosti:

¹⁰ Úryvky z týchto textov sa na internete po prvý raz objavili v roku 2015 na portáli szia.sk^[4], ktorý podľa vlastnej charakteristiky v zábavnej forme zverejňuje správy z Komárna a okolia. Spomínané texty majú názov *Krása maďarského jazyka na Slovensku, alebo takto rozprávame my!* a autor k nim uviedol len toľko: „*Pokúste sa to povedať niekomu v Pešti!*“, teda čitatelia dostali rovnakú úlohu ako žiaci v aktuálnom výskume. Dostupné na: <http://szia.sk/felvideki-magyar-nyelv-szepsege-avagy-hogyan-beszelnk-mi-itt-magyarul/> [Cit. 06-12-2021] Texty boli po druhý raz zverejnené v roku 2018 na stránke felvidék.ma^[5] v článku „*Úbohý*“ *bohatý maďarský jazyk*, ktorý sa zrodil pri príležitosti Dňa maďarského jazyka, a autor ich

Reggel arra ébredek, he, hogy valaki a csinzsák körül koszácskával vágja kint a füvet, a hombácska meg a meszácska között, egy szál tricskóba meg slapkiba, oszt szájába egy zsuvácska.

Felpattanok a gaucsról, oszt mondom neki: beteg vagy ember! Mennyéél má a doktorkához, oszt irassál má szirupot magadnak. Meg vegyéél má fel egy vetrovkát, meg cselenkát, mer megfázol.

Veszem fel a tyeplákit meg a botászkít, oszt reggelire benyomok három párkit horcsicával, meg csinálok magamnak egy sumenkát. Aztán egész nap csinkázok.

Este a válendára ülök, oszt bekapcsolom a gamatkát. USB kulcsra rakom a netről lehúzott képeket: például az elektron kerekek képeit. Közbe merül a battri a gépemen. Nem baj, eszek ticsinkít oszt megyek aludni!

Anyám szól: nyitva a kapotta a kocsidon, meg told mán be a kolobecskát az udvarra fiam. Mondom neki, te meg mit járkálsz itt a dlazsbán plávkiba meg vetrovkába... Húzzál mán legalább ballerinát vagy cigánkit! Fiam, haunap felmégy Ferihez motorkán oszt kolobecskán lehozod tülle a zvárácskát. Oszt majd délután megcsinálítok azt a técskát. Józsi monta, hogy gumicskát kel benne cserélni.

V druhom a tret'om ročníku, v ktorých maďarský jazyk a literatúru učila učiteľka MH, sa pozorované vyučovacie hodiny venovali rétorike, lexikológii a morfológii, žiaci na nich neriešili úlohy týkajúce sa špecifík variet maďarského jazyka na Slovensku. Na hodinách materinského jazyka pôsobili druháci a tretiaci pasívne a nemotivovane. Učiteľka s kódom MH to vysvetľovala tým, že výrazne zaostali s učivom, preto nemajú čas na kreatívnejšie a aktívnejšie hodiny gramatiky. Z hodín materinského jazyka v týchto dvoch triedach by som v tejto stati vyzdvihla jedinú netradičnú vyučovaciu hodinu v druhom ročníku,

---

považoval za dôkaz „zakrpatenia“ maďarského jazyka na Slovensku. Dostupné na: <https://felvidek.ma/2018/11/szegeny-gazdag-magyar-nyelv/> [Cit. 06-12-2021]

v rámci ktorej na margo učiva o rozprávaní jeden zo žiakov svojim spolužiakom porozprával o svojom pobyte v Indii. Žiak vo svojom prehovore použil slangové výrazy (*szerkentyű, bengá*), výpožičky (*pohotovoszty, szemafor, obcsánszki, brindza, tyielko*), slovenské slová (*závislý, Petržalka, križovatka*) a nárečové slová, resp. javy (*előzködik, húgom nagy öröme, mér, ottan kettő napot töltöttünk*). Treba poznamenať, že žiak sa za použitie slangových slov ospravedlnil (*Elnézést, tanárnő! Elnézést, ez nem illik ide!*); v prípade slov *križovatka* a *obcsánszki* uviedol aj ich spisovné maďarské ekvivalenty (*keresztződés* a *személyi igazolvány*), teda problémy ihneď riešil; pred použitím slova *závislý* krátko váhal, ale maďarský ekvivalent slova (*függ valamitől*) neuviedol; ostatné kontaktné javy považoval za prirodzené, čo sa dá zrejme vysvetliť tým, že tieto slová sú organickou súčasťou variet maďarského jazyka na Slovensku, preto sa ich slovenský pôvod niekedy stráca; prekvapivý je však postoj učiteľky, ktorá žiaka prerušila len pri slove *Petržalka* a požiadala ho o uvedenie maďarského ekvivalentu (*Pozsonyligetfalu*).

4. Zhrnutie

V tejto štúdií som sa na základe empirického výskumu, ktorý som realizovala na strednej škole s VJM na Slovensku, venovala jazykovým problémom vznikajúcim v dôsledku jazykového nedostatku.

Prvým výskumným cieľom práce bolo zistiť, do akej miery si v skúmanej strednej škole učitelia maďarského jazyka uvedomujú, že niektoré jazykové problémy ich žiakov pramenia z jazykového nedostatku. Na základe zozbieraných údajov môžeme povedať, že obidve učiteľky si boli vedomé, že ich žiaci môžu mať komunikačné problémy spôsobené jazykovým nedostatkom, a to predovšetkým v prípade, ak sa rozhodnú pokračovať v štúdiu na vysokej škole, resp. univerzite v Maďarsku, alebo sa tam zamestnať. Učiteľky pritom komunikačné problémy žiakov súvisiace s jazykovým nedostatkom vnímali ako problémy týkajúce sa najmä lexikálnej roviny jazyka.

Druhým cieľom výskumu bolo identifikovať, aké stratégie učitelia aplikujú na prevenciu, zmiernenie, prípadne vyriešenie jazykových problémov žiakov vyplývajúcich z jazykového nedostatku. Výsledky

výskumu ukazovali, že v záujme predísť, resp. zmierniť jazykový nedostatok jedna z učiteliek dala svojim žiakom kreatívne a k aktivite motivujúce úlohy, pričom im odporúčala, aby si čítaním rozšírili svoju slovnú zásobu; zatiaľ čo druhá učiteľka dala žiakom za úlohu zbierať slovakizmy. Tieto úlohy mali len dočasný charakter, pretože sa vyskytli len na vyučovacích hodinách zaoberajúcich sa témou reči Maďarov na Slovensku.

Tretím cieľom tohto článku bolo zistiť, aký je postoj žiakov k striedaniu kódov, ktoré je najčastejšou stratégiou dvojjazyčných ľudí v prípade vyriešenia komunikačných problémov vznikajúcich v dôsledku jazykového nedostatku. Podľa zozbieraných dát žiaci majú skôr negatívny postoj k striedaniu kódov, čiže aj k prepnutiu bázového jazyka, aj k transferu zo slovenského jazyka. Napriek tomu, vonkajšie pozorovanie vyučovacích hodín nasvedčovalo, že aj samotným žiakom robí pomerne veľké problémy uviesť spisovné ekvivalenty jednotlivých typov výpožičiek, nárečových a iných slov.

V závere je dôležité naznačiť, že v súčasnosti sa v odbornej literatúre črtá iniciatíva, ktorá v rámci obnovy vyučovania maďarského jazyka ako materinského jazyka navrhuje vychádzať z jazykových problémov používateľov jazyka (žiakov), čiže pri skonštruovaní a koncipovaní učiva odporúča využiť teoretické a metodologické zásady teórie jazykového manažmentu (Domonkosi – Ludányi, 2020, s. 41–50).

Literatúra

- ANTALNÉ SZABÓ, Ágnes 2002. A grammatikatanítás pedagógiája. Raisz, Róza – Zimányi, Árpád (ed.), *Feladatok és módszerek az anyanyelvi nevelésben a XXI. század elején*. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság. 148–152.
- BARTHA, Csilla 2002. Nyelvi hátrány és iskola. *Iskolakultúra* 12/6–7. 84–93.
- BEREGSZÁSZI, Anikó – CSERNICSKÓ, István – MÁRKU, Anita 2010. A kódváltás: váltogatás a nyelvek között. Cserniczkó, István (ed.), *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Budapest – Beregszász: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság – Hodinka Antal Intézet. 98–103.

- DOMONKOSI, Ágnes – LUDÁNYI, Zsófia 2020. A nyelvmenedzselés-elmélet lehetőségei az anyanyelvi nevelésben. Hoss, Alexandra – Viszket, Anita (ed.), *Találkozások az anyanyelvi nevelésben 4. Hasonlóságok és különbözőségek a nyelvben és az anyanyelvi nevelésben*. Pécs: PTE BTK Nyelvtudományi Tanszék Lingua Franca Csoport. 41–50.
- EŐRY, Vilma 2007a. Nyelvtervezési feladatok az MTA Nyelvtudományi Intézetében. Domonkosi, Ágnes – Lanstyák, István – Posgay, Ildikó (ed.), *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Dunaszerdahely – Budapest: Gramma Nyelvi Iroda – Tinta Könyvkiadó. 71–74.
- EŐRY, Vilma (ed.) 2007b. *Értelmező szótár+*. Budapest: Tinta Kiadó.
- JERNUDD, Björn H. – NEUSTUPNÝ, Jiří 1987. Language planning: for whom? Laforge, Lorne (ed.), *Proceedings of the International Colloquium on Language Planning*. Québec: Les Press de L'Université Laval. 69–84.
- KOLLÁTH, Anna – LANSTYÁK, István 2007. Nyelvi probléma. Benő, Attila – Fazekas, Emese – Szilágyi, N. Sándor (ed.), *Nyelvek és nyelvvaltozatok. Köszöntő kötet Péntek János tiszteletére, I. kötet*. Kolozsvár: Anyanyelvapolók Erdélyi Szövetsége. 471–493.
- KONTRA, Miklós 2006. A magyar lingvicizmus és ami körülveszi. Sipőcz, Katalin – Szeverényi, Sándor (ed.), *Elmélkedések népekről, nyelvekről és a profán medvéről. Írások Bakró-Nagy Marianne tiszteletére*. Szeged: SZTE Finnugor Nyelvtudományi Tanszék. 83–106.
- LANSTYÁK, István 1998. Kétnyelvűség és nemzeti nyelv. Kontra, Miklós – Saly, Noémi (ed.), *Nyelvművelés vagy nyelvárulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Budapest: Osiris Kiadó. 183–196.
- LANSTYÁK, István 2000. K otázke striedania kódov (maďarského a slovenského jazyka) v komunite Maďarov na Slovensku. *Slovo a slovesnosť* 61/1. 1–17.
- LANSTYÁK, István 2002a. Maďarčina na Slovensku – štúdia z variačnej sociolingvistiky. *Sociologický časopis* 38/4. 409–427.
- LANSTYÁK, István 2002b. Nyelvi hiány. Lanstyák, István – Szabó Mihály, Gizella. *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában*. Pozsony: Kalligram Kiadó. 109–116.
- LANSTYÁK, István 2007. A nyelvhelyesség mint nyelvi probléma. *Kisebbségkutatás* 16/2. 199–213.
- LANSTYÁK, István 2009. Nyelvi probléma és iskola. Kolláth, Anna (ed.), *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. Maribor et al.: Zora. 226–252.

- LANSTYÁK, István 2010a. Nyelvi problémák típusai nyelvi jellegük szerint. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 12/2. 23–46.
- LANSTYÁK, István 2010b. Typy jazykových problémov. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 12/5. 39–62.
- LANSTYÁK, István 2014. *Nyelvalakítás és nyelvi ideológiák*. Pozsony: Comenius Egyetem.
- LANSTYÁK, István 2018. *Nyelvalakítás és nyelvi problémák*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda.
- LUDÁNYI, Zsófia 2019. *Szabályok, normák, nyelvszokás. Tanulmányok a köznyelvi és szaknyelvi helyesírás és nyelvalakítás köréből*. Eger: Líceum Kiadó.
- LUDÁNYI, Zsófia 2020. A nyelvi variativitás vizsgálata pedagógusjelölt hallgatók nyelvi naplójában. Lőrincz, Gábor – Domonkosi, Ágnes (ed.), *Stílus – variativitás – műfordítás*. Komárom: Selye János Tanárképző Kar. 195–204.
- MÁRKU, Anita 2011. A kódváltás pragmatikai okai, megítélése a kárpátaljai magyarok körében. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 11/1–2. 115–134.
- MCKINNEY, Carolyn – SWANN, Joan 2001. Developing a sociolinguistic voice? Students and linguistic descriptivism. *Journal of Sociolinguistics* 5/4. 576–590.
- MILROYOVÁ, Lesley – GORDON, Matthew 2012. *Sociolingvistika: Metody a interpretace*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- MISAD, Katalin – SIMON, Szabolcs – SZABÓMIHÁLY, Gizella 2009. *Magyar nyelv a gimnázium és a szakközépiskolák 1. osztálya számára*. Pozsony: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- NEKVAPIL, Jiří 2003. O vztahu malých a velkých slovanských jazyků. *Lětopis* 50/1. 113–127.
- NEKVAPIL, Jiří 2006. From language planning to language management. Ulrich, Ammon – Klaus J., Mattheier – Peter H., Nelde (ed.), *Sociolinguistica: International Yearbook of European Sociolinguistics* 20. Tübingen: Niemeyer. 92–104.
- NÉMETH TAKÁCS, Henrietta 2021. *A közéleti kétnyelvűség nyelvi vetületei Dél-Szlovákiában*. Dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- NEUSTUPNÝ, Jiří 2002. Sociolingvistika a jazykový management. *Sociologický časopis* 38/4. 429–442.
- OLÁH-ÖRSI, Tibor 2006. A nyelvi hiányelmélet. B. Nagy, Ágnes – Szépe, György (ed.), *Anyanyelvi nevelési tanulmányok II*. Pécs: Iskolakultúra.

- 116–136. PUSZTAI, Ferenc (ed.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- PUSZTAI, Ferenc (ed.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- SZABÓMIHÁLY, Gizella 2007. Az internet felhasználása a nyelvtervezésben és a nyelvművelésben. Domonkosi, Ágnes – Lanstyák, István – Posgay, Ildikó (ed.), *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*. Dunaszerdahely – Budapest: Gramma Nyelvi Iroda – Tinta Könyvkiadó. 75–86.
- SZABÓMIHÁLY, Gizella 2015. *Az anyanyelvoktatásakétnyelvűkörnyezetben. A magyar mint anyanyelv oktatása Szlovákiában a kétezres évek elején – helyzetkép és innovációs lehetőségek. Oktatási segédlet*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara.
- SZILÁGYI, N. Sándor 2008. A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban. Fedinec, Csilla (ed.), *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság. 105–117.
- ŠTEFÁNIK, Jozef 2002. Jazyková kompetencia bilingvistov. Jozef, Štefánik (ed.), *Bilingvizmus. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť. Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme 22. 2. 2002. na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Academic Electronic Press. 61–67.
- TÓDOR, Erika-Mária 2019. *Hétköznapi kétnyelvűség. Nyelvhasználat, iskolai nyelvi tájkép és nyelvi én a romániai magyar iskolákban*. Budapest: Ráció Kiadó – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány.
- UZONYI KISS, Judit – CSICSAY, Károly 2012. *Magyar nyelv. Tankönyv a gimnáziumok és a szakközépiskolák 2. osztálya számára*. Pozsony: Terra Kiadó.
- VUKOV RAFFAI, Éva 2012. *Az örökíró, a hémiszska és ami körülöttük van. A magyar nyelvhasználat vajdasági terei: nyelvi tervezés és oktatás*. Szabadka: Életjel Könyvek.

Internetové zdroje

- [¹] *Rámcový učebný plán pre gymnáziá so štvorročným a osemročným štúdiom s vyučovacím jazykom národnostných menšín*. 2015. Dostupné na: <https://>

www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/rup_g_4_r_s_vyuc_jaz_nar_mensin.pdf

- [²] LANSTYÁK, István: *Nyelvi ideológiák (általános tudnivalók és fogalomtár)*. 2015. Dostupné na: http://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar2.pdf [Cit. 2021-12-06]
- [³] *Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat*. Dostupné na: <http://termini.nytud.hu/> [Cit. 2021-12-06]
- [⁴] *Felvidéki magyar nyelv szépsége, avagy így beszélünk mi!* 2015. Dostupné na: <http://szia.sk/felvideki-magyar-nyelv-szepsege-avagy-hogyan-beszelnk-mi-itt-magyarul/> [Cit. 2021-12-06]
- [⁵] BEKE, Beáta: „*Szegény*” *gazdag magyar nyelv*. 2018. Dostupné na: <https://felvidek.ma/2018/11/szegeny-gazdag-magyar-nyelv/> [Cit. 2021-12-06]

ÚSPECHY A VÝZVY SLOVENSKO-MAĎARSKÝCH DVOJÍC V PROGRAME CSEREGYEREK/ROZUMIEME.SI

ORSOLYA VÉGHOVÁ

Nezisková iniciatíva *Cseregyerek/rozumieme.si*
veghova@maxman-consultants.com

Povedia mi, že som sprostý Maďar?

Projekt *cseregyerek/rozumieme.si* oživil dávno fungujúcu stredoeurópsku metódu na prekonávanie jazykových bariér cez prepojenie detí a rodín. Nejde len o jazykovú bariéru, rovnako kľúčové je prekonať strach a vzájomné predsudky. O ceste organizačného tímu, skúsenostiach a ponaučeníach porozpráva zakladateľka neziskovej iniciatívy.

Citát v názve pochádza od 11-ročného chlapca, pričom išlo o jeho prvú reakciu, keď mu rodičia ponúkli možnosť zúčastniť sa na dvojtýždňovom pobyte v slovenskej rodine a v slovenskej škole. Cieľom projektu je podporiť rozvoj slovenčiny u maďarských detí a rozšíriť obzory slovenských detí. Dozviete sa tiež, či chlapcove obavy boli opodstatnené.

My ľudia nie sme jediným druhom, ktorý sa učí cudzie jazyky. Na novozélandskom pobreží sa každoročne stretávajú obrovské húfy dvoch druhov delfínov: delfínov skákavých a kosatkovcov čiernych. Delfíny si navzájom osvojili vokalizácie a sú schopné spolu komunikovať natoľko, aby mohli spolu loviť. Delfíny sa naučia cudzí jazyk ešte ako mláďatá vďaka tomu, že sa skamarátia s mláďatami druhého druhu. Tieto kamarátstva sú na celý život a každý rok, keď sa stretnú, sa spoznávajú.

Obrázok 1 Logo projektu *cseregyerek/rozumieme.si*

Metóda, že „mláďatá“ sa spolu učia nový jazyk, bola historicky osvedčenou stratégiou na prekonanie jazykovej bariéry aj v stredoeurópskom regióne. Išlo o vzájomné host'ovanie detí v rodinách a hovorilo sa tomu, že sa ide na „nemecké slovo“, „maďarské slovo“ alebo „slovenské slovo“, v maďarčine sa tento inštitút volal „cseregyerek“, teda „dieťa na výmenu“. Tento nástroj na rozvoj cudzích jazykov bol často používaný najmä koncom 19. a začiatkom 20. storočia. Kedysi bohaté rodiny si totiž najímali cudzojazyčné pestúnky, resp. posielali svoje deti študovať do zahraničia. Bežné rodiny, ktoré nemali takúto finančnú možnosť, využívali túto nákladovo efektívnu metódu vzájomnej výpomoci. Host'ujúca rodina sa správala k „malému host'ovi“ tak, ako by chcela, aby sa k jej vlastným deťom správala druhá rodina. Programy fungujúce na podobnom princípe vzájomnosti, ako napr. Erasmus Plus, sú v Európe veľmi obľúbené aj dnes, v rámci neho sa navštevujú stredoškólači, aby rozširovali svoje jazykové znalosti, spoznali iné kultúry, rodiny a školy. Spomienky vzájomného host'ovania sú dodnes živé v rodinách na Slovensku, pojem „cseregyerek“ v mnohých ľuďoch ožiuje príbehy rozprávané starými rodičmi a rodičmi.

Oživenie overenej metódy

Táto „ľudová“ metóda postavená na vzájomnej dôvere host'ujúcej a vysielajúcej rodiny inšpirovala nás zakladateľov k tomu, aby sme iniciatívu preniesli do 21. storočia. Neziskový program *cseregyerek/rozumieme.si* sme spustili v roku 2017 s cieľom, aby deti maďarskej

národnosti prekonali prirodzené ťažkosti a bariéry vyplývajúce z viacjazyčnosti. Nešlo však len o rozvoj jazyka, ale aj o rozvoj osobnosti a prácu so vzájomnými predsudkami menšiny a väčšiny. Dlhé desaťročia sa v našej spoločnosti diskutuje o vhodnosti metódy výučby slovenčiny na školách s vyučovacím jazykom maďarským. Zakladatelia programu si uvedomili, že pre schopnosť osvojiť si jazyk je okrem metódy výučby dôležitá aj konkrétna skúsenosť pri interakcii so slovenským prostredím. Inými slovami, nie je to len zodpovednosť príslušníkov jazykových menšín, ale aj zodpovednosť ľudí väčšiny. Optimálna je pozitívna skúsenosť a prajné prostredie, ktoré nekomentuje a nesúdi toho, kto skúša ten nový jazyk, ale oceňuje a podporuje. Od založenia projektu sme mali jednu kľúčovú hodnotu a tou bola rovnocennosť oboch zúčastnených strán – detí. Veľmi nám záležalo na tom, aby sme nevysielali signál, že väčšina robí láskavosť menšine.

Bude to zaujímavé pre slovenské rodiny?

Pri založení programu vznikol základný koncept, podľa ktorého maďarské dieťa strávi dva týždne v rodine rovesníka a so „slovenským bratom“ alebo so „slovenskou sestrou“ chodí aj do školy. Dvojice sa vytvárajú na základe veku a záujmov, aby sme zvýšili šancu na porozumenie. Keďže sme nevedeli, či takáto idea má šancu byť v praxi úspešná, rozhodli sme sa, že to otestujeme v pilotnej verzii v malom. Vytýčili sme cieľ, že pilot budeme považovať za úspešný, ak sa zapojí 10 detí – 5 na maďarskej strane a 5 na slovenskej strane. Najväčší otáznik z našej strany bol, či by účasť na takomto programe bola zaujímavá pre slovenské rodiny a slovenské školy. Nevedeli sme odhadnúť, či v tom budú vidieť hodnotu. Predpokladali sme, že pre maďarské rodiny to bude zaujímavé, keďže osvojenie si slovenčiny na dobrej úrovni je z našej skúsenosti dôležitá téma rodín z maďarskej komunity na Slovensku. Pri rozbiehaní projektu sme oslovili jednu z najprogresívnejších škôl na Slovensku, bratislavskú Narniu, aby sa stali partnerom projektu. Na naše veľké potešenie sme dostali veľmi pozitívnu spätnú väzbu, že v tom vidia veľký zmysel, že práve výchova detí, aby sa stali láskavými ľuďmi, je niečo, čo je pre nich veľmi dôležité. Prihlásilo sa niekoľko slovenských rodín a my

sme zistili, že nakoniec je ťažšie nájsť na takéto dobrodružstvo maďarské rodiny. Je to pochopiteľné, keďže práve od maďarského dieťaťa si to vyžaduje veľkú dávku odvahy. Pilotný program bol nakoniec úspešný, zapojilo sa 5 maďarských a 5 slovenských detí. Boli to deti z Bratislavy, z Topoľníkov, z Filákov a z Veľkého Bielu. Povzbudení pozitívnou skúsenosťou z prvého ročníka sa v 2. ročníku 2018/19 počet účastníkov zdvojnásobil a zapojilo sa 11 maďarských a 11 slovenských detí. Veľkú radosť sme mali z toho, že sme takto symbolicky prepojili aj Dunajskú Stredú so Žilinou. Na tomto mieste by som chcela vyzdvihnúť skúsenosť, že pedagógovia a rodiny ocenili našu radu, aby deti v žiadnom prípade neopravovali, do ničoho netlačili a citlivo sledovali, čo potrebujú. Na základe dvoch ročníkov sme tiež pochopili, že je dôležité zdôrazniť, že v rámci rodín je niekedy najlepší prístup „menej je viac“. Z praktických vecí bolo ponaučenie, že je dobré si vopred vyjasniť zvyklosti a očakávania v rodine týkajúce sa spoločne tráveného času, pomoci pri domácich prácach a používaní elektroniky.

Ako vznikajú predsudky?

Citát uvedený na začiatku príspevku: „Povedia mi, že som sprostý Maďar,“ pochádza od účastníka pilotného ročníka Robka. Jeho prvotná obava, ktorá sa vynorila, keď dostal možnosť zúčastniť sa na projekte, pochádzala z jeho vlastnej negatívnej skúsenosti. Táto jeho predstava sa nakoniec vôbec nepotvrdila a dvojtýždňový pobyt v jeho konkrétnom prípade znamenal, že namiesto krátkych viet a jednoslovných odpovedí bol schopný po návrate z programu plynule rozprávať, povedať vtip alebo zadať hádanku. Práve jeho príbeh ukazuje, že takýto správne načasovaný podnet vie významne podnietiť rozvoj slovenčiny. Počas prvého ročníka projektu sme mali výnimočnú príležitosť rozprávať sa aj so školským psychológom o obavách nás ako organizátorov, o obavách detí aj rodičov. Veľkým ponaučením bolo uvedomiť si, že jav opísaný v behaviorálnej psychológii, tzv. negatívna predpojatosť, zohrával aj v Robkovom prípade svoju rolu. Negatívna predpojatosť (*negativity bias*) nám spôsobuje, že si viac pamätáme negatívne skúsenosti ako pozitívne. Dôležité je teda

si uvedomiť, že Robkova negatívna skúsenosť, keď na ulici na neho deti z druhej školy kričali nadávky, bola extrémna a nemožno ju zovšeobecniť. Tento príklad je práve dobrou demonštráciou toho, ako vznikajú predsudky. Na druhej strane však veríme, že práve osobná skúsenosť je najlepším nástrojom proti predsudkom.

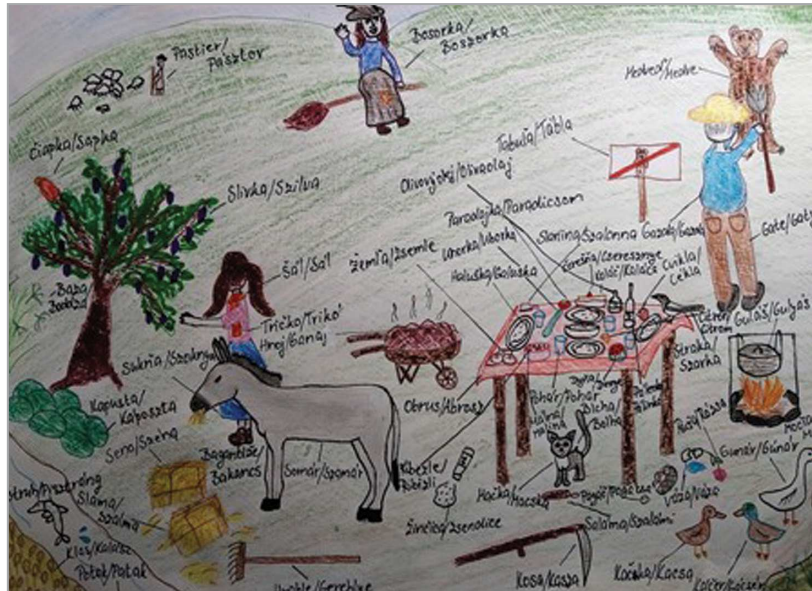
Ako sa stretnúť v časoch pandémie?

Počas tretieho ročníka 2019/20 v marci vypukla pandémia a my organizátori sme boli nútení upustiť od pôvodného konceptu a zväziť online formát. Riešili sme dilemu, že ak sa prostredníctvom videohovoru stretnú dvaja úplne neznámi tínedžeri, čo si spolu počnú a ako si k sebe nájdu cestu. V rámci tímového brainstormingu vznikol nápad postaviť úplne nový formát formou súťaže a zúčastneným deťom dať sériu online výziev. Na veľké prekvapenie organizátorov, do online verzie sa prihlásilo viac ako 50 detí.

Prvou výzvou sa stala úloha: „Cítim sa ako v Japonsku.“ Na prvý pohľad by sa totiž mohlo zdať, že slovenčina a maďarčina sú natoľko rozdielne, že nemajú žiadne rovnaké slová. Ešte aj slová, ktoré sa javia ako univerzálne, sú rozdielne – napr. nápis na dverách toalety je v maďarčine zvyčajne „Mosdó“ a nie „WC“. Deti dostali za úlohu preskúmať túto skutočnosť a skúsiť nájsť aspoň 20 rovnakých alebo veľmi podobných slov. Ukázalo sa, že zdanie klame a máme množstvo rovnakých alebo skoro rovnakých slov. Účastníci nám bežne posielali aj zoznam 70 slov, ktoré sú podobné (obrázok 2). Boli to slová z rôznych oblastí, napr. jedlá – želé, mango, banán, langoš, pistácia; oblečenie – sveter, pulóver, kabát; praktické predmety – pohár, tanier, šampón, rúž.

Tretou výzvou bola hudobná výzva, kde si slovensko-maďarské dvojice mali vzájomne poradiť obľúbenú pesničku. Maďarské dieťa odporučilo maďarskú pesničku a slovenské dieťa slovenskú pesničku. Následne sa deti mali naučiť a predniesť aspoň refrén. Práve pri tejto úlohe sa do praxe uviedla hodnota rovnocennosti, že keď od maďarských detí žiadame odvahu a vystúpenie z komfortnej zóny, žiadame to isté aj od slovenských detí.

Obrázok 2 Riešenie od dvojice Ajna Marosz a Rebeka Somogyi

Deti našli aj množstvo tzv. falošných priateľov, teda rovnaký tvar a iný význam (obrázok 3).

Obrázok 3 Falošní priatelia

Druhou výzvou sa stala rozprávková výzva, kde sa deti mali porozprávať o svojich obľúbených rozprávkach a porovnať mená postáv.

Štvrtá výzva mala názov Ťahák na slovenčinu. Deti mali pripraviť pomôcku pre maďarské deti, ktorá im pomôže v rozvoji slovenčiny. Najšikovnejšie dvojice získali výlet na Balaton ako hlavnú výhru (obrázok 4).

Obrázok 4 Výhercovia na Balatone

Nový súťažný online formát sa osvedčil a významné percento slovensko-maďarských dvojíc úspešne zvládlo všetky výzvy. Organizačný tím preto skonštatoval, že z núdze vznikol formát, ktorý je ešte lepší ako ten pôvodný, resp. ho dobre dopĺňa.

V júni 2020 sa nám dostalo obrovskej pocty a podpory, keď nad programom prevzala záštitu prezidentka Slovenskej republiky Zuzana Čaputová. Vnímali sme to ako krásny, možno až symbolický akt empatie voči menšinám, keďže sa to udialo v mesiaci, keď sa pripomínalo 100. výročie Trianonskej mierovej zmluvy po 1. svetovej vojne.

V štvrtom ročníku 2020/21 sa opäť uskutočnil online formát v podobe série online výziev. Na základe skúseností z predchádzajúceho ročníka sa predĺžil čas na riešenie jednotlivých výziev z jedného týždňa na dva. Zmenilo sa aj načasovanie z júna na december 2020 až január 2021. Tentokrát deti najprv čelili frázovej výzve, kde si mali porovnať slovenské a maďarské frázy a zistiť, ktoré sú rovnaké a ktoré sú úplne odlišné. Ďalej dostali kulinársku výzvu a mali si porovnať sviatočné zvyky a vymeniť si obľúbené recepty. V tretej výzve mali za úlohu napísať scenár k zadanej situácii a zahrať dialóg formou

audio- alebo videozáznamu. Kreativita detí pri písaní dialógov bola fantastická, najčastejšie si vybrali tému „Ako presvedčiť rodičov, aby kúpili zvieratko“. A na záver opäť nemohla chýbať hudobná výzva, ktorá sa v predchádzajúcom ročníku ukázala ako najobľúbenejšia.

Ako v počítačovej hre?

Program rozumieme.si vo svojom 5. ročníku prináša nový formát rozumieme.si 3.0 (obrázok 5), ktorý zachoval osvedčené prvky z predchádzajúcich ročníkov a pridal prvky gamifikácie. Inými slovami, na motiváciu používa prvky z hier. Podobne ako v počítačových hrách, aj tu hráč zbiera body a získava rôzne hodnosti, ocenenia alebo supersilu (obrázok 6). Pri tvorbe nového konceptu bolo naším cieľom, aby slovensko-maďarské dvojice vo veku 8 až 15 rokov mohli pracovať vlastným štýlom a tempom. Dvojice sa môžu slobodne rozhodnúť, akou konkrétnou online alebo offline aktivitou chcú podporiť rozvoj slovenčiny u maďarského brata, resp. maďarskej sestry, poprípade rozšíriť vedomosti slovenských detí o kultúre svojho partáka.

Nadalej kladieme najväčší dôraz na spoluprácu slovensko-maďarských dvojíc. Súčasne by sme radi vytvorili čo najväčší priestor na to, aby si z aktivít mohol každý vybrať podľa svojej povahy a záujmov. Tak ako online spolupráca, aj hosťovanie maďarského dieťaťa v rodine a v škole ostáva súčasťou programu. Na jeseň 2021 sme vyhlásili sériu online výziev, na jar a v lete roku 2022 sa môže uskutočniť klasické hosťovanie, poprípade návšteva medzi slovenskými a maďarskými rodinami. Za spomenuté online a offline aktivity je možné nadobudnúť najväčší počet bodov. Popritom sa dajú ďalšie body získať pozeraním filmov, návštevou divadla, čítaním, videohovorom, prípravou prezentácie a mnohým iným, napríklad zapojením nového člena do programu rozumieme.si. Je to len na deťoch a rodičoch, čo preferujú – či sa cítia aj na hosťovanie, alebo preferujú online komunikáciu.

Obrázok 5 Nový formát programu rozumieme.si 3.0

Obrázok 6 Mapa bodov a hodností

Ako ďalej?

Keď sme sa pred piatimi rokmi my, zakladatelia programu, rozhodovali, či vo voľnom čase chceme venovať svoju energiu a čas tejto neziskovej činnosti, povedali sme si, že to najpodstatnejšie je mať počas našej cesty radosť. Môžeme konštatovať, že nám to naozaj prinieslo veľa radosti a výnimočných stretnutí, dokonca nové priateľstvá. Príbeh každej rodiny, ktorá sa zapojí, je trochu iný, ale čo je spoločné, je nadhľad, empatia, láskavý prístup a ľudskosť. Je to aj pre nás prekvapujúce, že síce to nebolo cieľom, ale vedľajším efektom je, že sa aj nám hoja rany z tráum, ktoré sme si počas nášho života pozbierali, a učíme sa dôverovať cudzím ľuďom a veriť v dobro. Vidíme, aké je dôležité vyjadrovať naše potreby a vidieť, že môžu byť pochopené. Každý rok s radosťou konštatujeme, že mnohé deti sa chcú opätovne zapojiť. V mnohých prípadoch vznikli aj priateľstvá medzi rodinami a deťmi. Neustále však všetkých upozorňujeme, aby mali reálne očakávania. Ak deti budú spolupracovať len počas jedného ročníka, aj to je veľká vec a obe strany môžu byť hrdé na to, že našli odvahu prekonať sa. My organizátori stojíme pred výzvou postupne budovať projekt, aby sa z neho stal dlhodobý udržateľný systém. Pracujeme na tom, aby sme rozvíjali sieť zapojených slovenských a maďarských škôl, zabezpečili financovanie a neustály rozvoj tímu aktivistov.

JAZYKOVÉ PROBLÉMY MAĎARSKEJ KOMUNITY V BRATISLAVE¹

LUCIA MOLNÁR SATINSKÁ

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra
Slovenská akadémia vied
lucia.molnar.satinska@juls.savba.sk

The problems of the Hungarian community in Bratislava

Abstract: Hungarian community in Bratislava is not homogenous. It consists of people with various backgrounds, those who have lived in Bratislava for several generations and multilingual setting is natural to them as well as those who move to Bratislava from more homogenous Hungarian settings. Therefore also the language problems of Hungarians in Bratislava depend on their individual experiences. This paper focuses on three respondent groups: 1) multilingual speakers born in the interwar period, 2) three-generational families and 3) Hungarian students who came to Bratislava from Southern Slovakia to study at universities. Three types of problems were selected for presentation: a) acquisition of Slovak language, b) negative experiences with the public use of Hungarian and 3) maintaining Hungarian mother tongue. The first is a personal language problem, the second is interpersonal and the third is a community problem. The paper looks at how these problems

---

¹ Táto práca bola podporená projektom Agentúry pre podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-17-0254 (2018 – 2022).

are dealt with in language biographies of 32 respondents, all Hungarian mother tongue speakers living in Bratislava, with various backgrounds. The paper also presents strategies how the respondents cope with the problems. In case of the acquisition of Slovak language, to increase language contact in various forms is the key strategy. The negative experiences with the public use of Hungarian may lead to avoiding such use and positive experience may increase the use again. In order to maintain Hungarian as a mother tongue the main strategy is children's education in the minority language.

Key words: Bratislava, multilingualism, Hungarian, language biography, language problems

---

1. Maďari v Bratislave

Podľa sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2011^[1] si v Bratislave uvádza maďarčinu ako materinský jazyk 15 307 ľudí. Z celkového počtu obyvateľov to predstavuje 3,7 percenta. Maďarskú národnosť si uvádza o niečo menej, 14 119 ľudí. 8 765 ľudí používa maďarčinu ako najčastejší jazyk v domácnosti a 3 531 na verejnosti. Na primárnom a sekundárnom stupni vzdelávania navštevuje vzdelávacie zariadenia s vyučovacím jazykom maďarským v Bratislave okolo 500 detí a mladých. Toto sú oficiálne údaje, ktoré však zďaleka nepostihujú celú realitu používania maďarčiny v Bratislave. Na jednej strane sa do týchto čísel nezapočítavajú ľudia dochádzajúci za prácou ani študujúci žijúci napr. v internátoch. Na druhej strane po maďarsky nehovoria iba Maďari.

Maďarčina patrí do jazykového repertoára rôznych ďalších skupín obyvateľstva, pričom motivácia jej osvojenia aj miera ovládania môžu byť rôzne. Spomedzi starších obyvateľov a obyvateľiek mesta je mnoho

(nevieme koľko) takých, ktorí nemajú maďarskú národnosť ani materský jazyk, a predsa maďarčinu ovládajú, pretože sa ju naučili v detstve na ulici medzi rovesníkmi alebo od pomocníkov v domácnosti, prípadne iným spôsobom (pre podrobnejšiu predstavu o osvojovaní si maďarčiny a ďalších jazykov v medzivojnovom období porov. Tancer, 2016). V Bratislave žijú aj zmiešané rodiny a páry, v ktorých si slovenská polovička maďarčinu do nejakej miery osvojila. Maďarčinu používajú ako pracovný nástroj niektoré špecifické profesie, ako napr. archívárstvo alebo sprevádzanie turistických skupín. Do Bratislavy sa tiež za prácou v nadnárodných spoločnostiach, kde je komunikačným jazykom angličtina, sťahujú rôzni cudzinci, vrátane Maďarov a Maďariet z Maďarska.

Jazyková a etnická identita teda nemusia byť jednotné. Etnicita sa v etnológii na jednej strane sa definuje ako: „súhrn vlastností, ktorými sa odlišuje určitá etnická skupina (etnikum) od iných skupín. Najpodstatnejšími zložkami etnicity sú jazyk, kultúra, etnické vedomie a etnické pomenovanie (etnonym).“ (Botík, 1991, s. 19) Na druhej strane stojí definícia, ktorá podčiarkuje subjektívnosť etnicity: „schopnosť jednotlivca alebo skupiny prejavíť svoju etnickú príslušnosť“ (Kaľavský, 1991, s. 357). Pre túto druhú koncepciu je kľúčový pojem *etnické vedomie*, ako „pocit originality etnickej skupiny, ktorý sa nedá redukovať na nijakú inú sociálnu skupinu“ (Kaľavský, 1991, s. 356). Zdôrazňuje sa, že tento pocit originality môže byť pravdivý, vedecky dokázateľný, alebo vykonštruovaný. Z podobných predpokladov sa vychádza aj pri skúmaní identity, opäť je základným rozdielom to, či sa na ňu pozerá ako na niečo dané alebo na niečo, čo závisí od okolností a je to premenlivé (porov. Da Fina, 2003). Spomínaný druhý prístup k etnicite je ústretovejší voči komplikovanosti súčasných identít, ktoré bývajú často založené na rôznych aspektoch obsahujúcich prvky viacerých kultúr naraz. Preto aj používanie maďarčiny v Bratislave nie je výlučným znakom maďarskej národnostnej identity.²

---

² Cenný náhľad do komplexnosti maďarskej identity na Slovensku ponúka aj Ildikó Vančo (Vančo, 2020), ktorá sa vo svojom výskume zamerala na študentky a študentov učiteľstva maďarského jazyka a literatúry.

2. Typy jazykových problémov

Jazykové problémy sa dajú klasifikovať rôznym spôsobom (porov. Lanstyák, 2015; 2018; 2020). Kľúčový aspekt je miera ich riešiteľnosti. Jednoduché problémy sú tie, ktoré sa dajú ľahko pomenovať a vyriešiť. Komplikované sú tie, ktoré sú spleťté alebo „záľadné“, a teda zo života, závažné, zle štruktúrované, zle definovateľné, premenlivé (pre ich komplexný opis, porov. Lanstyák, 2015). Nedajú sa vyriešiť. Niekedy sa dajú manažovať. Niekedy je pri nich podstatné si ich aspoň uvedomiť a pomenovať.

Jazykové problémy môžeme podľa I. Lanstyáka deliť tiež na osobné, interpersonálne a komunitné (spoločenské) (Lanstyák, 2018). Toto delenie zachovávam aj v tomto texte, lebo sa ukazuje ako praktické pri opisoch jazykových problémov spojených s maďarčinou v Bratislave. Medzi osobné problémy patria napríklad subjektívna nespokojnosť so svojím prízvukom alebo celkovo jazykovým prejavom. Tu sa venujem tomu, ako maďarsky hovoriaci v Bratislave reflektujú svoju slovenčinu, resp. jej osvojovanie. Interpersonálne problémy zahŕňajú jazykové, štylistické, pragmatické problémy s verbálnou komunikáciou, pričom tu sa sústredím na verejné používanie maďarčiny. Komunitné alebo spoločenské problémy súvisia s absenciou alebo nerešpektovaním jazykových práv, jazykovou asimiláciou, jazykovým deficitom, výučbou materinského jazyka a ďalších jazykov. V tomto texte sa zameriavam na aspekt odovzdávania materinského jazyka – maďarčiny.

3. Výskumné pozadie

Jazykové problémy maďarskej komunity v Bratislave predstavujem na pozadí jazykových biografíí troch skupín. Ide o staré Prešporáčky (ženy narodené v medzivojnovom období v Bratislave), maďarské (viacjazyčné) trojgeneračné rodiny a maďarských študujúcich na vysokých školách v Bratislave. Jazykovú biografiiu chápem v súlade s J. Nekvapilom (2000, s. 31) ako biografické rozprávanie, ktorého ústrednou témou sú jazyky, ich osvojovanie a používanie. Vnímam ju

predovšetkým ako prostriedok získavania poznatkov o jazykovej praxi, identite a jazykovom manažmente. V tomto prípade aj ako nástroj mapovania jazykových problémov.

Respondentské skupiny som skúmala počas rôznych projektov v priebehu desiatich rokov, v rozmedzí rokov 2009 – 2019. Štyri staré Prešporáčky boli objektom výskumu mojej diplomovej práce (Satinská, 2011). Maďarským (viacjazyčným) trojgeneračným rodinám som sa venovala v rámci dizertačného výskumu (Satinská, 2015). Počas tohto výskumu som interviewovala 23 ľudí. Pri mojom postdoktorandskom výskume som sa zamerala na študujúcich prichádzajúcich na vysoké školy do Bratislavy (Molnár Satinská, 2017b, 2020). Tento výskum zahŕňal aj ľudí so slovenským materinským jazykom, tu sa zameriam na štyri respondentky a jedného respondenta s maďarským materinským jazykom.

Celkovo teda pre mapovanie jazykových problémov využívam 32 jazykových biografii, z troch rôznych generácií, pričom roky narodenia najstaršej generácie sú v rozmedzí 1920 – 1938, strednej 1949 – 1964 a najmladšej 1980 – 1997. Najstarší respondent mal v čase výskumu 94 rokov najmladšia respondentka 18 rokov.

Respondentky a respondentov označujem v záujme zachovania ich anonymity pseudonymami – vymyslenými krstnými menami. V prípade, že ide o respondentov z rodinného výskumu, pridávam ku krstným menám aj iniciálu vymysleného priezviska, aby bolo zrejmé, že patria k jednej rodine.

4. Jazykové problémy maďarskej komunity v Bratislave

Na maďarsky hovoriacich v Bratislave sa môžu vzťahovať ktorékoľvek typy jazykových problémov, ako som ich už načrtla. Pre potreby tejto štúdie som vybrala príklady osobných, interpersonálnych a komunitných problémov, ktoré sa objavujú naprieč jazykovými biografiami, a hoci sú individuálne, na rovine skúseností sa s nimi stretáva väčšina maďarskej komunity (pravdepodobne nielen) v Bratislave. Ide o problém či výzvu v podobe osvojovania si slovenčiny, problém s používaním maďarčiny na verejnosti a problém či výzvu odovzdávania materinského jazyka – maďarčiny.

4.1. Osobný jazykový problém: osvojovanie si slovenčiny

Všetci ľudia s maďarským materinským jazykom na Slovensku sú vystavení výzve osvojenia si slovenčiny. Táto výzva môže a nemusí predstavovať problém. Súvisí to s rodinnou situáciou, obdobím, v ktorom sa narodili, aj miestom, kde žijú.

Moje štyri respondentky predstavujúce medzivojnovú generáciu starých Prešporáčok mali každá iný príbeh osvojovania si slovenčiny.³ Mimi sa po slovensky naučila na gymnáziu, kam chodila za slovenského štátu, najprv do nemeckej potom do maďarskej triedy. Slovenčina je pre ňu jazyk, ktorý sa naučila najneskôr (po maďarčine, nemčine, angličtine), ale ktorý sa stal jej najpoužívanejším na sklonku života (používala ho so svojimi deťmi aj vnúčatami). Elena doma hovorila po nemecky, ale chodila na slovenskú základnú školu, tam sa naučila po slovensky. Gitka tiež doma hovorila po nemecky a začala aj chodiť do nemeckej základnej školy, ale po čase prestúpila na slovenskú, tam sa naučila po slovensky. Veronika sa naučila po slovensky už od rodičov, ktorí sa po vojne snažili s deťmi hovoriť už iba tak.

Zatiaľ čo Elena, Gitka a Veronika osvojovanie slovenčiny neproblematizovali, pre Mimi sa s ním spája trauma:

Ja som bola trestaná v škole ja som mala zlú známku zo slovenčiny, lebo, nie zato, že som bola šovinistka, ale to bol pre mňa jeden cudzí jazyk a okrem toho, len, ako našim deťom ruštinu nanútili, mne tú slovenčinu, takže mne bola nesympatická. Ale z núdzy cnosť a nutnosť a ja som potom, ja sa ti priznám, že ja už som bola vydatá, keď som začala vlastne po troške po slovensky rozprávať. Ale vo vlastnom záujme som musela, a bola som nútená a odvtedy a to je akoby som povedala, že to je znásilnenie.

Generačne sa k starým Prešporáčkam pripája aj najstaršia generácia viacjazyčných rodín. Pre týchto ľudí je pôvod kľúčový v tom, kedy a ako si osvojili slovenčinu. V biografických rozprávaniach mojich

³ Z týchto respondentiek nepovažujú všetky maďarčinu za svoj materinský jazyk, ale všetky ju v nejakej miere ovládajú, keďže sa považujú za trojjazyčné (nemčina, maďarčina, slovenčina) a niekedy aj viacjazyčné (čeština, angličtina).

respondentov a respondentiek v tejto generácii sa nachádzajú tri životné body, keď dochádza k osvojovaniu slovenčiny: v detstve, mladosti alebo v dospelosti po príchode do Bratislavy.

Výnimočný prípad predstavuje Judit F. (nar. 1929), ktorá deklaruje, že sa po slovensky nikdy nenaučila, ale z rozprávania jej rodinných príslušníkov vyplýva, že ju určite používala. Pre túto generáciu môže byť problematický aj pojem slovenčina, napr. János K. (nar. 1920) opisuje, že sa v r. 1930 naučil v tatranskom sanatóriu po československy, a Nóra P. (nar. 1927) má dokonca vysvedčenia, v ktorých sa uvádza československý jazyk ako predmet. Ďalším problémom so slovenčinou v školskom prostredí pre túto generáciu bolo aj to, že v prípade, ak sa všetky deti spolu rozprávali po maďarsky a aj učiteľky vedeli po maďarsky, deti sa po slovensky nenaučili. Takýto prípad opisuje Andrea K. (nar. 1933), ktorá pochádza z východného Slovenska. Ona datuje svoje osvojenie slovenčiny do neskorších čias, keď v dospelosti začala pracovať v Košiciach. Lajos L. (nar. 1934) si slovenčinu tiež osvojil až v dospelosti, po príchode do Bratislavy, kde nastúpil na vysokú školu. V období, keď študoval, sa však stávalo, že vyučujúci, ktorí vedeli po maďarsky, skúšali maďarských študujúcich v tomto jazyku. Lajos L. sa tak naučil po slovensky v internáte, kde býval so Slovákmi. Jeho manželku Zsuzsannu L. (nar. 1935) zastihla povinná slovenská školská dochádzka po 2. svetovej vojne, keď niekoľko rokov nefungovali školy s maďarským vyučovacím jazykom. Jej spomienka je podobná ako Mimina, odráža sa v nej necitlivosť učiteliek a bezradnosť detí, pretože sa učili v jazyku, ktorý bol pre ne nový a cudzí:

Úgyhogy én egy szót sem tudtam szlovákul, és van is egy olyan sztorim, hogy írtunk diktátot, aztán állt fölöttem egy tanárnő, egy nagyon szigorú tanárnő. És már nem tudom, milyen mondatot írtunk, és én rendes i-vel írtam, ugye, mert nálunk nincs ipszilon. Rám kiabált: Ty sprostá, to je tvrdé y, én meg írtam tovább, hogy ty sprostá, to je tvrdé y, mert annyira nem tudtam szlovákul, és nem tudtam, hogy van tvrdé y.⁴

⁴ Citácie uvádzam v jazyku, v akom sa odohralo interview, a v prípade potreby uvádzam v poznámke pod čiarou preklad: „Takže ja som nevedela ani slovo po slovensky a mám aj takú príhodu, že sme písali diktát, a potom nado mnou stála

Bezproblémové osvojenie si slovenčiny, typické pre naratívy o prešporáckych rodinách, podporuje aj Klára R. (nar. 1929), ktorá tvrdí, že v rodine rozprávali všetkými tromi jazykmi, mali rodinných priateľov hovoriacich po nemecky, maďarsky aj slovensky.

V jazykových biografiách strednej a najmladšej generácie nevystupuje osvojovanie si slovenčiny vždy ako problém. Naopak, viacerí deklarujú, že išlo o bezproblémový proces, ktorý prebiehal prirodzene. Mohlo to súvisieť s niekoľkými faktormi.

V prvom rade s viacjazyčným prostredím, keď respondenti a respondentky hovoria o tom, ako sa slovenčinu naučili „na ulici“ (Zoltán F., nar. 1961, Peter K., nar. 1954, Ignác L., nar. 1958, Katalin R., nar. 1954). Katalin R. v tejto súvislosti explicitne zmieňuje bezproblémovosť:

A tým, že som bola sama, tak veľmi často som sa hrala s deckami na dvore, tak tam slovensky sme sa rozprávali. Pre mňa nebol problém, že by som nevedela slovensky alebo že by som mala nejaké ťažkosti v škole.

Vo viacerých prípadoch išlo o rodičovský zámer, keď deti chodili do slovenskej škôlky (Réka F., nar. 1963, Marek P., nar. 1981, Péter, nar. 1996), alebo na slovenské krúžky, aby sa naučili jazyk (Lívia F., nar. 1988). Júlia P. (nar. 1949) tento zámer opisuje otvorene: „*Dala som ho do slovenskej škôlky, lebo som chcela, aby sa každopádne naučil po slovensky.*“

U Márie K. (nar. 1963) sa tieto veci stretli všetky naraz. Chodila do slovenských jasli, na slovenské krúžky a na dvoroch sa hrávala so slovenskými deťmi. K osvojovaniu slovenčiny hovorí: „*Ten jazyk išiel paralelne. Kamarátstva sme mali miešané.*“ Podobne to bolo u jej synov Dávida K. (nar. 1992) a Andrása K. (nar. 1995), ktorí za kľúč k osvojeniu si slovenčiny považujú kontakty so slovenskými deťmi a krúžky.

---

jedna pani učiteľka, veľmi prísna pani učiteľka. A už neviem, akú vetu sme písali, a ja som písala s mäkkým i, však, lebo u nás nie je ypsilon. Zakričala na mňa: Ty sprostá, to je tvrdé y, a ja som ďalej písala, že ty sprostá, to je tvrdé y, lebo som tak veľmi nevedela po slovensky a nevedela som, že existuje tvrdé y.“

V niektorých prípadoch bolo osvojovanie si slovenčiny dané samotným charakterom rodiny, keď materinským jazykom jedného z rodičov bola slovenčina (Marek P., nar. 1981, Martina R., nar. 1980, Diana R., nar. 1995).

Anna L. (nar. 1964) osvojovanie slovenčiny vôbec nepovažuje za problém, akoby si ho ani nevšimla:

Nie, akože ja som sa nejak zvlášť neučila slovenčinu. To nejak automaticky. (...) Išlo to automaticky. Slovenčina mne vždy išla, možno som na to mala cit, chodila som aj na všelijaké pamätníky, básničky a súťaže v slovenčine. Ja som s tým nikdy nemala problém.

Podobne je na tom aj jej dcéra Ilona L. (nar. 1987), ktorá akoby ani nevedela, ako sa po slovensky naučila, pravdepodobne ide ale o podobné mechanizmy, ktoré som už spomínala, kontakt so slovenskými rovesníkmi:

To je dobrá otázka. (smiech) Toto je niečo, čo moji rodičia dodnes nevedia. Chodila som do tej maďarskej škôlky, ale ostávala som tam dlhšie, lebo rodičia museli pracovať, tam som sa dostala do kontaktu aj so slovenskými detičkami, takže tam sa na mňa asi niečo nalepilo. Taktiež som vyrastala na bydlisku, chodila som sa hrať s deťmi na ihrisko. (...) Toto mi hovorí aj babka, že kde sa to dievča naučilo po slovensky, že zrazu prišlo a slovensky recitovalo. Možno aj v škôlke sme sa učili nejaké básničky.

Osvojovanie si slovenčiny je tematizované ako problém v tých jazykových biografiách, v ktorých respondenti a respondentky pochádzajú z homogénneho maďarského prostredia. Ide o členov a členky rodín, ktorí sa nenarodili v Bratislave, rovnako ako o mladých ľudí, ktorí prišli za štúdiom na vysokej škole do Bratislavy. U študujúcich sa viackrát vyskytuje rozpor medzi tým, kedy si slovenčinu začali osvojovať (najneskôr na základnej škole), a tým, kedy ju začali používať (prakticky až na vysokej škole). Súvisí s tým nielen prekonávanie jazykových bariér, ale aj strachu. Jazykové sebavedomie nemusí korelovať s jazykovými

kompetenciami.⁵ Skúsenosť s viacjazyčnosťou v detstve však podľa vyjadrení v jazykových biografiách mojich respondentov a respondentiek súvisí s identitou a s národnostným identifikovaním sa (porov. Satinská, 2014).

4.2. Interpersonálne jazykové problémy: (negatívne) skúsenosti s používaním jazyka na verejnosti

Časové rozpätie skúmaných jazykových biografií pokrýva prakticky jedno storočie, od r. 1920 do r. 2020. Za toto obdobie sa na území dnešnej Bratislavy vystriedalo niekoľko politických režimov, ktoré ovplyvnili postoje k používaniu maďarčiny na verejnosti. Okrem spoločensko-politickej situácie ovplyvňujú verejné používanie jazyka skúsenosti.⁶

V biografických rozprávaniach mojich respondentiek a respondentov sa vyskytujú rôzne zážitky spojené s používaním maďarčiny na verejnosti. Nachádzajú sa na osi od verbálneho aj fyzického násillia cez prejavy diskriminácie až po veselé príhody.

Skúsenosť násillia viedla k tomu, aby hovoriaci prehodnotili používanie maďarčiny na verejnosti. Týkalo sa to povojnovej situácie, dokumentujú to Mimi a Klára R. Mimi prestala používať maďarčinu s deťmi, zo strachu pred násillím:

Prvé roky po vojne [dcéra] dvojročná, trojročná a ja som išla v električke a ona mi hovorí: Anyu! A po maďarsky mi hovorí a ja som jej musela: Ticho buď, lebo vedľa keď sedela nejaká Slovenka, tak tá skočila a inzultovala ma.

Klára R. bola fyzicky napadnutá:

---

⁵ Viac o stratégiách spojených so zvyšovaním jazykových kompetencií a prekonávaním strachu používať slovenčinu u maďarských študujúcich v Bratislave píšem v štúdiu v Jazykovednom časopise (Molnár Satinská, 2020).

⁶ Podrobnejšie o stratégiách používania maďarčiny trojgeneračných rodín na verejnosti píšem v Slovenskom národopise (Satinská, 2016).

Azok nagyon nehéz idők voltak számunkra, mert mi az utcán se beszélhettünk magyarul, egy megesett példa, egy konkrét példa velem, mentem, ez Pray utca volt, ez most hogy hívják, Ulica 29. augusta. És most ott van a Sociálna poisťovňa, szemben a Medickával, Medikuskerttel, és ott volt a főiskolai internátus, és ott jöttek ki a diákok, és én anyukámmal mentem, és magyarul beszéltem elég hangosan, hát tizennégy-tizenöt éves lányka hangosan beszél a mamával. És kifutott egy fiú, és pofon vágot, és egy fogam kirepült, vérzett, csupa vér volt a szám, olyan pofont kaptam tőle. És hat miért, csak azért, mert magyarul beszéltem.⁷

Pre nich bolo násilie impulzom, aby zmenili svoje jazykové správanie. Mimi maďarčinu na verejnosti prestala používať aj v prítomnosti svojich detí. Klára R. maďarčinu naďalej používala, ale len pošepky. Neskôr sa obe k neobmedzenému používaniu maďarčiny na verejnosti vrátili. V prípade Mimi sa však maďarčina z komunikácie s deťmi vytratila natrvalo.

Iný typ násilia zažíval Zoltán F. (nar. 1961), ktorého pre jeho maďarský pôvod bili rovesníci na dvore. Vyriešila to, rovnako násilím, jeho mama Judit F. (nar. 1929). Zoltán F. to opisuje takto: „*Ona potom zbehla dole a zbila celú ulicu a potom bolo ticho. Bolo to preto, že sme hovorili po maďarsky. Ale potom si na nás zvykli aj na moju bojovnú maminku a tým pádom nastalo také prímerie.*“ Diskriminácia ako nerovnaké zaobchádzanie je prítomná v rozprávaní Márie K. (nar. 1963), ktorá na detskom ihrisku na Šafárikovom námestí so spolužiakmi zažila, že zvesili hojdačky, „*lebo idú Maďari*“. Veselé príhody sa stali len anekdotami a nemali reálny vplyv na používanie maďarčiny.

⁷ „*To boli pre nás veľmi ťažké časy, lebo my sme ani na ulici nemohli hovoriť po maďarsky, jeden konkrétny príklad, príklad, čo sa mi stal, išla som po ulici, to bola Prayova ulica, to sa teraz ako volá, Ulica 29. augusta. A tam je teraz Sociálna poisťovňa, oproti Medickéj a tam bol vysokoškolský internát a tam vychádzali študenti a ja som išla s mojou mamou a rozprávala som dosť nahlas po maďarsky, ved' štrnásť-pätnásť ročné dievča hovorí s mamou dosť nahlas. A vybehol taký chlapec a dal mi facku a vyletel mi zub, krvácalo to, mala som celé krvavé ústa, takú facku mi dal. A prečo, len preto, že som rozprávala po maďarsky.*“

S interpersonálnym problémom používania jazyka na verejnosti súvisí aj opačná skúsenosť formulovaná opakovane maďarskými študujúcimi v Bratislave. Očakávali problémy pre svoju slovenčinu a pre maďarský pôvod a stretli sa s pozitívnym prijatím vyučujúcich a rovesníckej skupiny. Anikó (nar. 1997) to dokonca označila za „*pozitívne sklamanie*“. V týchto prípadoch súčasné vysokoškolské prostredie pomáha zmiernovať predsudky maďarsky hovoriacich študujúcich voči slovenskej majorite.

4.3. Komunitný problém: zachovávanie materinského jazyka – maďarčiny

Otázka odovzdávania maďarčiny ďalším generáciám je pre menštinovú komunitu kľúčová. Závisí od nej existencia. Niekedy absencia problematikosti vedie k asimilácii a niekedy nie je prekážkou odovzdania jazyka. Rozhodnutie, či odovzdať nejaký jazyk ďalším generáciám, súvisí aj s jazykovými ideológiami v danej rodine.⁸ Vzhľadom na to, že v mojich výskumoch som sa venovala jedincom, ktorí mali jasnú maďarskú identitu, vo väčšine prípadov pre nich bolo odovzdanie maďarčiny ďalším generáciám samozrejmosťou. Réka F. (nar. 1963) obhajuje svoje rozhodnutie potrebou vzdelávania v materinskom jazyku:

Nemeditovali sme nad tým, nerozmýšľali sme nad inou možnosťou, ako dať ich do maďarskej školy. Ja si myslím, že Komenský mal pravdu, že základné vedomosti sa majú získavať v materinskom jazyku.

Júlia P. (nar. 1949) sa rozhodovala na základe rodinnej tradície: „*lebo u nás v rodine všetci hovoria po maďarsky a chodili do maďarskej školy.*“ Pre Zsuzsannu L. (nar. 1935) je maďarské vzdelanie jej detí samozrejmosť a prirodzenosť: „*Énnekem meg köllött tartani, mert*

---

⁸ Podrobnejšie som sa jazykovým ideológiám súvisiacich s odovzdávaním jazyka v skúmaných trojgeneračných rodinách venovala v zborníku zameranom na jazykové ideológie (Molnár Satinská, 2017a).

*hát én nem is tudtam azt elképzelní, hogy az én gyerekeimmel másképp beszéljek. Ez nem megy. Van akinek megy, nekünk nem megy.*⁹

Zaujímavý je aj deklarovaný úmysel odovzdať maďarčinu ďalej svojim deťom u tých, ktorí si vlastné rodiny ešte nezaložili, u predstaviteľov a predstaviteľky najmladšej generácie. Eszter (nar. 1997) zrkadlí výchovu, akú dostala ona sama:

Áno, lebo chcem, aby sa naučili po maďarsky, lebo ak budú chodiť do slovenskej školy, tak už sa nenaučia na takej úrovni, ale ak budú chodiť do maďarskej školy, môžu sa naučiť aj dobre po slovensky. Aj to, že my sa na maďarských školách učíme aj slovenskú literatúru, v slovenskej škole sa maďarskú literatúru nenaučia.

Anikó plánuje podobný model, aký som už opísala pri strednej generácii, slovenská škôlka a potom maďarská škola:

Tým, že sme Maďari, považujem za dôležité, aby sme sa na základnej učili aj maďarský dejepis, maďarskú literatúru. Preto si myslím, že lepšia je slovenská škôlka, kde dostane jazykové základy, a na ktorých potom na základnej škole môže stavať.

Pre viacerých z nich vstupujú do rozhodovania už aj iné jazyky alebo miesta, kde budú žiť, čo nemusí byť Slovensko. Péter (nar. 1996):

Záleží, kde budem žiť, to ešte neviem, čo keď budem žiť v Afrike, ale chcem, aby vedelo po maďarsky, nech budem žiť kdekoľvek, lebo maďarčina je výnimočný jazyk, jeho gramatika, literatúra, určite považujem za dôležité, aby vedeli po maďarsky.

Dávid K. (nar. 1992) má veľmi pragmatický postoj, pričom uňho je kľúčové odovzdanie dvojjazyčnosti, bez ohľadu na konkrétny jazyk: „Keby som mal nejakú maďarskú ženu, tak asi budem hovoriť po nemecky s deťmi. A keď budem mať nejakú manželku, ktorá hovorí

---

⁹ „Ja som to musela zachovať, lebo ja som si to ani nevedela predstaviť, že by som sa s deťmi zhovárala inak. To nejde. Niekomu to ide, nám to nejde.“

nejakým iným jazykom, tak asi po maďarsky. “Neskôr po zamyslení nad tým, čo keby mal partnerku s iným ako nemeckým alebo maďarským jazykom, odpovedá:

Tak asi aj vtedy po maďarsky. Lebo keď sa na tom zamyslím, že maďarčinu sa naučiť ako cudzí jazyk je dosť ťažké, takže by mali už výhodu. Keďže by už vedeli po maďarsky. (...) No ale to len z praktického dôvodu, lebo čím viac jazykmi hovoria, tým je to lepšie pre nich.

Diána R. (nar. 1995) má presne opačný postoj:

Rozmýšľala som, napriek tomu, že maďarčina nie je svetový jazyk, ktorým by sa dalo dorozumieť, aj keď sú také prípady, že práve maďarčina zvíťazí niekde vo svete, to už poznáme takéto srandy, ale, rozmýšľam nad tým, že keby bola nutnosť voľby, samozrejme, nemožno obsiahnuť všetky jazyky, tomu dieťaťu, tak možno by som zvolila toto. Nemčinu teda. (...) Skôr z toho praktického hľadiska.

5. **Záver. Stratégie riešenia jazykových problémov maďarskej komunity v Bratislave**

Jazykové problémy maďarskej komunity v Bratislave sú také rozmanité ako komunita sama. Ako vyplýva aj z jazykových biografíí mojich respondentov a respondentiek, maďarská identita v Bratislave má niekoľko podôb (porov. tiež Satinská, 2014). Pohybuje sa na osi, ktorej krajné body predstavujú príklon k slovenskej väčšine (asimilácia) a „čisté“ maďarstvo. Medzi týmito bodmi sa nachádzajú rôzne body, rôzne podoby identít, vrátane kozmopolitizmu, ktorý sa povznáša nad idey národností alebo funkčný bilingvизmus, ktorý využíva poznanie dvoch jazykov na plynulý pohyb medzi kultúrami. V rámci jazykových biografíí mojich respondentov a respondentiek sa prirodzene objavujú

príklady riešení, alebo presnejšie stratégií, ako sa dá k daným problémom pristupovať.

Na rovine osobných problémov som predstavila problém či výzvu osvojovania si slovenčiny. Ako účinné sa pri tejto výzve ukazujú byť sociálne prostredie, výber aktivít a vzdelávania pre deti, rovesnícke skupiny a pracovné prostredie. Zvýšený jazykový kontakt vedie k zvýšeným jazykovým kompetenciám a vyššiemu sebavedomiu hovoriacich.

V prípade interpersonálneho problému s negatívnymi skúsenosťami s používaním jazyka na verejnosti nemajú hovoriaci stratégie vo vlastných rukách. Pre obnovenie dôvery je niekedy nutná zmena spoločenského nastavenia a pozitívne skúsenosti.

V rámci riešenia komunitného problému zachovávaného maďarského jazyka sa ako efektívne ukazujú: rodinné kontakty, spoločenské zaradenie, vzdelávanie a rovesnícke skupiny. Tieto stratégie sú podobné ako pri osvojovaní si slovenčiny, preto ozajstnou výzvou je vybalansovať ich tak, aby dvojjazyčnosť nešla na úkor straty identity ani možností uplatniť sa v krajine.

Nie všetky jazykové problémy sa dajú vyriešiť. Niekedy je dôležitejšie o nich vedieť a hovoriť o nich. Kľúčom k riešeniu týchto problémov je individuálny prístup. Nejednotnosť riešení znamená pluralitu možností. Výzvy výskumu jazykových problémov sú poznanie a uspokojovanie jazykových potrieb.

Literatúra

- BOTÍK, Ján 1991. Etnicita ako základná kategória národopisnej vedy. *Slovenský národopis* 39/1. 18–25.
- DE FINA, Anna 2003. *Identity in Narrative: A Study of Immigrant Discourse*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- KALĽAVSKÝ, Michal 1991. Etnicita alebo etnické vedomie?. *Slovenský národopis* 39/3–4. 354–357.
- LANSTYÁK, István 2015. Záludné jazykové problémy: čo s nimi? Wachtarczyková, Jana – Satinská, Lucia – Ondrejovič, Slavomír (ed.), *Sociolinguistica Slovaca 8: Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV. 179–195.

- LANSTYÁK, István 2018a. *Nyelvalakítás és nyelvi problémák*. Šamorín: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda.
- LANSTYÁK, István 2018b. On the strategies of managing language problems. Fairbrother, Lisa – Nekvapil, Jiří – Sloboda, Marian (ed.), *The Language Management Approach. A Focus on Research Methodology*. Berlin: Peter Lang. 67–97.
- LANSTYÁK, István 2020. Úrovne manažmentu jazykových problémov. *Jazykovedný časopis* 71/2. 229–246.
- MOLNÁR SATINSKÁ, Lucia 2017a. Jazykové ideológie v jazykových biografiách bratislavských viacjazyčných trojgeneračných rodín. Lanstyák, István – Múcsková, Gabriela – Tancer, Jozef (ed.), *Jazyky a jazykové ideológie v kontexte viacjazyčnosti na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 103–124.
- MOLNÁR SATINSKÁ, Lucia 2017b. Prichádzajúci: prvý (jazykový) kontakt s Bratislavou u študujúcich. Orgoňová, Oľga – Bohunická, Alena – Múcsková, Gabriela – Muziková, Katarína – Popovičová-Sedláčková, Zuzana (ed.), *Jazyk a jazykoveda v súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Jazyk a jazykoveda v súvislostiach*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 622–628.
- MOLNÁR SATINSKÁ, Lucia 2020. Individuálny jazykový manažment a jazykové stratégie maďarských študujúcich v Bratislave. *Jazykovedný časopis* 71/3. 351–372.
- NEKVAPIL, Jiří 2000. Z biografických vyprávění Němců žijících v Čechách: jazykové biografie v rodině pana a paní S. *Slovo a slovesnost* 61. 30–46.
- SATINSKÁ, Lucia 2011. *Trilingválna Bratislava: sociolingvistický pohľad*. Nепublikovaná diplomová práca. Praha: Karlova univerzita.
- SATINSKÁ, Lucia 2012. Myth of a trilingual city from statistical point of view. Stankovska, Petra – Wtorkowska, Maria – Pally, Jozef (ed.), *Individualna in kolektivna dvojezičnost*. Ljubljana : Znavstvena založba Filozofske fakultete. 163–170.
- SATINSKÁ, Lucia 2014. Hungarian or Bratislavan? Identity in language biographies of multilingual families in Bratislava. Kozmács, István – Vančo, Ildikó (ed.), *Sztenderd – nem sztenderd. Variációk egy nyelv változataira : válogatás a 18. Élőnyelvi Konferencia – Nyitra, 2014. szeptember 18 – 20. – előadásaiból*. Lakitelek : Antológia Kiadó. 65–75.

- SATINSKÁ, Lucia 2015. *Jazyková situácia a jazyková politika na Slovensku*. Nепublikovaná dizertačná práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského.
- SATINSKÁ, Lucia 2016. Zneviditeľnenie a zjemnenie: reflexie verejného používania maďarčiny u bratislavských viacjazyčných trojgeneračných rodín. *Slovenský národopis* 64/1. 32–46.
- TANCER, Jozef 2016. *Rozviazané jazyky: Ako sme hovorili v starej Bratislave*. Bratislava: Slovart.
- VANČO, Ildikó 2020. Investigating the Slovakia Hungarian variety as a factor of identity formation. Muhr, Rudolf – Vančo, Ildikó – Kozmács, István – Huber, Máté (ed.), *Hungarian as a Pluricentric Language in Language and Literature*. Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien: Peter Lang 51–64.

Internetové zdroje

- [¹] Štatistický úrad. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Dostupné na: <https://slovak.statistics.sk/> [Cit. 2021-11-18].

POUŽÍVANIE MAĎARČINY AKO MENŠINOVÉHO JAZYKA V MIESTNYCH SAMOSPRÁVACH NA JUŽNOM SLOVENSKU¹

KATARÍNA MISADOVÁ

Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
katarina.misadova@uniba.sk

The use of Hungarian as a minority language in municipal offices in Southern Slovakia

Abstract: The present paper investigates the bilingualism of municipal offices of Hungarian dominant settlements in Southern Slovakia, focusing on communication in these offices in relation to the relevant legal regulations, specifically on the language of signage outside and inside the offices, the language choice of oral and written communication in administration, and

---

¹ Príspevok je výstupom výskumného projektu *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment* podporovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-17-0254 (2018–). Niektoré výskumy súvisiace s témou príspevku sa realizovali v rámci výskumného projektu Fórum inštitútu pre výskum menšín *Dvojjazyčnosť južného Slovenska s osobitným dôrazom na dvojjazyčnosť miestnej samosprávy vo vybraných obciach* (číslo projektu 21-170-00334). Za jazykovú úpravu textu ďakujem PhDr. Ludmile Benčatovej, CSc., a recenzentom zborníka.

the language of official means of communication. Throughout the paper, the author points out issues that make the practical application of legal regulations difficult, and comments on the basic conditions of the asserting minority language rights.

Key words: Slovak language laws, bilingualism in offices, Hungarian as a minority language, language use

---

0. Úvod

Používanie jazykov národnostných menšín v úradnom styku na Slovensku priamo alebo nepriamo reguluje viacero právnych noriem. Jadro priamej regulácie tvorí ústava a dva jazykové zákony.

Článok 6 Ústavy Slovenskej republiky Z. z. č. 460/1992 z 1. septembra 1992 stanovuje slovenskému jazyku postavenie štátneho jazyka. Zároveň predpokladá prijatie samostatného zákona o používaní jazykov národnostných menšín, čím nepriamo, ale predsa jasne poukazuje na očakávané zákonné obmedzenie používania jazykov národnostných menšín (Ústava Slovenskej republiky Z. z. č. 460/1992 z 1. septembra 1992)^[1].

Detailnú reguláciu používania jazykov národnostných menšín nájdeme v dvoch jazykových zákonoch. V článku 1 odseku 2 zákona č. 270/1995 Z. z. Národnej rady Slovenskej republiky z 15. novembra 1995 o štátnom jazyku Slovenskej republiky sa ako základné ustanovenie uvádza, že slovenský jazyk má prednosť pred ostatnými jazykmi používanými na území Slovenskej republiky (Zákon č. 270/1995. Z. z., Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 15. novembra 1995 o štátnom jazyku Slovenskej republiky)^[2]. Keďže územná, osobná a vecná pôsobnosť zákona o štátnom jazyku sa vzťahuje na celé územie štátu, na každého občana, resp. na právne pomery v širšom zmysle, ustanovenie platí nielen pre oblasť úradného styku, ale pre všetky oblasti verejného styku (porov. Fiala-Butora, 2012, s. 145).

Územná pôsobnosť zákona č. 184/1999 Z. z. Národnej rady Slovenskej republiky z 10. júla 1999 o používaní jazykov národnostných menšín sa vzťahuje len na obce, v ktorých občania patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva (zákon č. 184/1999 Z. z., Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 10. júla 1999 o používaní jazykov národnostných menšín)^[3]. Keďže orgány štátnej správy a regionálnej samosprávy väčšinou sídlia v krajských mestách alebo v okresných mestách a zastúpenie menšín ani v jednom krajskom meste nedosahuje zákonne stanovenú hranicu (aj v okresných mestách len v máloktorých), používanie jazykov národnostných menšín je tak prakticky obmedzené len na úrady miestnej samosprávy. Ustanovenia zákona o používaní jazykov národnostných menšín môže, navyše, prepísať zákon o štátnom jazyku, keďže tie sa môžu aplikovať len v prípade, ak zákon o štátnom jazyku nestanovuje inak (porov. Fiala-Butora, 2012, s. 148–149).

Možnosti používania materinského jazyka obsiahnuté v platných jazykových zákonoch môžu využiť najmä Maďari, ktorí na Slovensku tvoria najpočetnejšiu národnostnú menšinu (Sčítanie obyvateľov, domov a bytov, 2011)^[4]. Doterajšie empirické výskumy zamerané na používanie maďarčiny ako menšinového jazyka v miestnych samosprávach, a to v obciach s dominantným maďarským obyvateľstvom, resp. správy o postavení a právach príslušníkov národnostných menšín pripravených Úradom splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny však svedčia o tom, že ani orgány verejnej správy, ani občania patriaci k maďarskej národnostnej menšine zákonom ponúkané možnosti nevyužívajú v očakávanej miere (porov. Správa o stave používania jazykov národnostných menšín na území Slovenskej republiky za obdobie rokov 2017 – 2018^[5]; Správa o stave používania jazykov národnostných menšín na území Slovenskej republiky za obdobie rokov 2019 – 2020^[6]; Misad, 1998, 2009, 2012, 2014, 2016, 2017, 2018, 2020; Menyhárt, 2002; Szabómihály, 2002a, 2002b, 2002c; Csiffári, 2010, 2012; Mrva – Szilvássy, 2011; Hájos, 2012; Istók, 2012, 2014; Laihonon, 2012; Mészáros, 2012; Gazdíkóvá, 2014; Kiss, 2015; Misad – Takács, 2017; Németh Takács, 2021).

Táto štúdia skúma praktickú realizáciu dvojjazyčnosti v úradoch miestnych samospráv na južnom Slovensku, pričom vychádza na jednej strane z vlastného výskumu, na druhej strane z výskumov

k bakalárskym a k diplomovým prácam, ako aj k dizertačnej práci, ktoré som ako školiteľka viedla na Katedre maďarského jazyka a literatúry Univerzity Komenského v Bratislave. Empirický výskum sa realizoval v týchto mestách a obciach: Dunajská Streda, Jahodná, Kostolné Kračany, Kráľovičove Kračany, Šamorín, Veľký Meder, Vydrany, Zlaté Klasy (okres Dunajská Streda); Jelka (okres Galanta); Komárno (okres Komárno); Gemerská Panica (okres Rožňava); Gemer, Tornaľa (okres Revúca).

1. Uplatnenie jazykových práv národnostnej menšiny v skúmaných úradoch miestnej samosprávy

Výskum bol vo všetkých samosprávach zameraný na ustanovenia zákona o používaní jazykov národnostných menšín v úradnom styku, t. j. na jazyk exteriérových a interiérových nápisov v jednotlivých úradoch miestnej samosprávy, na jazyk ústneho úradného styku, na jazyk písomného úradného styku, ako aj na jazyk masovokomunikačných prostriedkov, ktoré úrady vydávajú alebo prevádzkujú.

1.1. Jazyk nápisov

Článok 2 bod 5 zákona o používaní jazykov národnostných menšín stanovuje, že ak v aktuálnom sčítaní ľudu dosiahol v obci pomer menšinového obyvateľstva minimálne 20 percent, označenie orgánu verejnej správy umiestnené na budovách sa uvádza aj v jazyku menšiny. Článok 4 bod 2 zasa určuje, že v takejto obci sa dôležité informácie, najmä výstražné, upozorňujúce a zdravotnícke uvádzajú na miestach prístupných pre verejnosť okrem štátneho jazyka aj v jazyku menšiny.

Počas výskumu sme najprv skúmali exteriérové a interiérové nápisy miestnych samospráv. Za exteriérový nápis sme považovali nápisy na vonkajších stenách budov samospráv, ktoré spravidla označujú názov samosprávneho orgánu alebo inštitúcií patriacich pod jeho pôsobnosť, resp. stránkové hodiny. Medzi interiérové nápisy sme zaradili oznamovacie a informačné tabule vo vnútorných priestoroch samospráv, nápisy

na nástenkách, ako aj menovky nachádzajúce sa na dverách kancelárií alebo vedľa nich. Počas výskumu sme sledovali aj to, či existuje nejaký obsahový alebo formálny rozdiel medzi slovenskými a maďarskými textami dvojjazyčných nápisov.

1.1.1. Jazyk exteriérových nápisov

Dvojjazyčné nápisy v úradoch miestnej samosprávy sú dôležité z hľadiska symbolických a komunikačných funkcií: symbolických preto, lebo signalizujú, aké jazyky majú v príslušnom orgáne verejnej správy postavenie uznaných menšinových jazykov; komunikačné preto, lebo uľahčujú (prípadne usmerňujú) výber kódu, resp. dávajú jednoznačne najavo, že daný úrad zabezpečuje podmienky na používanie jazyka národnostnej – v našom prípade maďarskej – menšiny (porov. Horváth, 2012, s. 188; Szabómihály, 2020, s. 305).

Na priečelí sídiel skúmaných úradov miestnych samospráv sa názov úradu vždy nachádza dvojjazyčne, pričom maďarský názov je vedľa slovenského názvu alebo pod ním. Je však očividné, že názov obce vo všeobecnosti nie je súčasťou ani slovenského, ani maďarského nápisu; alebo sa objavuje len v slovenskom texte, napr.: *MESTSKÝ ÚRAD – VÁROSI HIVATAL, OBECNÝ ÚRAD – KÖZSÉGI HIVATAL, RADNICA – VÁROSHÁZA; MESTSKÝ ÚRAD ŠAMORÍN – VÁROSI HIVATAL, OBECNÝ ÚRAD KOSTOLNÉ KRAČANY – KÖZSÉGI HIVATAL, OBECNÝ ÚRAD KRÁLOVIČOVÉ KRAČANY – KÖZSÉGI HIVATAL*² (porov. Csiffári, 2010, s. 24–28, 2012, s. 45–46; Hájos, 2012, s. 31–33; Istók, 2012, s. 23–24, 2014, s. 36–40, 52–52; Laihonen, 2012, s. 37; Gazdíková, 2014, s. 21–23; Misad, 2014, s. 244–245, 2016, s. 59–60; Kiss, 2015, s. 27–29; Misad–Takács, 2017, s. 75–77; Németh Takács, 2021, s. 69–73, 106–109). Je to zrejme spôsobené tým, že hoci zákon o používaní jazykov národnostných menšín ne reguluje označenie sídla orgánu verejnej správy v jazyku národnostnej menšiny, no v zmysle usmernenia Pracovnej skupiny pre verejnú správu Ministerstva vnútra SR z 20. apríla 2000 sa v názve orgánu verejnej správy v jazyku národnostnej menšiny môže názov obce uviesť

² Príklady uvediem v pôvodnom tvare.

len v štátnom jazyku (porov. Usmernenie na označenie budov orgánov štátnej správy v jazykoch národnostných menšín), preto skúmané samosprávy neuvádzajú názov obce ani v slovenskom, ani v maďarskom názve úradu, prípadne ho uvádzajú len v slovenskom názve (obrázok 1 a 2).

Obrázok 1 Vonkajší nápis, Dunajská Streda
(Fotografia: Henrietta Németh Takács)

Obrázok 2 Vonkajší nápis, Gemerská Panica
(Fotografia: Béla Istók)

Často sa stáva, že v budove miestnej samosprávy sídli aj iný úrad, ktorý je väčšinou súčasťou aparátu samosprávneho orgánu. Jeho názov je takmer vždy umiestnený vedľa hlavného vchodu a názov vo väčšinovom a v menšinovom jazyku má rovnaké písmo, napr.: *MATRIČNÝ ÚRAD – ANYAKÖNYVI HIVATAL*. V menších obciach sa stáva aj to, že v sídle samosprávy fungujú aj iné inštitúcie. V nápisoch označujúcich ich názov je neraz na prvom mieste maďarské pomenovanie inštitúcie a až po ňom nasleduje slovenské pomenovanie, napr.: *KÖNYVTÁR – KNIŽNICA*, *NYUGDÍJAS KLUB – KLUB DÔCHODCOV* (porov. Csiffári, 2010, s. 24–28, 2012, s. 45–46; Hájos, 2012, s. 31–33;

Gazdíkóvá, 2014, s. 21–23; Misad, 2014, s. 245, 2016, s. 61; Kiss, 2015, s. 27–29).

Stránkové hodiny miestnych samospráv sú z jazykového hľadiska mimoriadne rozmanité. Na väčšine z nich sú nielen hlavný nápis, ale aj stránkové dni dvojjazyčné, napr.: *Stránkové dni – Ügyfélfogadás/Félfogadás, Stránkové hodiny – Fogadási órák/Fogadóórák*, respektíve *Pondelok – Hétfő, Utorok – Kedd, Streda – Szerda* atď. Stáva sa však, že dvojjazyčný je len hlavný nápis a stránkové dni sú uvedené len vo väčšinovom jazyku, napr.: *Stránkové dni – Ügyfélfogadás/Félfogadás*, ale: *Pondelok, Utorok, Streda* atď.; no nájdú sa aj také riešenia, že vedľa celých názvov alebo za celými názvami dní vo väčšinovom jazyku sú ich maďarské ekvivalenty uvedené len v skrátenej podobe, napr.: *Pondelok – Hé, Utorok – Ke, Streda – Sze* atď. Z hľadiska veľkosti, typu a farby písma sa textové časti skúmaných nápisov v menšinovom jazyku nelíšia od nápisov vo väčšinovom jazyku, často sa však stáva, že maďarské pomenovanie nie je vedľa slovenského, ale pod ním (porov. Misad, 1998, s. 48, 2014, s. 245–246; Csiffári, 2010, s. 24–28, 2012, s. 45–46; Hájos, 2012, s. 31–33; Istók, 2012, s. 23–24, 2014, s. 36–40; Mészáros, 2012, s. 3–4; Gazdíkóvá, 2014, s. 21–23; Kiss, 2015, s. 27–29; Misad–Takács, 2017, s. 78). Podľa jazykovedcov Petteri Laihonena z Fínska a Istvána Csernicskóa z Ukrajiny takéto usporiadanie väčšinového a menšinového jazyka neznamena, že z hľadiska miestnej maďarskej komunity sa štátny jazyk považuje za preferovaný jazyk, ale to, že platné právne predpisy stanovujú, predpisujú tento spôsob zobrazenia štátneho jazyka, resp. jazykov národnostných menšín (Laihonen – Csernicskó, 2017, s. 66).

1.1.2. Jazyk interiérových nápisov

Pri zisťovaní jazyka interiérových nápisov nájdeme podobnosť s používaním jazyka na informačných tabuliach s názvom organizačných zložiek skúmaných samosprávnych úradov: bez výnimky sú dvojjazyčné a nápis vo väčšinovom jazyku vždy predchádza nápisu v menšinovom jazyku, napr.: *Odbor stavebný/Stavebný odbor – Építésügyi főosztály/Építésügyi osztály/Építési szakosztály, Odbor školstva/Školský odbor – Oktatásügyi főosztály/Oktatásügyi*

osztály/Oktatási osztály/Iskolaügyi osztály, Evidencia obyvateľstva – Lakossági nyilvántartás (obrázok 3). Rozdiel je skôr len v grafickom umiestnení slovenských a maďarských nápisov: maďarská časť textu je raz vedľa slovenskej, inokedy pod ňou, v iných prípadoch je zasa nápis v menšinovom jazyku menší a má iný typ písma (porov. Misad, 1998, s. 48–49, 2014, s. 246; Csiffári, 2010, s. 31–32, 2012, s. 50–53; Hájos, 2012, s. 31–33; Istók, 2012, s. 23–24, 2014, s. 36–40; Gazdíkova, 2014, s. 21–23; Kiss, 2015, s. 27–29; Misad – Takács, 2017, s. 78; Németh Takács, 2021, s. 109).

FINANČNÉ ODDELENIE PÉNZÜGYI OSZTÁLY	→
REFERÁT MIESTNYCH DANÍ A POPLATKOV HELYI ADÓK ÉS ILLETÉKEK ALOSZTÁLYA	→
ZASADACIA MIESTNOSŤ ÜLÉSTEREM	↑
PRIMÁTOR MESTA POLGÁRMESTER	→
ODDEL. ŠKOLSTVA - ISKOLAÜGYI OSZTÁLY OBECNÝ ŠKOLSKÝ ÚRAD - KÖZSÉGI TANÜGYI OSZTÁLY	←

Obrázok 3 Informačná tabuľa, Dunajská Streda

(Fotografia: Henrietta Németh Takács)

Rozmanitosť, rôznorodosť charakterizuje aj menovky pracovníkov samospráv. Na tabuliach na dverách kancelárií alebo vedľa nich uvádzajú jednotlivé úrady mená svojich zamestnancov vo všeobecnosti jednotne, na základe tzv. indoeurópskeho poradia, a to často aj v prípade, ak má úradne zaevidované meno maďarskú podobu, napr.: *Karol Csiba, Klára Kisová, Miroslav Póthe, Alžbeta Szabóová, László Mezei, Piroška Horváth* atď. Iné samosprávy mená zaevidované v slovenskej podobe uvádzajú v tzv. indoeurópskom poradí, napr.: *Ladislav Balódi, Katarína Kázmérová* atď. a mená zapísané do matriky v maďarskej podobe uvádzajú v tzv. maďarskom poradí, napr.: *Czucz Etelka, Hodosi Erika, Szabó Mária* atď. Menovky takmer v každom prípade uvádzajú aj pracovné zaradenie zamestnancov samospráv, ktoré sa v skúmaných úradoch väčšinou uvádza v oboch jazykoch, ale primárne v slovenskom

jazyku, napr.: *matrikárka – anyakönyvvezető, vedúci hospodárskej správy – gazdasági részleg vezetője, vedúca obecnej knižnice – könyvtáros, vedúca odboru – szakosztály vezetője* atď. (obrázok 4). Zriedka sa stáva, že pracovné zaradenie je na menovke uvedené najprv v menšinovom jazyku a až potom v štátnom jazyku, napr.: *polgármester – starosta obce, referens – referentka, könyvelő – účtovníčka* (porov. Misad, 1998, s. 49, 2014, s. 246; Csiffári, 2010, s. 31–32, 2012, s. 50–53; Hájos, 2012, s. 31–33; Istók, 2012, s. 23–24, 2014, s. 36–40; Gazdíková, 2014, s. 21–23; Kiss, 2015, s. 27–29; Misad – Takács, 2017, s. 79; Németh Takács, 2021, s. 75–77, 110–111, 147–148, 184–185).

Obrázok 4 Menovka, Dunajská Streda
(Fotografia: Henrietta Németh Takács)

1.2. Jazyk ústneho úradného styku

Článok 2 bod 1 zákona o používaní jazykov národnostných menšín stanovuje, že ak občania patriaci k národnostnej menšine tvoria podľa posledného sčítania obyvateľov v obci najmenej 20 % obyvateľstva, môžu v tejto obci používať v úradnom styku jazyk menšiny. Článok 7 bod 1 zároveň predpisuje, že orgán verejnej správy a jeho zamestnanci sú povinní používať v úradnom styku štátny jazyk a len za podmienok ustanovených týmto zákonom a osobitnými zákonmi môžu používať aj jazyk národnostnej menšiny, orgán verejnej správy a jeho zamestnanci však nie sú povinní ovládať jazyk menšiny.

Výskum sa na základe uvedeného primárne zamerá na jazyk ústnej komunikácie klienta a pracovníka samosprávy, skúmal však aj jazyk vzájomného verbálneho styku zamestnancov samosprávy.

1.2.1. Jazyk komunikácie klienta a pracovníka samosprávy

V skúmaných úradoch sa jazyk komunikácie klienta a pracovníka samosprávy prispôsobuje materinskému jazyku klienta alebo ním vybranému jazyku. V menších obciach zamestnanci samosprávy poznajú každého obyvateľa po mene, vedia teda aj to, kto má aký materinský jazyk. Ak sa zamestnanci stretnú s neznámym klientom, pozdravia ho po slovensky aj po maďarsky, odpoveď klienta im jednoznačne signalizuje jazyk komunikácie. Podobne postupujú aj zamestnanci väčších obcí a miest: ak klienta poznajú, prihovoria sa mu jeho materinským jazykom, ak nie, pozdravia ho dvojazyčne a v rozhovore pokračujú v jazyku, v ktorom im klient odpovie. Počas výskumu sa nenašiel žiadny presvedčivý dôkaz o tom, že by niektorá zo skúmaných samospráv zverila klienta komunikujúceho len v maďarskom jazyku zamestnancovi, ktorý maďarčinu neovláda. Takýto výsledok výskumu potvrdzuje aj spoločný dotazníkový prieskum Fórum inštitútu pre výskum menšín a organizácie Študentská sieť, ktorý bol zameraný na používanie maďarčiny ako menšinového jazyka v úradnom styku: podľa 89,9 % primátorov a starostov obcí a miest na južnom Slovensku s dominantným maďarským obyvateľstvom je pre ústnu komunikáciu typické používanie maďarského jazyka a podľa 88 % orgánov miestnej samosprávy určuje jazyk administratívnej agendy to, akým jazykom prehovorí klient (Mrva – Szilvássy, 2011, s. 58).

Ak sa klient obráti na samosprávu telefonicky, zamestnanec sa väčšinou ohlási v dvoch jazykoch výrazmi *Prosim!* – *Tessék!* alebo *Samospráva – Önkormányzati hivatal*, resp. *Mestský úrad/Obecný úrad – Önkormányzati hivatal/Városháza/Községháza* a jazyk komunikácie prispôbii jazyku, ktorý si klient vyberie. Slovensko-maďarské poradie považujú zamestnanci úradov za dôležité z dôvodu, že regulácie týkajúce sa jazyka úradného styku predpisujú prvenstvo štátneho jazyka; resp. preto, lebo žijú a pracujú na Slovensku, kde slovenčina má status

väčšinového jazyka (porov. Misad, 1998, s. 49–50; Menyhárt, 2002, s. 37–38; Csiffári, 2010, s. 22–23, 2012, s. 56–58; Gazdíková, 2014, s. 27–28; Misad – Takács, 2017, s. 80; Takács, 2018a, s. 136–137, 2018b, s. 9–10). Zriedkavejšie sa stáva aj to, že zamestnanec samosprávy sa do telefónu ohlási len po slovensky – napr.: *Mestský úrad Tornaľa*, *Mestský úrad Jelka*. Ak však klient iniciuje rozhovor v maďarskom jazyku, zamestnanec sa prispôsobí vybranému jazyku (Istók, 2012, s. 25; Kiss 2015, s. 29–30).

1.2.2. Jazyk vzájomnej komunikácie zamestnancov samospráv

Prevažná väčšina zamestnancov skúmaných samosprávnych úradov (92,7 %) sa hlási k maďarskému materinskému jazyku, ale aj zamestnanci so slovenským materinským jazykom sú bez výnimky dvojazyční a podľa vlastného vyjadrenia im vybavovanie agendy v maďarskom jazyku nespôsobuje problém. Zamestnanci úradov medzi sebou komunikujú aj po maďarsky, aj po slovensky, jazyk komunikácie si vyberajú na základe komunikačnej situácie. Ak sa rozprávajú o osobných veciach, pracovníci so slovenským materinským jazykom sa prispôbia početnejším zamestnancom s maďarským materinským jazykom, ak niečomu nerozumejú, spýtajú sa na to. Stáva sa, že v takomto prípade komunikácia už pokračuje v slovenskom jazyku, ale nájdu sa aj prípady, že počas rozhovoru každý používa vlastný materinský jazyk. O úradných záležitostiach pracovníci medzi sebou komunikujú aj vo väčšinovom jazyku, aj v menšinovom jazyku, keďže však maďarskú administratívnu terminológiu nepoznajú alebo ju nepoznajú dobre ani pracovníci s maďarským materinským jazykom, často aj oni prejdú z maďarského jazyka do slovenského jazyka. Niekedy sa stáva, že úradníci s maďarským materinským jazykom, ktorí navštevovali základnú a strednú školu s vyučovacím jazykom slovenským, sa o pracovných záležitostiach rozprávajú v slovenskom jazyku (porov. Misad, 1998, s. 49–50; Menyhárt, 2002, s. 37–38; Csiffári, 2010, s. 29–30, 2012, s. 56–58; Istók, 2012, s. 25; Gazdíková, 2014, s. 27–28; Kiss, 2015, s. 29–30; Misad – Takács, 2017, s. 81; Németh Takács, 2021, s. 80–82, 112–114, 150–151, 187–188).

1.2.3. Rokovací jazyk miestneho zastupiteľstva

V zmysle článku 3 bodu 1 príslušného zákona rokovanie orgánu územnej samosprávy v obci sa môže uskutočňovať aj v jazyku menšiny, ak s tým súhlasia všetci prítomní.

V skúmaných obciach rokovania miestneho zastupiteľstva prebiehajú väčšinou v maďarskom jazyku, ale stáva sa, že primátor/starosta otvorí zasadnutie dvojjazyčne alebo po slovensky aj v tom prípade, ak sa na ňom nezúčastní osoba, ktorá rozpráva, resp. rozumie len po slovensky. Ak sa na zasadnutí miestneho zastupiteľstva zúčastňuje aj úradná osoba, rokovanie prebieha v slovenskom jazyku. Ak sa na verejnom zasadnutí zastupiteľstva zúčastňujú aj obyvatelia s maďarským materinským jazykom, aj so slovenským materinským jazykom, privítanie sa uskutoční dvojjazyčne, ďalej primátor/starosta alebo ním poverená osoba o programe rokovania informuje v menšinovom jazyku a vo väčšinovom jazyku, úradné referáty však zaznievajú v oboch jazykoch atď. Obyvatelia predkladajú svoje otázky a pripomienky vo svojom materinskom jazyku, odpoveď zaznie v jazyku, ktorý si občan vybral. Stáva sa, že účastníci zasadnutia, ktorí maďarčinu ovládajú v menšej miere, požiadajú, aby otázka alebo pripomienka v menšinovom jazyku, resp. odpoveď na ňu zaznela aj vo väčšinovom jazyku, v takomto prípade odpovedajúci člen zastupiteľstva otázku a odpoveď predvedie aj v slovenskom jazyku (porov. Csiffári, 2010, s. 30, 2012, s. 58; Istók, 2012, s. 25; Misad – Takács, 2017, s. 81; Németh Takács, 2021, s. 82–83, 116–118, 153–156, 189–191).

1.3. Jazyk písomného úradného styku

Podľa článku 2 bodu 3 zákona o používaní jazykov národnostných menšín občania patriaci k národnostnej menšine v obci, kde podľa posledného sčítania obyvateľov tvoria najmenej 20 % obyvateľstva, majú právo podávať písomné podania orgánu štátnej správy a orgánu územnej samosprávy v jazyku menšiny. Orgán verejnej správy v takých obciach poskytne odpoveď okrem štátneho jazyka aj v jazyku menšiny.

Pri výskume jazyka písomného úradného styku sme skúmali jazyk písomnej komunikácie úradov vybraných samospráv s občanmi, resp. s inštitúciami patriacimi pod ich pôsobnosť alebo s inými inštitúciami, ako aj jazyk úradných formulárov.

1.3.1. Jazyk písomnej komunikácie medzi samosprávou a občanmi

Občania patriaci k maďarskej národnostnej menšine predkladajú skúmaným miestnym samosprávam prevažne jednojazyčné slovenské podania.³ Podľa opýtaných pracovníkov samospráv je to spôsobené najmä týmito dôvodmi: 1. klienti s menšinovým materinským jazykom nie sú dostatočne informovaní o svojich jazykových právach; 2. v zmysle predošlých zákonných ustanovení sa s úradmi dlhé desaťročia písomne komunikovalo len v štátnom jazyku, preto si príslušníci národnostnej menšiny zvykli sformulovať, resp. dať sformulovať svoje podania v slovenskom jazyku; 3. ani pracovníci úradu, ani klienti s menšinovým materinským jazykom nepoznajú maďarskú administratívnu terminológiu. Podobný názor zastáva aj József Menyhárt, podľa ktorého príčinou nedostatočného uplatňovania daného zákona je, že občania patriaci k národnostnej menšine dlhé desaťročia nemali možnosť sformulovať svoje podania vo svojom materinskom jazyku, ďalej si zvykli vyplňať tlačivá dostupné len v slovenskom jazyku, preto sa im písomný úradný styk v slovenskom jazyku javí ako praktickejší (Menyhárt, 2002, s. 46). István Horváth v súvislosti s používaním jazyka v úradnom styku v Rumunsku konštatuje, že písomný styk v menšinovom jazyku je menej častý ako v ústnom styku. Podľa Horvátha to má na jednej strane funkčné dôvody (chýba maďarský jazykový korpus prispôbený rumunskej právnej realite), na druhú stranu to však súvisí so statusom menšinového jazyka (občania pokladajú za bezpečnejšie predkladať svoje podania v rumunskom jazyku) (Horváth, 2009, s. 218). István Cserniczkó po výskume používania jazykov v písomnom úradnom styku v samosprávnych úradoch na Ukrajine uvádza, že obce odmietajúce

³ Výsledky výskumu ukazujú, že od prijatia zákona o používaní jazykov národnostných menšín stúpol v mestách počet podaní v maďarskom jazyku o 8,7 %, kým v obciach len o 1,9 % (porov. Misad – Takács, 2017, s. 82).

prijat' podania v menšinovom jazyku svoj postup odôvodňujú tým, že na Ukrajine treba úradné záležitosti vybavovať v ukrajinskom jazyku, ale v prípade potreby občan s menšinovým materinským jazykom môže pri vyplnení jednojazyčných ukrajinských úradných formulárov požiadať o pomoc pracovníka úradu, ktorý daný menšinový jazyk pozná, pre napísanie podania v štátnom jazyku má zasa požiadať o pomoc osobu z okruhu svojich príbuzných alebo známych ovládajúcu ukrajinský jazyk (Csernicskó, 2010, s. 14).

Skúmané samosprávne úrady na južnom Slovensku väčšinou odpovedajú na podania občanov v maďarskom jazyku v zmysle zákona, teda dvojjazyčne, v slovenskom a v maďarskom jazyku. Odpoveď v slovenskom jazyku má zvyčajne prednosť pred odpoveďou v maďarskom jazyku, ale sú aj prípady, že úrad uvedie odpoveď v štátnom jazyku až po odpovedi v menšinovom jazyku. Zriedkavo, ale stáva sa aj to, že orgán miestnej samosprávy na podanie v maďarskom jazyku odpovie výlučne v maďarčine. Opýtaní úradníci zastávajú názor, že aj v prípade podania v maďarskom jazyku je dvojjazyčná odpoveď odôvodnená: na jednej strane preto, lebo keby bol občan nespokojný s opatrením samosprávy a obrátil by sa na vyšší samosprávny orgán, odpoveď miestnej samosprávy v štátnom jazyku môže potvrdiť adekvátnosť opatrenia; na druhú stranu preto, lebo v prípade pochybností je podľa zákonnej úpravy rozhodujúci text v štátnom jazyku (porov. Misad – Takács, 2017, s. 82–83; Németh Takács, 2021, s. 85–87, 120–122, 157–160, 192–194).

1.3.2. Jazyk písomnej komunikácie medzi samosprávou a inými inštitúciami

Skúmané samosprávy v písomnej agende komunikujú s inštitúciami patriacimi pod ich pôsobnosť, resp. s inými inštitúciami v rôznom jazyku/v rôznych jazykoch. Materským školám a základným školám s výchovným a s vyučovacím jazykom maďarským v zmysle zákona posielajú dvojjazyčné úradné listy, v ktorých je text v štátnom jazyku na prvom mieste; korešpondenčná komunikácia s miestnymi menšinovými kultúrnymi inštitúciami a s občianskymi organizáciami však prebieha väčšinou v maďarskom jazyku. Podľa respondentov sa to stáva preto, lebo do úradnej korešpondencie miestnej samosprávy a inštitúcií

patriacich pod jej pôsobnosť môžu nahliadnuť aj vyššie orgány (napr. príslušné ministerstvo alebo krajská samospráva); kým korešpondencia s maďarskými kultúrnymi inštitúciami a s občianskymi organizáciami pôsobiacimi v danej obci je vnútornou záležitosťou zúčastnených strán (porov. Misad – Takács, 2017, s. 83–84; Németh Takács, 2021, s. 87–88, 122–123, 160, 194).

So zahraničnými inštitúciami a so samosprávnymi úradmi partnerských miest/obcí mimo Maďarska skúmané samosprávy komunikujú po anglicky alebo po nemecky. Môže však nastať aj situácia, že pre neznalosť alebo nedostatočnú znalosť maďarskej administratívnej terminológie aj s inštitúciami v Maďarsku vedú korešpondenciu v anglickom jazyku (porov. Németh Takács, 2021, s. 195).

1.3.3. Jazyk úradných formulárov

Podľa článku 2 bodu 6 príslušného zákona orgán územnej samosprávy poskytuje občanom patriacim k národnostnej menšine v obci, kde podľa posledného sčítania obyvateľov tvoria najmenej 20 % obyvateľstva, úradné formuláre vydané v rozsahu jeho pôsobnosti v štátnom jazyku a na požiadanie aj v jazyku menšiny.

Napriek už uvedenému nariadeniu väčšina skúmaných samospráv nezabezpečuje pre občanov patriacich k národnostnej menšine dvoj-jazyčné úradné formuláre, ba značná časť zamestnancov nemá vedomosť ani o dvojjazyčných slovensko-maďarských vzoroch úradných formulárov, ktoré pre miestne samosprávy pôsobiace v mestách a v obciach s dominantným maďarským obyvateľstvom pripravili pracovníci Jazykovej kancelárie Gramma ešte v roku 2002 a nepoužívajú ani dvoj-jazyčné elektronické vzory tlačív, ktoré na stránke www.onkormanyzas.sk bezplatne sprístupňuje občianske združenie Pro Civis.⁴ Veľká časť opýtaných pracovníkov skúmaných samospráv sa domnieva, že príprava dvojjazyčných úradných formulárov je zbytočná, lebo občania

⁴ Na portáli je v súčasnosti 173 maďarských alebo dvojjazyčných slovensko-maďarských vzorov, ktoré pracovníkom orgánov verejnej správy a občanom s maďarským materinským jazykom pomáhajú uplatňovať zákonom zaručenú úradnú komunikáciu v jazyku národnostnej menšiny.

patriaci k maďarskej národnostnej menšine dokážu vyplniť aj formuláre dostupné len v štátnom jazyku. Keby to niekomu predsa len pôsobilo problém, tak podľa doterajšej praxe mu zamestnanec samosprávy pomôže formulár dostupný v štátnom jazyku vyplniť, alebo mu s tým môže pomôcť blízka osoba, ktorá sa spolu s ním dostaví na samosprávny úrad. Podľa mienky menšej časti pracovníkov samospráv však pomaly, ale isto rastie počet občanov, ktorí žiadajú dvojjazyčné úradné formuláre, ale samosprávy jednak nestíhajú prekladať texty pripravené v štátnom jazyku do maďarského jazyka, jednak prekladom poverení zamestnanci nepoznajú maďarskú administratívnu terminológiu, na zapltenie úradného prekladateľa však menšie samosprávy nemajú financie (porov. Csiffári, 2010, s. 30–31, 2012, s. 57–58; Istók, 2012, s. 26; Gazdíkova, 2014, s. 28; Kiss, 2015, s. 38; Misad – Takács, 2017, s. 84–85; Németh Takács, 2021, s. 88–90, 123–125, 161–162, 194–197). K podobnému výsledku dospeli aj István Cserniczkó a Viktória Ferenc pri výskume jazyka úradného styku na Ukrajine, ktorí potvrdzujú, že dvojjazyčné úradné formuláre, informačné materiály či iné úradné listiny sú len zriedkakedy dostupné aj v tých samosprávnych úradoch ukrajinských obcí, kde obyvatelia maďarskej národnosti tvoria absolútnu väčšinu (Cserniczkó – Ferenc, 2012, s. 226).

1.4. Jazyk samosprávnych masovokomunikačných prostriedkov

Jazyk masovokomunikačných prostriedkov orgánov miestnej samosprávy regulujú články 3 a 5 zákona o štátnom jazyku (porov. Používanie štátneho jazyka v úradnom styku, Používanie štátneho jazyka v niektorých oblastiach verejného styku). Ustanovenia na všetkých príslušných miestach predpisujú povinné používanie štátneho jazyka, používanie jazykov národnostných menšín umožňujú len v jednotlivých prípadoch na základe osobitných právnych noriem.

1.4.1. Jazyk internetových stránok samospráv

Každá zo skúmaných samospráv prevádzkuje webovú stránku, 71 % z nich je dvojjazyčných (slovensko-maďarských) alebo

trojjazyčných (slovensko-maďarsko-anglických), 29 % je jednojazyčných (slovenských). Varianty internetových stránok v jazyku národnostnej menšiny sa však so stránkou vo väčšinovom jazyku zhodujú len svojou štruktúrou, úplnú obsahovú zhodu sme zistili len v jednom prípade. Časť skúmaných webových stránok publikuje v maďarskom jazyku len základné informácie: názov a stručné dejiny sídla, názov samosprávneho úradu a jeho zložiek a stránkové hodiny. Detailné informácie verejného záujmu – napr. rozhodnutia týkajúce sa každodenného života občanov, zápisnice zo zasadnutia miestneho zastupiteľstva atď. – poskytujú v jazyku národnostnej menšiny asi dve pätiny skúmaných samospráv (porov. Misad – Takács, 2017, s. 85; Németh Takács, 2021, s. 91–92, 126–128, 163–164, 198–200). Etelka Tóth, ktorá skúmala jazyk internetových stránok 29 miest a obcí na Slovensku, zistila, že z hľadiska výberu je síce citeľná snaha o vyváženosť (popri stránke v štátnom jazyku samosprávy ponúkajú aj stránky v maďarskom a v anglickom jazyku), ale aj na webových stránkach miest a obcí s dominantným maďarským obyvateľstvom sa objavujú detailnejšie informácie len v slovenskom jazyku, kým obsahy v maďarskom jazyku publikujú skôr len základné informácie (Tóth, 2018, s. 56–57).

1.4.2. Jazyk samosprávnych novín

Takmer 90 % skúmaných úradov vydáva samosprávne noviny slúžiace verejnému záujmu (obrázok 5). Ide prevažne o mesačníky, ktoré sú bez výnimky dvojjazyčné. Primárne obsahujú články v maďarskom jazyku, len v troch skúmaných periodikách sa počet článkov v maďarskom jazyku a v slovenskom jazyku v plnej miere zhodoval. Podľa opýtaných redaktorov veľká časť článkov publikovaných dvojjazyčne je v maďarskom jazyku, do väčšinového jazyka ich prekladá autor maďarského článku alebo redaktor periodika, zriedkavejšie niektorý zo zamestnancov samosprávy, ktorý dostatočne ovláda slovenský jazyk. Jazyk inzercie sa v periodikách vždy prispôsobuje prianiu objednávateľa (porov. Istók, 2012, s. 27; Misad – Takács, 2017, s. 85–86; Németh Takács, 2021, s. 93–94, 129–130, 165–166, 200–201).

Obrázok 5 Samosprávne noviny s názvom Šamorín a okolie, Šamorín
(Fotografia: Henrietta Németh Takács)

1.4.3. Jazyk samosprávnych televízií

Dve zo skúmaných samospráv prevádzkujú mestskú televíziu. Obe vysielať týždenný súhrn dôležitých miestnych a regionálnych správ a reklamu v maďarskom jazyku a v slovenskom jazyku, ktorých obrazové záznamy sú rovnaké aj vo vysielaní vo väčšinovom jazyku, aj v menšinovom jazyku. Pri vysielaní v maďarskom jazyku samosprávy postupujú podľa článku 5 zákona o štátnom jazyku a program vysielať s titulkami v slovenskom jazyku (porov. Istók, 2012, s. 28; Misad – Takács, 2017, s. 86; Németh Takács, 2021, s. 130–131, 166, 202–203).

1.4.4. Jazyk vysielania v miestnom rozhlase

Skúmané samosprávne úrady menších obcí aj dnes využívajú na informovanie verejnosti rozhlas. Oznamy sa realizujú v dvoch

jazykoch, prioritu má slovenský jazyk; len v jednej skúmanej obci starosta rozhodol, že vzhľadom na národnostné zloženie obyvateľstva najprv zaznie oznam v jazyku národnostnej menšiny a až potom v štátnom jazyku. Informačné texty a inzeráty čítané v ampliónoch sa väčšinou pripravujú v maďarčine, do slovenského jazyka ich prekladá poverený pracovník úradu. Zriedka sa stáva, že oznamy sformulujú na základe textových vzorov v štátnom jazyku stiahnutých z internetu, následne ich preložia do maďarčiny. Obsah textov vo väčšinovom a v menšinovom jazyku je väčšinou totožný (porov. Istók, 2012, s. 27; Gazdíková, 2014, s. 30; Misad – Takács, 2017, s. 86–87).

2. Zhrnutie

Štúdiá skúma dvojjazyčnosť samosprávnych úradov na juhu Slovenska s dominantným maďarským obyvateľstvom. Výskum je zameraný na jazyk exteriérových a interiérových nápisov, na jazyk ústneho a písomného úradného styku, ako aj na jazyk samosprávnych masovokomunikačných prostriedkov. V zmysle výsledkov výskumu sa dvojjazyčnosť samospráv prejavuje najmä v ústnom úradnom styku a na exteriérových nápisoch, najmenej sa uplatňuje v písomnom úradnom styku. To, že dvojjazyčnosť skúmaných samosprávnych úradov len sčasti odzrkadľuje pomer občanov maďarskej národnosti, resp. občanov s maďarským materinským jazykom v príslušných obciach, má podľa našej hypotézy dva hlavné dôvody. Prvým je absencia adekvátneho informovania: občania patriaci k danej národnostnej menšine nemajú jednoznačné informácie o tom, v akej miere a akým spôsobom môžu počas vybavovania úradných záležitostí používať svoj materinský jazyk. Druhým dôvodom je jazyková nepripravenosť. Keďže v úradnom styku sa niekoľko desaťročí používal slovenský jazyk, ani zamestnanci samospráv, ani občania patriaci k maďarskej národnostnej menšine nepoznajú ani maďarskú administratívnu terminológiu, ani maďarský administratívny štýl a ani charakteristiky jednotlivých typov administratívnych textov.

Literatúra

- CSERNICSKÓ, István 2010. A magyar nyelv hivatali/hivatalos használatának esélyei és lehetőségei Kárpátalján az ukrán nyelvi helyzet és nyelvpolitika kontextusában. *Acta Beregasiensis. A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola Évkönyve* 3. 9–23.
- CSERNICSKÓ, István–FERENC, Viktória 2012. A kisebbségi nyelvhasználat jogi keretei és azok gyakorlati alkalmazhatósága Kárpátalján. Kántor, Zoltán – Eplényi, Kata (ed.), *Tévesztés és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika a 21. századi kihívásai*. Budapest: Nemzetpolitikai Kutatóintézet – Lucidus Kiadó. 199–236.
- CSIFFÁRI, Kinga 2010. *Skúmanie slovensko-maďarskej dvojjazyčnosti v obecných úradoch Kráľovičových a Kostolných Kračian. A hivatali (szlovák–magyar) kétnyelvűség vizsgálata Királyfiakarcsa és Egyházkarcsa községi hivatalaiban*. Bakalárska práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.
- CSIFFÁRI, Kinga 2012. *Používanie maďarčiny ako menšinového jazyka v inštitúciách obcí Kostolné a Kráľovičové Kračany. A magyar mint kisebbségi nyelv használata Királyfiakarcsa és Egyházkarcsa hivatalaiban*. Diplomová práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.
- FIALA-BUTORA, János 2012. A magyar nyelv jogi helyzete Szlovákiában. Eplényi, Kata – Kántor, Zoltán (ed.), *Tévesztés és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. század kihívásai*. Budapest: Nemzetpolitikai Kutatóintézet – Lucidus Kiadó. 144–171.
- GAZDÍKOVÁ, Kristína 2014. *Skúmanie dvojjazyčnosti na Obecnom úrade Vydrany. A hivatali kétnyelvűség vizsgálata a Hodosi Községi Hivatalban*. Bakalárska práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.
- HÁJOS, Nikoletta 2012. *Skúmanie jazyka nápisov v Dunajskej Strede. A feliratok nyelvének vizsgálata Dunaszerdahelyen*. Diplomová práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.
- HORVÁTH, István 2009. Kisebbségi nyelvi jogok és kisebbségi nyelvhasználat Romániában. *Magyar Kisebbség* 14/1–2. 208–220.
- ISTÓK, Béla 2012. *Používanie maďarčiny ako menšinového jazyka v Tornali. A magyar mint kisebbségi nyelv használata Tornalján*. Bakalárska práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

- ISTÓK, Béla 2014. *Jazyková krajina dvoch obcí na južnom Slovensku. Gemerská Panica a Gemer. Két dél-szlovákiai település nyelvi tájképe. Gömörpanyit és Sajógömör: Diplomová práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.*
- KISS, Szilvia 2015. *Problémy prekladu v maďarských právnych textoch na Slovensku na základe používania maďarčiny ako menšinového jazyka na Obecnom úrade v Jelke. Szlovákiai magyar nyelvű jogi-közigazgatási szövegek fordításának problémái a Jókai Községi Hivatalban végzett nyelvhasználati vizsgálat alapján. Bakalárska práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.*
- LAIHONEN, Petteri 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 14/3. 27–49.
- LAIHONEN, Petteri – CSERNICKSKÓ, István 2017. Kísérlet egy összehasonlító vizsgálatra: a nyelvi tájkép dél-szlovákiai, székelyföldi és kárpátaljai falvakban. *Regio* 25/3. 50–81.
- MENYHÁRT, József 2002. Nyelvünk és törvénye. A hivatalos ügyintézés nyelve Dunaszerdahelyen és Nyékvárkonyban a kisebbségi nyelvhasználati törvény érvénybelépése óta. Lanstyák István – Simon Szabolcs (ed.), *Tanulmányok a kétnyelvűségről*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 34–56.
- MÉSZÁROS, Krisztina 2012. *Nyelvi tájkép. A feliratok nyelvének vizsgálata Nagymagyarán*. Szemináriumi dolgozat. Pozsony: Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Kara.
- MISAD, Katalin 1998. A magyar mint kisebbségi nyelv használatának gyakorlata a hivatalos érintkezésben. Lanstyák István – Simon Szabolcs (ed.), *Tanulmányok a kétnyelvűségről*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 43–69.
- MISAD, Katalin 2009. Kisebbségi nyelvhasználati jogok Szlovákiában, Finnországban és Dél-Tirolban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 3/1. 49–56.
- MISAD, Katalin 2012. Nyelvtörvények tükrében. Simon, Szabolcs – Török, Tamás (ed.), *A tudomány vonzásában. Köszöntő kötet a 70 éves Vörös Ottó tiszteletére*. Komárom: Selye János Egyetem Tanárképző Kar. 69–83.
- MISAD, Katalin 2014. Mutatvány Dunaszerdahely intézményeinek vizuális nyelvhasználatából. Gróf, Annamária – N. Császi, Ildikó – Szoatak, Szilvia (ed.), *Sokszínű nyelvészet – nyelvi sokszínűség a 21. század elején. Írások Kolláth Anna tiszteletére*. Budapest – Alsóőr: Tinta Könyvkiadó – UMIZ – Imre Samu Nyelvi Intézet. 243–253.

- MISAD, Katalin 2016. Vizuális nyelvhasználat Dél-Szlovákiában. Mutatvány Dunaszerdahely intézményeinek nyelvhasználatából. *Irodalmi Szemle* 59/10. 58–74.
- MISAD, Katalin 2017. A szlovákiai kisebbségek anyanyelvhasználatának lehetőségei a hivatalos érintkezés során. Misad, Katalin – Csehy, Zoltán (ed.), *Nova Posoniensia VII. A pozsonyi magyar tanszék évkönyve*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület. 33–52.
- MISAD, Katalin 2018. A szlovákiai magyar jogi-közigazgatási nyelvhasználat sajátosságai. Misad, Katalin – Csehy, Zoltán (ed.), *Nova Posoniensia VII. A pozsonyi magyar tanszék évkönyve*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület. 35–51.
- MISAD, Katalin 2020. The use of Hungarian as a minority language in municipal offices in Southern Slovakia. *Hungarian Studies* 34/1. 133–146.
- MISAD, Katalin – TAKÁCS, Henrietta 2017. A kétnyelvűség gyakorlata dél-szlovákiai önkormányzati hivatalokban. Misad, Katalin (ed.), *Kétnyelvűség térben és időben*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület. 72–92.
- MRVA, Marianna – SZILVÁSSY, Tímea 2011. Kétnyelvűség a dél-szlovákiai településeken. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 13/1. 37–58.
- NÉMETH TAKÁCS, Henrietta 2021. *Dvojjazyčnosť verejného života na južnom Slovensku a jej uplatnenie v jazykovej praxi. A közéleti kétnyelvűség nyelvi vetületei Dél-Szlovákiában*. Dizertációs munka. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.
- SZABÓMIHÁLY, Gizella 2002a. A szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai és a kisebbségi nyelvhasználat színterei különös tekintettel a magyar közösségre. Lanstyák, István – Szabó Mihály, Gizella (ed.), *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 19–40.
- SZABÓMIHÁLY, Gizella 2002b. A hivatali kétnyelvűség megteremtésének nyelvi vetületei. Lanstyák, István – Szabó Mihály, Gizella (ed.), *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 182–199.
- SZABÓMIHÁLY, Gizella 2002c. A kisebbségi nyelvhasználati törvény gyakorlati alkalmazása és a szlovák hivatalos (jogi-közigazgatási) szövegek magyarra fordításának kérdései. Lanstyák, István – Simon, Szabolcs (ed.), *Tanulmányok a kétnyelvűségről*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 169–200.

- SZABÓMIHÁLY, Gizella 2020. Jazyky a aktéri v jazykovej krajine obcí na slovensko-maďarskom etnicky zmiešanom území na Slovensku. *Jazykovedný časopis* 71/3. 297–320.
- TAKÁCS, Henrietta 2018a. Hivatali nyelvhasználat Somorján egy kérdőíves felmérés tükrében. Misad, Katalin – Csehy, Zoltán (ed.), *Nova Posoniensia VIII. A pozsonyi magyar tanszék évkönyve*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület. 131–155.
- TAKÁCS, Henrietta 2018b. *Dvojjazyčnosť verejného života na južnom Slovensku a jej uplatnenie v jazykovej praxi. A közéleti kétnyelvűség nyelvi vetületei Dél-Szlovákiában.* Rigorózna práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.
- TÓTH, Etelka 2018. A honlap mint nyelvi tájkép. Tódor, Erika-Mária – Tankó, Enikő – Dégi, Zsuzsanna (ed.), *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség II. Nyelvhasználati terek és nyelvi sokszínűség*. Kolozsvár: Scientia Kiadó. 53–63.

Internetové zdroje

- [¹] Ústava Slovenskej republiky Z. z. č. 460/1992 z 1. septembra 1992. Dostupné na: www.slpk.sk/dokumenty/ustava.pdf [Cit. 2021-08-26]
- [²] Zákon č. 270/1995. Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 15. novembra 1995 o štátnom jazyku Slovenskej republiky. Dostupné na: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270> [Cit. 2021-08-26]
- [³] Zákon č. 184/1999 Z. z., Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 10. júla 1999 o používaní jazykov národnostných menšín. Dostupné na: <http://www.epi.sk/zz/1999-184> [Cit. 2021-08-27]
- [⁴] Štatistický úrad. *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011*. Dostupné na: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=24273> [Cit. 2021-08-30]
- [⁵] *Správa o stave používania jazykov národnostných menšín na území Slovenskej republiky za obdobie rokov 2017 – 2018*. Dostupné na: https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/7462_sprava-o-stave-pouzivania-jazykov-narodnostnych-mensin-na-uzemi-slovensk.pdf [Cit. 2021-08-31]
- [⁶] *Správa o stave používania jazykov národnostných menšín na území Slovenskej republiky za obdobie rokov 2019 – 2020*. Dostupné na: <https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/share/svnm/spravy-a-koncepcne>

materialy/sprava_o_stave_pouzivania_jazykov_narodnostnych_mensin_2019_2020.2pdf [Cit. 2021-08-31]

Iné zdroje

Usmernenie k označeniu budov orgánov štátnej správy v jazykoch národnostných menšín. Ministerstvo vnútra SR, sekcia verejnej správy, 20. 4. 2000, č. 10/II/2.

POŽIADAVKA ZROZUMITEĽNEJ KOMUNIKÁCIE VO VEREJNEJ SFÉRE NA SLOVENSKU A V EURÓPSKYCH KRAJINÁCH¹

JÚLIA CHOLEVA

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
julia.choleva@uniba.sk

The need for intelligible communication in public space in Slovakia and European countries

Abstract: This article gives an overview of the use of plain language as instrument of communication for government, legislation and public administration. It gathers and compares the information about language use by public authorities in Europe. The research is based on a detailed survey conducted by EFNIL 2018-2019 with contributions from member organisations. This survey acronym ELIPS refers to the European Languages and their Intelligibility in the Public Space. The paper shows the position of plain language in different European language managements, moreover with special focus on the situation in Slovak Republic language management. The article provides

---

¹ Príspevok je výstupom výskumného projektu *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment* podporovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-17-0254 (2018 – 2022).

many references to various practices in different European countries. Clarity means caring is the motto of many organs that are active in promoting comprehensible communication. The paper answers to the question whether is the use of plain language by government and public administration a subject of public interest in Slovakia or not. The goal of the article is to inspire policy makers and scholars and to support their motivation in promoting plain language/easy-to-read communication.

Key words: plain language, comprehensibility, communication, language planning, language management

---

0. Úvod

Zrozumiteľnosť je záležitosťou starostlivosti – *clarity means caring* – týmito slovami sa začína ne jeden seminár z oblasti, ktorú v angličtine nazývame *plain language*, *clear language*, *easy-to-read language* a pod. Stali sa takpovediac rámcami jazykového plánovania, ktoré sa vo viacerých krajinách ustálili už pred desiatkami rokov, v iných krajinách (ako je aj Slovensko) sú ešte natoľko nerozpoznané, že ich terminologické pomenovanie v domácom jazyku nie je ustálené. Aj napriek tejto skutočnosti sa atribúty jazyka ako *jasný* a *zrozumiteľný* v slovenskom kontexte v posledných rokoch pripisujú jazykovej komunikácii čoraz častejšie. Nárast frekvencie ich používania vidím predovšetkým v aproximácii slovenského práva právu Európskej únie. Európska komisia aktívne pristupuje k šíreniu povedomia o zrozumiteľnom jazyku, organizuje pravidelné konferencie venované tvorbe jazykových komunikátov (napríklad International Annual Meeting on Language Arrangements, Documentation and Publications^[1] alebo Clear writing for Europe^[2]).

Opodstatnenosť požiadavky na zrozumiteľnú komunikáciu sa súčasťou ukázala aj v mojom dizertačnom výskume (Vrábľová, 2018), a to

v reakciách ľudí na otázky smerujúce k metaúvedomeniu si jazyka, jazykov a k ich používaniu na úrade a vo verejnom styku. Z odpovedí vyplynulo, že úrad „sa spája s nepochopením, neporozumením, čo môže súvisieť aj s mimojazykovými okolnosťami spojenými s komunikáciou v tomto ohľade. Prítomný je tu pocit nespokojnosti s prebiehaním komunikácie“ (Vrábl'ová, 2018, s. 82).

Ďalšou sférou, kde sa nárokovanie zrozumiteľnej komunikácie nepochybne považuje za dôležité, je zdravotná starostlivosť. Národný akčný plán zdravotnej gramotnosti v roku 2016 ukázal, že viac než 54 percent nemeckého obyvateľstva má obmedzenú gramotnosť v oblasti zdravia. Táto správa spája nízku mieru gramotnosti so zvýšeným nárastom výskytu chronických ochorení (Schaeffer a kol. podľa Maaßovej, 2020, s. 62).

Z čiastkového výskumu, ktorý som realizovala vo viacjazyčných komunitách, táto otázka zreteľne vystupovala. Ľudia s obmedzenými jazykovými kompetenciami v štátnom jazyku majú obavy pri komunikácii s lekárom, potrebujú pomoc, často ambulanciu navštevujú s príbuzným, ktorý jazyk ovláda lepšie. Nepochybne bezdefektná komunikácia zohráva úlohu aj v budovaní si dôvery v lekára, lekárku a odporúčané postupy, čo uľahčuje liečebný proces a šetrí prostriedky vynakladané na zdravotnú starostlivosť. Skúsenosť s informačnými procesmi počas pandémie COVID-19 bezpochybne ukázala dôležitosť a opodstatnenie zrozumiteľnej komunikácie v oblasti šírenia a popularizácie poznatkov vedeckého výskumu.

1. Zrozumiteľný jazyk a jeho výskum (ELIPS)

V roku 2011 Európska komisia vydala stručný návod na to, *Ako písať zrozumiteľne*^[3]. Táto brožúra bola preložená aj do slovenčiny (r. 2015) a okrem postupov, ako text usporiadať z hľadiska mikrokompozície, tu možno nájsť aj návod, ako prispôbiť jazykový štýl tak, aby bol text menej náročný z hľadiska percepcie. Jednoduchosť sa tu používa najmä ako pendant stručnosti, krátkosti. Autori odporúčajú aj napríklad zvažovať použitie slovesných podstatných mien či trpných tvarov sloves (viac obrázkov 1, 2 a 3). Okrem tohto dokumentu som dosiaľ nenašla iné

nariadenia či usmernenia, ktoré by sa týkali používania zrozumiteľného jazyka vo verejnej správe na Slovensku.

... a jednoducho

Podľa možnosti používajte jednoduché výrazy. Ak použijete jednoduchý jazyk, nebudete pôsobiť menej kultivovane či menej elegantne. Budete pôsobiť dôveryhodnejšie.

	
vzhľadom na skutočnosť, že	keďže
určitý počet	niektoré
prevažná časť	väčšina
v súlade s	podľa
v kontexte	v rámci
v dôsledku čoho, následkom čoho	tak/teda
na účel	na
v prípade, že	ak
v opačnom prípade	ak nie
v takom prípade	ak áno
pokiaľ ide o, v súvislosti s, čo sa týka	pri, o, k
týkajúci/e/a sa	o

Obrázok 1 Ako písať zrozumiteľne (2011, s. 6)

Áké sféry môže pokrývať zrozumiteľná komunikácia vo verejnom priestore? Ako je požiadavka zrozumiteľnosti prítomná a definovaná v slovenskej legislatíve a v čom sa líši od jej uchopenia v iných európskych jazykoch? Predkladaná štúdia má ambíciu priniesť základný prehľad odpovedí na tieto otázky.

Odpovede vychádzajú z dát získaných dotazníkovým prieskumom, ktorý sa realizoval a naďalej realizuje pod názvom *Európske jazyky a ich zrozumiteľnosť vo verejnej sfére* (ďalej ELIPS – *European Languages and Their Intelligibility in the Public Space*). Tento projekt vznikol v roku 2017 ako jeden z projektov federácie EFNIL (Európskej federácie národných jazykových inštitúcií) a som jeho spoluriešiteľkou. Ďalšími autormi sú Anne Kjærgaard, Aino Piehl, Cecilia Robustelli a Johan Van Hoorde.

5. Vety musia mať zmysel – dbajte na štruktúru viet

Možno budete nútení napísať (alebo vylepšiť) text, ktorý obsahuje množstvo faktov a myšlienok. Existuje niekoľko spôsobov, ako podávať informácie tak, aby čitateľa okamžite pochopili každú vetu.

Vyjadrite **činiteľa** každého deju (pozri tip 7) a zoradte deje podľa toho, v akom poradí nasledujú.

Rozhodnite o poskytnutí pomoci EÚ sa prijme po doručení všetkých žiadostí o projekt na zasadnutí schvaľovacej komisie.

Keď všetci žiadatelia odovzdajú svoje žiadosti o projekt.

1	zasedne schvaľovacia komisia
2	s cieľom rozhodnúť
3	o výške pomoci EÚ, ktorú pridelí jednotlivým žiadateľom.
4	

Nepochovávajte dôležité informácie uprostred vety.

Pokiaľ ide o zriadenie roamingových poplatkov, Komisia uviedla niekoľko návrhov.

Komisia uviedla niekoľko návrhov na zriadenie roamingových poplatkov.

Je viac ako pravdepodobné, že sa zaviede zákaz fajčenia v reštauráciách.

Fajčenie v reštauráciách sa s veľkou pravdepodobnosťou zakáže.

Snažte sa, aby mal koniec vety **silný náboj**. Ten si čitateľa zapamätajú.

V soráve sa požaduje úplná inštitucionálna reforma, a to vo väčšine prípadov.

Vo väčšine prípadov sa v správe požaduje úplná inštitucionálna reforma.

Obrázok 2 Ako písať zrozumiteľne (2011, s. 7)

6. Obmedzte nadbytočné podstatné mená – slovesné formy sú živšie

Jednoduchý spôsob, ako písať zrozumiteľnejšie, je zmeniť

toto... na toto:

prostredníctvom zriechenia	zriechením
na účel maximalizácie	na maximalizáciu
na základe zavedenia	zavedením

Touto zmenou jednoducho pretransformujeme podstatné meno do slovesnej podoby. Slovesá sú priamejšie a menej abstraktné ako podstatné mená. Mnohé slovesné podstatné mená zakončené na „-nie“ sú len zamaskované slovesá. Často sa vyskytujú v slovných spojeniach, kde by slovesá boli zrozumiteľnejšie.

vykonať hodnotenie	vyhodnotiť
vykonať preskúmanie	preskúmať
prieročiť k zväženiu	zväziť

Existujú aj ďalšie podstatné mená, ktoré nie sú zakončené na „-nie“, ale tiež ide o „zamaskované slovesá“:

vykonať revíziu	zrevidovať
vykonať posúdenie	posúdiť
uskutočniť obnovu	obnoviť

Dokument sa stane zrozumiteľnejším, ak niektoré podstatné mená pretransformujeme na slovesá:

Prácou pestovania viacročných namiesto ročných plodín možno dosiahnuť zlepšenie kvality pôdy zabezpečením zvýšeného pokrytia pôdy.

Pestovanie viacročných namiesto ročných plodín môže zlepšiť kvalitu pôdy zvýšením jej pokrytia.

Obrázok 3 Ako písať zrozumiteľne (2011, s. 8)

Keďže federácia EFNIL združuje jazykové inštitúcie, ktoré v danej krajine koordinujú jazykové plánovanie, využili sme túto skutočnosť a dotazníky sme poslali týmto členským inštitúciám. O dotazníku a jeho cieľoch boli vopred informované. Zber dát sa uskutočnil v rokoch 2018 až 2019, výsledky zberu sme analyzovali a v r. 2020/2021 spracovali tak, aby boli verejne dostupné prostredníctvom webovej stránky^[4] so špeciálnym vyhľadávaním a mohli byť k dispozícii komukoľvek so záujmom o jazykovú politiku, jazykové plánovanie, zrozumiteľný jazyk.

Skratka ELIPS odkazuje na (používanie) európskych jazykov a ich zrozumiteľnosť vo verejnom priestore, t. j. používanie európskych jazykov ako nástrojov komunikácie pre vládu, legislatívu a verejnú správu. V projekte sme sa sústreďovali na tieto sféry:

- používanie jednoduchého, na čitateľa orientovaného a zrozumiteľného jazyka verejnými orgánmi a verejnou správou;
- prijatie, používanie, opis, dostupnosť dobrej (viacjazyčnej) terminológie pre legislatívu a verejný priestor;
- iné typy jazykových opatrení pre verejný priestor, napr. používanie rodovo neutrálnej a/alebo rozmanitej komunikácie a jazyka, ktoré odráža reálne zloženie spoločnosti z hľadiska zastúpenia materinského jazyka, sociálneho statusu, profesie, pohlavia, kultúrneho zázemia a podobne.

Do nášho výskumu sa zapojilo 23 z 34 členských inštitúcií organizácie EFNIL, okrem toho jeden ďalší inštitút, spolu teda ide o 24 krajín a 27 úradných jazykov.

Belgicko (Flámske spoločenstvo)
Bulharsko
Dánsko
Estónsko
Fínsko (odpovede týkajúce sa švédčiny)
Fínsko FI (odpovede týkajúce sa fínčiny)
Nemecko
Luxemburské veľkovoľvodstvo
Grécko
Maďarsko

Island
Írsko (okrem Severného Írska)
Taliano
Lotyšsko
Litva
Malta
Holandsko
Nórsko
Portugalsko
Slovenská Republika
Slovinsko
Švédsko
Švajčiarsko
Spojené kráľovstvo (Anglicko)
Spojené kráľovstvo (Wales)
Spojené kráľovstvo (Severné Írsko)
Spojené kráľovstvo (Škótsko)

Pri vypĺňaní údajov sme sa plne spoliehali na respondentov, fakty sme neoverovali sami, ale s odstupom času (dvoch rokov) sme respondentov poprosili o revíziu, čo mnohí využili. Vďaka tomu sme získali prehľad aj o aktivitách a iniciatívach, ktoré prebiehajú v rôznych jazykoch, a preto sa o nich informácie získavajú ťažšie.

Dotazník obsahoval 69 otázok, pre potreby tejto štúdie sa sústredím na tie, ktorých predmetom je zrozumiteľný jazyk a jazyk orientovaný na čitateľa. Vo výraznej miere sledujem situáciu na Slovensku, tak ako ju v dotazníku opísal zodpovedný orgán, odbor štátneho jazyka Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

Otázky dotazníka, ktoré som spracovala pre potreby tejto štúdie, pokrývajú oblasť tzv. *plain language*, teda zrozumiteľného a jasného jazyka, a *easy-to-read language*, jazyka orientovaného na čitateľa, a vzhľadom na to, že tieto pojmy sa často používajú ako zámenné, pokúsim sa vysvetliť ich obsah, podobne ako sme to urobili aj v dotazníkovom výskume.

Existuje mnoho definícií, čo komunikácia v zrozumiteľnom a jasnom jazyku znamená. Táto definícia z dielne Medzinárodnej federácie zrozumiteľného a jasného jazyka (International Plain Language

Federation) pochádza z roku 2010 a stanovuje, že „komunikácia sa vtedy odohráva v jasnom a zrozumiteľnom jazyku, keď slová, štruktúra a dizajn sú natoľko jasné, že zamýšľaní adresáti ľahko dokážu zistiť, čo potrebujú, rozumieť tomu, čo zistili, a túto informáciu vedia použiť“^[5]. Cieľom takejto komunikácie je, aby bol význam jasný a čo možno najzreteľnejší, adresátovi ponúka čo najlepšiu šancu a) okamžite ho pochopiť a b) ľahko nájsť v ňom to, čo potrebuje alebo očakáva, c) používať informácie, ktoré obsahuje, a/alebo (d) vykonávať požadované kroky.

Považujem za potrebné zdôrazniť, že jednoduchý jazyk nie je to isté ako zjednodušený jazyk alebo detský jazyk. Oba varianty patria do oblasti dostupnej komunikácie. Zohrávajú úlohu v snahe sprístupniť komunikáciu ľuďom, pre ktorých štandardné alebo odborné texty predstavujú bariéry, ktoré nedokážu sami prekonať (Maaß, 2020, s. 19).

Celosvetový záujem o používanie zrozumiteľného jazyka vo verejnej správe odštartoval v 70. rokoch 20. storočia v hnutí za jednoduchý jazyk (Mazur, 2000), pričom táto požiadavka korešpondovala s požiadavkou na zvýšenie demokratických práv. Doklady o existencii požiadaviek na jednoduchú komunikáciu sú však oveľa staršie^[6]. Medzinárodná spolupráca medzi aktérmi propagujúcimi jednoduchý jazyk nabrala na intenzite najmä od 90. rokov 20. storočia, a dnes už existuje viacero organizácií, federácií, ktoré združujú organizácie, výskumné inštitúty, neziskové organizácie aktívne v tejto oblasti. Spomeňme napríklad International Plain Language Federation, kde v súčasnosti medzinárodný tím pracuje na vytváraní ISO štandardov, ďalej PLAIN (Plain Language Association International) vytvára podpornú sieť pre odborníkov v oblasti jednoduchého jazyka na celom svete. Rastúca sieť zahŕňa členov z viac ako 30 krajín sveta.

Spojenie *plain language* nie je jediným výrazom v anglickom jazyku, ktorý sa vzťahuje na princípy zrozumiteľného a jasného jazyka, možno sa stretnúť aj s výrazom *clear language*, ktorý je dobre zastúpený predovšetkým v škandinávskych krajinách, napr. *klarspråk* v Dánsku, Nórsku, Švédsku, *lenguaje claro* v Španielsku, *linguagem clara* v Portugalsku, *selge keel* v Estónsku a *selkeä kieli* vo Fínsku.

Na Slovensku terminológia nebola spoľahlivo ustálená, výraz *jednoduchý/prostý* (plain) alebo *jasný* (clear) jazyk sa nepoužíva, skôr sa možno stretnúť s výrazom *zrozumiteľný*.

2. Ľahko čitateľný jazyk (easy-to-read language, easy language)

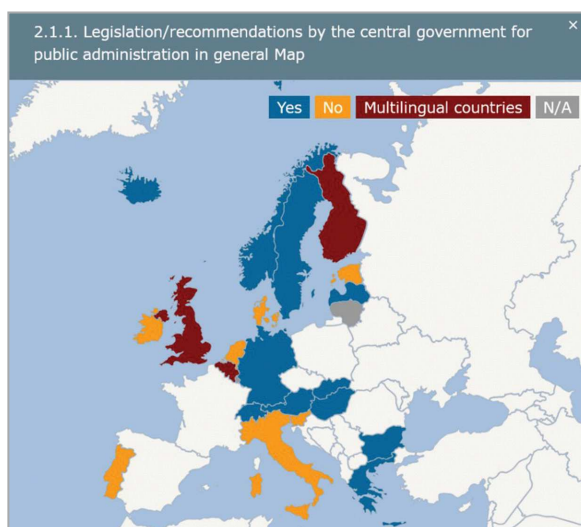
Ľahko čitateľný jazyk a jednoduchý jazyk sa často zamieňajú, líšia sa však najmä v adresátoch a jazykových i mimojazykových prostriedkoch, ktoré využívajú.

Používanie ľahko čitateľného jazyka zahŕňa špecifické využitie zjednodušeného jazyka a komunikácie s cieľom sprístupniť informácie ľuďom s obmedzenými kognitívnymi schopnosťami, s mentálnym postihnutím a/alebo ľuďom s obmedzenými zručnosťami v oblasti čítania a písania, ľuďom s poruchami vnímania, koncentrácie alebo so slabým ovládaním úradného jazyka krajiny. Tento jazyk im umožňuje sprostredkovať kód (veľkosťou písma, odsekmi, dĺžkou viet, použitými grafickými symbolmi a podobne).

Jednoduchý jazyk a ľahko čitateľný jazyk nie sú záležitosťou výlučne jazyka (v užšom význame), ale zahŕňajú aj mimojazykové skutočnosti, napríklad spôsob, akým sú informácie štruktúrované, ich grafické spracovanie a rozvrhnutie, použitie neverbálnych prostriedkov, ako sú nákresy, ilustrácie, piktogramy alebo fotografický a filmový materiál. Organizácia, ktorá sa venuje ľahko čitateľnému jazyku, je napríklad Inclusion Europe. Dobře rozpracovaný je predovšetkým v Nemecku, podľa Ch. Maaßovej „v nemeckom politickom diskurze existuje silné hnutie za posilnenie postavenia tohto jazyka“ (Maaß, 2020, s. 13). V Nemecku je v platnosti zákon o rovnosti znevýhodnených (Behindertengleichstellungsgesetz), ktorý zahŕňa aj aspekty jazykového znevýhodnenia. Tento zákon predpisuje, že v prípade, ak používanie zrozumiteľného jazyka v komunikácii s orgánmi verejnej moci nepostačuje, dokumenty by mali byť vysvetlené v jazyku orientovanom na čitateľa a náklady spojené s týmto prekladom sú hradené z verejných zdrojov. Niektoré orgány verejnej správy (napríklad ministerstvo práce a sociálnych vecí) majú vlastné regulácie predpisujúce povinnosť komunikovať v jazyku orientovanom na čitateľa, a to aj pri poskytovaní online služieb. Podľa respondentu príloha (2. časť) tohto zákona obsahuje aj desať inštrukcií k podobe jazyka orientovaného na čitateľa, napríklad krátke vety majú mať jasnú štruktúru.

Vo viacerých krajinách (obrázok 4) existujú právne úpravy regulujúce používanie jazyka orientovaného na čitateľa vrátane Slovenskej

republiky. V prípade Slovenska sú však údaje neúplné – nevyplýva z nich, aké úpravy odpovedajúca strana dala na vedomie. V prípade otázok monitorujúcich prax používania zrozumiteľného jazyka odkazovala na zákon 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky, ktorý však neobsahuje tieto predpisy (vysvetlím neskôr). Z tohto dôvodu sa domnievam, že predpisy regulujúce používanie jazyka orientovaného na čitateľa, relevantné vzhľadom na medzinárodnú prax, neexistujú.

Obrázok 4

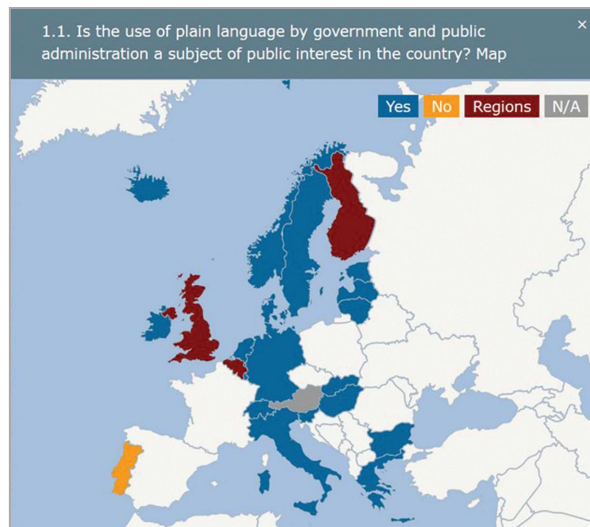
Zdroj: <https://elips.efnil.nytud.hu/>

3. Používanie zrozumiteľného jazyka v európskych krajinách

Je vo vašej krajine používanie zrozumiteľného jazyka vládnymi a verejnými inštitúciami predmetom verejného záujmu? Odpovede na túto úvodnú otázku nášho prieskumu možno sledovať v grafickom spracovaní na obrázku 5. Z výsledkov vyplynulo, že v rôznych krajinách sú touto agendou poverené rozmanité subjekty. Z opýtaných inštitúcií približne tretina uviedla svoju priamu zodpovednosť za tento typ

starostlivosti o jazyk (8). Niektoré inštitúcie uviedli, že sú do procesu nepriamo zapojené, niektoré na túto otázku neodpovedali. Ako sa ukázalo, v niektorých krajinách sa starostlivosť o jazykovú komunikáciu v intenciách zrozumiteľnosti vo verejnej sfére rozvíja už niekoľko desiatok rokov a venuje sa jej viacero subjektov. Napríklad vo Fínsku je zrozumiteľný jazyk „témou verejnej diskusie od konca 60. rokov 20. storočia. Vládne úrady začali na začiatku 70. rokov objednávať vzdelávanie v oblasti jednoduchého jazyka a v roku 1979 vymenovali výbor, ktorý navrhol opatrenia na prehľadnenie administratívneho a právneho jazyka“. Na druhej strane Malta vo svojom stanovisku uvádza, že tam úplne chýba povedomie o zrozumiteľnom jazyku, podobne Estónsko uvádza, že ide o nový pohľad na jazykové plánovanie a ešte stále sa stabilizujú kompetencie v tomto smere.

Obrázok 5

Zdroj: <https://elips.efnil.nytud.hu/>

Viacere krajiny odpovedali, že táto agenda je prítomná na strategickej úrovni, napríklad v koncepciách starostlivosti o štátny jazyk. Napríklad v slovinškom uznesení k Národnému programu jazykovej politiky na roky 2014 – 2018 sa ocitá požiadavka zrozumiteľného

jazyka vo verejnej komunikácii a zvyšovanie jazykových znalostí zamestnancov verejnej správy (napríklad pokiaľ ide o používanie slovinčiny v špecifických oblastiach, akými sú napríklad nesexistické a rodovo citlivé používanie jazyka).

V podobnom duchu odpovedalo na prvú otázku aj Slovensko: „Štát vyvíja a podporuje aktivity zamerané na zvyšovanie jazykovej kultúry v spoločnosti, stará sa o kodifikáciu a o rozvoj národnej terminológie. Úsilie štátu smeruje k dosiahnutiu čo najlepšej úrovne jazykových prejavov vznikajúcich v úradnej činnosti štátnych orgánov a tým aj k zlepšovaniu zrozumiteľnosti písomných výstupov verejnej správy.“ Tento komentár nekomentuje priamo prax zrozumiteľného jazyka, zdá sa, že nedochádza k plnému porozumeniu zámeru výskumu a dochádza k prekrytiu obsahu pojmu kodifikovaný a zrozumiteľný. Zdá sa, akoby kodifikovaná podoba slovenského jazyka implicitne zahŕňala aj zrozumiteľnosť prejavu, v ďalších odpovediach sa tento postoj prejaví zreteľnejšie.

4. Inštitucionálni aktéri

V prípade inštitúcií zodpovedných za zrozumiteľný a ľahko čitateľný jazyk sa prax v jednotlivých krajinách rôzni: napr. Ministerstvo sociálnych vecí, práce, zdravotnej starostlivosti a ochrany zákazníka v Rakúsku, Inštitút estónskeho jazyka, Výskumný ústav jazykov Fínska, Ministerstvo vnútra v Holandsku a pod. Za Slovenskú republiku odpovede dodal odbor štátneho jazyka na Ministerstve kultúry SR, ktorý deklaroval seba za orgán zodpovedný za agendu zrozumiteľného jazyka vo verejnej správe.

Nezriedka v jednotlivých krajinách figuruje viacero aktérov aktívnych v tejto oblasti, pričom platí, že výskumný ústav býva partnerskou organizáciou v projektoch venovaných komunikácii vo verejnej správe. Napríklad Ministerstvo vnútra v Holandsku spolupracuje s tamojším jazykovedným ústavom (Taalunie) na kampani Directduidelijk^[7], ktorá pomáha vládnym organizáciám s nástrojmi, radami a workshopmi. Komunikuje heslom: „Vláda musí komunikovať jasne. To znamená: vziať do úvahy čitateľa, zvoliť si osobný prístup a zabezpečiť, aby bol jazyk zrozumiteľný.“

Obdobne v Taliansku spolupracuje Accademia della Crusca s Ministerstvom verejnej správy, a od roku 2020 zmluvne zakotvili spoluprácu pri študijnom programe, ktorého cieľom je podpora korektnej a zrozumiteľnej komunikácie v inštitucionálnej sfére. Accademia della Crusca spoluzaložila Asociáciu pre kvalitu administratívnych aktov (AQuAA) s cieľom školiť zamestnancov verejnej správy v oblasti zrozumiteľnej komunikácie. Zámerom združenia je tiež „oživiť inovatívne vedecké a technologické iniciatívy na zjednotenie a transparentnosť administratívnych informácií“^[8].

V Nemecku sa agenda sústreďuje okolo Federálneho ministerstva spravodlivosti a ochrany spotrebiteľa, keďže podľa zákona o rovnosti pre zdravotne postihnutých (BGG, Behindertengleichstellungsgesetz) musia orgány verejnej správy poskytnúť ľuďom s mentálnym alebo fyzickým postihnutím určité dokumenty v jednoduchom jazyku. Okrem toho však v Nemecku neexistuje inštitúcia, ktorá by sa zameriavala výlučne len na politiku v oblasti zrozumiteľného jazyka.

V Nórsku sú za aktivity v oblasti jednoduchého jazyka zodpovedné dve inštitúcie. V roku 2009 sa Agentúra pre verejnú správu a elektronickú verejnú správu (Difi) a Nórska jazyková rada (Språkrådet) spojili, aby posilnili túto činnosť. Ako uviedli v dotazníku, cieľom bolo, „aby bol jazyk vo vláde jasnejší a používateľsky príjemnejší“. Spoločne dokážu skombinovať odbornosť verejnej správy, jednoduché jazykové znalosti a zručnosti projektového manažmentu, aby oslovili široké publikum. Prostredníctvom projektu „Zrozumiteľný jazyk v nórskej štátnej službe“^[10] (2009 – 2012) tieto dve agentúry povzbudili a splnomocnili nórske ministerstvá a vládne agentúry, aby zaviedli do svojej praxe komunikáciu v jednoduchom jazyku, podelili sa o svoje skúsenosti a zmerali svoje výsledky. Tento projekt iniciovalo, vlastní a financuje Ministerstvo miestnej samosprávy a modernizácie.

Od roku 2012 sa táto spolupráca rozvinula do trvalej spolupráce medzi Difi a Språkrådet. Úzka spolupráca prebieha aj s Nórskym združením miestnych a regionálnych samospráv, v súčasnosti prostredníctvom rozsiahleho programu „Jazyk v obciach“^[10] (2016 – 2020), ktorý je tiež financovaný Ministerstvom miestnej samosprávy a modernizácie.

V Maďarsku je za komunikáciu vo verejnej sfére zodpovedný Ústav maďarských štúdií, výskumné centrum jazykového plánovania^[11], no ako uvádza respondent, „iba na teoretickej, akademickej úrovni“.

V Írsku bol pokus o legislatívne ukotvenie zrozumiteľného jazyka vo verejnom priestore (tzv. Plain Language Bill 2019^[12]), zákon však nebol prijatý, ale úrad ombudsmana sa zaviazal vybavovať sťažnosti týkajúce sa zlyhania komunikácie v zrozumiteľnom jazyku. Školenia a poradenstvo poskytuje Národná agentúra pre gramotnosť dospelých prostredníctvom projektu Simply Put^[13].

5. Legislatívna úprava nárokovania si komunikácie v zrozumiteľnom jazyku

Z výsledkov výskumu vyplynulo, že v krajinách je výrazný záujem o používanie zrozumiteľného jazyka vo verejnej správe: iba dve krajiny (7 percent opýtaných) uviedli nezáujem o túto agendu a v prípade jednej krajiny nemožno uviesť ne/záujem. Zvyšok, teda 89 percent opýtaných deklarovalo, že používanie zrozumiteľného jazyka je nepochybne predmetom verejného záujmu.

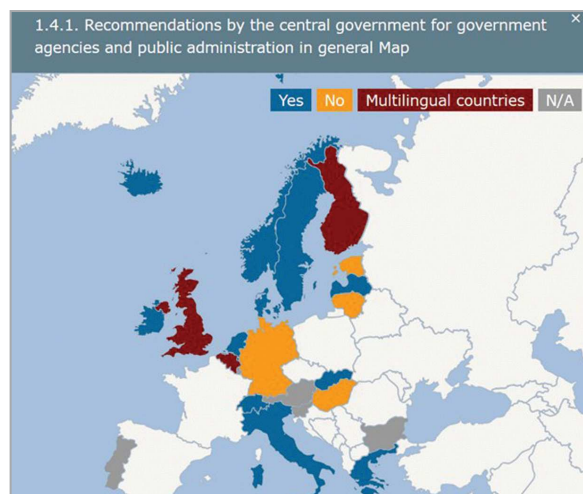
Hoci v Rakúsku jednoduchý jazyk vo verejnej správe nie je súčasťou žiadneho oficiálneho právneho aktu ani odporúčania a výraz „obyčajný jazyk“ sa nikde explicitne neuvádza, respondentovi sa zdá, že povedomie o používaní jednoduchého jazyka v právnych textoch rastie. Vidno to v opisoch kurzov vzdelávacích programov zamestnancov verejnej správy, ako aj v lingvistickom výskume reformy Občianskeho zákonníka^[14]. Aj napriek tomu, že neexistuje žiaden federálny zákon, na regionálnej/spolkovej úrovni a miestnej/komunitnej úrovni existujú iniciatívy týkajúce sa jednoduchého a/alebo jednoduchého jazyka.

Aj napriek absencii povereného orgánu vo verejnej správe, kde by sa sústreďovala príliehajúca agenda, a napriek legislatívnej opore, krajiny jasne deklarovali záujem o tieto otázky. Ten sa prejavuje napríklad v podobe nezáväzných všeobecných odporúčaní a pokynov. Napríklad v Maďarsku možno pozorovať signifikantný dopyt po komunikácii v zrozumiteľnom jazyku zo strany osôb so zdravotným postihnutím. Bola vytvorená webová stránka^[15] a brožúra, ktoré obsahujú informácie v zjednodušenom jazyku.

V Luxembursku existuje webová stránka Guichet^[16], ktorej cieľom je zjednodušiť výmenu informácií so štátom prostredníctvom rýchleho

a používateľsky príjemného prístupu k všetkým informáciám a službám poskytovaným verejnými inštitúciami.

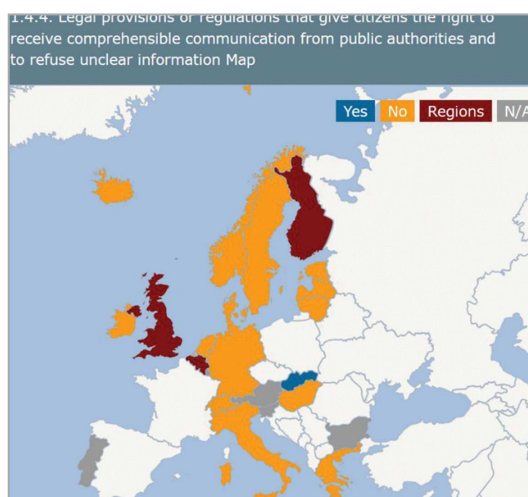
Vizuálne a azda aj zámerom je tento projekt podobný slovenskému Ústrednému portálu verejnej správy (ÚPVS), ktorý „zabezpečuje centrálny a jednotný prístup k informačným zdrojom a službám verejnej správy. Informácie (rady, návody, popisy), ktoré návštevník hľadá, sú v súčasnosti mnohokrát súčasťou informačných serverov jednotlivých rezortov. Cieľom portálu je tieto informácie a služby zintegrovat' a prehľadnou a prístupnou formou poskytovať používateľovi.“^[17] Už z uvedenej charakteristiky vyplýva, že pri koncipovaní portálu sa zrozumiteľnosť jazykového komunikátu nezohľadňovala a ani autori sa na ňu explicitne neodvolávajú. Hoci dizajn a grafiku portálu možno považovať za prehľadné, využívajú mnoho piktogramov a texty sú členené do mnohých odsekov, nespĺňajú základné požiadavky na zrozumiteľný jazyk, napríklad: „Zákon o e-Governmente zaviedol v § 31a povinnosť využívať centrálné komponenty ústredného portálu verejnej správy (ďalej len „ÚPVS“) aj pre listinné doručovanie úradných dokumentov a súčasne určil podmienky pre vyhotovenie listinného rovnopisu elektronického úradného dokumentu a nové spôsoby jeho doručovania.“

Obrázok 6

Zdroj: <https://elips.efnil.nytud.hu/>

Ako ilustruje obrázok 6, 17 krajín uviedlo, že disponuje všeobecnými vládnymi nariadeniami adresovanými verejnej správe, medzi nimi aj Slovensko (bližšie však v dotazníku nešpecifikovalo, o aké nariadenia ide). Rovnako tak respondent uvádza, že v slovenskej legislatíve existujú právne predpisy ústrednej vlády pre vládne agentúry a verejnú správu vo všeobecnosti a tiež, že existujú právne ustanovenia alebo nariadenia, ktoré stanovujú, že občania majú právo na zrozumiteľnú komunikáciu zo strany verejných orgánov. Afirmatívne stanovisko okrem Slovenskej republiky tu uviedlo iba Švajčiarsko, Maďarsko, Lotyšsko a niektoré regióny v Kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska, Belgicku a vo Fínsku.

Obrázok 7

Zdroj: <https://elips.efnil.nytud.hu/>

Respondent smeruje odpovede na ústredný orgán, ktorým je ministerstvo kultúry, odvoláva sa na zákon č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov: „Ministerstvo kultúry SR ako ústredný orgán štátnej správy na úseku starostlivosti o štátny jazyk vypracúva odporúčania pre ostatné orgány verejnej správy v oblasti používania slovenského jazyka, ktorý je štátnym jazykom Slovenskej republiky. Tieto odporúčania sa poskytujú formou písomných stanovísk

či odporúčania na webovom sídle ministerstva kultúry (<http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/statny-jazyk-3c.html>).“

Ďalšia ilustračná mapa (obrázok 7) zaznamenáva stav, keď Slovenská republika ako jediná z 24 krajín uviedla, že občan má právo odmietnuť nejasné informácie.

Ako príslušné konkrétne legislatívne usmernenia vlády pre vládne agentúry a verejnú správu uvádza znenie zákona č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku: „Používanie štátneho jazyka je zakotvené v zákone č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, nad ktorým vykonáva dohľad ministerstvo kultúry. Zákon v § 11 ustanovuje, že štátnym jazykom na účely zákona o štátnom jazyku sa rozumie slovenský jazyk v kodifikovanej podobe. Týmto ustanovením sú zaviazané všetky orgány verejnej správy používať spisovný jazyk a dbať o dobrú jazykovú úroveň písomných materiálov. Materiály zodpovedajúce kritériám jazykovej kultúry sú vyhotovené tak, aby čo najlepšie spĺňali požiadavku ľahkej zrozumiteľnosti a jednoduchého pochopenia obsahu zo strany občana, ktorému sú adresované.“

Na rozdiel od mnohých krajín Slovenská republika neuvádza usmernenia, ktoré vydali osobitné inštitúcie, organizácie pre vlastnú potrebu, alebo odporúčania, ktorými sa tieto orgány riadia, hoci deklaruje ich existenciu.

Krajiny ako Nórsko, Švédsko majú problém „vymenovať to množstvo materiálov“. Napríklad v Nórsku existuje viac než 50 návodov a usmernení. Ich zoznam, ale nie kompletný, je dostupný na internetovej stránke^[18]. Rovnako viacero verejných úradov zverejnilo svoje odporúčania so špecifickým zameraním na tejto internetovej stránke^[19].

V Dánsku je bežná prax, že jednotlivé orgány verejnej správy vydávajú odporúčania pre vlastné použitie v podobe interných dokumentov (napríklad mesto Kodaň^[20], súdy^[21], daňový úrad^[22]).

Vo Fínsku je v platnosti zákon o správnom konaní, ktorý vymedzuje povinnosti pre celú verejnú správu, ale vládne orgány majú aj vlastné odporúčania týkajúce sa jednoduchého jazyka. Podobne aj v Nórsku – napríklad daňová správa disponuje súborom usmernení pre rozhodnutia, žiadosti o vysvetlenie a iné individuálne písomné dokumenty. „Smernice obsahujú kapitolu o jednoduchom jazyku, ktorá má tieto nadpisy: neformálne oslovenie jednotlivcov, formálne oslovenie pre spoločnosti; zreteľne označujte aktéra; používajte bežné slová;

nepoužívajte podstatné mená namiesto slovíes; nominálne štruktúry; jeden problém na vetu; zreteľné odrážky. Sociálna poisťovňa má samostatné odporúčania pre niekoľko rôznych typov dokumentov, napríklad listy zákazníkom, formuláre a rozhodnutia o dávkach. Obsahujú odporúčania týkajúce sa štruktúry, slovnej zásoby a tónu hlasu v rôznych situáciách, najmä pri oslovovaní klientov. Mnohé agentúry majú vo svojich manuáloch k značke integrované pokyny v jednoduchom jazyku, dokonca aj odporúčania na dosiahnutie požadovaného tónu hlasu, na použitie vhodnej slovnej zásoby, štruktúry prejavu a podobne.

Rôzne odporúčania pre úpravu textu, tvorbu inštrukcií, editovanie webových stránok a pod. uvádza aj Estónsko, Grécko či Holandsko, najčastejšie ide o komunikáciu miest a obcí.

Vo Veľkej Británii od r. 2004 existuje vládne nariadenie o povinnosti používať zrozumiteľný jazyk pri komunikácii vlády s občanmi, ale prieskum^[23] z roku 2016 ukázal, že pokyny sa nedodržiavajú. V každom prípade na oficiálnej vládnej internetovej stránke možno nájsť množstvo usmernení a konkrétnych pokynov, dokonca aj zoznam „slov, ktorým sa treba vyhnúť“^[24]. Okrem toho si aj tu mnohé verejné inštitúcie vyvinuli vlastné iniciatívy: NHS (Národná zdravotná služba) vydala usmernenia pre svoj online obsah^[25]; Academy of Royal Medical Colleges (ARMC, národný zastupiteľský orgán lekárov) iniciuje jednoduché písanie listov pacientom s názvom *Prosím, napíšte mi!*^[26]; podobne Londýnske policajné sily deklarujú používanie zrozumiteľného jazyka, tiež prevádzkovateľ verejnej dopravy v Londýne a mnohé ďalšie, a to v Anglicku, Walese, Škótsku i Severnom Írsku (platí to aj pre waleský a škótsky jazyk). V Severnom Írsku parlament vydal sprievodcu^[27] na inkluzívne začlenenie ľudí s autizmom pri stretnutiach a podujatiach. Úplne prvé odporúčanie znie: *Všetky informácie píš v jednoduchom jazyku!*

6. Konkrétna pomoc (dostupné webové služby, návody, usmernenia)

Z dotazníkového výskumu vyplynulo, že najviac podporných materiálov existuje vo Fínsku, a to rovnako pre fínsky aj švédsky jazyk. Existujú tu nástroje, ktoré testujú zrozumiteľnosť textu, organizáciu

textu, taktiež osobitné internetové stránky venované zrozumiteľnému jazyku v legislatíve (vznikli zo spolupráce Ústavu pre jazyky Fínska a právnej inšpekcie ministerstva spravodlivosti). Ústav pre jazyky Fínska poskytuje aj poradenstvo v oblasti zrozumiteľného jazyka a právnického jazyka, taktiež školenia a tréningy. Veľká pozornosť sa venuje administratívne jazyku, úplne prvá publikácia venovaná zrozumiteľnému jazyku z roku 1980 sa nazýva *Dobry administrativny jazyk* (Hyvä virkakieli), podobne príručka z roku 2019 *Ako môžeš zlepšiť administratívne texty*^[28] (Kirjoittajan huoneentaulu), ďalej sú tu *Tipy pre úradníka* (Virkamiehen huoneentaulu 2014^[29]); či internetový sprievodca z Úradu premiéra, ktorý obsahuje inštrukcie, ako plánovať text, dať mu jasnú štruktúru, vyhnúť sa komplikovaným vetným štruktúram a použiť zrozumiteľnú slovnú zásobu (*Dobre naplánovaný, spoločne napísaný*/Hyvin suunniteltu, puoliksi kirjoitettu^[30]).

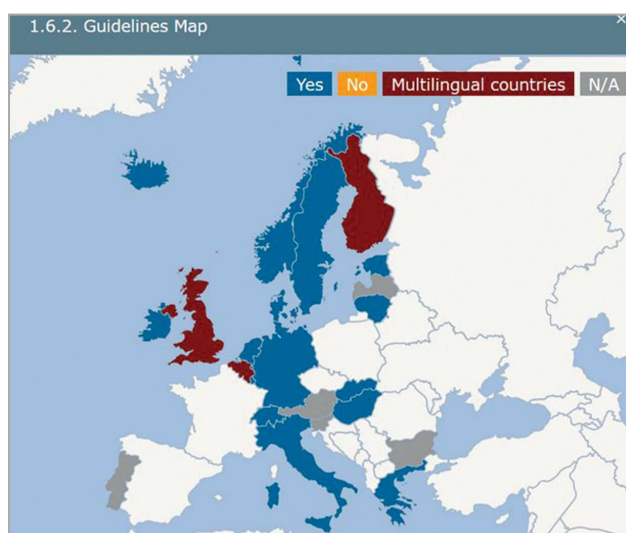
Veľmi kvalitne sú spracované viaceré sféry použitia zrozumiteľného jazyka aj vo Veľkej Británii a podobne ako vo Fínsku tu existujú mnohé webové nástroje a publikácie, okrem iného aj návody pre ľudí pracujúcich v oblasti vývoja webových stránok a dizajnu, poskytovania medicínskej starostlivosti či polície. Komunikačné školenia poskytuje tiež mnoho súkromných agentúr, napríklad v Nemecku Klar & Deutlich^[31].

V Nórsku funguje e-learningové vzdelávanie venované najdôležitejším technikám písania v zrozumiteľnom jazyku^[32], online jazykový kvíz^[33] a tiež generátory prázdnych fráz^[34]. Podieľajú sa na špecifickej propagácii komunikácie v zrozumiteľnom jazyku.

Ako vyplýva z mapy na obrázku číslo 8, aj Slovenská republika sa zaraďuje medzi krajiny disponujúce podpornými materiálmi. Respondent pri otázke na existujúce webové podpory odkázal na dve kodifikačné príručky (Pravidlá slovenského pravopisu a Krátky slovník slovenského jazyka) v elektronickej podobe: „Prostredníctvom tejto služby si môže zamestnanec verejnej správy, ako aj každý občan overiť správnosť a vhodnosť konkrétneho výrazu.“

Na výzvu opísať usmernenia uviedol: „Na webovom sídle ministerstva kultúry sa nachádzajú viaceré metodické usmernenia z oblasti jazykovej kultúry a taktiež jazykové okienko s vysvetleniami najčastejších jazykových nedostatkov vyskytujúcich sa v úradnom styku. Tieto usmernenia reagujú na konkrétne jazykové chyby, ktoré sa našli v písomných materiáloch verejnej správy a okrem iného sťažujú pochopenie

a zrozumiteľnosť úradného textu. URL adresa: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/statny-jazyk/jazykove-okienko-145.html>.“
Možno tak usudzovať, že pre slovenského partnera vo výskume sa zrozumiteľnosť prejavu úzko spája s dodržaním kodifikačnej normy, pričom neporozumenie vyplýva z jej nedodržania. A hoci v iných otázkach uviedol medzinárodnú spoluprácu (členstvo v organizácii Clarity a Medzinárodnej asociácii zrozumiteľného jazyka), je zrejmé, že koncepcia zrozumiteľnej komunikácie sa ich štandardom vymyká.

Obrázok 8

Zdroj: <https://elips.efnil.nytud.hu/>

Odbor štátneho jazyka, ktorý zabezpečuje dohľad nad dodržiavaním zákona o štátnom jazyku, uvádza zoznam porušení zákona v správach^[35] o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky. Zoznam porušení ani prehľad podnetov občanov neobsahujú tento rozmer zrozumiteľnej komunikácie. (Zväčša poukazujú na jednu z prioritných požiadaviek zákona 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, a to, že štátny jazyk má prednosť pred ostatnými jazykmi používanými na území Slovenskej republiky (§ 1 ods. 2), taktiež referujú nedodržiavanie kodifikačnej normy.)

Legislatívne texty sú v mnohých krajinách jednou z dominantných sfér používania zrozumiteľného jazyka. V dokumentoch, ktoré upravujú ich tvorbu, na Slovensku v Legislatívnych pravidlách tvorby zákonov (schválených uznesením Národnej rady Slovenskej republiky č. 519 z 18. decembra 1996) a Legislatívnych pravidlách vlády Slovenskej republiky (schválených uznesením vlády č. 241 z 8. apríla 1997 v znení uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 1118 zo 16. decembra 1999), nenájdeme odkaz na zrozumiteľnosť komunikácie. Medzi základnými požiadavkami kladenými na zákon sa v čl. 4 uvádza, že zákon musí byť terminologicky presný a jednotný a nemožno používať slová alebo slovné spojenia nezodpovedajúce kodifikovanej podobe štátneho jazyka (podobné sa uvádza aj v Koncepcii starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky^[36]).

Vo viacerých krajinách existujú súťaže či kampane, ktoré pomáhajú zvyšovať popularitu zrozumiteľného jazyka a taktiež zlepšovať povedomie o ňom. Kampane centrálné organizované vládou prebiehajú v Írsku, Švédsku, Fínsku, Nórsku, Pobaltí a v Holandsku. V Severnom Írsku sa verejným orgánom udeľuje cena tzv. známka jasnosti (Crystal Mark^[37]). Podobne v Estónsku existuje súťaž Jasná správa (Selgesõnum^[38]) o najzrozumiteľnejšiu komunikáciu firmy a najlepšie komunikujúcu/komunikujúceho úradníka/úradníčku. Tieto propagačné kampane a šírenie dobrej praxe zo zahraničia by mohli výhľadovo napomôcť rozšíreniu pohľadu na to, čo jazykový manažment štátu môže pokrývať a aké benefity z toho vyplývajú. Domnievam sa, že dostupnosť zrozumiteľného jazyka priblíži ideál jazykovej spravodlivosti k realizácii.

Dostupnosť zrozumiteľného jazyka sa nezriedka rámcuje ako občianske právo^[39], občan – v akomkoľvek zdravotnom stave, psychickým rozpoložením, s rôznym vzdelaním a jazykovou kompetenciou – má právo rozumieť tomu, čo sa s ním deje. Zrozumiteľná komunikácia nevyhnutne prispieva k uplatňovaniu jazykovej spravodlivosti (Piller, 2016).

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že množstvo aktivít a podujatí, ktoré sa orientujú na jednoduchý, zrozumiteľný jazyk, a celkovo povedomie o ňom, celosvetovo rastie. Predložená štúdia môže poslúžiť pri definovaní jazykových potrieb občanov a pri ich napĺňaní zo strany verejnej správy.

Literatúra

- MAAB, Christiane 2020. *Easy Language – Plain Language – Easy Language Plus. Balancing Comprehensibility and Acceptability*. Berlin: Frank&Timme.
- MAZUR, Beth 2000. Revisiting Plain Language. *Issue of Technical Communication* 47/2.
- PILLER, Ingrid 2016. *Linguistic Diversity and Social Justice. An Introduction to Applied Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- VRÁBELOVÁ, Júlia 2018. *Slovenská jazyková ideológia a európska integrácia*. Dizertačná práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

Internetové zdroje

- [¹] International Annual Meeting on Language Arrangements, Documentation and Publications. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/events/international-annual-meeting-language-arrangements-documentation-and-publications-iamladp-2019-may-27_en [Cit. 2021-10-20]
- [²] Clear writing for Europe. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/events/CWC2021_en [Cit. 2021-10-20]
- [³] Ako písať zrozumiteľne. Dostupné na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c2dab20c-0414-408d-87b5-dd3c6e5dd9a5> [Cit. 2021-10-20]
- [⁴] ELIPS. European Languages in the Public Sphere. Dostupné na: <https://elips.efnil.nytud.hu/> [Cit. 2021-10-20]
- [⁵] Plain Language Definition. Dostupné na: <https://www.iplfederation.org/plain-language/> [Cit. 2021-10-20]
- [⁶] Wharton Marian 1917. Plain English. For the Education of Workers by the Workers. Kansas: Fort Scott. Dostupné na: <https://www.gutenberg.org/files/40550/40550-h/40550-h.htm> [Cit. 2021-10-20]
- [⁷] Direct duidelijke taal voor iedereen! Dostupné na: <https://www.directduidelijk.nl/> [Cit. 2021-10-20]
- [⁸] Associazione per la Qualità degli Atti Amministrativi (AQuAA). Dostupné na: <https://www.aquaa.it/> [Cit. 2021-10-20]

- [9] The Norwegian Plain Language Project Efforts today – and the next steps. Dostupné na: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/kampanje/opg/ogp_inspiringstory_norway.pdf [Cit. 2021-10-20]
- [10] www.klarsprak.no [Cit. 2021-10-20]
- [11] [<https://mki.gov.hu/hu/kutatokozpontok/nyelvtervezesi-kutatokozpont>] [Cit. 2021-10-20]
- [12] Plain Language Bill 2019. Dostupné na: <https://www.oireachtas.ie/en/bills/bill/2019/7/> [Cit. 2021-10-20]
- [13] Plain English Service. National Adult Literacy Agency. Dostupné na: <http://www.simplyput.ie/> [Cit. 2021-10-20]
- [14] <https://abgb-modernisierung.uni-graz.at/de/> [Cit. 2021-10-20]
- [15] <http://konnyenertheto.gonczirita.hu/> [Cit. 2021-10-20]
- [16] <https://guichet.public.lu/fr.html> [Cit. 2021-10-20]
- [17] <https://www.slovensko.sk/sk/o-portali> [Cit. 2021-10-20]
- [18] <https://www.sprakradet.no/Klarsprak/prosjekthjelp/laer-av-andre/> [Cit. 2021-10-20]
- [19] <https://www.sprakradet.no/Klarsprak/skrivehjelp/teksttyper/> [Cit. 2021-10-20]
- [20] Sprogpolitik og Skriveguide. Københavns Kommune 2017. Dostupné na: <https://drupalinfo.kk.dk/files/skriveguide20-03-2017.pdf> [Cit. 2021-10-20]
- [21] <http://www.domstol.dk/om/publikationer/HtmlPublikationer/Politikker/Sprogpolitik.pdf> [Cit. 2021-10-20]
- [22] <https://skatteenkestyrelsen.dk/om-os/temaer/sprogpolitik/> [Cit. 2021-10-20]
- [23] [Government plain English woe. Dostupné na: <http://www.plainenglish.co.uk/news/1240-government-plain-english-woe.html>] [Cit. 2021-10-20]
- [24] Content design: planning, writing and managing content. Government Digital Service Published 2016. Dostupné na: <https://www.gov.uk/guidance/content-design/writing-for-gov-uk> [Cit. 2021-10-20]
- [25] <https://beta.nhs.uk/service-manual/content> [Cit. 2021-10-20]
- [26] Please, write to me. Writing outpatient clinic letters to patients. Guidance Academy of Medical Royal Colleges 2018. Dostupné na: <https://www.aomrc.org.uk/reports-guidance/please-write-to-me-writing-outpatient-clinic-letters-to-patients-guidance/> [Cit. 2021-10-20]
- [27] Guidance for Assembly staff on involving people with autism in Committee meetings and events. Northern Ireland Assembly. Dostupné na: <http://www.niassembly.gov.uk/visit-and-learning/autism-and-the-assembly/useful-information/guidance-for-assembly-staff-on-involving-people-with-autism-in-committee-meetings-and-events/> [Cit. 2021-10-20]

- [28] Clear language is inclusive and prevents exclusion. Institute for the Languages of Finland 2019. Dostupné na: https://www.kotus.fi/files/7125/Policy_Brief_1_2019.pdf [Cit. 2021-10-20]
- [29] Virkamiehen huoneentaulu virkakielen parantamiseksi. Dostupné na: https://www.kotus.fi/files/4814/Virkamiehen_huoneentaulu_virkakielen_parantamiseksi.pdf [Cit. 2021-10-20]
- [30] Hyvin suunniteltu, puoliksi kirjoitettu: Apuneuvoja julkishallinnon tekstintekijöille. Valtioneuvoston kanslia Statsrådets kansli 2020. Dostupné na: <http://verkkojulkaisut.vm.fi/zine/92/toc> [Cit. 2021-10-20]
- [31] <https://klarunddeutsch.de/> [Cit. 2021-10-20]
- [32] <https://www.sprakradet.no/Klarsprak/skrivehjelp/kurs/nettkurset-dengylne-pennen/> [Cit. 2021-10-20]
- [33] <https://www.sprakradet.no/Klarsprak/le-og-laer/lek-deg-lard/Quiz/> [Cit. 2021-10-20]
- [34] <https://www.sprakradet.no/Klarsprak/le-og-laer/lek-deg-lard/Svadagenerator/> [Cit. 2021-10-20]
- [35] Piata správa o stave používania štátneho jazyka na území Slovenskej republiky (hodnotené obdobie 1. 10. 2017 – 30. 9. 2019). Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2020/12> [Cit. 2021-10-20]
- [36] Koncepcia starostlivosti o štátny jazyk Slovenskej republiky. Dostupné na: <https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/02/priloha-2-koncepcia.pdf> [Cit. 2021-10-20]
- [37] <http://www.plainenglish.co.uk/services/crystal-mark.html> [Cit. 2021-10-20]
- [38] <https://selgesonum.ee/> [Cit. 2021-10-20]
- [39] <https://www.accessforallconference.com/> [Cit. 2021-10-20]

REŠTRIKTÍVNA KOMUNIKÁCIA A JAZYKOVÝ MANAŽMENT¹

ISTVÁN LANSTYÁK

Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
istvan.lanstyak@uniba.sk

Constrained communication and language management

Abstract: The paper deals with restrictive writing in general as well as with writing texts in controlled natural languages in particular, as a special kind of language problem management. It focuses on the ways how problems with human understanding of various kinds of texts designed for a broader public are managed. The problems with natural language processing are only touched very briefly. First the importance of the topic from both practical and theoretical point of view is emphasized. Then the problems of (various kinds of) restrictive writing are tackled. Later the questions of producing texts in controlled natural languages are dealt with, which is considered as one of the kinds of restrictive writing, namely restrictive writing the aim

---

¹ Jedna časť výskumov, na ktorých sa zakladá tento príspevok, prebiehala v rámci dvoch projektov (APVV-17-0254 a VEGA 1/0106/21) na Katedre maďarského jazyka a literatúry FiF UK v Bratislave, druhá časť bola podporovaná Maďarskou akadémiou vied prostredníctvom Inštitútu pre výskum menších Fórum. Tu vyjadrujem vďaka Mariánovi Slobodovi a Szilárdovi Sebőkovi za ich cenné a inšpirujúce poznámky k predchádzajúcej verzii textu.

of which is the management of language problems concerning human understanding on the one hand and (electronic) text processing on the other hand. Texts designed for handicapped speakers (“easy-to-read” texts) and texts for general public (texts written in “plain language”) are differentiated. Within the group of handicapped speakers the healthy and the disabled speakers are distinguished. Several ways of producing texts in controlled natural languages are referred to: (1) interlingual translation (i.e. the translation of “normal” source language texts into controlled target language texts as well as the translation of controlled source language texts into controlled target language texts), (2) intralingual translation (i.e. the translation of “normal” texts into controlled texts within the same language), (3) producing new controlled language texts “from scratch”.

Key words: constrained writing, controlled natural language, easy-to-read language, plain language, handicapped speakers, language management, interlingual and intralingual translation

---

0. Úvod

Hlavnou témou môjho príspevku je tzv. reštriktívna komunikácia, t. j. taký spôsob písania alebo hovorenia, pre ktorý je príznačná aplikácia formálnych pravidiel „navyš“, ktoré obmedzujú vyjadrovacie možnosti komunikantov (presnejšiu definíciu pozri ďalej v texte). V rámci tejto širšej témy sa bližšie zaoberám jedným z druhov reštriktívnej komunikácie: tvorbou textov v tzv. kontrolovanom prirodzenom jazyku, keď majú reštrikcie za cieľ manažment jazykových problémov. Ide mi hlavne o skúmanie spôsobov manažovania problémov s ľudským porozumením rôznych druhov textov určených pre širšiu verejnosť, ale k problematike písania v kontrolovanom jazyku patria aj problémy

s počítačovým spracovaním textov (v tomto článku sa však tejto tematike venujem iba veľmi okrajovo).

Tvorba textov v kontrolovanom jazyku je – alebo aspoň by mala byť – dôležitou súčasťou manažmentu jazykových problémov týkajúcich sa porozumenia textov. Je všeobecne známe, že nepochopenie alebo zlé pochopenie textov v mnohých situáciách znevýhodňuje hovoriacich. *Ad hoc* informácie, ktoré mám k dispozícii o problémoch s porozumením textov aj u vzdelaných hovoriacich (ktorí ináč s čítaním problémy nemajú), nasvedčujú tomu, že aspoň časť problémov s porozumením sa netýka iba menej vzdelaných a sčítaných či mentálne, alebo telesne hendikepovaných hovoriacich, ale aj ľudí bez problémov s kogníciou (porov. Matausch – Peböck – Pühretmair, 2014; Plavén-Sigray et al., 2017; Lindholm – Vanhatalo, 2021, s. 14–15).

Ak občan nerozumie textu, ktorý je pre neho relevantný, môže dôjsť k porušeniu práva na informácie (porov. § 3 zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám^[1]), teda jedného zo základných politických práv, a súčasne môže dôjsť k diskriminácii občana na základe jeho zdravotného postihnutia či sociálneho statusu (porov. § 3 (1) zákona č. 365/2004 Z. z., tzv. antidiskriminačný zákon^[2]).

Téma reštriktívneho písania je dôležitá aj z teoretického hľadiska, a to z viacerých dôvodov.

1. Existuje kontinuum medzi tvorbou textov na jednej strane v reštriktívnom, resp. kontrolovanom, na druhej strane v bežnom (nekontrolovanom) jazyku, z čoho vyplýva, že skúmanie reštriktívnej komunikácie je prínosné aj z hľadiska poznania fungovania jazyka ako takého, nezávisle od toho, či ide o reštriktívnu alebo o bežnú komunikáciu.

Jedným z príkladov prechodného útvaru medzi reštriktívnym písaním a bežným používaním jazyka je tvorba textov na základe rôznych inštrukcií vzťahujúcich sa na spôsob písania týchto textov (v prípadoch, keď nejde jednoznačne o kontrolovaný prirodzený jazyk). Tak napríklad „výkonnostná marketingová agentúra pre ambiciózne firmy“ Basta digital^[3] uverejnila na svojej stránke inštrukcie, ako písať dobré texty pre web.^[4] Ich súčasťou sú aj pokyny, ktoré slová, výrazy, vetné konštrukcie atď. nepoužiť. Pokiaľ sa niekto striktnie drží takýchto pravidiel, možno

hovoríť už o forme reštriktívneho, resp. kontrolovaného písania. Samotné pravidlá, ktoré navrhujú uplatňovať, sa v značnej miere prekrývajú s bežnými pravidlami písania zjednodušených alebo všeobecne zrozumiteľných textov.

K ďalším príkladom prechodných foriem medzi reštriktívnou a „normálnou“ komunikáciou patrí používanie eufemizmov; prekladanie textov z jazyka do jazyka alebo z jednej variety jazyka do inej; spontánna komunikácia s mentálne (a tým aj jazykovo) hendikepovanými ľuďmi, staršími ľuďmi s demenciou, malými deťmi alebo inojazyčnými ľuďmi. O týchto spôsoboch komunikácie bude reč ďalej.

Z kontinua medzi reštriktívnym a bežným písaním či hovorením vyplýva, že poznanie zákonitostí reštriktívnej komunikácie obohacuje naše vedomosti o spôsobe fungovania jazyka vôbec, so zvláštnym zreteľom na oblasť štýlu.

2. Tvorba reštriktívnych textov je formou jazykového manažmentu v takom zmysle slova, v akom je používaný v tzv. teórii jazykového manažmentu.² Dá sa povedať, že každý prípad reštriktívnej komunikácie je jazykový manažment, nie však nutne manažment jazykových problémov.³ Ak je cieľom reštriktívnej komunikácie manažovať jazykové problémy súvisiace s porozumením textov, resp. s uľahčením strojového prekladu, hovoríme – ako som už uviedol – o kontrolovanej komunikácii. Tvorba kontrolovaných prirodzených textov je teda formou manažmentu jazykových problémov. Na základe týchto skutočností sa dá konštatovať, že výskum reštriktívnej komunikácie môže poskytnúť teoretické základy k manažmentu určitých typov jazykových problémov, konkrétne problémov s čitateľnosťou a zrozumiteľnosťou textov.

² O otázkach súvisiacich s termínmi „jazykový manažment“ a „manažment jazykových problémov“, resp. anglicko-jazyčným termínom „behaviour towards language“ pozri Lanstyák, 2014, s. 326–327, 2018, s. 70–71, 2021b; porov. ešte Kimura, 2005, Nekvapil, 2009, Neustupný, 1983.

³ Na druhej strane, samozrejme, nie všetky druhy jazykového manažmentu sú založené na reštriktívnej komunikácii, iba tie, ktoré sú zamerané na manažment problémov s čitateľnosťou a zrozumiteľnosťou textov.

3. Reštriktívna komunikácia je zaujímavým prípadom jazykovej akomodácie, prispôsobovaniu sa partnerovi, čo je jedným zo sociolingvistických aspektov tejto problematiky. Táto téma je preto podnetná aj z hľadiska teórie komunikačnej akomodácie vypracovanej Howardom Gilesom (pozri napr. Giles – Coupland – Coupland, 1991; Gallois – Ogay – Giles, 2006; Giles – Ogay, 2007; Dragojevic – Gasiorek – Giles, 2016), ktorá skúma, akým spôsobom, z akého dôvodu a v akých prípadoch dochádza medzi partnermi v komunikácii ku konvergentnému alebo divergentnému komunikačnému správaniu, resp. prečo a kedy k takýmto akomodačným procesom nedochádza. Skúmanie problematiky reštriktívneho písania tak môže prispieť k lepšiemu porozumeniu najmä akomodačných aspektov ľudskej komunikácie. Schopnosť uľahčiť partnerovi porozumenie prispôbením sa k jeho spôsobu hovorenia či písania je súčasťou komunikatívnej kompetencie hovoriacich.
4. Výskum reštriktívnej – a v rámci nej kontrolovanej – komunikácie integruje výsledky vedeckých výskumov z rôznych odborov. Spomeňme niektoré z nich, spolu s vybranými pojmami, ktoré by sa dali podľa môjho názoru dobre využiť (niektoré sa aj využívajú) vo výskumoch reštriktívnej, resp. kontrolovanej komunikácie:
  - translitológia: intralingválny a interlingválny preklad; skopos; explicitácia a implicitácia, transformácie;
  - sociolingvistika, v rámci nej napr. komunikačná teória akomodácie: akomodácia, konvergencia, nedostatočná akomodácia, nadmerná akomodácia; komunikačná a akomodačná kompetencia; afektívne a kognitívne motívy akomodácie;
  - psycholingvistika: čitateľnosť, zrozumiteľnosť, lexikálne pokrytie; doslovné vs. interpretačné čítanie;
  - kognitívna veda, kognitívna lingvistika: princíp relevantnosti, kognitívne prostredie, úsilie vynaložené na spracovanie komunikátu, interpretívne použitie jazyka, priamy a nepriamy preklad;

- počítačová lingvistika, v rámci nej otázky kontrolovaných jazykov: kontrolované prirodzené jazyky orientované na človeka vs. na počítač; formalistický vs. naturalistický prístup;
- iné oblasti aplikovanej jazykovedy, napr. jazykový manažment, manažment jazykových problémov, interkomprehenzia;
- problémový manažment, napr. teórie rozhodovania, teórie plánovania, teórie dizajnu, teórie praxe; algoritmické vs. heuristické vs. záludné problémy, reprezentácia problému, kognitívna bublina, úloha intuície, paradigm lock.

Ako to je vidieť aj z výpočtu disciplín a oblastí skúmania, výskum reštriktívnej, resp. kontrolovanej komunikácie má inherentne a markantne interdisciplinárny charakter.

1. Reštriktívne písanie

Reštriktívnym písaním („constrained writing“ alebo „constraint-based writing“) budeme nazývať všetky druhy písomnej komunikácie, v ktorej sa okrem bežných gramatických, štylistických a pragmatických pravidiel uplatňujú ďalšie formálne (jazykové) pravidlá, ktoré obmedzujú vyjadrovacie možnosti komunikantov, s cieľom dosiahnuť špecifický efekt (porov. Baetens – Poucel, 2009, s. 613; Callaham, 2009). Tieto pravidlá sú v prototypických prípadoch záväzné a uplatňujú sa konzekventne. Za reštriktívne písanie sa považuje aj aplikácia nejazykových obmedzení, napríklad v prípade titulkovania cudzojazyčných filmov obmedzenie času, ktorý má divák k dispozícii na prečítanie titulkov, a s tým súvisiace obmedzenie veľkosti plochy na umiestnenie textu. Ako som už uviedol, analogicky môžeme hovoriť aj o reštriktívnom hovorení, a to v prípade ústnej komunikácie, ktorá je atypickým prípadom reštriktívnej komunikácie (porov. ešte Lindholm – Vanhatalo, 2021, s. 11).

Treba zdôrazniť, že pravidlá reštriktívneho písania nie sú (priamo) zamerané na obmedzenie obsahu komunikátu, ale aplikácia

obmedzujúcich jazykových a iných pravidiel môže viesť k obmedzeniu alebo čiastočnej zmene obsahu, keďže takéto pravidlá redukujú vyjadrovacie možnosti komunikantov. Môže sa teda stať, že tieto pravidlá znemožnia presné odovzdanie obsahu komunikátu.⁴ Ak ide o prepis existujúceho textu s uplatňovaním reštrikcií, čiže o intralingválny preklad, dá sa povedať, že môže dôjsť k stratám, ako aj k sémantickým posunom v preklade.

Jazykovým a štylistickým následkom reštrikcií je zníženie miery rozmanitosti (a tiež variantnosti) textu, nedostatok štylistickej rozvrstvenosti alebo – v prípade prísnych reštrikcií – aj neprirodzenosť, umelosť formulácií. Na druhej strane treba zdôrazniť, že v prípade menej prísnych reštrikcií môže pôsobiť text aj úplne prirodzene (porov. Baetens – Poucel, 2009, s. 614).

Ciele reštriktívneho písania sú veľmi rôznorodé: niekedy ide o číru jazykovú hru (napr. niektoré palindrómy, anagramy, antigramy, akrostichy, lipogramy), ale vo väčšine prípadov obmedzenia majú (aj) inú funkciu.

Jednou z oblastí využitia reštriktívneho písania je krásna literatúra (pozri Baetens – Poucel, 2009; Anonymous, 2011; Grant 2012; O’Sullivan, 2012; Varsamis, 2012). Uplatňovanie reštrikcií tu tiež môže byť určitou formou jazykovej hry, ale reštrikcie neraz hrajú dôležitú úlohu v umeleckom stvárnení textov. Skôr ide o hru v prípade lipogramatických románov⁵, ďalej básní, ktoré sa dajú čítať a majú význam v dvoch rozličných jazykoch⁶ a tzv. metrobásní⁷. Okrem estetického

⁴ Nie náhodou obsahujú heslá Wikipédie v jednoduchej angličtine väčšinou menej informácií ako tie isté heslá v bežnej angličtine. Môžeme o tom čítať v samotných Wikipédiách, tak v „normálnej“ Wikipédii, ako aj v Simple Wikipédii, pozri heslá „Simple English Wikipedia“ v oboch Wikipédiách.^{[5],[6]}

⁵ V anglickojazyčnej literatúre napr. Ernest Wright: *Gadsby*; Walter Abish: *Alphabetical Africa*; Doug Nufer: *Never Again*; vo francúzskojazyčnej napr. Georges Perec: *La Disparition*; Michel Thaler (Michel Dansel): *Le Train de Nulle Part*.

⁶ Jedným z dostupných príkladov je básen, ktorá znie veľmi podobne po taliansky a po hebrejsky, má však úplne iný význam. Pozri Zuckermann, 2003.

⁷ Básnik – cestujúc metrom – si medzi dvoma zastávkami v hlave sformuluje časť básne, počas zastávky si ju zaznamená; kým dôjde súprava do konečnej stanice, mala by byť básen hotová (Maréchal – Linstead, 2010; pozri ešte Baetens – Poucel, 2009, s. 614).

efektu môžu reštrikcie mať aj duchovný odkaz, ako to vidíme napr. v Žalme 119 (o tomto žalme pozri Callaham, 2009).

V prípade takých reštrikcií, akými je používanie aliterácie, rýmov, časomerných veršových systémov či myšlienkového paralelizmu, ide o umelecké prostriedky používané najmä s cieľom dosiahnuť estetický efekt, aj keď v niektorých prípadoch tu tiež môže ísť o hravosť, ktorá samotná môže byť zdrojom estetického pôsobenia. Reštrikcie stimulujú k väčšej kreativite, a to tým, že neraz znemožňujú, aby sa spisovateľ vyjadril obvyklým, štandardným – a tak menej atraktívnym – spôsobom (Callaham, 2009, s. 122–123; Malecka – Marecki, 2014).

Inou, tiež veľmi markantnou formou reštriktívnej komunikácie – rovnako príznačnej pre hovorený, ako pre písaný jazyk – je tabuizovanie určitých slov a ich nahradzovanie eufemizmami (Burrige, 2012; Hormingo, 2012; Barus et al., 2018). V tradičných kultúrach západného typu sú jazykové následky reštrikcií motivovaných tabuistickým vyhýbaniam sa určitých slov zanedbateľné.⁸ Sem patrí aj tzv. politicky korektný jazyk, ktorý v niektorých komunikačných sférach prináša do komunikácie neprirodzené reštrikcie (Fairclough, 2003; Moller, 2016; Al-Rawi, 2017; Dzenis – Faria, 2020). V prípade, keď sú už náhradné termíny lexikalizované, ide o prechodný útvar medzi reštriktívnym a normálnym hovorením. Reštriktívna komunikácia sa prekrýva aj s témou jazykovej zdvorilosti a štýlu.

Dá sa povedať, že do určitej miery je každý text, ktorý sa opiera o iný text⁹, výsledkom reštriktívneho písania, ak v ňom dochádza nielen k obsahovým, ale aj formálnym (jazykovým) obmedzeniam, čiže aj každý preklad. Ak by boli formulácie v cieľovom texte ovplyvňované iba obsahom pôvodného textu, tak by – v terminologickom zmysle

⁸ V kultúrach západného typu ide najmä o slová súvisiace so súložou, ďalej s vegetatívnym fungovaním ľudského organizmu, telesným postihnutím, smrťou a inými nepríjemnými javmi (porov. Allan, 2012). V domorodých kultúrach dochádza v dôsledku tabu k neporovnateľne väčším obmedzeniam: tabuizované môžu byť aj bežne používané slová zo základnej slovnej zásoby, ako aj vlastné mená blízkych rodinných príslušníkov (pozri napr. Laughren, 2001; Burrige, 2012; Wojtylak, 2015; Barus et al., 2018).

⁹ Popovič používa termín medzitextové nadväzovanie (Popovič (ed.), 1983, s. 125–134), v teórii relevancie sa hovorí o interpretívnom (sic) používaní jazyka (pozri napr. Gutt, 1991/2000, 2000/2010, s. 105–119; Smith, 2002; Bogucki, 2004, s. 75–76).

slova – o reštriktívnu komunikáciu nešlo, lenže ešte aj preklady, ktoré v extrémnej miere uplatňujú princíp tzv. dynamickej/funkčnej ekvivalencie, napodobňujú aj niektoré formálne stránky pôvodného textu, a preto sa u nich prejavujú aj známky reštriktívnej komunikácie (porov. Bogucki, 2004, s. 73–76; O’Sullivan, 2012, s. 237–238).¹⁰

Constraint is in one sense the condition of translation, as this involves the production of texts which are written to stand in a particular relationship with their source counterparts. (O’Sullivan, 2012, s. 238)

Omnoho väčším reštrikciám čelí prekladateľ umeleckých diel, najmä takých, v ktorých hrá forma dôležitú úlohu.

Markantnou formou reštriktívneho písania je audiovizuálny preklad, či už z hovoreného do písaného jazyka (filmové titulky), alebo z hovoreného do hovoreného jazyka (úplný dabing alebo asynchrónny rýchlodabing). Tu ide o dva silné obmedzujúce faktory: jedným je čas, a to z dôvodu zachovania synchronnosti (či už absolútnej, alebo – v prípade rýchlodabingu – relatívnej) medzi hovorením v pôvodnom znení a v preklade. Druhým je plocha: jej veľkosť, umiestnenie textu (býva v dolnej časti plochy), ale aj charakter pozadia (niektoré vizuálne prvky by nemali byť písmom prekryté).¹¹

Pre úplnosť treba spomenúť, že veľmi dôležitou formou reštriktívneho písania je kontrolované písanie, ktorého cieľom je buď uľahčiť ľudskú komunikáciu, alebo napomôcť počítačovému spracovaniu textov. Tejto téme sa venujem v nasledujúcich častiach svojho príspevku.

Do oblasti reštriktívnej komunikácie nepatrí konvencionalizovaný výber jazykových prostriedkov, čiže napr. použitie registra či štýlu zodpovedajúceho rečovej situácii. Nepatrí sem ani

¹⁰ Formálnym obmedzením je už aj to, ak prekladateľ napodobňuje štýl zdrojového textu a prekladá krátke vety krátkymi, dlhé dlhými a pod. Dokonca aj také „samozrejmosti“, ako zachovávanie makročlenení textu (kapitol, podkapitol, odsekov, v preklade Biblie rešpektovanie hraníc veršov) sú reštrikciami – aj keď miernymi –, ktoré ovplyvňujú jazykové stvárnenie prekladu.

¹¹ Pozri napr. Bogucki, 2004; Lindberg, 2011; Gromová – Janecová (ed.), 2014; Paulínyová – Perez (ed.), 2015; Braun, 2016; Szarkowska, 2016.

rešpektovanie žánrových obmedzení. Tieto sa podobajú na reštriktívne používanie jazyka v tom, že sú niekedy vedomé, a preto výber jazykových prostriedkov môžu niektorí komunikanti vnímať ako obmedzujúci. Pravidlá reštriktívneho písania sa však väčšinou uplatňujú konzekventnejšie ako pravidlá, ktoré usmerňujú používanie registra či štýlu a závisia viac od autora textu, nie od komunikačnej situácie (Baetens – Poucel, 2009, s. 613–614). Aj tu ide o nejasnosť hranice medzi reštriktívnym písaním a tvorbou umeleckých textov bez formálnych reštrikcií.

2. **Kontrolovaný prirodzený jazyk**

Ako to už vysvitlo z úvodu príspevku, tvorbu textu v kontrolovanom prirodzenom jazyku („controlled natural language“) definujeme z funkčného hľadiska, a to ako druh reštriktívneho písania, ktorého cieľom je zlepšiť čitateľnosť a uľahčiť zrozumiteľnosť textov pre ľudí, ako aj uľahčiť interpretovateľnosť textov pre počítače (Reuther, 2003; Wyner et al., 2010; Condamines, 2021).¹² V prípade kontrolovaných jazykov zameraných na ľudí ide o spôsob manažmentu problémov s čítaním a porozumením textov písaných v prirodzených (ľudských) jazykoch. V prípade kontrolovaných jazykov zameraných na počítače ide o zjednotenie textov takým spôsobom, aby boli počítačom ľahšie prekladateľné (Ramirez – Haller, 2005; Muegge, 2008; Schwitter, 2010; Kuhn, 2014; Gao, 2016).

Prísne vzaté kontrolovaný jazyk je explicitne (a, samozrejme, vedomé) definovaný. V praxi to znamená: reštriktívne pravidlá sú záväzné a komunikanti ich uplatňujú vedomé a konzekventne. V menej prísnom ponímaní použitie „kontrolovaného jazyka“ môže byť aj intuitívne, spontánne a nekonzekventné, ako napr. v prípade tzv. foreigner talk (Ferguson, 1971; Ishiguro, 1985; Fedorova, 2015), tzv. baby talk (Ferguson, 1964, 1971; Solomon, 2012; Golinkoff et al., 2015) a tzv. elderspeak (Kemper, 1994/2007; Savundranayagam et al., 2007; Carr,

---

¹² Kontrolované texty je možné definovať aj na základe rôznych iných vlastností, nielen na základe ich funkcie. Pozri Kuhn, 2014.

2020).¹³ V týchto prípadoch ide o prechodné útvary medzi prototypickými kontrolovanými textami a bežnými textami produkovanými spontánne, bez obmedzení navyše (porov. ešte Wyner et al., 2010). Tento druh (semi)reštriktívnej komunikácie sa typicky viaže k hovorenému jazyku.

Ako som už uviedol v súvislosti s reštriktívnou komunikáciou, v princípe je kontrolovaná komunikácia obmedzovaná z hľadiska používania jazykových prostriedkov, nie z obsahového hľadiska. V praxi je však situácia taká, že čím sú reštrikcie prísnejšie, tým ťažšie je dosiahnuť, aby zostal obsah úplne nezmenený (pozri príklad Wikipédie a Simple English Wikipédie uvedený v poznámke č. 4; pozri ešte Assy, 2011).

Popri termíne „controlled natural language“ sa v totožnom alebo podobnom význame používajú aj iné termíny: *basic (natural) language*, *structured language*, *simplified language*, *technical language*, *processable language*, *accessible language* (porov. Kuhn, 2014, s. 121; Lindholm – Vanhatalo, 2021, s. 17–18). Terminologickú rozmanitosť vysvetľuje fakt, že tieto výrazy vznikli v rôznych doménach používania jazyka (priemysel, výkonná moc, veda), resp. v rôznych odboroch (informatika, filozofia, jazykoveda, strojárstvo) a niekedy sa vzťahujú iba na niektorú podmnožinu kontrolovaných textov („kontrolovaných textov“ v tom zmysle slova, ako sú chápané v tomto príspevku).

Čo sa týka slovenskej terminológie, heslo „Umelý jazyk“ v slovenskej Wikipédii^[7] obsahuje podtitul „Umelé redukované prirodzené jazyky“. Česká Wikipédia obsahuje aj heslo „Uměle redukovaný prirodzený jazyk“^[8], ktoré je spojené s heslom „Controlled natural language“ v anglickej Wikipédii^[10]. Termíny „umelo redukovaný prirodzený jazyk“ alebo „umelý redukovaný prirodzený jazyk“ som sa rozhodol nepoužívať, keďže sú zavádzajúce. Nejde totiž o umelé („constructed“, „artificial“, „planned“, „invented“), ale o prirodzené („natural“) jazyky a navyše redukovanosť nie je ich najdôležitejšou črtou (na textoch, ktoré vznikli takýmto spôsobom, nie je nutne poznať, že sú redukované). Pre jednoznačnosť používam kalkovaný termín „kontrolovaný jazyk“, aj keď hlavný (a pre nás relevantný) význam anglického slovesa *control*, t. j. „ovládať“ je iba druhým významom slovenského slovesa *kontrolovať*.

---

¹³ O všeobecnejšom pozadí problematiky pozri Williams – Garrett, 2002; Giles et al., 2007.

3. **Najdôležitejšie druhy textov vyžadujúce manažment z hľadiska zrozumiteľnosti**

Jednu veľkú skupinu tvorí veľké množstvo písaných textov používaných v praktickom živote, ako napr. návody na použitie rôznych produktov; návody na montáž výrobkov zakúpených v rozbalenom stave; informácie o produktoch; (výstražné) upozornenia; webové stránky s rôznymi informáciami; pravidlá cestnej premávky; pravidlá hrania spoločenských hier, športov atď. Sem možno zaradiť aj niektoré typy hovorených diskurzov, predovšetkým komunikáciu s mentálne hendikepovanými ľuďmi, malými deťmi alebo inojazyčnými ľuďmi s použitím vlastného jazyka. Tiež tu môžeme spomenúť texty vytvorené pre potreby krízového manažmentu; v krízových situáciách totiž funguje ľudská psychika i schopnosť porozumenia ináč ako za normálnych okolností (Temnikova, 2010, 2011). Ďalšou dôležitou skupinou textov, pri ktorých je zrozumiteľnosť niekedy doslova životne dôležitá, sú príbalové letáky k liekom a rôzne ďalšie informačné texty určené pacientom. Tiež možno spomenúť zhrnutia v odborných článkoch písané v jednoduchom jazyku pre laikov.

Do druhej skupiny možno zaradiť administratívne a právne texty určené pre širokú laickú verejnosť, používané v úradnom styku, napr. právne predpisy, ktoré potrebujú poznať aj laickí hovoriaci; oficiálne listiny a iné dokumenty; úradné listy; formuláre. Je pravdepodobné, že práve porozumenie týchto textov spôsobuje najväčšie problémy najširším vrstvám obyvateľstva, vrátane vzdelaných a sčítaných hovoriacich. (Pozri ešte Choleva, 2022.)

Tretiu skupinu tvoria technické texty používané vo výrobe. Tu dochádza k problémom s porozumením najmä v prípade multinacionálnych firiem, keď sú technické texty písané iným ako rodným jazykom pracovníkov: nie každý, kto potrebuje technickú dokumentáciu, ovláda daný jazyk na príslušnej úrovni. Preklad do miestneho jazyka je nákladnejším riešením ako zjednodušenie týchto textov spôsobom, aby boli porozumiteľné aj v prípade nižšej miery ovládania daného jazyka.

Napokon – ale nie v poslednom rade – treba spomenúť preklady Biblie, ktorá je zbierkou šesťdesiatich šiestich kníh obsahujúcich

texty rôznej náročnosti. Keďže jej odkaz je určený pre každého človeka, mala by byť zrozumiteľná pre každého (aj keď nie nutne v tom istom preklade). Toto je motiváciou pre tvorbu tzv. ľahko čitateľných (easy-to-read) prekladov Biblie:

God did not intend for His Word to be difficult. But the Good News is hard to understand for many of the people we serve. They are among the poorest and least educated in the world, often living in remote villages or under-developed urban centers. Many have never known or even heard of Jesus Christ. These are the people who need the hope of the Gospel, who need to understand God's love for them, so they can believe. That is why Bible League International's easy-to-read Bible translations, written in everyday language, are so important. (Bible League International)^[10]

4. Cieľové skupiny

Texty písané kontrolovaným jazykom sú určené jednak pre ľudí, jednak pre počítače. V prípade ľudí je možné rozlišovať medzi textami písanými tzv. zjednodušenými jazykmi („simplified/simple languages/texts“) určenými pre jazykovo znevýhodnených používateľov a medzi textami písanými tzv. všeobecne zrozumiteľným jazykom („plain language/texts“), ktoré sú určené pre celú populáciu (s čiastočnou výnimkou odborníkov na danú tematiku). Zjednodušené texty sú považované za ľahko čitateľné („easy to read“); bežní hovoriaci aj bez poznania spôsobu, akým vznikli, vnímajú, že sú kontrolované (alebo aspoň, že nie sú „normálne“). Naproti tomu všeobecne zrozumiteľné texty sa tiež ľahko čítajú, ale v terminologickom význame slova nie sú „easy-to-read“. Bez poznania metódy ich tvorby nie je nutne vidieť, že sú kontrolované, môžu znieť hoci aj úplne prirodzene (dokonca to by malo byť cieľom).¹⁴

¹⁴ K všeobecným a teoretickým otázkam všeobecne zrozumiteľných a zjednodušených textov pozri Hansen-Schirra – Maaß, 2020b; Lindholm – Vanhatalo, 2021, s. 19–20.

V prípade jazykovo znevýhodnených ľudí môže byť potrebné rozlišovať medzi hendikepovanými hovoriacimi „bez diagnózy“ a medzi hendikepovanými hovoriacimi „s diagnózou“. Do prvej skupiny patria (malé) deti všeobecne, ďalej menej vzdelaní a menej sčítaní, v písomnej komunikácii menej zruční, ale ináč zdraví dospelí a inojazyční ľudia (študenti, ktorí sa učia „náš“ jazyk ako druhý alebo cudzí jazyk, cudzinci pracujúci u nás, turisti a pod.). Do druhej skupiny patria mentálne postihnutí, telesne postihnutí (napr. nepočujúci), starší ľudia s demenciou a deti s poruchami učenia.

Dôležitý rozdiel medzi týmito skupinami je, že pre ľudí „bez diagnózy“ môže byť hendikep prechodným javom, kým pre ľudí „s diagnózou“ je väčšinou trvalý, nemenný. V prvom prípade môžu byť niektoré ťažšie čitateľné alebo menej zrozumiteľné jazykové štruktúry v texte zachované s cieľom rozvíjať rečové schopnosti členov týchto skupín. V druhom prípade by úsilie o rozvíjanie rečových schopností príslušníkov cieľových skupín nemalo zmysel.

Čo sa týka počítačov ako „cieľovej skupiny“, ide tu o prípravu textov na počítačové spracovanie. Najdôležitejšou oblasťou z hľadiska praktického života je zaiste automatický preklad. Ako som už uviedol, ak majú byť strojové preklady čo najkvalitnejšie, je účelné existujúce texty pozmeniť alebo nové texty písať takým spôsobom, aby boli z hľadiska počítačového spracovania čo najjednoduchšie. Jazykový manažment teda v tomto prípade pozostáva buď z editovania existujúcich textov pred spustením automatického prekladania, alebo z tvorby textov, o ktorých sa dopredu vie, že budú automaticky prekladané.¹⁵ Aj takto vzniknuté preklady potrebujú buď ľudské, alebo strojové editovanie, resp. evaluáciu (Mitamura – Nyberg, 2001; Stymne – Ahrenberg, 2010; Koponen, 2012; Winkler – Kuhn – Volk, 2014).

Niekedy sa stáva, že vznikajú komunikáty určené pre obidve skupiny: aj pre ľudí, aj pre počítače. Ide napríklad o prípady, keď medzi sebou komunikujú hovoriaci, ktorí nemajú spoločný jazyk a ktorí o sebe vedia, že ich partner bude čítať alebo počúvať ich text pomocou prekladača. Toto vedomie môže spôsobiť, že si komunikanti napr. uvedomia: preklepy alebo agramatické štruktúry môžu znemožniť správny

¹⁵ Pozri napr. webovú stránku Uweho Mueggeho.^[11]

preklad, a tak budú o „bezchybnosť“ textu dbať vo väčšej miere, ako by dbali v prípade komunikácie, ktorú nesprostredkúva počítač.

5. Spôsoby tvorby jednoduchých a všeobecne zrozumiteľných textov

Tak jednoduché, ako aj všeobecne zrozumiteľné texty vznikajú viacerými spôsobmi. Jedným z nich je preloženie bežných textov v zdrojovom jazyku do všeobecne zrozumiteľnej alebo do jednoduchej formy v cieľovom jazyku, takisto aplikáciou pravidiel písania kontrolovaných textov, čo je špecifickým prípadom interlingválneho prekladu. Tiež je, samozrejme, možné prekladať texty písané kontrolovaným jazykom z jedného („normálneho“ ľudského) jazyka do druhého (interlingválny preklad kontrolovaných prirodzených textov). Druhým spôsobom tvorenia všeobecne zrozumiteľných a jednoduchých textov je prepracovanie textov už existujúcich v danom jazyku do jednoduchej alebo do všeobecne zrozumiteľnej podoby pomocou pravidiel písania kontrolovaných textov, čo je formou intralingválneho prekladu (Zethsen, 2009; Zethsen – Hill-Madsen, 2016). Treťou možnosťou je tvorba nových textov pomocou pravidiel písania kontrolovaných textov; v tomto prípade o preklade nemožno hovoriť.

Formálne pravidlá interlingválneho či intralingválneho prekladu a takisto aj pravidlá tvorby nových textov sú v mnohých prípadoch – aspoň teoreticky – záväzné a konzekventne aplikované. Okrem toho kontrolované texty sú vždy špecificky tvorené pre určitú cieľovú skupinu, resp. pre určité cieľové skupiny, preto sa môžu od seba líšiť na základe potrieb konkrétnych cieľových skupín. Prototypické kontrolované texty sa tvoria na základe slovníka použiteľných slov a zoznamu použiteľných gramatických štruktúr.¹⁶

¹⁶ O takýchto pravidlách a stratégiách tvorby kontrolovaných textov pozri napr. O'Brien, 2003; Fuchs – Kaljurandl – Schneider, 2006; Muegge, 2008; Hansen-Schirra et al., 2020. O analýze zjednodušených textov a ich vplyve na zrozumiteľnosť pozri napr. Crossley et al., 2007; Crossley – Yang, 2014; Crossley – McNamara, 2016; Gonzalez-Dios – Ilarraza – Iruksieta, 2017; Safari – Montazeri, 2017.

Pravidlá kontrolovaného písania sú striktnnejšie v prípade tvorby nových textov, aspoň teda v prípade, keď sa uplatňujú vedome. Je však možné produkovať všeobecne zrozumiteľné alebo zjednodušené texty aj intuitívne, bez toho, aby autor mal pred sebou zoznam konkrétnych pravidiel, ktoré by chcel konzekventne dodržiavať (Crossley – Allen – McNamara, 2011, 2012). V prípade prekladov bežných textov použitím kontrolovaného jazyka sťažuje konzekventné uplatňovanie pravidiel skutočnosť, že prekladateľ potrebuje byť „verný“ nielen k adresátovi zjednodušeného alebo všeobecne zrozumiteľného textu, rešpektujúc jeho vzdelanostné alebo zdravotné obmedzenia, ale aj k originálu (ktorý v tomto prípade nie je kontrolovaným textom).

Preklady alebo nové texty môžu vznikať manuálne, a to buď bez akejkoľvek počítačovej podpory, alebo s počítačovou podporou: použitím určitej formy „spell checker“, ktorý upozorní autora, ak poruší, resp. neaplikuje niektoré z pravidiel písania daného druhu kontrolovaného textu (Rossetti, 2019; Rossetti – O’Brien, 2019; porov. ešte Höfler – Sugisaki, 2012). V prípade interlingválnych alebo intralingválnych prekladov existujú už aj počítačové programy umožňujúce transláciu bežného textu do zjednodušeného jazyka automatizovane (Hansen-Schirra et al., 2020).¹⁷

Typickými príkladmi interlingválneho prekladu, ktorých originál nie je „ľahko čitateľný“ (v terminologickom zmysle slova), sú „ľahko čitateľné“ preklady Biblie do „každodenného jazyka“ (Zethsen, 2009; de Jong, 2020). Svetové centrum prekladu Biblie (World Bible Translation Center), ktoré je dcérskou organizáciou misijnej organizácie Medzinárodná biblická liga (Bible League International)^[13], organizuje preklady Biblie do „každodenného jazyka“ („everyday language“, „ordinary language“). Doposiaľ vyšli preklady úplnej Biblie v 24 jazykoch a Novej zmluvy v 33 jazykoch. Cieľom je uskutočniť ľahko čitateľné preklady do 100 najväčších jazykov sveta (ktoré pokrývajú 90 % svetovej populácie).

Typickým príkladom intralingválneho prekladu, t. j. prepracovania existujúceho textu z bežného do kontrolovaného jazyka, je tvorba všeobecne zrozumiteľných textov v tzv. „Plain Language“

¹⁷ Webová stránka Rewordify^[12] ponúka zdarma online zjednodušenie textov pre širokú verejnosť, najmä pre študentov a učiteľov angličtiny.

(v anglofónnych krajinách „Plain English“), najmä v oblastiach, v ktorých sa laici dostávajú do kontaktu s textami odborného charakteru, ktorým potrebujú rozumieť. Takými to sú napr. texty zákonov a iných právnych predpisov (Yeung – Leung, 2015; Williams, 2015; Tanner, 2000), texty z oblasti administratívy (Ahrens, 2020) a z oblasti medicíny (Askehave – Zethsen, 2000; Hill-Madsen, 2015).

Vďaka hnutiu „Plain English“ sa podarilo dosiahnuť, že texty novších zákonov sú už v prvotnej forme o niečo zrozumiteľnejšie alebo aspoň rýchlejšie čitateľné, než boli kedysi, či už pre laikov, alebo aj pre samotných odborníkov (porov. Riera, 2015; Williams, 2015); v týchto prípadoch však už nejde o preklad, ale o prvotnú tvorbu všeobecne zrozumiteľných textov. Samozrejme, nemožno očakávať, že čírym zjednodušením textov laici môžu porozumieť problematike, ktorá si vyžaduje vysokokvalifikované odborné znalosti (Assy, 2011).

Medzi charakteristické príklady tvorby prvotných textov aplikáciou pravidiel kontrolovaného písania patria učebnicové texty pre študentov cudzích jazykov, najmä pre začiatočníkov. Okrem toho učebnicové texty vznikajú zjednodušením autentických textov, čiže intralingválnym prekladom (Crossley et al., 2007; Crossley – Yang, 2014; Hmeljak Sangawa, 2016).

V prípade hovoreného jazyka možno hovoriť o tvorbe textov (diskurzov) v kontrolovanom jazyku napríklad vtedy, keď sa hovoriaci intuitívne vyhýba jazykovým formám, o ktorých predpokladá, že im adresát nebude rozumieť, či už preto, lebo neovláda alebo len v malej miere ovláda „náš“ jazyk („foreigner talk“), alebo preto, lebo ešte neovláda v potrebnej miere žiaden jazyk („baby talk“), alebo z toho dôvodu, že v dôsledku staroby a demencie stráca rečové schopnosti („elderspeak“).

6. Problémy

V tejto sekcii spomeniem niektoré problémy, ktoré považujem z hľadiska výskumu témy reštriktívneho – a v rámci toho kontrolovaného – písania za dôležité a/alebo inšpirujúce a ktoré by bolo podľa môjho názoru osožné skúmať.

1. V literatúre, ktorú som preštudoval, absentuje problematika manažovania zjednodušených alebo všeobecne zrozumiteľných textov z hľadiska kontextuálnych informácií potrebných na porozumenie týmto textom. Akým spôsobom je možné zabudovať do „ľahko čitateľných“ alebo do „všeobecne zrozumiteľných“ textov informácie potrebné na porozumenie bez toho, aby sa tieto texty stali podstatne dlhšími alebo zložitejšími, než sú ekvivalentné bežné texty? Je to vôbec možné? Zdá sa, že prístupy k tvoreniu textov písaných kontrolovaným jazykom sa zakladajú na klasickej, ale už zastaranej komunikačnej teórii, ktorá sa v lingvistike viaže predovšetkým k menu Romana Jakobsona (1960), podľa ktorej podstatou komunikácie je číre dekodovanie verbalizovaného obsahu, t. j. jazykovej zložky komunikátu z jedného kódu do druhého. Toto môže byť príčinou, prečo sa o potrebe „prísunu“ potrebných kontextuálnych informácií neuvažuje, pričom tieto práve menej vzdelaní a iní hendikepovaní hovoriaci potrebujú najviac.

Novšie komunikačné teórie, medzi nimi teória relevancie vypracovaná D. Wilsonovou a D. Sperberom (napr. Wilson – Sperber, 1994, 2000, 2004; Sperber – Wilson, 1995), jasne ukazujú, že dekodovanie verbalizovaného obsahu, doslovného významu komunikátu ešte zďaleka neznamená pochopenie odkazu, keďže hovoriaci verbalizuje iba určitú časť odkazu (porov. Smith, 2000, s. 31–33). Na správne pochopenie komunikátu je nevyhnutné počítať s rôznymi faktormi komunikačnej situácie, s jazykovým kontextom a vedomosťami o svete, ktoré tvoria tzv. kognitívne prostredie hovoriaceho (Gutt, 2000/2010, s. 26–27). Dá sa predpokladať, že mnoho takýchto potrebných informácií jazykovo znevýhodnení hovoriaci nemajú vždy naporúdzi (mnohokrát tieto chýbajú dokonca aj z kognitívneho prostredia nehendikepovaných hovoriacich).

2. Bolo by potrebné dôkladnejšie študovať problematiku čitateľnosti textu („readability“) v súvislosti s jeho zrozumiteľnosťou („comprehensibility“, „understandability“). Podľa všeobecne rozšíreného názoru hlavný rozdiel spočíva v tom, že čitateľnosť závisí iba od samotného textu, kým zrozumiteľnosť závisí aj od čitateľa, do akej miery je schopný textu

porozumieť (Mujiyanto, 2016; Wissing et al., 2016, s. 157–160; Acar – İşısağ, 2017, s. 47–48; Rossetti, 2019). Čitateľnosť je teda podľa týchto názorov konštantnou vlastnosťou textu: ako ľahko sa číta, ako ľahko mu je rozumieť, do akej miery text vyjadruje zamýšľaný odkaz. O týchto charakteristikách textu sa tvrdí, že sú nezávislé od vlastností čitateľa. Na druhej strane zrozumiteľnosť v tomto ponímaní nie je konštantnou vlastnosťou textu. Závisí síce aj od čitateľnosti textu (to je konštantná zložka zrozumiteľnosti), ale aj od vlastností čitateľa (jeho sociálneho pozadia, existujúcich vedomostí v danej oblasti, záujmu, všeobecnej zručnosti v čítaní).

Podľa tohto chápania by teda ten istý text mal byť pre každého rovnako čitateľný, ale nie rovnako zrozumiteľný.¹⁸ Napriek tomu sa však zdá, že v skutočnosti niektoré texty môžu byť ľahko čitateľné pre jednu skupinu hovoriacich, ale pre inú môžu byť napriek ich zrozumiteľnosti priam až neznesiteľné. Na to poukazujú aj výskumy, podľa ktorých nehendikepovaní hovoriaci uprednostňujú určité druhy bežných textov pred ekvivalentnými „ľahko čitateľnými“ textami (Hansen-Schirra – Maaß, 2020b). Paradoxne obmedzené používanie alebo nepoužívanie gramatických štruktúr považovaných za menej zrozumiteľné môže spôsobiť pre bežného používateľa zhoršenie čitateľnosti a sťaženie porozumenia textu (porov. O'Brien, 2010; porov. ešte Gonzalez-Dios – Ilarraza – Irukieta, 2017, s. 55). Napríklad predložkové frázy, gerundium, participiá atď. signalizujú, že daná informácia je v podradenej pozícii, a tak je aj najčastejšie menej dôležitá. Nahradzovanie týchto štruktúr kvôli „ľahšej čitateľnosti“ samostatnými vetami (s cieľom dosiahnuť, aby boli v texte krátke vety) môže znemožniť alebo sťažiť, aby čitateľ porozumel hierarchii informácií, a môže viesť aj k zlému pochopeniu textu. Okrem toho niektoré z pravidiel kontrolovaného písania spôsobujú nárast dĺžky textu, čo z určitého hľadiska pôsobí proti ľahkej čitateľnosti (porov. Hansen-Schirra – Maaß, 2020a).

¹⁸ O čitateľnosti a zrozumiteľnosti v preklade pozri Mujiyanto, 2016, s. 23. O iných názoroch na čitateľnosť pozri O'Brien, 2010.

Ďalším problémom je vzťah (ľahkej) čitateľnosti a presnosti. Ak sa kvôli ľahkej čitateľnosti stane text menej presným, došlo k zjednodušeniu nielen jazykovej formy, ale aj obsahu. V niektorých komunikačných situáciách to nemusí byť problém, ale v iných môže, tak napr. v prípade zákonov a nariadení (Assy, 2011, s. 392–393). Tiež je otázne, či ľahká čitateľnosť textu znamená aj jeho lepšiu zrozumiteľnosť (Penman, 1992, s. 4).

3. V otázkach zrozumiteľnosti je potrebné vziať vážne argument, podľa ktorého písaný jazyk vznikol nie ako prostriedok vysvetľovania alebo uľahčenia porozumenia, ale ako prostriedok na dokumentáciu faktov, údajov, informácií. Preto tvorba textov v kontrolovanom jazyku by nemala pozostávať iba z výmeny slov a niektorých gramatických štruktúr (tých považovaných za ťažké) za iné, ale malo by ísť o vytvorenie nového štýlu, založeného na hovorenom jazyku a mal by napodobňovať spôsob vysvetľovania v hovorenom jazyku. Presnejšie, malo by ísť o vyvinutie nie jediného štýlu, ale viacerých, podľa rôznych skupín recipientov.¹⁹
4. Bolo by účelné preskúmať, čo možno v jednotlivých jazykoch považovať za „všeobecne zrozumiteľnú lexiku“. Mnohé práce ju stotožňujú s frekventovanými slovami a slovnými spojeniami (pozri napr. Rello et al., 2013; Wissing et al., 2016, s. 157; Safari – Montazeri, 2017, s. 67–68; porov. ešte Safari – Montazeri, 2017, s. 63). Dá sa však predpokladať, že existuje množstvo málo frekventovaných slov, ktoré sú všeobecne zrozumiteľné. Jednu skupinu tvoria slová, ktoré sú motivované, t. j. pozostávajú napr. z frekventovaného kmeňa a frekventovaného sufixu a nedošlo v nich k významovému posunu (napr. *dovolenka* → *dovolenkovať*, *právnik* → *právnický*, *nerozumný* → *nerozumnosť*). Druhú skupinu tvoria slová, ktorých denotát je všeobecne známy, aj keď sa o ňom málokedy hovorí v bežnej komunikácii (napr. *konvalinka*, *jež*, *špáradlo*). Keďže v angličtine je v porovnaní s mnohými inými jazykmi podiel jasne motivovaných slov pomerne nízky, je

¹⁹ O týchto otázkach pozri Penman, 1992, s. 12–13.

pochopiteľné, že medzi zrozumiteľnosťou a frekventovanosťou je užší vzťah ako v mnohých iných jazykoch. Preto výsledky empirických výskumov anglického jazyka v tejto oblasti nemožno automaticky považovať za relevantné aj pre iné jazyky.

Ďalším problémom je, že frekventované slová sú často viacvýznamové, a tým môžu paradoxne nie uľahčiť, ale sťažiť porozumenie (Crossley – Allen – McNamara, 2012, s. 2), keďže sa čitateľ potrebuje viac opierať o kontext, než v prípade použitia špecifickejšej, ale menej frekventovanej lexémy. Pričom ľahko čitateľné texty by sa práveže mali vyhýbať tomu, aby bol čitateľ odkázaný na kontext.

5. Dôležité by bolo skúmať otázku, pre ktoré cieľové skupiny je potrebné explikovať tzv. explikatúry²⁰ a pre ktoré nie, resp. ak je potrebné explikatúry explikovať, ktoré jej druhy spôsobujú daným skupinám ťažkosti s porozumením.

Napríklad uľahčenie porozumenia tým, že sa tvorcovia textov vyhnu zámenám a zvolia si radšej zopakovanie plnovýznamových slov (napr. *Stretol sa s kolegyňou a pozval ju na kávu* → *Stretol sa s kolegyňou a pozval kolegyňu na kávu*) je zrejme potrebné a prispieva k čitateľnosti kontrolovaných textov určených pre nepočujúcich, ale možno aj k čitateľnosti textov určených pre mentálne postihnutých a zrejme aj textov pre menšie (zdravé) deti. Nevieme však, či sú takéto postupy potrebné napr. v prípade textov určených pre seniorov s demenciou. Určite sú však kontraproduktívne v textoch pre zdravú dospelú populáciu, preto texty, ktoré chcú byť všeobecne zrozumiteľné a sú určené pre bežných ľudí, by mali používať takéto prostriedky iba v menšej

---

²⁰Ide o explikatúry v zmysle, v akom sa používajú v teórii relevancie, kde sú všetky informácie, ktoré sa dajú získať výlučne na základe jazykového kontextu, považované za explikatúry (Sperber – Wilson, 1995, s. 182). Termín *explikatúra* je mierne zavádzajúci, keďže aj tieto informácie sú v komunikáte (čiastočne) implicitné, ibaže sa dajú odvodiť z kódovanej časti odkazu – čiže vlastne dekodovať (Bach, 2006, s. 5; porov. Zouhar, 2011, s. 212; Borg, 2015), na rozdiel od implikatúr, ku ktorých explikácii je potrebné mobilizovať iné súčasti kognitívneho prostredia hovoriaceho, napr. vedomosti o svete, alebo rôzne faktory komunikačnej situácie; tu už nejde o dekodovanie verbalizovanej časti odkazu, ale o pragmatickú inferenciu.

miere. Kedy áno a kedy nie – to sú otázky, ktoré by bolo potrebné empiricky skúmať.

Texty, v ktorých sa zámená nahrádzajú plnovýznamovými slovami, môžu byť pre bežnú zdravú populáciu práveže menej čitateľné a ich väčšia zrozumiteľnosť pre nich nie je výhodou, lebo dobre rozumejú aj pôvodným textom. Toto dokonca môže platiť aj pre ľudí, ktorí sú menej zruční v čítaní. Všetky tieto a podobné predpoklady by bolo potrebné overovať empiricky.

6. Podobne by bolo potrebné venovať sa aj skúmaniu porozumenia tzv. implikátúr, čiže neverbalizovaných zložiek odkazu: implicitných informácií, ku ktorým sa nedá dopracovať čírym dekódovaním zakódovanej časti odkazu, ale je ich potrebné na základe verbalizovanej zložky komunikátu vydedukovať (porov. Grice, 1989, s. 24–40; Bach, 2006; Meibauer, 2009; v rámci teórie relevancie Sperber – Wilson, 1995, s. 182; Carston – Hall, 2012). Dá sa predpokladať, že pre zdravú dospelú populáciu implikatury väčšinou nie je potrebné explikovať, dokonca ani pre tých, ktorí nie sú zruční v čítaní: aj títo sú zruční v interpretácii implikátúr v bežnom hovorenom jazyku, preto sa nezdá pravdepodobné, že by im v písanej podobe jazyka explikácia implikátúr porozumenie uľahčila. Napriek tomu napr. preklady Biblie – dokonca aj mnohé z tých, ktoré sa nepovažujú za ľahko čitateľné v terminologickom zmysle slova – na základe princípu tzv. dynamickej (alebo funkčnej) ekvivalencie bežne explikujú implikatury, čím zužujú význam textu, a tým aj znižujú jeho estetickú hodnotu (napr. *nádoba* → *telo*; *obrezaný* → *Žid*).²¹ Z tohto dôvodu je nevyhnutné skúmať rôzne skupiny mentálne a/alebo telesne postihnutých hovoriacich, ďalej žiakov s ťažkosťami v učení, ale aj bežnú detskú populáciu, aby sa zistilo, ktoré z týchto skupín explicitáciu implikátúr skutočne potrebujú a ktoré typy implikátúr je dôležité explikovať. Je takmer isté, že bežná zdravá populácia, vrátane tých, ktorí majú problémy s čítaním,

²¹ Na podrobnejšie vysvetlenie týchto príkladov pozri Lanstyák, 2021a, s. 45–46; 71. O explikačnej praxi holandskej Biblie vo všeobecne zrozumiteľnom jazyku (Bijbel in Gewone Taal) pozri de Jong, 2020: 111–119.

potrebuje explikáciu implikatúr iba v špecifických prípadoch, napr. keď ide o preklad textu z inej kultúry, keď na pochopenie implikatúry je nevyhnutné poznať realie.

7. Ako som spomenul v predchádzajúcom bode, explikácia implikatúr ochudobňuje text, zužuje jeho viacvýznamovosť často na jeden jediný význam. Toto je jeden z prípadov, keď tzv. zjednodušovanie jazyka prináša zjednodušovanie obsahu („nepresnosť“). Práve toto je najväčším problémom kontrolovaného písania. V tejto oblasti by mali byť výskumy zamerané na otázku, ktoré typy textov je potrebné zjednodušiť aj za cenu, že niečo unikne z obsahu, a ktoré sú tie, v ktorých by mal byť obsah v čo najväčšej miere zachovaný.
8. Jednou z dôležitých otázok je miera záväznosti pravidiel a konzekventnosti ich uplatňovania v konkrétnych textoch. Dá sa predpokladať, že sa jednotlivé druhy reštriktívnych, resp. kontrolovaných textov v tomto ohľade dosť podstatne líšia. Je zrejmé, že sa takéto pravidlá v ústnej komunikácii uplatňujú spontánne a nekonzekventne, záväznosť, samozrejme, ani neprichádza do úvahy. Tiež sa dá predpokladať, že pravidlá písania prvotných kontrolovaných textov (takých, ktoré nie sú ani intralingválnym, ani interlingválnym prekladom textov bez reštrikcií) považujú ich tvorcovia za maximálne záväzné a snažia sa ich uplatňovať konzekventne. Ak vznikajú texty s počítačovou podporou, je zrejmé, že dosiahnuť konzekventnosť je omnoho ľahšie, ako keď má komunikant pravidlá iba „v hlave“ alebo „na papieri“. Kontrolované prirodzené jazyky určené na uľahčenie a skvalitnenie strojového prekladu (ako napr. CLOUT; pozri Muegge 2002) možno považovať za prototypické. „Ľahko čitateľné bibliie“ sú prechodom k nekontrolovaným (ale vedome monitorovaným) prirodzeným textom, k takým, aké vznikajú napríklad rešpektovaním návrhov spomenutej marketingovej agentúry. Texty, v ktorých sa reštriktívne pravidlá uplatňujú intuitívne, najmä diskurzy v hovorenom jazyku („elderspeak“, „baby talk“, „foreigner talk“), sú prechodom k bežným, nekontrolovaným textom.

7. Záver

Vo svojom príspevku som sa venoval niektorým základným otázkam reštriktívneho písania, najmä tvorbe textov v kontrolovanom prirodzenom jazyku. Mojm hlavným cieľom bolo získať body pre svoje pracovisko, katedru maďarského jazyka a literatúry, a tak prispieť k tomu, aby dostala aj v budúcnosti dostatok finančných prostriedkov na zabezpečenie jej normálneho chodu. Tiež bolo dôležitým cieľom zvýšiť počet publikácií, ktoré vznikli s podporou projektu APVV Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment, a tým prispieť k tomu, aby sa v záverečnej správe mohlo referovať o splnení, ba aj prekročení štvorročného plánu.

Tematiku reštriktívneho písania som si vybral na splnenie spomenutých hlavných cieľov z toho dôvodu, že som v mimoriadne rozsiahlej literatúre týkajúcej sa rôznych prístupov k jednotlivým druhom reštriktívneho písania, vrátane tvorby textov v kontrolovanom prirodzenom jazyku, nenašiel ani jednu prácu, ktorá by pertraktovala problematiku v rámci niektorej z teórií jazykového plánovania alebo teórií manažmentu jazykových problémov.²²

Mojím ďalším odborným cieľom bolo v tomto ohľade prispieť k integrácii najdôležitejších poznatkov týkajúcich sa problematiky reštriktívneho písania do jedného rámca, keďže rôzne smery výskumu podľa mojich skúseností iba v malej miere využívajú poznatky získané v iných smeroch výskumu, čo sa potom medzi inými odzrkadľuje aj vo veľmi rôznorodnej a ťažko harmonizovateľnej odbornej terminológii.

Hlavnou oblasťou môjho záujmu bola a je tvorba textov v kontrolovanom prirodzenom jazyku, keďže práve táto aktivita má najväčšiu relevanciu z hľadiska manažmentu jazykových problémov. Z tohto dôvodu som považoval za dôležité, aby som na túto tému upriamil

---

²² Nedá sa, samozrejme, vylúčiť, že takéto práce existujú: čas, ktorý som mohol obetovať na zbieranie odbornej literatúry, bol silne limitovaný. V prípade dôkladnejšieho a dôslednejšieho zbierania literatúry by si príprava príspevku vyžadovala enormne veľa času. Doplatilo by na to moje pracovisko a projekt APVV, keďže by som vyrobil v zostávajúcim čase menej publikácií.

pozornosť odborníkov pracujúcich v rôznych oblastiach jazykového plánovania, resp. jazykového manažmentu, a tak – ak sa dá – prispel k tomu, aby mohla byť táto problematika integrovaná do rôznych teórií jazykového plánovania a jazykového manažmentu, najmä do teórií manažmentu jazykových problémov.

Nebyť potreby získavania bodov a zlepšenia štatistík, boli by súčasťou tejto práce aj výsledky empirických výskumov, ktoré som plánoval, ale pre nedostatok času iba v minimálnej miere uskutočnil. V rámci týchto som začal skúmať jazykové charakteristiky tzv. ľahko čitateľných textov v porovnaní s bežnými textami, najmä na príklade ľahko čitateľných prekladov Biblie do anglického a maďarského jazyka (takýto preklad do slovenského alebo českého jazyka zatiaľ neexistuje). Súčasný systém motivovania pracovníkov k publikačnej činnosti, žiaľ, neumožňuje realizovanie hlbších a dlhšie trvajúcich empirických výskumov, keďže za takéto aktivity sa body nedávajú, čo by mohlo mať katastrofálne dôsledky pre normálny chod katedry, a tiež by mohlo negatívne ovplyvniť osobné hodnotenie pracovníka, a tým ohroziť akreditáciu študijných programov, ktoré daný pracovník garantuje.

V tomto kontexte je potrebné spomenúť mimoriadnu dôležitosť finančnej podpory APVV, ktorá sa vzťahuje aj na empirické výskumy. Nebyť enormného tlaku spôsobeného spomenutým systémom hodnotenia pracovníkov a pracovísk, vzniklo by síce s podporou APVV pravdepodobne omnoho menej publikácií, tie by však boli neporovnateľne kvalitnejšie a ich výsledky by sa mohli odraziť medzi inými aj v tom, že by zdravotne a vzdelanostne hendikepovaná populácia, ale aj populácia ako celok mohla v budúcnosti dostať do rúk ľahšie čitateľnejšie a zrozumiteľnejšie texty, čo by mohlo zlepšiť kvalitu ich života.

Literatúra

- ACAR, Alpaslan – İŞİSAĞ, Korkut Uluç 2017. Readability and Comprehensibility in Translation Using Reading Ease and Grade Indices. *International Journal of Comparative Literature & Translation Studies* 5/2. 47–53.
- AHRENS, Sarah 2020. Easy Language and Administrative Texts: Second Language Learners as a Target Group. Hansen-Schirra, Silvia – Maaß,

- Christiane (ed.), *Easy Language Research: Text and User Perspectives*. Berlin: Frank & Timme. 67–97.
- ALLAN, Keith 2012. X-phemism and creativity. *Lexis. Journal in English Lexicology* 7. 5–42. Dostupné na: <file:///E:/Ar%20CSN/ZSAK%20CSN/lexis-340.pdf> [Cit. 2021-09-08]
- AL-RAWI, Mustafa Khalid Saleh 2017. Theoretical analysis of Political Correctness Views. *International Journal of Humanities and Social Studies* 3/2. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/315613362_Theoretical_analysis_of_Political_Correctness_Views [Cit. 2021-09-08]
- ANONYMOUS Anonymous 2011. *Meaning Making Through Constraint: Modernist Poetics and Game Design Analysis*. Anonymous, AN: School of Anonymous, Anonymous Institute.
- ASKEHAVE, Inger – ZETHSEN, Karen Korning 2000. Medical texts made simple – dream or reality. *Hermes, Journal of Linguistics* 25. 63–74.
- ASSY, Rabeea 2011. Can the Law Speak Directly to its Subjects? The Limitation of Plain Language. *Journal of Law and Society* 38/3. 376–404.
- BACH, Kent 2006. Implicature vs. Explicature: What's the difference? *Granada workshop on "Explicit Communication,"* in honor of Robyn Carston, May 31 – June 2, 2006. Dostupné na: <http://userwww.sfsu.edu/kbach/Bach.ImplExpl.pdf> [Cit. 2021-05-18]
- BAETENS, Jan – POUCEL, Jean-Jacques 2009. Introduction: The Challenge of Constraint. *Poetics Today* 30/4.
- BARUS, Jumati – SIBARANI, Robert – SARAGIH, Amrin – MULYADI 2018. Linguistic Taboos in Karonese Culture. *KnE Social Sciences* 3/4. 411–421.
- BOGUCKI, Lukasz 2004. The Constraint of Relevance in Subtitling. *The Journal of Specialised Translation* 1. 71–88.
- BORG, Emma 2015. Exploding explicatures. *Mind and Language* 31/3. 335–355.
- BRAUN, Sabine 2016. The importance of being relevant? A cognitive-pragmatic framework for conceptualising audiovisual translation. *Target* 28/2. 302–313.
- BURRIDGE, Kate 2012. Euphemism and Language Change: The Sixth and Seventh Ages. *Lexis. Journal in English Lexicology* 7. 65–92. Dostupné na: <file:///E:/Ar%20CSN/ZSAK%20CSN/lexis-355.pdf> [Cit. 2021-09-08]
- CALLAHAM, Scott N. 2009. An Evaluation of Psalm 119 as Constrained Writing. *Hebrew Studies* 50. 212–135.
- CARR, Sarah 2020. *Communicating with Older People. Writing in plain English*. 3rd ed. Whaley Bridge: Plain Language Commission.

- CARSTON, Robyn – HALL, Alison 2012. Implicature and Explicature. Schmid, Hans-Jörg (ed.), *Cognitive Pragmatics*. Berlin – Boston: Walter de Gruyter. Dostupné na: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/23793> [Cit. 2021-05-17]
- CONDAMINES Anne 2021. Towards an ergonomic linguistics: Application to the design of controlled natural languages. *International Journal of Applied Linguistics* 31. 18–30. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/ijal.12313> [Cit. 2021-09-08]
- CROSSLEY, Scott A. – ALLEN, David B. – McNAMARA, Danielle S. 2011. Text readability and intuitive simplification: A comparison of readability formulas. *Reading in a Foreign Language* 23/1. 84–101.
- CROSSLEY, Scott A. – ALLEN, David B. – McNAMARA, Danielle S. 2012. Text simplification and comprehensible input: A case for an intuitive approach. *Language Teaching Research* 16/1. 1–19.
- CROSSLEY, Scott A. – LOUWERSE, Max M. – McCARTHY, Philip M. – McNamara, Danielle S. 2007. A Linguistic Analysis of Simplified and Authentic Texts. *The Modern Language Journal* 91. 15–30.
- CROSSLEY, Scott A. – YANG, Hae Sung 2014. What's so simple about simplified texts? A computational and psycholinguistic investigation of text comprehension and text processing. *Reading in a Foreign Language* 26/1. 92–113.
- CROSSLEY, Scott A. – McNAMARA, Danielle S. 2016. Text-based recall and extra-textual generations resulting from simplified and authentic texts. *Reading in a Foreign Language* 28/1. 1–19.
- DRAGOJEVIC, Marko – GASIOREK, Jessica – GILES, Howard 2016. Accommodative Strategies as Core of the Theory. Giles, Howard (ed.), *Communication Accommodation Theory: Negotiating Personal Relationships and Social Identities across Contexts*. Cambridge UK: Cambridge University Press.
- DZENIS, Sandra – FARIA, Filipe Nobre 2020. Political Correctness: the Twofold Protection of Liberalism. *Philosophia* 48. 95–114.
- FAIRCLOUGH, Norman 2003. 'Political Correctness': the Politics of Culture and Language. *Discourse & Society* 14/1. 17–28.
- FEDOROVA, Kapitolina 2015. Foreigner Talk A Register or Registers? Asif Agha – Frog (ed.), *Registers of Communications*. Helsinki: Finnish Literature Society. 138–149.

- FERGUSON, Charles A. 1964. Baby Talk in Six Language. *American Anthropologist* 66/6. 103–114.
- FERGUSON, Charles A. 1971. Absence of copula and the notion of simplicity. A study of normal speech, baby talk, foreigner talk and pidgins. Hymes, Dell (ed.) *Pidginization and creolization of languages*. Cambridge: Cambridge University Press. 141–150.
- FUCHS, Norbert E. – KALJURAND, Kaarel – SCHNEIDER, Gerold 2006. Attempto Controlled English Meets the Challenges of Knowledge Representation, Reasoning, Inoperability and User Interfaces. *FLAIRS 2006*, Melbourne Beach, Florida.
- GALLOIS, Cindy – OGAY, Tania – GILES, Howard 2006. Communication Accommodation Theory: A Look Back and a Look Ahead. Gudykunst, William B. (ed.), *Theorizing about communication and culture*. Thousand Oaks: Sage. 121–148.
- GAO, Tiantian 2016. Controlled Natural Languages for Knowledge Representation and Reasoning. Carro, Manuel – King, Andy – Saeedloei, Neda – De Vos, Marina (ed.), *Technical Communications of the 32nd International Conference on Logic Programming (ICLP 2016)*. Article No. 19; 19.1–10.
- GILES, Howard – COUPLAND, Nikolas – COUPLAND, Justine 1991. Accommodation Theory: Communication, Context, and Consequence. Giles, Howard – Coupland, Justine – Coupland, Nikolas (ed.), *Contexts of accommodation: Developments in Applied Sociolinguistics*. Cambridge, England: Cambridge University Press. 1–68.
- GILES, Howard – DAILEY, René M. – SARKAR, Jayashree M. – MAKONI, Sinfree 2007. Intergenerational Communication Beliefs Across the Lifespan: Comparative Data from India. *Communication Reports* 20/2. 75–89.
- GILES, Howard – OGAY, Tania 2007. Communication Accommodation Theory. Whaley, Bryan B. – Samter, Wendy (ed.), *Explaining communication: Contemporary theories and exemplars*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. 293–310.
- GOLINKOFF, Roberta Michnick – CAN, Dilara Deniz – SODERSTROM, Melanie – HIRSH-PASEK, Kathy 2015. (Baby) Talk to Me: The Social Context of Infant-Directed Speech and Its Effects on Early Language Acquisition. *Current Directions in Psychological Science* 24/5.339–344.

- GONZALEZ-DIOS, Itziar – de ILARRAZA, Arantza Diaz – IRUSKIETA, Mikel 2017. Framework for the Analysis of Simplified Texts Taking Discourse into Account: the Basque Causal Relations as Case Study. *Proceedings of the 6th Workshop Recent Advances in RST and Related Formalisms*. Santiago de Compostela, Spain. 48–57.
- GRANT, Emily 2012. *Constrained Writing in the Twenty-First Century: Exploring Creativity Through a Poetic Lens*. Vancouver: University of British Columbia. Dostupné na: <https://open.library.ubc.ca/media/stream/pdf/42591/1.0340039/5> [Cit. 2021-09-07]
- GRICE, Paul 1989. *Studies in the Way of Words*. Cambridge, Massachusetts – London, England: Harvard University Press.
- GROMOVÁ, Edita – JANECOVÁ, Emília (ed.) 2014. Audiovizuálny preklad: výzvy a perspektívy. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra translatológie.
- GUTT, Ernst-August 1991/2000. Translation as interlingual interpretive use. Venuti, Lawrence (ed.), *The Translation Studies Reader*. Routledge: London – New York. 376–396.
- GUTT, Ernst-August 2000/2010. *Translation and Relevance. Cognition and Context*. London – New York: Routledge.
- HANSEN-SCHIRRA, Silvia – MAAß, Christiane 2020a. Introduction. Hansen-Schirra, Silvia – Maaß, Christiane (ed.), *Easy Language Research: Text and User Perspectives*. Berlin: Frank & Timme. 9–15.
- HANSEN-SCHIRRA, Silvia – MAAß, Christiane 2020b. Easy Language, Plain Language, Easy Language Plus: Perspectives on Comprehensibility and Stigmatisation. Hansen-Schirra, Silvia – Maaß, Christiane (ed.), *Easy Language Research: Text and User Perspectives*. Berlin: Frank & Timme. 17–38.
- HANSEN-SCHIRRA, Silvia – NITZKE, Jean – GUTERMUTH, Silke – MAAß, Christiane – RINK, Isabel 2020. Technologies for the Translation of Specialised Texts into Easy Language. Hansen-Schirra, Silvia – Maaß, Christiane (ed.), *Easy Language Research: Text and User Perspectives*. Berlin: Frank & Timme. 99–127.
- HILL-MADSEN, Aage 2015. Lexical Strategies in Intralingual Translation between Registers. *Hermes – Journal of Language and Communication in Business* 54. 85–105.

- HMELJAK SANGAWA, Kristina 2016. An analysis of simplification strategies in a reading textbook of Japanese as a foreign language. *Acta Linguistica Asiatica* 6/1. 9–33.
- HORMINGO, María Tadea Díaz 2012. Lexical Creation and Euphemism: Regarding the Distinction *Denominative or Referential Neology vs. Stylistic or Expressive Neology*. *Lexis. Journal in English Lexicology* 7. 107–120. Dostupné na: <https://journals.openedition.org/lexis/371#tocto1n5> [Cit. 2021-09-08]
- HÖFLER, Stefan – SUGISAKI, Kyoko 2012. From Drafting Guideline to Error Detection: Automating Style Checking for Legislative Texts. *Proceedings of the EAACL 2012 Workshop on Computational Linguistics and Writing*. Avignon, France: Association for Computational Linguistics. 9–18.
- CHOLEVA, Júlia 2022. Požiadavka zrozumiteľnej komunikácie vo verejnej sfére na Slovensku a v európskych krajinách. (V tomto zborníku.)
- ISHIGURO, Toshiaki 1985. Foreign Language Teacher Talk as a Simplified Register. *Kanagawa University Language Research* 8. 1–21.
- JAKOBSON, Roman 1960. Linguistics and Poetics. Thomas Sebeok (ed.), *Style in Language*. Cambridge, MA: MIT Press. 350–377.
- DE JONG, Matthijs 2020. *Translating the Bible in Plain Language. The story of the Dutch Bijbel in Gewone Taal*. (UBS Monograph Series, No. 12.) Miami, FL: UBS.
- KEMPER, Susan 1994/2007. Elderspeak: Speech accommodations to older adults, *Aging, Neuropsychology, and Cognition: A Journal on Normal and Dysfunctional Development* 1/1. 17–28.
- KIMURA, Goro Christoph 2005. How Do Researchers on Language Policy Perceive Language? – From the Language Planning / Language Attitude Dichotomy to Language Management Theory. *Gengoseisaku* [Language Policy] 1. 1–13.
- KOPONEN, Maarit 2012. Comparing human perceptions of post-editing effort with post-editing operations. *Proceedings of the 7th Workshop on Statistical Machine Translation*, Montréal, Canada. 181–190.
- KUHN, Tobias 2014. A Survey and Classification of Controlled Natural Languages. *Computational Linguistics* 40/1.
- LANSTYÁK, István 2014. On the process of language problem management. *Slovo a slovesnosť* 75/4. 325–351.

- LANSTYÁK, István 2018. On the strategies of managing language problems. Fairbrother, Lisa – Nekvapil, Jiří – Sloboda, Marián (ed.), *The Language Management Approach: A Focus on Research Methodology*. Berlin: Peter Lang. 67–97.
- LANSTYÁK, István 2021a. „Az Istennek könyve közönséges nyelven“. *Tanulmányok a bibliafordításról*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gamma Nyelvi Iroda.
- LANSTYÁK, István 2021b. Language problems, language related social problems, metalinguistic activities. *Fórum Social Sciences Review* 23/5. 61–72.
- LAUGHREN, Mary 2001. What Warlpiri ‚avoidance‘ registers do with grammar. Simpson, Jane – Nash, David – Laughren, Mary – Austin, Peter – Alpher, Barry (ed.), *Forty years on: Ken Hale and Australian languages*. Canberra, Australia: Pacific Linguistics Research School of Pacific and Asian Studies.
- LINDBERG, Jonas Laustsen 2011. *Subtitling – The constrained translation practice*. Copenhagen Business School.
- LINDHOLM, Camilla – VANHATALO, Ulla (ed.) 2021. *Handbook of Easy Languages in Europe*. Berlin: Frank & Timme.
- MALECKA, Aleksandra – MARECKI, Piotr 2014. Hyper-constrained: Translating Nick Montfort’s Textual Generators. *Word and Text* 4/1. 83–97.
- MARÉCHAL, Garance – LINSTEAD, Stephen 2010. Metro-poems: Poetic Method and Ethnographic Experience. *Qualitative Inquiry* 16/1. 66–77.
- MATAUSCH, Kerstin – PEBÖCK, Birgit – PÜHRETMAIR, Franz 2014. Accessible Web Content: A Noble Desire or A Need? *Procedia Computer Science* 27. 312–317.
- MEIBAUER, Jörg 2009. Implicature. Mey, Jacob L. (ed.), *Concise Encyclopedia of Pragmatics*. Amsterdam etc.: Elsevier. (2. vydanie.) 365–378.
- MITAMURA, Teruko – NYBERG, Eric 2001. Automatic Rewriting for Controlled Language Translation. *Proceedings of the The Sixth Natural Language Processing Pacific Rim Symposium*. Dostupné na: <http://www2.lti.cs.cmu.edu/Research/Kant/PDF/cl-rewrite.pdf> [Cit. 2021-09-09]
- MOLLER, Dan 2016. Dilemmas of Political Correctness. *Journal of Practical Ethics* 4/1. 1–22.

- MUEGGE, Uwe 2002. Controlled Language Optimized for Uniform Translation (CLOUT). Dostupné na https://works.bepress.com/uwe_muegge/88/ [Cit. 2021-09-08]
- MUEGGE, Uwe 2008. Controlled Language. Dostupné na: <http://www.muegge.cc/controlled-language.htm> [Cit. 2021-09-08]
- MUJIYANTO, Yan 2016. The Comprehensibility of Readable English Texts and Their Back-Translations. *International Journal of English Linguistics* 6/2. 21–33.
- NEKVAPIL, Jiří 2009. The integrative potential of Language Management Theory. Nekvapil, Jiří and Sherman, Tamah (ed.): *Language Management in Contact Situations*. Frankfurt am Main etc.: Peter Lang. 1–11.
- NEUSTUPNÝ, Jiří V. 1983. Towards a paradigm for language planning. *Language Planning Newsletter* 9/4. 1–4.
- O'BRIEN, Sharon 2003. Controlling Controlled English. An Analysis of Several Controlled Language Rule Sets. *EAMT/CLAW 2003 Conference Proceedings*. Dublin: Dublin City University. 105–114.
- O'BRIEN, Sharon 2010. Controlled language and readability. Shreve, Gregory – Angelone, Erik (ed.) *Translation and Cognition*. Amsterdam: John Benjamins. 143–165.
- O'SULLIVAN, Carol 2012. Playing With(out) the Dictionary. Using Constrained Literature in the Development of Transferable Skills for Translators. *The Interpreter and Translator Trainer* 6/2. 237–265.
- PAULÍNIOVÁ, Lucia – PEREZ, Emília (ed.) 2015. *Audiovizuálny preklad 2. Za hranicami prekladu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra translatológie.
- PENMAN, Robyn 1992. Plain English: Wrong solution to an important problem. *Australian Journal of Communication* 19/3. 1–18.
- PLAVÉN-SIGRAY, Pontus – MATHESON, Granville James – SCHIFFLER, Björn Christian – THOMPSON, William Hedley 2017. The readability of scientific texts is decreasing over time. *eLife* 6: e27725. Dostupné na: <https://elifesciences.org/articles/27725> [Cit. 2021-10-05]
- POPOVIČ, Anton (ed.) 1983. *Originál – preklad. Interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran.
- RAMIREZ Polo, Laura – HALLER, Johann 2005. Controlled Language and the Implementation of Machine Translation for Technical Documentation. *Translating and the Computer* 27. London. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/268414086_Controlled_Language_and_the_

- Implementation_of_Machine_Translation_for_Technical_Documentation [Cit. 2021-09-08]
- RELLO, Luz – BAEZA-YATES, Ricardo – DEMPHERE-MARCO, Laura – SAGGION, Horacio 2013. Frequent Words Improve Readability and Short Words Improve Understandability for People with Dyslexia. Kotzé, Paula – Marsden, Gary – Lindgaard, Gitte – Wesson, Janet – Winckler, Marco (ed.), *Human – Computer Interaction (INTERACT 2013)*, Part IV. (Lecture Notes in Computer Science 8120.) Berlin Heidelberg: Springer Verlag. 203–219.
- REUTHER, Ursula 2003. Two in one – Can it work? Readability and translatability by means of Controlled Language. *Proceedings of EAMT – CLAW 2003, Controlled Language Translation*, 15th – 17th May, Dublin City University, Ireland. 124–132. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/265622592_Controlled_Language_and_Readability [Cit. 2021-09-08]
- RIERA, Catalina 2015. Plain English in Legal Language: A Comparative Study of Two UK Acts of Parliament. *Alicante Journal of English Studies* 28. 147–163.
- ROSSETTI, Alessandra 2019. Intralingual Translation and Cascading Crises: Evaluating the Impact of Semi-Automation on the Readability and Comprehensibility of Health Content. Federici, Federico M. – O'Brien, Sharon (ed.), *Translation in Cascading Crises*. New York: Routledge. Dostupné na (pre-print version): <http://doras.dcu.ie/23796/1/Rossetti%202019%20Translation%20in%20Cascading%20Crises.pdf> [Cit. 2021-09-09]
- ROSSETTI, Alessandra – O'BRIEN, Sharon 2019. Helping the helpers: Evaluating the impact of a controlled language checker on the intralingual and interlingual translation tasks involving volunteer health professionals. McDonough Dolmaya, J. and Del Mar, M. (ed.), *Special Issue of Translation Studies. Social Translation: New Roles, New Actors*. Dostupné na (pre-print version): <https://drive.google.com/file/d/1wVwEbxhhqwyJkHo31TuR7KsvNBJ5MEUI/view> [Cit. 2021-09-08]
- SAFARI, Mahmood – MONTAZERI, Mana Mohaghegh 2017. The Effect of Reducing Lexical and Syntactic Complexity of Texts on Reading Comprehension. *Journal of Teaching Language Skills* 36/3. 59–83.
- SAVUNDRANAYAGAM, Marie Y. – RYAN, Ellen B. – ANAS, Ann P. – ORANGE, Joseph B. 2007. Communication and Dementia: Staff

- Perceptions of Conversational Strategies. *Clinical Gerontologist* 31/2. 47–63.
- SCHWITTER, Rolf 2010. Controlled Natural Languages for Knowledge Representation. *Coling: Poster Volume (Beijing, August 2010)*. 1113–1121.
- SMITH, Kevin G. 2000. *Bible Translation and Relevance Theory. The Translation of Titus*. Stellenbosch, South Africa: University of Stellenbosch. Dostupné na: <https://www.semanticscholar.org/paper/Bible-translation-and-relevance-theory-%3A-the-of-Smith/757381136c205a37a4a8373c3230e5de3aa3ba0e> [Cit. 2021-05-21]
- SMITH, Kevin G. 2002. Translation as secondary Communication. The relevance theory perspective of Ernst-August Gutt. *Acta Theologica Supplementum* 2. 107–117.
- SOLOMON, Olga 2012. Rethinking Baby Talk. Duranti, Alessandro – Ochs, Elinor – Schieffelin Bambi B. (ed.), *The Handbook of Language Socialization*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- SPERBER, Dan – WILSON, Deirdre 1995. *Relevance. Communication and Cognition*. (2. vydanie). Oxford, UK – Cambridge, USA: Blackwell.
- STYMNE, Sara – AHRENBERG, Lars 2010. Using a Grammar Checker for Evaluation and Postprocessing of Statistical Machine Translation. *Proceedings of the Seventh International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'10)*. Valletta, Malta: European Language Resources Association (ELRA). 2175–2181.
- SZARKOWSKA, Agnieszka 2016. *Report on the results of an online survey on subtitle presentation times and line breaks in interlingual subtitling. Part 1: Subtitlers*. London.
- TANNER, Edwin 2000. The comprehensibility of legal language: is plain English the solution? *Griffith Law Review* 9/1. 52–73.
- TEMNIKOVA, Irina 2010. Cognitive Evaluation Approach for a Controlled Language Post Editing Experiment. *Proceedings of the International Conference on Language Resources and Evaluation, LREC 2010*, Valletta, Malta. 3485–3490.
- TEMNIKOVA, Irina 2011. Establishing Implementation Priorities in Aiding Writers of Controlled Crisis Management Texts. *Proceedings of Recent Advances in Natural Language Processing*, Hissar, Bulgaria. 654–659.
- VARSAMIS, Sotirios 2012. The Tradition of *Spatial Writing*: The Case of the Palindrome in Between Literature and Architecture. *Footprint* 10/11. 143–167.

- WOJTYLAK, Katarzyna Izabela 2015. Fruits for Animals: Hunting Avoidance Speech Style in Murui (Witoto, Northwest Amazonia). Jurgensen, Anna E. – Sande, Hannah – Lamoureux, Spencer – Baclawski, Kenny – Zerbe, Alison (ed.), *Proceedings of the Forty-First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society. Fieldwork Methodology*. Berkeley, CA, USA: Berkeley Linguistics Society.
- WILLIAMS, Angie – GARRETT, Peter 2002. Communication evaluations across the lifespan: From adolescent storm and stress to elder aches and pains. *Journal of Language and Social Psychology*, 21. 101–126.
- WILLIAMS, Christopher 2015. Changing with the Times: The Evolution of Plain Language in the Legal Sphere. *Alicante Journal of English Studies* 28. 183–203.
- WILSON, Deirdre – SPERBER, Dan 1994. Outline of relevance theory. *Links & Letters* 1. 85–106.
- WILSON, Deirdre – SPERBER, Dan 2000. Truthfulness and Relevance. *UCL Working Papers in Linguistics* 12. 215–254. Dostupné na: http://www.phon.ucl.ac.uk/home/PUB/WPL/00papers/wilson_sperber.pdf [Cit. 2021-05-21]
- WILSON, Deirdre – SPERBER, Dan 2004. Relevance Theory. Horn, Laurence R. – Ward, Gregory (ed.), *The Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell. 607–632. Dostupné na: <http://www.dan.sperber.fr/?p=93> [Cit. 2021-05-18]
- WINKLER, Kurt – KUHN, Tobias – VOLK, Martin 2014. Evaluating the fully automatic multi-language translation of the Swiss avalanche bulletin. Davis, Brian – Kaljurand, Kaarel – Kuhn, Tobias (ed.), *Controlled Natural Language. CNL 2014. Lecture Notes in Computer Science*, vol. 8625. Springer, Cham.
- WISSING, Gerrit-Jan – BLIGNAUT, A Seugnet – Van den BERG, Karen 2016. Using readability, comprehensibility and lexical coverage to evaluate the suitability of an introductory accountancy textbook to its readership. *Stellenbosch Papers in Linguistics* 46. 155–179.
- WYNER Adam et al. 2010. On Controlled Natural Languages: Properties and Prospects. Fuchs N.E. (ed.), *Controlled Natural Language. CNL 2009. Lecture Notes in Computer Science*, vol. 5972. Berlin, Heidelberg: Springer.
- YEUNG, Matthew W. L. – LEUNG, Janny H. C. 2015. An empirical study of lay comprehension of Chinese legal reference texts in Hong Kong. *The International Journal of Speech, Language and the Law* 22/1. 79–110.

- ZETHSEN, Karen Korning 2009. Intralingual Translation: An Attempt at Description. *Meta Translators' Journal* 54/4. 795–812.
- ZETHSEN, Karen Korning – HILL-MADSEN, Aage 2016. Intralingual Translation and Its Place within Translation Studies – A Theoretical Discussion. *Meta. Translators' Journal* 61/3. 692–708.
- ZOUHAR, Marián 2011. *Význam v kontexte*. Bratislava: Aleph.
- ZUCKERMANN, Ghil ,Ad 2003. An Italo-Hebraic Bilingual Homophonous Poem. *Word Ways* 36/4, Article 3. Dostupné na: <https://digitalcommons.butler.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4807&context=wordways> [Cit. 2021-09-09]

Internetové zdroje

- [¹] *Zákon o slobodnom prístupe k informáciám*. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2000/211/> [Cit. 2021-09-07]
- [²] *Zákon o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-365> [Cit. 2021-09-07]
- [³] Basta digital. Dostupné na: <https://bastadigital.com/> [Cit. 2021-09-07]
- [⁴] *Ako písať dobré texty pre web*. Dostupné na: <https://bastadigital.com/ako-pisat-dobre-texty-pre-web/> [Cit. 2021-09-07]
- [⁵] *Simple English Wikipedia*. Dostupné na: https://en.wikipedia.org/wiki/Simple_English_Wikipedia [Cit. 2021-09-08]
- [⁶] *Simple English Wikipedia*. Dostupné na: https://simple.wikipedia.org/wiki/Simple_English_Wikipedia [Cit. 2021-09-08]
- [⁷] *Umělý jazyk*. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Umel%C3%BD_jazyk [Cit. 2021-10-05]
- [⁸] *Uměle redukováný přirozený jazyk*. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Um%C4%9Ble_redukov%C3%BD_p%C5%99irozen%C3%BD_jazyk [Cit. 2021-10-05]
- [⁹] *Controlled natural language*. Dostupné na: https://en.wikipedia.org/wiki/Controlled_natural_language [Cit. 2021-10-05]
- [¹⁰] *Bible Translation*. Dostupné na: <https://stage.bibleleague.org/bible-translation/> [Cit. 2021-08-03]
- [¹¹] *Machine Translation*. Controlled Language. Translation Standards. Dostupné na: <http://www.muegge.cc/controlled-language.htm> [Cit. 2021-09-08]

^[12] *Understand what you read*. Dostupné na: <https://rewordify.com/> [Cit. 2021-10-05]

^[13] *Bible League International*. Dostupné na: <https://www.bibleleague.org/> [Cit. 2021-11-30]

ROLA PERSPEKTÍV V RIEŠENÍ JAZYKOVÝCH PROBLÉMOV¹

SZILÁRD SEBŐK

Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
szilard.sebok@uniba.sk

The role of perspectives in language problem solving

Abstract: The aim of this paper is to apply the concept of perspective on the issue of language problems. In his earlier case studies on the issue of language description, the author distinguished four perspectives represented in the linguistic literature: the perspective of the speaker, researcher, author, and the linguistic term. The first is represented in the text when the linguist “arranges” the linguistic reality from the point of view of the speaker, while the second is present when the linguist defines the object of the research and its conditions, methods etc., in short, when the research is “organized”. The approach of the author plays a role in “constructing” the research results in a valid way, and the perspective of the term appears when terminology serves as the starting point of the description.

---

¹ Príspevok je výstupom výskumného projektu *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment* podporovaného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-17-0254 (2018 – 2022). Tu by som sa chcel poďakovať Istvánovi Lanstyákovi a Ildikó Vančo za ich komentáre k predchádzajúcim verziám príspevku.

It becomes the agent of the text and of the linguistic reality created by the linguist. In the present paper the application of these perspectives is attempted in the context of the description of language problems. Language problems are classified on the basis of the mentioned perspectives, and illustrations are provided to show that language problems visible from one perspective are usually invisible from another. As pointed out before, this fact plays a very important role in problem solving, because it often causes ineffectiveness of the problem solving methods. Solutions formulated from the perspective of the terms cannot solve problems which are formulated from the perspective of the speakers.

Key words: language problem, perspective, language management, language policy

---

0. Úvod

Téma jazykových problémov je veľmi rôznorodá. Zahŕňa situácie, okolnosti alebo udalosti, ktoré môžu byť vnímané ako problematické z pohľadu rôznych aktérov (hovoriaceho, lingvistu, politika a pod.) alebo z väčšinovej či niektorej menšinovej rečovej komunity. Tieto problémy sa na jednej strane môžu týkať aktuálnej komunikačnej situácie, keď dôjde k negatívne hodnotenému odklonu od platnej jazyko-ko-komunikačnej normy (Nekvapil, 2006, s. 97; porov. Lanstyák, 2010, s. 42), alebo k situácii, ktorá vyvoláva nepríjemný pocit pre účastníkov komunikácie (príp. jednému z nich), spôsobuje poruchu, zmätok v komunikácii alebo v krajnom prípade ju úplne znemožňuje (Lanstyák, 2010, s. 42–43). Na strane druhej ide o problémy, ktoré sa netýkajú len aktuálnej komunikačnej situácie, ale pravidelne sa opakujúcich prípadov, ktoré vznikajú v dôsledku nevhodne nastavených komunikačných

podmienok (napr. zlej legislatívy, nedostatočnej odbornej pomoci a pod.), a zahŕňajú aj problémy, ktoré ešte ani nevznikli, ale pre nastavené podmienky môžeme predpokladať, že sa v budúcnosti vyskytnú (tzv. *typové problémy*; porov. Lanstyák, 2010, s. 43–44; pozri aj Lanstyák, 2018, s. 29–33).

Rôznorodosť aktérov, ich perspektív, nastavených podmienok a aktuálnych situácií vytvára široký priestor na výskum jazykových problémov. Tým však zároveň vzniká aj určitá metodologická otázka, ako určiť, čo sa má vôbec považovať za problém. Dá sa to objektívne zistiť? Môžeme sa opýtať: z perspektívy ktorého aktéra sa javí niečo ako problém? Akú rolu má v zaznamenaní určitého problému lingvista? Ako a z čoho si vôbec vyberá? Určovanie problémov nechá lingvista na ostatných aktéroch (bežných hovoriacich, politikov a pod.) alebo aj on/ona sa podieľa na tejto činnosti? Ak áno, aká je jeho/jej rola? A v čom sa jeho/jej rola líši od rolí ostatných aktérov?

Na základe predchádzajúceho je viditeľné, že táto téma vyvoláva viacero metodologických otázok, na ktoré pravdepodobne neexistuje jednoznačná odpoveď. Existujú však odpovede, ktoré by vo vzájomných súvislostiach mohli byť použiteľné vo výskumnej praxi. Vychádzajúc zo svojich skorších prác, v tomto príspevku sa pokúsim aplikovať pojem perspektíva na výskum jazykových problémov. Najprv predstavím perspektívy, ktoré som vo svojich skorších prácach rozlíšil, a pomocou mnohých príkladov opíšem, ako vyzerá oblasť jazykových problémov z rôznych perspektív; aké nové kategorizačné možnosti sa naskytnú vďaka tomuto konceptu a aké doteraz nepovšimnuté vzájomné súvislosti sa vynoria v rámci tejto veľmi heterogénnej výskumnej oblasti.

1. Rozdielnosť perspektív

Zo spomenutých otázok začnem tou najelementárnejšou: ako určiť, čo sa má vôbec považovať za jazykový problém, a kto to určuje? Keďže aktérov a skupín, ktoré majú určité jazykové problémy, je príliš veľa – jednoducho by sme mohli povedať, že problémy má každý a určite sú medzi nimi aj jazykové –, k tejto otázke by som pristupoval na všeobecnejšej úrovni, a to cez pojem perspektíva. Vo svojich skorších prácach

o metodológii deskripcie jazyka z rôznych perspektív som rozlíšil štyri perspektívy, z ktorých sa k deskripcii jazyka pristupuje: perspektívu hovoriaceho, výskumníka, autora a „termínu“ (Sebők, 2017, s. 152–153; 2020a, 2020b). Myslím si, že toto rozdelenie môže poslúžiť aj pri opise jazykových problémov z rôznych pohľadov a uľahčí uchopenie tej rozmanitosti, o ktorej som už písal.

Po prvé, perspektíva hovoriaceho v deskripcii jazyka je taký pohľad lingvistu, keď sa časť jazykovej reality „usporadúva“ z hľadiska bežného používateľa jazyka, ktorý nedisponuje takým pojmovým aparátom ako lingvista, a spôsob lingvistickej interpretácie jazykovej reality vyvoláva u používateľa jazyka tzv. aha-zážitok (porov. Szilágyi, 2013, s. 238, 2. poznámka pod čiarou). Keď si hovoriaci povie: „áno, presne tak si to myslím aj ja, len by som to ja nevedel/a takto sformulovať“ (presnejší opis všetkých štyroch perspektív pozri aj ďalej v texte v konkrétnych súvislostiach).

Po druhé, perspektíva výskumníka je špeciálnym spôsobom nazera-
nia lingvistu na jazykovú realitu. Znamená určitý odstup od predmetu výskumu a zároveň aj určitý prehľad, na základe ktorého si lingvisti vytvorí adekvátne „pracovné podmienky“ na výskum: vytvára svoj predmet výskumu, určuje si podmienky, položí si otázky a na základe kontrolovaného zberu dát aj na ne odpovie. Touto činnosťou lingvista získava širší prehľad a poskytne určitú rekonštrukciu jazykovej reality (k rozdielom perspektívy jazykovedca a bežného používateľa jazyka pozri aj Dolník, 1997, s. 31–32).

Po tretie, perspektíva autora sa veľmi podobá na tú predchádzajúcu, ale znamená väčší odstup od jazykovej reality, pretože vychádza už z oddiaľovanej perspektívy výskumníka. Lingvista hovorí viac o výskume ako o jazykovej realite. Z tejto perspektívy sa pozerá na to isté ako z perspektívy výskumníka, ale zameriava sa skôr na závery a vyhodnotenie výskumu a predovšetkým na to, akú konkrétnu jazykovú formu tieto skúsenosti dostanú. Čo sa ako bude nazývať, na aké súvislosti sa upriamuje pozornosť, čo sa bude zdôrazňovať, čo sa vynechá z deskripcie výskumu, skrátka, ako poskladáme najvierohodnejší obraz o skúmanej časti jazykovej reality, resp. ako prerozprávame naše skúsenosti (pozri Cameron, 1995, s. 214). Mohli by sme tu uviesť určitú paralelu so sujetovou stavbou a fabulou, ktorú poznáme z literárnej vedy. V prípade lingvistiky by fabulu príbehu tvoril výskum, ktorý môžeme

porozprávať rôznymi spôsobmi (z jedného výskumu vieme napísať viac štúdií), a tieto rôzne spôsoby sú porovnateľné s tým, čo v literárnej vede nazývajú sujetovou stavbou (porov. Tomaševskij, 1971, s. 189–228).

Keby sme chceli porovnať tieto perspektívy, najdôležitejším rozlišujúcim prvkom je ich „vzdialenosť“ od jazykovej reality. Perspektíva hovoriaceho je k nej najbližšie, pretože ide o prípad, keď sa lingvista snaží uchopiť jazykovú realitu ako bežný používateľ jazyka (len s lepšou terminologickou výbavou a s väčším prehľadom). Sformuluje to, čo vie alebo skôr cíti aj bežný používateľ jazyka, ale nevie adekvátne vyjadriť. Výskumník so svojim nadhľadom už drží odstup od predmetu výskumu a umelo vkladá svoje kritériá do jazykovej reality, na základe ktorých si vytvára rekonštrukciu tejto reality (porov. Galasiński, 2004, s. 132), vytvára lingvistickú realitu, alebo ešte inak povedané: opisuje jazykovú realitu v súvislostiach. Ak sa pozrieme na perspektívu autora, tak tu ide o ešte väčšiu „vzdialenosť“ od jazykovej reality, pretože sa nevychádza priamo z nej, ale z výsledkov výskumu (v širokom zmysle), ktorý sa zrealizoval. Keďže som výskum už opísal ako spôsob rekonštrukcie jazykovej reality, tak v tomto prípade ide „o skonštruovanie tejto rekonštrukcie“, ktoré znamená nielen odstup od jazykovej reality ako pri výskume, ale aj odstup od výskumu.

Štvrtá perspektíva, „perspektíva termínu“ je tiež založená na „vzdialenosti“ od jazykovej reality, a mohli by sme povedať, že vzhľadom na to, že v prípade termínov ide o pomenovanie vymedzenej časti jazykovej reality so značnou mierou abstrakcie, tu je najväčšia vzdialenosť od jazykovej reality. Termín vznikne až po skúsenostiach z výskumu a je výsledkom potreby presného vyjadrovania sa pri rozprávaní o týchto skúsenostiach (perspektíva autora). „Perspektíva termínu“ už zahŕňa v sebe ten odstup, ktorý som opísal pri predchádzajúcich dvoch perspektívach, a navyše ho dotiahne ešte ďalej, a to do sféry abstrakcií. Je tu však podstatný rozdiel v tom, že v predchádzajúcich perspektívach sme vychádzali z jazykovej reality, ktorú sme určitým spôsobom abstrahovali, aby sme si mohli všimnúť širšie súvislosti a pomenovať ich. Pri tejto perspektíve však vychádzame zo samotného výsledku abstrahovania, a to z pomenovania (porov. Dolník, 2009, s. 35). Táto zmena má za dôsledok, že sa ešte viac oddiaľujeme od jazykovej reality, ale okrem tohto „vzdialenostného rozmeru“ ide aj o zmenu pohľadu, podľa ktorej svoje východisko nenachádzame v jazykovej realite, ale vo výsledkoch

rekonštrukčnej práce lingvistu a v jazykovej podobe jeho/jej deskripcie (t. j. v lingvistickej realite). Pracuje sa „jazykom lingvistov“ namiesto „jazyka hovoriacich“. Vo svojej monografii (Sebők, 2017) som poukázal na to, že hlavnou črtou jazyka lingvistov je pripisovanie rôznych kompetencií a schopností abstraktným termínom (personifikácia) a opisovanie rôznych činností, ktoré „vykonávajú“ abstraktné entity. Perspektíva hovoriaceho alebo výskumníka sa posunie z deskripcie jazykového správania bežných hovoriacich na opis „činností“ abstraktných entít (keďže nejde o reálnu činnosť, ale o spôsob vyjadrovania sa, dal som túto perspektívu do úvodzoviek; pozri aj Szilágyi, 2011, s. 12–14). Ide o vytvorenie paralelnej lingvistickej reality, ktorej obsah sa vzťahuje na jazykovú realitu hovoriacich.

Domnievam sa, že opísaný model štyroch perspektív môže poslúžiť aj pri opise jazykových problémov. Predpokladám, že tieto perspektívy môžu pomôcť pri identifikácii a hodnotení jazykových problémov a poskytujú jednoduchý a pomerne objektívny prístup k ich kategorizácii. Preto sa v nasledujúcej časti príspevku pokúsim aplikovať tento model na jazykové problémy a na ilustráciu uvediem aj niekoľko príkladov.

2. Jazykové problémy z rôznych perspektív

Jedným z možných prístupov k jazykovým problémom je perspektíva hovoriaceho. Ako som už uviedol, podstatou tejto perspektívy je, že sa lingvista odosobňuje od svojej roly výskumníka a snaží sa svoj pohľad preniesť do každodenných jazykových situácií. Ako ich súčasť sa usiluje pochopiť jazykové správanie svojho okolia. Ide o určitý spôsob jazykovej sebareflexie, keď sa lingvista na základe poznania konkrétnej situácie snaží pochopiť svoje vlastné jazykové správanie (porov. napr. Szilágyi, 2004, s. 17), alebo o zúčastnené pozorovanie, keď lingvista nevystupuje v role výskumníka, ale trebárs ako „zvedavý zákazník“ (pozri napr. Nekvapil, 2020, s. 256).

Keby sme chceli nájsť paralelu k tomuto prístupu v oblasti skúmania jazykových problémov, asi by teória jazykového manažmentu (TJM) stála k tomu najbližšie. Táto teória zmenila uhol pohľadu na jazykové

problémy (Nekvapil, 2010, s. 64–67): kým v jazykovom plánovaní sa – a platí to aj na jazykovú kritiku – k jazykovým problémom pristupuje abstraktne, na úrovni gramatického systému, v TJM na úrovni konkrétnych jazykových situácií (Szabó Mihály, 2005, s. 68); kým podľa prvého prístupu sú problémy považované za problém jazyka, gramatiky, prípadne národa (pozri Lanstyák, 2007, s. 199; 2010, s. 44), v jazykovom manažmente je hovoriaci ten, ktorý určuje, čo sa má považovať za problém (Lanstyák, 2018, s. 33). V rámci TJM skrátka ide o „vypočutie“ hovoriacich namiesto určovania – v horšom prípade – vnucovania problémov, ktoré hovoriaci pôvodne ani nemuseli vnímať (v súvislosti s jazykovou kritikou pozri k tomu napr. Lanstyák, 2018, s. 244); ide o prístup „zdola“, namiesto prístupu „zhora“ (Szabó Mihály, 2005, s. 68).

Ako príklad môžem uviesť slovakizmy v maďarčine používanej na Slovensku. Do prvej polovice deväťdesiatych rokov jediná dostupná interpretácia tohto javu bola zo strany jazykových kritikov, ktorí tieto výrazy vnímali negatívne. Vzniklo množstvo príspevkov, ktoré sa venovali odstráneniu tejto „komunikačnej vady“ Maďarov žijúcich na Slovensku a smerovali k „napraveniu“ miestneho jazykového úzu (pozri napr. zbierku takýchto článkov v Jakab, 1995, s. 9–43). Neskôr, keď sa posilnila teória jazykového plánovania a hlavne manažmentu (pozri Lanstyák – Szabó Mihály, 2002), slovakizmy sa v maďarčine na Slovensku začali vnímať v rámci kontaktológie a ako prirodzená súčasť dvojjazyčnej komunikácie (Sebők, 2019, s. 67). Položila sa zásadná otázka, ktorá znamenala prelomenie pôvodnej tradície určovania problémov „zhora“: majú hovoriaci naozaj problém s používaním slovakizmov alebo ide skôr o problém puristickej tradície, ktorá problematizuje niečo, čo je v každodennej komunikácii normálne?

„Vypočutím“ používateľov jazyka, resp. stotožnením sa s ich perspektívou sa zistilo, že používanie slovakizmov väčšinou nespôsobuje problém v každodennom živote (pozri Lanstyák, 1998, s. 104), ale sú aj také situácie, v ktorých nie sú tieto výrazy vhodné z hľadiska dorozumievania sa (napr. vo formálnejších prehovoroch alebo pri komunikácii s Maďarmi z Maďarska). Časť týchto slovakizmov bola zahrnutá do výkladových a iných kodifikačných slovníkov maďarského jazyka (Lanstyák, 2001, 2004). Takto sa na jednej strane „na vyššej úrovni“ legitimizovalo to, čo bolo v kontaktnej situácii od začiatku legitímne, posilnilo sa sebedovetie miestnych hovoriacich a prostredníctvom

doplnenia miestnych výrazov do slovníkov maďarského jazyka sa našlo riešenie problémov, keď hovoriaci potrebujú nahradiť slovakizmy všeobecnejšie známymi ekvivalentmi. Problém teda na jednej strane nevznikol (hovoriaci nemusia mať výčitky, keď používajú slovakizmy) a na strane druhej, keď vznikol problém s nájdením „všemaďarského“ ekvivalentu, pomocou slovníka sa mohol vyriešiť priamo tam, kde vznikol.²

Druhá perspektíva, ktorej sa budem venovať z hľadiska jazykových problémov, je perspektíva výskumníka. Ako som už uviedol, táto je založená na rekonštrukcii jazykovej reality pomocou adekvátne (metodologicky) odôvodnených postupov. Obrazne povedané: táto perspektíva pre lingvistu umožní vytvoriť obraz (o časti jazykovej reality), ktorého rámce a obrysy tvoria zvolené vedecké postupy a náplňou sú získané údaje (či už z výskumu, alebo odbornej literatúry). Takto vytvorený „obraz“ poskytne istý spôsob videnia jazykovej reality, ktorý sa v závislosti od zvolenej metódy a vzorky môže meniť a dotvárať.

V oblasti jazykových problémov sa perspektíva výskumníka ukazuje v prácach, ktoré sa venujú skúmaniu jazykových problémov, rekonštruujú určité situácie, udalosti alebo podmienky, ktoré zo strany používateľov jazyka môžu byť vnímané ako problematické (napr. diskriminácia alebo spisovný jazyk), alebo sa venujú otázkam, ktoré z ich pohľadu nie sú sformulované ako problémy, ale lingvista na základe svojich poznatkov vidí, že ide o problém (napr. riešenie výučby materinského jazyka, terminologických nedôsledností v učebniciach a pod.). Ide o získavanie prehľadu o problémovej situácii a poskytovanie informácií o danom jave, predovšetkým pre odbornú verejnosť. Pohľad hovoriaceho môže byť síce zohľadnený a spravídla aj je, ide však o rekonštrukciu jazykovej reality s nadhľadom lingvistu. Aj pri predchádzajúcej perspektíve bol tento nadhľad lingvistu dôležitý, ale ten sa primárne sústredil na poznávanie pohľadu bežných hovoriacich (ako oni rekonštruujú svoju

---

² Treba však zdôrazniť, že ide o symbolický akt – skôr o napravenie podmienok, ako o reálnu prax. Nepoznám výskum, ktorý by zmapoval, či bežní hovoriaci vedia o tejto možnosti, alebo či vnímajú túto zmenu pohľadu na maďarčinu používanú za hranicami Maďarska, resp. či používajú vôbec slovníky, v ktorých sa tento pluricentrický prístup prejavuje. Vychádzam len z vlastnej skúsenosti učiteľa, prekladateľa.

jazykovú realitu). V tomto prípade však ide o pohľad lingvistu, ktorý síce vychádza z poznávania bežných hovoriacich, ale na sformulovanie svojich záverov používa overené lingvistické prostriedky (pojmy, termíny, metódy). A ani to nie je vedľajšie, že takto sformulované výsledky sú určené (resp. pochopiteľné) len pre odborníkov.

Ako príklad môžeme uviesť práce, ktoré vznikli v rámci problematiky jazykových problémov. Napríklad monografie Kataríny Misadovej (2009, 2019a) alebo Istvána Lanstyáka (2018) poskytujú komplexný obraz o jazykových problémoch na Slovensku. Misadová však nehovorí priamo o problémoch, skôr skúma jazykovú situáciu, ktorá sa nám môže javiť ako problematická. Lanstyák hovorí priamo o jazykových problémoch, ale keďže spomenutý autor pri svojom postupe často uplatňuje perspektívu hovoriacich, aby bol príklad čo najvýstižnejší, na ilustráciu uvediem radšej prácu Miklósa Kontru (2012), ktorá sa venuje najpálčivejším sociologickým problémom maďarsky hovoriacich, vrátane menšinových problémov. Explicitne pomenováva zdanlivé a skutočné problémy, pričom k prvej skupine priradzuje problémy týkajúce sa „smrti“ a „kazení sa“ maďarčiny a k druhej skupine problémy, ktoré súvisia s nedostatočnými poznatkami o jazykovej realite, o vplyvoch lingvicizmu, o motiváciách maďarských rodičov, ktorí dávajú svoje dieťa do slovenskej školy a pod. (2012, s. 23–25). Keď sa pozrieme na uvedené problémy, tak ako lingvisti asi uznáme, že ide o skutočné a vážne problémy, ktoré sa nepriamo týkajú aj hovoriacich. Na strane druhej však asi uznáme aj to, že z perspektívy hovoriacich sa tieto problémy málokedy verbalizujú takýmto spôsobom a ak aj áno, tak pozornosť sa skôr zameriava na vplyvy týchto javov v izolovaných prípadoch. V spomenutom prípade teda v prvom rade ide o problémy lingvistov, ktoré sa, samozrejme, netýkajú len ich a ktoré sú sformulované z ich perspektívy. Podľa uvedených príkladov je vidieť, že ide práve o sumarizáciu prioritných problémov a nepriamo aj úloh pre lingvistov. Na rozdiel od predchádzajúcej perspektívy sa tu pýtame, aké majú hovoriaci problémy a ako ich môžeme vyriešiť, pričom pri prvej perspektíve sme sa menej pýtali, skôr sme len „počúvali“ pre lepšie pochopenie situácie.

Perspektívu autora som už charakterizoval stručne ako slovnú rekonštrukciu výskumom rekonštruovanej jazykovej reality. Vzhľadom na to, že detaily výskumnej a interpretačnej činnosti, ktorá predchádza

autorskú činnosť, vždy pozná len samotný autor, príklad na ilustráciu tejto perspektívy môžem uviesť len z vlastných prác. V prípade „cudzích“ štúdií by totiž nebolo možné dôveryhodne oddeliť text (ako výsledok výskumnej činnosti) od výskumu (ako súboru materiálu a údajov) a určiť, ktoré súvislosti sa v príspevku objavili len vďaka autorskej činnosti.

Myslím si, že najlepším príkladom na znázornenie bude táto štúdia, ktorú keď porovnam s pôvodnou prednáškou, na základe ktorej som ju písal, je zrejmé, že z hľadiska opisu jazykových problémov tu došlo k výraznému posunu dôrazov. Metodologické problémy opisu jazykových problémov a otázka rôznych perspektív bola síce prítomná aj v pôvodnej verzii príspevku, no počas písania štúdie už kladiem dôraz len na metodologické otázky. V pôvodnej verzii bolo však najdôležitejšou časťou predstavenie databázy jazykových problémov a vyhodnotenie dát, ktoré sa týkajú problémov zaznamenaných na Slovensku. Dalo by sa povedať, že z úvodnej časti prednášky vznikla samostatná štúdia a najviac zdôrazňovaná časť prednášky fakticky „vypadla“ z textu, resp. slúžila len ako inšpirácia. Teoretické základy štúdie (literatúra) boli položené už v skorších prácach a prezentované údaje z databázy (výskum) boli dostupné rovnako počas pôvodnej prednášky i počas písania príspevku, preto fakt, že samotný výsledok je v konečnom dôsledku iný, ako to vyzeralo počas prezentácie, je vysvetliteľný jedine autorskou perspektívou.

Štvrtou a zároveň poslednou spomenutou perspektívou je perspektíva „termínov“, ktorú na základe už uvedeného môžem v krátkosti charakterizovať ako zmenu pohľadu. Presnejšie: ako posunutie východiska deskripcie zo sféry jazykovej reality do sféry lingvistickej reality. To znamená, že v tomto prípade nevychádzame zo samotnej zmyslami uchopiteľnej reality používateľov jazyka, ale z výsledku, ktorý sme si vytvorili prostredníctvom abstrakcií v rámci lingvistiky (terminológia); namiesto jazyka hovoriacich vychádzame z jazyka lingvistov. V tomto prípade neopisujeme jazykové správanie hovoriacich, ale charakteristiky a vzťahy rôznych termínov, pričom tento spôsob vyjadrovania často nabera „činnostný charakter“: termíny naberajú rôzne „kompetencie“, vďaka ktorým môžu na úrovni metafor vykonávať rôzne „činnosti“, a podľa spôsobu opisu vyzerajú ako živé bytosti (Sebők, 2020b, s. 94).

V prípade jazykových problémov sa táto perspektíva pravdepodobne prejavuje aj v lingvistike, ale na ilustráciu by som predsa vybral oblasť, ktorej som sa dávnejšie špeciálne venoval (pozri Sebők, 2015) a ktorá bude zrejme výstižnejším príkladom. Ide o oblasť jazykovej politiky, konkrétne o novelizáciu zákona č. 270/1995 Z. z., ktorej cieľom bolo okrem iného zabezpečenie ochrany a rozvoja štátneho jazyka. Keďže podľa dôvodovej správy novelizácie hlavným zmyslom zákona o štátnom jazyku je ochrana štátneho jazyka^[1], zameriam sa na tento kľúčový výraz z hľadiska perspektívy „termínov“.

Problematizácia pojmu jazyk už bola predmetom mnohých štúdií³, ktoré presvedčivo argumentovali, že tento pojem – napriek tomu, že je nám blízky a zaužívaný – je umelý konštrukt, ktorému v skutočnosti nič konkrétne nezodpovedá. Na základe uvedeného, z perspektívy „termínov“ by sme teda mohli zopakovať, že ide o vytváranie abstraktnej, paralelnej reality, ktorej výsledok premietame do reality používateľov „jazyka“. Čo sa týka „ochrany“ tohto abstraktného jazyka, v prvom rade si môžeme všimnúť militantný charakter tejto formulácie, ktorá so svojou metaforickosťou navádza na uvažovanie o tomto probléme v hraniciach slovníka, ktorý táto metafora generuje (Bohunická, 2013, s. 23). Pri tejto formulácii sa teda nepýtame na to, aké jazykové problémy majú hovoriaci, ale predpokladáme, že tá abstraktná entita, ktorú nazývame *jazyk*, by bez zásahu štátnej moci bola vystavená hrozbe (spolu s národom, ktorý je reprezentovaný jazykom). Potrebu ochrany jazyka teda zdôvodňuje samotná metaforická formulácia, ktorá nadmerne zdôrazňuje potrebu zasahovania do aktuálnej situácie a takmer úplne zakryje obsah tejto „ochranárskej“ činnosti. „Hlavný zmysel zákona o štátnom jazyku“ je sformulovaný z „perspektívy termínov“. Zákon teda svoje východisko nenachádza v jazykovej realite, ale v paralelnej abstraktnej realite, v ktorej termín ako *jazyk* vystupuje ako samostatná bytosť a s ktorou v rámci ochranárskej metafory môžeme odôvodniť potrebu akéhokoľvek politického zásahu do jazykovej reality. Inak povedané: výsledok, ktorý je vytvorený na abstraktnej rovine, môžeme premietnuť do jazykovej reality, i keď tieto dve roviny stratili medzi sebou priamu súvislosť.

³ Pozri napr. Blommaert, 2013, s. 4; Gal, 2006, s. 14; Jørgensen et al., 2011, s. 27; Lanstyák, 2017, s. 49; Sebők 2017, s. 39–47; Szilágyi, 2011, s. 16–19.

3. Odlišná perspektíva – odlišný problém

V predchádzajúcej kapitole som sa snažil znázorniť, ako sa z opísaných štyroch perspektív javia jazykové problémy, resp. ako môžeme tieto štyri perspektívy využiť na kategorizáciu jazykových problémov. V tejto kapitole chcem poukázať na to, že voľba perspektívy výrazne ovplyvňuje vnímanie alebo nevnímanie určitého problému a že to, čo sa z jednej perspektívy javí ako problém, z druhej nemusí byť viditeľné.

Najprv sa pozrieme na odlišnú perspektívu hovoriaceho a výskumníka. Z pohľadu výskumníka je jazykový problém napríklad to, keď pri preklade slovenskej učebnice do maďarčiny prekladateľ používa nekonzistentnú a nepresnú terminológiu (pozri Szabó Mihály, 2008). Podobnú situáciu môžeme zaznamenať aj v oblasti prekladu slovenských úradných textov do maďarčiny (pozri Misad, 2019b). V oboch prípadoch sa dajú objektívne určiť miesta v texte, kde prekladateľ nepozná zaužívanú maďarskú terminológiu a používa vlastné ad hoc preklady. Z perspektívy výskumníka nedôsledné a nespoľahlivé preklady znamenajú problém, pretože z takýchto učebníc si žiaci neosvoja adekvátnu terminológiu používanú v rámci odboru, alebo sa priam naučia zlú terminológiu, čím sa sťažuje priebeh odbornej komunikácie a na vyššej úrovni sa nabúrava jednotnosť maďarskej terminológie v rámci daného odboru. To isté sa vzťahuje aj na preklad úradných textov, kde rôznorodosť prekladov sťažuje porozumenie textu v maďarčine. Táto skutočnosť pritom motivuje účastníkov komunikácie, aby si zvolili jednotné formulácie v slovenskom jazyku, s ktorými majú viac skúseností, resp. ktorým lepšie rozumejú, a tým vytlačili maďarčinu z oblasti písomného úradného styku. Tieto problémy sa objavujú na všeobecnejšej úrovni a sú vnímané najmä z pohľadu ich dlhodobějších nepriaznivých dôsledkov, t. j. z pohľadu, že sa maďarčina prestane používať v úradnom styku.

Zdá sa však, že z pohľadu hovoriaceho tieto problémy nie sú „aktívne“. V prípade nedôslednej učebnicovej terminológie môžeme predpokladať, že bežný používateľ jazyka na začiatku osvojovania základných znalostí z danej oblasti a bez priamej možnosti porovnať maďarskú a slovenskú učebnicu, nedokáže posúdiť adekvátnosť zvolenej terminológie, a tým ju ani neproblematizuje (až kým sa nezačne danej oblasti

hlbšie venovať). V prípade úradných textov sa zas vynára otázka, či nevyužitie jazykového práva naozaj korení v „neznalosti svojich práv“, „neznalosti terminológie“ či „ľahostajnosti občanov“, ako sa to často vysvetľuje (pozri k tomu Takács, 2019, s. 108–114). A prečo sa stáva, že sa niekto snaží používať slovenčinu v úradnom styku aj napriek slabšej kompetencii v tomto jazyku? Podľa K. Misadovej za týmito rozhodnutiami je okrem iného obava, že žiadostiam, ktoré neboli sformulované v štátnom jazyku, sa neprípisuje rovnaká dôležitosť a na úrade sa im venujú len druhotne (Misad, 2019b, s. 110). Z pohľadu hovoriaceho teda ide najmä o to, aby jeho žiadosť bola čo najskôr vybavená a širšie dôsledky nepoužívania maďarčiny sú vedľajšie. Hovoriaci chce vybaviť svoje úradné záležitosti čo najefektívnejšie a týka sa to aj voľby jazyka. Ako to sformuloval Dolník v iných súvislostiach, „kým jazykovedec je pod vplyvom takpovediac globálneho systémového myslenia, systémové jazykové myslenie bežného používateľa jazyka sa pohybuje takrečeno na lokálnej úrovni“ (Dolník, 1997, s. 31). Na našom príklade to znamená, že výskumník (jazykovedec) vníma jazykový problém v širších, globálnych súvislostiach a má očakávania, že to rovnako vnímajú aj bežní hovoriaci na lokálnej úrovni. Na lokálnej úrovni je však hlavný problém to, že niekto musí svoj drahocenný čas stráviť na úrade s administratívnymi záležitosťami. Hovoriaci spravidla nechce doslova „využívať svoje jazykové práva“, „podporovať používanie maďarčiny v úradnom styku“ a „zoznamovať sa s maďarskou úradnou terminológiou“ – chce len čo najskôr vybaviť to, čo potrebuje. Tento fakt je väčšinou mimo lingvistického obzoru.⁴

Môžeme teda konštatovať, že to, čo sa z perspektívy výskumníka javí ako jazykový problém (na globálnej úrovni), z perspektívy hovoriaceho (na lokálnej úrovni) vôbec nemusí byť tak vnímané. A naopak: to, čo hovoriaci vníma ako problém, nemusí byť vnímané ako problém z perspektívy výskumníka (napr. problém podania žiadosti na úrade je spravidla mimo výskumného záberu). Na základe predchádzajúcej kapitoly však môžeme dodať, že perspektíva hovoriaceho môže byť

---

⁴ Vo väčšine lingvisticky zameraných výskumoch sa výskumníci prirodzene pýtajú najmä na to, kde a aké jazyky sa používajú vo verejnom styku. Väčšinou sa však zabúda na zohľadnenie otázky, prečo niekto vôbec ide na úrad.

zohľadnená aj v rámci perspektívy výskumu (pozri napr. jazykový manažment alebo spomenutý príklad o slovakizmoch v maďarčine).

Pozrime sa teraz na odlišnosti perspektívy výskumníka a „termínu“! Ako príklad si zoberme jazykovú kritiku, resp. kultivovanie jazyka. Ako to značí aj samotné pomenovanie, táto činnosť sa zameriava na jazyk. Východiskom pre kritiku a kultivovanie jazyka je teda abstraktná predstava ideálneho jazyka, ku ktorej – v záujme „zdravého vývinu“ jazyka – je potrebné prispôbiť úzus bežných hovoriacich. Odklon od idealizovanej, spisovnej jazykovej normy sa vníma ako problém a problémy tohto idealizovaného jazyka sa prenášajú na hovoriacich, ktorí by ich mali pokladať za vlastné a svoj skutočný spôsob hovorenia čo najviac priblížiť k predstavenému jazykovému ideálu (porov. Dolník, 2010, s. 32–40). Od 90. rokov 20. storočia sa však začala objavovať aj kritika tohto prístupu (pozri napr. Dolník, 1997) a spochybnila sa adekvátnosť a efektívnosť tejto metódy (pozri napr. Kontra – Saly, 1998). Do popredia sa dostali iné tendencie. V kontexte maďarčiny na Slovensku novou alternatívou bolo jazykové plánovanie, ktoré plynule prechádzalo do teórie jazykového manažmentu (pozri Lanstyák – Szabó Mihály, 2002). Kým kultivovanie jazyka videlo jazykové problémy v odchýlkach od idealizovanej normy, teória jazykového manažmentu zmenila uhol pohľadu a sústredila sa na metodológiu určovania problémov – od sledovania problémov bežných hovoriacich cez opatrné typizovanie problémov až po návrh riešení na vyšších úrovniach (napr. vo vzdelávaní alebo politike) (porov. Neustupný, 2002, s. 434–435).

Domnievam sa, že základom tejto zmeny bola práve zmena perspektívy. Perspektívu „termínu“, ktorú reprezentoval jazyk (ako samostatná entita), nahradila perspektíva výskumníka, ktorá sa – vzhľadom na metodológiu TJM – doplnila aj o perspektívu hovoriaceho. Zmena perspektívy umožnila, aby sa z vykonštruovanej, paralelnej lingvistickej reality riešenie jazykových problémov vrátilo do jazykovej reality priamo späť s konkrétnymi hovoriacimi. Z perspektívy „termínu“ (pohľad jazykových kritikov) sa nevnímajú problémy hovoriacich, pretože sa rieši napríklad konzistentnosť jazykového systému, ktorú hovoriaci väčšinou len „narúšajú“. Z perspektívy výskumníka (v tomto prípade reprezentant TJM), ktorý sa snaží čo naj dôveryhodnejšie opísať problémy hovoriacich, sa problémy jazykových kritikov javia ako nedôveryhodné a často neoverené fakty, ktoré sú mimo výskumného záberu.

Obráťme sa teraz k odlišným perspektívam hovoriaceho a „termínu“! Na znázornenie perspektívy „termínu“ si opäť vyberiem príklad z oblasti jazykovej politiky, pretože sa veľmi dobre hodí na túto oblasť charakterizácie, ktorú som už uviedol v súvislosti s perspektívou „termínu“. Jazyková politika sa totiž – podobne ako jazyková kritika – na jednej strane pohybuje v paralelnej abstraktnej realite bez priameho prepojenia na každodennú jazykovú realitu, ale na strane druhej sa snaží túto abstraktnú predstavu premietnuť do bežnej používateľskej praxe (ako som to už opísal aj v súvislosti s jazykovou kritikou). Nástrojom toho sú jazykové zákony (v prípade jazykových kritikov nástrojom boli jazykovo-kultivačné príspevky). Zo strany zákonodarcov sa predpokladá určitý determinizmus, podľa ktorého to, čo je v legislatíve, je určujúcou normou pre bežnú prax (porov. Fiala-Butora, 2022.), aj keď sa pripúšťa, že táto norma sa nie vždy prejaví v konkrétnej jazykovej praxi (porov. Bukovszky, 2022).

Z perspektívy hovoriaceho je táto legislatívna realita spravidla mimo obzoru, čo potvrdzuje aj nízke percento hovoriacich, ktorí poznajú obsah jazykového zákona. Podľa nereprezentatívneho prieskumu J. Langmana a I. Lanstyáka 64 % z 54 respondentov vôbec nečítalo jazykový zákon a rôzni respondenti mali rôzne predstavy o obsahu platného jazykového zákona v období vykonania prieskumu (pozri Langman – Lanstyák, 2000, s. 68). Nízka prepojenosť zákonov a skutočnej jazykovej praxe sa potvrdila aj vo výskume Juraja Dolníka a Marcela Pileckého, v ktorom na otázku, či opýtaní spozorovali, že jazykový zákon nejako ovplyvnil používanie slovenského, resp. maďarského jazyka, 84 % respondentov slovenskej národnosti a 64 % respondentov maďarskej národnosti odpovedalo záporne (Dolník – Pilecký, 2012, s. 20). Ďalej na otázku, či majú respondenti skúsenosť, že by jazykový zákon pomohol vyriešiť nejaký problém v spolunažívaní Slovákov a Maďarov, 90 % slovenských a 89 % maďarských respondentov odpovedalo záporne (tamže). Tieto údaje potvrdzujú diametrálny rozdiel medzi perspektívou „termínu“ (v tomto prípade politikov) a perspektívou hovoriacich (respondenti). Môžeme konštatovať, že problémy, ktoré sú vnímané zo strany politikov v jazykovom zákone (na ktoré je zákon reakciou), sú len v malom pomere vnímané medzi hovoriacimi; a problémy, ktoré zrejme vnímajú bežní hovoriaci, zákon necháva takmer nedotknuté. Podľa tohto teda jazykové problémy hovoriacich nemôže vyriešiť jazykový zákon, pretože

má úplne odlišný „záber“, t. j. na problémy hovoriacich sa nepozera z perspektívy hovoriacich, ale z perspektívy „termínov“.

4. Jedna perspektíva – rozdielne záujmy

V predchádzajúcej kapitole som argumentoval, že vnímanie problému závisí od zvolenej perspektívy, keďže z jednej perspektívy sú viditeľné iné problémy ako z druhej. Zatiaľ som však nespomenul, ako je možné, že v rámci jednej perspektívy existujú rozdielne alebo priam protichodné problémy. Ako príklad si zoberme perspektívu hovoriaceho. Niektorí maďarsky hovoriaci na Slovensku, ktorí žijú v prevažne maďarskom prostredí, môžu mať problém s tým, ako naučiť svoje dieťa po slovensky, keď nemá možnosť sa s niekým po slovensky rozprávať. Iní maďarsky hovoriaci na Slovensku, ktorí žijú v prevažne slovenskom prostredí, môžu mať zas problém skôr s tým, ako zachovať a rozvíjať maďarčinu dieťaťa, keď ju môže používať len doma. V oboch prípadoch ide o perspektívu hovoriaceho a zároveň o problém, ktorý sa v dôsledku iných demografických podmienok prejavuje úplne odlišným spôsobom (porov. Molnár Satinská, 2022): maďarsky hovoriaci na jednej strane musia nájsť cestu, ako podporiť slovenčinu dieťaťa, a na strane druhej potrebujú posilniť skôr postavenie maďarčiny. Tieto skupiny budú mať zrejme iné záujmy. Prvá skupina bude uprednostňovať tie činnosti a posilňovať tie sociálne kontakty, ktoré vedú k osvojovaniu slovenčiny, a tá druhá skupina bude zrejme podporovať spôsoby, ktoré prispejú k zachovaniu maďarčiny (aj keď viem, že táto ilustrácia je veľmi zjednodušujúca a mali by sme počítať napríklad aj so stupňom uvedomelosti hovoriacich alebo s rôznymi spoločenskými a jazykovými ideológiami, stereotypmi a pod.). Môžem teda súhlasiť s I. Lanstyákom, ktorý tento jav zhrnul takto: záujmy určitej komunity, napríklad komunity Maďarov žijúcich na Slovensku, nie sú úplne homogénne a záujmy rôznych spoločenských skupín v rámci jednej komunity môžu byť v mnohých aspektoch odlišné (Lanstyák, 2018, s. 281).

Samozrejme, takúto rozdielnosť záujmov môžeme nájsť aj v rámci inej perspektívy. Napríklad v rámci perspektívy „termínu“ som už opísal jazykovo-politickú otázku „ochrany jazyka“. Konštatoval som, že

tento cieľ zákona je abstrakciou a metaforou zároveň. Práve tento charakter spomenutého výrazu umožňuje, aby sa dosiahnutie tohto cieľa naplnilo rôznymi – často protichodnými – názormi a návrhmi riešení, podľa aktuálnych záujmov politických strán. Túto skutočnosť veľmi názorne ilustruje parlamentná diskusia o spomínanej novelizácii zákona o štátnom jazyku č. 270/1995 Z. z., ktorú som pomerne podrobne spracoval v rámci skoršieho výskumu z pohľadu jednotlivých politických strán zastúpených v parlamente (Sebók, 2015, s. 202–206). Z tejto parlamentnej diskusie je viditeľné, že samotná perspektíva politických strán je nastavená rovnako, záujmy a ideológie jednotlivých politických strán a hnutí sú však rozdielne. A nejde ani len o rozdielnosť týchto názorov a ideológií, ale aj o to, že názory a ideológie jednotlivých strán a osôb tiež nie sú homogénne a podliehajú mnohým zmenám aj počas diskusie (porov. Szabó, 2013).

Vo všeobecnosti teda môžeme povedať, že pojem perspektíva, ktorý som sa v tomto príspevku snažil zaviesť do metodológie spracovania jazykových problémov, je formálnou kategóriu, ktorá o obsahu jednotlivých problémov máločo povie. Nejde o ideologicky založenú kategorizáciu, ale skôr o pohľad na jazykové problémy, ktorý umožňuje odhaliť nové súvislosti medzi jednotlivými problémami a pomáha identifikovať dôvody, prečo niektoré navrhnuté či zavedené riešenia nefungujú.

5. Zhrnutie

Vo svojom príspevku som sa pokúsil aplikovať pojem perspektíva na oblasť jazykových problémov. Vychádzal som z toho, že táto oblasť je veľmi rôznorodá a určenie toho, čo môžeme považovať za jazykový problém, vyvoláva veľa metodologických otázok. Na základe svojich predchádzajúcich prác v oblasti metajazyka a metodológie deskripcie jazyka som opísal štyri perspektívy, ktoré by mohli byť aplikovateľné aj v rámci jazykových problémov – perspektívu hovoriaceho, výskumníka, autora a „termínu“. Uviedol som príklady, ktoré mali ilustrovať, aké jazykové problémy patria k jednotlivým perspektívam. Pritom som zdôraznil, že z jednotlivých perspektív je „viditeľný“ len určitý okruh jazykových problémov, čo vedie k rozdielnosti alebo priam k vzájomnej

nekompatibilitate niektorých perspektív. Táto „nekompatibilita“ môže byť zdrojom niektorých jazykových problémov. Ak chceme vyriešiť problémy hovoriacich, riešenia, ktoré boli sformulované z perspektívy „termínu“, nemôžu priniesť očakávaný výsledok: „ochrana jazyka“ na legislatívnej úrovni spravidla nevyrieši problémy bežných hovoriacich a kritika jazykových preskriptivistov väčšinou tiež nedokáže poskytnúť riešenie problémov bežných hovoriacich. Ide o diametrálne odlišné perspektívy, ktorých vzťah dokážeme uchopiť len z perspektívy výskumníka.

Literatúra

- BLOMMAERT, Jan 2013. Language and the study of diversity. *Working papers in Urban Language & Literacies* 113. 2–10.
- BOHUNICKÁ, Alena 2013. *Variety metafory*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- BUKOVSKÝ, László 2022. Menšinový jazykový legislatívny rámec a jeho aplikácia. Lanstyák István – Samko Milan – Sebők Szilárd (ed.), *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 37–47.
- CAMERON, Deborah 1995. Stories of language. Cameron, Deborah: *Verbal Hygiene*. London – New York: Routledge. 212–215.
- DOLNÍK, Juraj 1997. Kritika jazykovej kritiky. Slavomír Ondrejovič (zost.), *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. *Sociolinguistica slovacica* 3. Bratislava: Veda. 28–34.
- DOLNÍK, Juraj 2009. *Všeobecná jazykoveda. Opis a vysvetľovanie jazyka*. Bratislava: Veda – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV.
- DOLNÍK, Juraj 2010. *Teória spisovného jazyka so zreteľom na spisovnú slovenčinu*. Bratislava: Veda.
- DOLNÍK, Juraj – Marcel Pilecký 2012. Koexistencia Slovákov a Maďarov na južnom Slovensku. *Jazykovedný časopis* 63/1. 3–29.
- FIALA-BUTORA, János 2022. Jazykový manažment v tieni jazykových zákonov. Lanstyák István – Samko Milan – Sebők Szilárd (ed.), *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 15–36.

- GAL, Susan 2006. Migration, Minorities and Multilingualism: Language Ideologies in Europe. Mar-Molinero, Clare – Stevenson, Patrick (ed.), *Language Ideologies, Policies and Practices. Language and the Future of Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 13–27.
- GALASIŃSKI, Dariusz 2004. Restoring the order: Metalanguage in the press coverage of Princess Diana's Panorama interview. Jaworski, Adam – Coupland, Nikolas – Galasiński, Darius (ed.), *Metalanguage: Social and Ideological Perspectives*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter. 131–145.
- JAKAB, István 1995. *Értsünk szót egymással!* Bratislava: Kalligram Könyvkiadó.
- JØRGENSEN, Jens Normann – Karrebæk, Martha Sif – Madsen, Lian Malai – Møller, Janus Spindler 2011. Polylinguaging in superdiversity. *Diversities* 13/2. 23–37.
- KONTRA, Miklós 2012. A magyarul beszélők néhány égető szociolingvisztikai problémája. Koutny, Ilona et al. (ed.), *Magyar–lengyel kapcsolatok: kontrasztív nyelvészeti, irodalmi és kulturális kutatás I*. Poznań: ProDruk. 17–27.
- KONTRA, Miklós – SALY, Noémi (ed.) 1998. *Nyelvmentés vagy nyelvárulás. Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Budapest: Osiris.
- LANGMAN, Juliet – LANSTYÁK, István 2000. Language negotiations in Slovakia: Views from the Hungarian minority. *Multilingua* 19/1–2. 55–72.
- LANSTYÁK, István 1998. Álom és valóság között. Gondolatok nyelvünk egységéről. Kontra, Miklós – Saly, Noémi (ed.), *Nyelvmentés vagy nyelvárulás. Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Budapest: Osiris. 102–124.
- LANSTYÁK, István 2001. Slovakizmy v novom vydaní výkladového slovníka maďarského jazyka. Ondrejovič, Slavo – Považaj, Matej (ed.), *Lexicographica '99. Na počesť Kláry Buzássyovej*. Bratislava: Veda. 133–140.
- LANSTYÁK, István 2004. Szlovákiai magyar vonatkozású szócikkek a Magyar értelmező kéziszótár átdolgozott kiadásában. Lanstyák, István – Menyhárt József (ed.), *Tanulmányok a kétnyelvűségről II*. Bratislava: Kalligram Könyvkiadó. 166–211.
- LANSTYÁK, István 2007. A nyelvhelyesség mint nyelvi probléma. *Kisebbségkutatás* 16/2. 199–213.
- LANSTYÁK, István 2010. Typy jazykových problémov. *Fórum spoločenskovedná revue* 12/5. 39–62.

- LANSTYÁK, István 2017. Nyelvítés. Gróf, Annamária – Kolláth, Anna – Szoatak, Szilvia (ed.), *Szélrózsa. A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat 2014. évi lendvai konferenciájának anyaga*. Budapest: Termini Egyesület. 48–60.
- LANSTYÁK, István 2018. *Nyelvalakítás és nyelvi problémák*. Šamorín: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda.
- LANSTYÁK, István – SZABÓMIHÁLY, Gizella 2002. *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok*. Bratislava: Kalligram Könyvkiadó.
- MISAD, Katalin 2009. *Nyelvi kontaktusok. Szlovákiai magyar vonatkozású alkalmazott nyelvészeti tanulmányok*. Dunajská Streda: Lilium Aurum.
- MISAD, Katalin 2019a. *Nyelvhasználat kétnyelvű környezetben*. Šamorín: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda.
- MISAD, Katalin 2019b. Fordítási és terminológiai problémák szlovákiai jogi-közigazgatási szövegekben. Misad, Katalin: *Nyelvhasználat kétnyelvű környezetben*. Šamorín: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda. 107–120.
- MOLNÁR SATINSKÁ, Lucia 2022. Jazykové problémy maďarskej komunity v Bratislave. Lanstyák István – Samko Milan – Sebők Szilárd (ed.), *Jazykové a komunikačné problémy na Slovensku a ich manažment*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 230–246.
- NEKVAPIL, Jiří 2006. From Language Planning to Language Management. *Sociolinguistica Jahrbuch* 20. 92–104.
- NEKVAPIL, Jiří 2010. O historii, teorii a modelech jazykového plánování. *Slovo a slovesnost* 71/1. 53–73.
- NEKVAPIL, Jiří 2020. O kontinuitě a diskontinuitě sociolingvistického výzkumu: jazyk, jazyky a interakční procesy v Hradci Králové. *Jazykovedný časopis* 71/2. 247–268.
- NEUSTUPNÝ, Jiří V. 2002. Sociolingvistika a jazykový manažment. *Sociologický časopis* 38/4. 429–442.
- SEBŐK, Szilárd 2015. Jazykovo-politické problémy ako „základné“ problémy. Slavomír Ondrejovič – Jana Wachtarczyková – Lucia Satinská (ed.), *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch*. Bratislava: Veda. 194–210.
- SEBŐK, Szilárd 2017. *Meta és nyelv. Kísérletek a nyelvleírás nyelvének leírására*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

- SEBŐK, Szilárd 2019. A magyar vonatkozású nyelvi problémák kutatástörténete Szlovákiában. Misad, Katalin – Csehy, Zoltán (ed.), *Nova Posoniensia IX. A pozsonyi magyar tanszék évkönyve*. Bratislava: Szenczi Molnár Albert Egyesület. 59–83.
- SEBŐK, Szilárd 2020a. Perspektívák különbözősége a nyelveírásban. Ludányi, Zsófia – Jánk, István – Domonkosi, Ágnes. (ed.), *A nyelv perspektívája az oktatásban. Válogatás a PeLiKon 2018 oktatásnyelvézeti konferencia előadásaiból*. Eger: Líceum Kiadó. 41–54.
- SEBŐK, Szilárd 2020b. Perspektívák váltakozása a nyelveírásban. Benő, Attila – Péntek, János (ed.), *Kognitív és pszicholingvisztikai szempontok a nyelvi érintkezések vizsgálatában*. Cluj-Napoca: Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége. 92–107.
- SZABÓ, Tamás Péter 2013. Egy megfigyelés – több interpretáció. Kontra, Miklós – Németh, Miklós – Sinkovics, Balázs (ed.), *Elmélet és empiria a szociolingvisztikában: Válogatás a 17. Élőnyelvi Konferencia előadásaiból*. Budapest: Gondolat Kiadó. 380–396.
- SZABÓMIHÁLY, Gizella 2005. Nyelvművelés – nyelvtervezés – nyelvi menedzselés. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 7/4. 67–75.
- SZABÓMIHÁLY, Gizella 2008. A tankönyvfordításról és a tankönyvek értékeléséről. Fazekas, József (ed.), *Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára*. Dunajská Streda: Lilium Aurum. 84–101.
- SZILÁGYI, N. Sándor 2004. Az absztraktumok csapdája. Szilágyi N. Sándor: *Elmélet és módszer a nyelvészetben különös tekintettel a fonológiára*. Cluj-Napoca: Erdélyi Múzeum-Egyesület. 10–40.
- SZILÁGYI, N. Sándor 2011. Szinkronia és diakronia – de miről is beszélünk? Kádár, Edit – Szilágyi, N. Sándor (ed.), *Szinkronikus nyelveírás és diakronia*. Cluj-Napoca: Erdélyi Múzeum-Egyesület. 9–30.
- SZILÁGYI, N. Sándor 2013. A mi (rend)szertelen nyelvünk. Kádár, Edit – Szilágyi, N. Sándor (ed.), *Analógia és modern nyelveírás*. Cluj-Napoca: Erdélyi Múzeum-Egyesület. 235–263.
- TAKÁCS, Henrietta 2019. A kétnyelvűség gyakorlata a dunaszerdahelyi önkormányzati hivatalban. Misad, Katalin – Csehy, Zoltán (ed.), *Nova Posoniensia IX. A pozsonyi magyar tanszék évkönyve*. Bratislava: Szenczi Molnár Albert Egyesület. 99–119.
- TOMAŠEVSKIJ, Boris 1971. Sujetová stavba. Tomaševskij, Boris: *Poetika. Teória literatúry*. Bratislava: Smena. 189–228.

Internetové zdroje

^[1] *Dôvodová správa*. Dostupná na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=347099> [Cit. 2021-09-07]

O autoroch

LÁSZLÓ BUKOVSKY. Pôvodne historik-archivár. V rokoch 2011 – 2013 pracoval na Úrade podpredsedu vlády pre ľudské práva a národnostné menšiny, resp. na Úrade splnomocnenca vlády pre národnostné menšiny ako riaditeľ odboru. V apríli 2016 bol vymenovaný vládou do funkcie splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny.

VERONIKA DANČOVÁ JAKABOVÁ sa narodila v Kráľovskom Chlmci. Stredoškolské vzdelanie získala na Gymnáziu vo Veľkých Kapušanoch s vyučovacím jazykom maďarským. V rokoch 2014 – 2019 absolvovala študijný program učiteľstvo histórie a maďarského jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Od roku 2019 pôsobí ako interná doktorandka na Katedre maďarského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Jej výskum je zameraný na vyučovanie maďarčiny ako materinského jazyka na školách s vyučovacím jazykom maďarským na Slovensku.

MILAN FERENČÍK pôsobí na Inštitúte anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, kde vyučuje predmety sociolingvistika, pragmalingvistika a štylistika angličtiny. K jeho aktuálnym vedecko-výskumným témam patria angličtina ako kontaktný jazyk, jazyková krajina a pragmalingvistická zdvorilostná teória.

JÁNOS FIALA-BUTORA je vedeckým pracovníkom Ústavu právnej vedy Výskumného centra spoločenských vied v Budapešti a lecturer na Právnickej fakulte Írskej národnej univerzity v Galway. Je absolventom Central European University (CEU), LL.M. '04 a Harvard Law School, S.J.D. '16. Jeho výskum sa zameriava na medzinárodné právo v oblasti ľudských práv, predovšetkým na práva národnostných menšín, práva osôb so zdravotným postihnutím, medzinárodné súdne spory a etnické konflikty. Ako právnik zastupoval obeť porušovania ľudských práv pred Európskym súdom pre ľudské práva a ďalšími medzinárodnými

tribunálmi v prípadoch týkajúcich sa volebného práva, jazykových práv, takzvaných Benešových dekrétov, práva na vzdelanie, zákazu mučenia a ďalších. V minulosti pôsobil ako riaditeľ organizácie Minority Rights Group Europe (MRGE), programový riaditeľ Harvard Law School Project on Disability (HPOD) a výkonný riaditeľ Validity Foundation (predtým Mental Disability Advocacy Center).

JÚLIA CHOLEVA. Odborná asistentka na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v centre Studia Academica Slovaca a vedecká pracovníčka na oddelení sociálnej lingvistiky v Jazykovednom ústave L. Štúra Slovenskej akadémie vied. Je členkou Výboru expertov Rady Európy Charty pre regionálne a menšinové jazyky a aktívnou členkou organizácie EFNIL. Venuje sa výskumu jazykovej politiky a jazykovej ideológie.

ISTVÁN LANSTYÁK. Narodil sa v roku 1959 v Lučenci. Je absolventom Univerzity Lajosa Kossutha v Debrecíne v odbore učiteľstvo vyučovacích predmetov maďarčina a angličtina. Pôsobí na Katedre maďarského jazyka a literatúry FiF UK v Bratislave. Najdôležitejšími oblasťami jeho výskumu sú teória prekladu s hlavným zameraním na preklad Biblie; lexikológia, lexikografia a s nimi súvisiace štylistické problémy; otázky jazykového manažmentu so špeciálnym zreteľom na manažment jazykových problémov; maďarsko-slovenské jazykové kontakty z perspektívy sociolingvistiky; a dlhodobo sa venuje tiež problematike jazykových ideológií.

KATARÍNA MISADOVÁ. Narodila sa v roku 1961 v Dunajskej Strede. V roku 1985 ukončila na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave štúdium v odbore učiteľstvo všeobecnovzdelávacích predmetov maďarský jazyk a literatúra – slovenský jazyk a literatúra. V roku 1999 získala vedecko-akademickú hodnosť PhD., v r. 2011 sa habilitovala. Od roku 1992 pôsobí na Katedre maďarského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, vedie predovšetkým kurzy súčasného maďarského jazyka (morfológia, syntax), maďarského pravopisu a odbornej didaktiky. Od roku 2001 je členkou Jazykovej kancelárie Gramma, od roku 2015 pôsobí v pracovnej skupine Gramma v rámci Fórum inštitútu pre výskum menšín. Jej výskumnými oblasťami

sú maďarsko-slovenský bilingvizmus, používanie maďarčiny ako menšinového jazyka vo verejnom živote na Slovensku, charakteristiky maďarského pravopisu na Slovensku a aktuálne otázky vyučovania maďarčiny ako materinského jazyka na základných školách a na stredných školách s vyučovacím jazykom maďarským na Slovensku.

LUCIA MOLNÁR SATINSKÁ. Narodila sa v roku 1986. Je vedeckou pracovníčkou v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV a vedúcou oddelenia sociálnej lingvistiky. Medzi jej výskumné témy patria viacjazyčnosť na Slovensku, jazyková politika, jazyková krajina a rodovo citlivé používanie jazyka. Venuje sa tiež popularizácii jazykovedy, slovenčiny aj maďarčiny a ďalších menšinových jazykov na Slovensku. Má dve deti a žije v Bratislave.

KATARÍNA MOTYKOVÁ pôsobí od roku 2001 na Katedre germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde vyučuje predmety zamerané na švédsky jazyk, severské reálie a preklad zo švédskeho jazyka. Ťažiskovými témami jej výskumu sú heteroobraz severských krajín v stredoeurópskom priestore, severské lingvoreálie a diskurzívna analýza.

GABRIELA MÚCSKOVÁ pôsobí na Katedre slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a ako vedecká pracovníčka v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave. Venuje sa historickej lingvistike a dialektológii, vonkajším dejinám spisovného jazyka, ako aj teórii spisovného jazyka a jazykovej politike. Sociolingvistický prístup je spoločným prvkom všetkých jej vedeckých prác a výskumov.

MILAN SAMKO. Narodil sa v roku 1973. Pôsobí ako odborný asistent na Ústave romologických štúdií Fakulty sociálnych vied a zdravotníctva Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, kde sa zaoberá rómskym jazykom a bilingvizmom Rómov. Bol spoluriešiteľom viacerých výskumných projektov podporených vedeckými grantovými agentúrami v Slovenskej republike. Je autorom a spoluautorom viacerých príspevkov publikovaných vo vedeckých periodikách a konferenčných zborníkoch.

SZILÁRD SEBŐK. Absolvent Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v odbore estetika – maďarčina. Doktorandské štúdium ukončil v roku 2016 na katedre maďarského jazyka a literatúry v odbore všeobecná jazykoveda. Neskôr pôsobil ako prekladateľ a redaktor v Tlačovej agentúre Slovenskej republiky (TASR). Na Katedre maďarského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave pracuje od roku 2018. Vyučuje maďarčinu ako cudzí jazyk a predmety týkajúce sa prekladu a tlmočenia. Jeho výskum je zameraný na metodológiu deskripcie jazyka, jazykové ideológie, jazykové problémy a metafory.

MONIKA ŠAJÁNKOVÁ pôsobí na Katedre germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v oblasti didaktiky nemeckého jazyka a zaoberá sa aj lexicológiou a frazeológiou nemčiny. Vzdelávanie budúcich učiteľov považuje za kľúčové pri zlepšovaní kvality vyučovania nemčiny najmä na stredných a základných školách. Vo svojej pedagogickej činnosti sa usiluje o sprostredkovanie kompetencií dôležitých pri vyučovaní nemčiny, ako príprava zaujímavej vyučovacej hodiny, rozvoj komunikatívnych zručností a motivovanie žiakov a žiačok najmä na stredných školách učiť sa nemčinu.

ORSOLYA VÉGHOVÁ je zakladateľkou neziskovej iniciatívy *Cseregyerek/rozumieme.si* a lektorka komunikačných a manažérskych zručností v biznis prostredí v spoločnosti Maxman Consultants. Celý život žije v Bratislave, v Podunajských Biskupiciach. Pôvodne študovala ekonomiu. Je tiež hrdou mamou troch tínedžerov.

editori
István Lanstyák
Milan Samko
Szilárd Sebők

JAZYKOVÉ A KOMUNIKAČNÉ PROBLÉMY NA SLOVENSKU A ICH MANAŽMENT

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave
Technická redaktorka, návrh obálky: Andrea Jahnátková

Rozsah 358 strán, 19,64 AH, prvé vydanie,
vyšlo ako elektronická publikácia

ISBN 978-80-223-5376-2 (tlač)
ISBN 978-80-223-5476-9 (online)